

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Український правопис

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА
«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
30.VI.2015

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

ЗІЗНАННЯ

Схвалений
Національною академією наук України,
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України,
Міністерством культури України

Розглянуто питання правопису основи слова, складних слів, закінчень відмінюваних слів, слів іншомовного походження та власних назв. Викладено найголовніші правила пунктуації.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

*Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
та Інституту української мови НАН України*

Науково-видавничий відділ
словникової літератури

Редактори *Є.І. Мазніченко, Н.М. Максименко,
О.В. Осадча*

© Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
НАН України, Інститут української мови
НАН України, 2015
© НВП «Видавництво “Наукова думка”
НАН України», дизайн, 2015

ISBN 978-966-00-1509-8

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтипівші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці, — це **г**, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та **ї**, що спершу вживалася замість колишньої літери **ѣ** та на місці **е** в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполучення **й+і**. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер **е**, **є**, відсутню в інших кирилических правописах. Решта літер — це **ті**, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (**ж**, **л**, **ш**, **ъ**, **с** та ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою гражданкою — спрощеним кирилическим письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, які писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених, іноді й суто індивідуальних) правописних систем¹. Найпомітніші серед них правописні

¹ Див.: *Огієнко І.* Нариси з історії української мови: система українського правопису: Популярно-науковий курс з історичним освітленням. — Варшава, 1927. — С. 16—20.

системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 році царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допуссаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис, таким чином, опинився поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. Протягом 1907—1909 років виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році вийшов друком його проект, запропонований проф. І. Огієнком, у доопрацюванні якого згодом взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко. Він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу вносились саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру г.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, будувалася на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозиче-

ні — згідно із західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933) було вже зорієнтоване тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєздатним. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку, — і в цих старих наших пам'ятках переходується й певна відповідь, в якій саме формі вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Грина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латино-польські *Амброзій, Грена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки *g, l, i* все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, мітрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гігант, мітрополіт, Плятон*?»²

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Ця робота під керівництвом акад. Л. Булаховського завершилася в 1945 році, а в 1946 стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року користувалися до 1939 року в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілинським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'явилися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію на чолі з акад. АН України В. М. Русанівським.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) за можливості спростити правопис складних

² Там само. — С. 123.

слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не впливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» розглянула група вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, до редакцій українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювали також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Правопис — система, що саморозвивається. Тому цей процес необхідно відстежувати, упорядковувати, коригувати. Невипадково всі країни рано чи пізно стикаються з необхідністю відкоригувати правопис, оскільки відбуваються зміни у суспільстві, у мовній системі; мова, як живий організм, нарощується новими словами, видозмінюється і, ясна річ, набуває нових властивостей, які обов'язково треба побачити й зафіксувати.

Разом із тим слід пам'ятати, що мова повинна не роз'єднувати людей, а навпаки, об'єднувати.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Ґґ,	Дд,	Ее,	Єє,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Її,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ	Ьь,	Юю, Яя

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян*, *бур'яний* стоять поруч.

Сполучення літер *дж* і *дз* (для позначення зімкнено-щілинних звуків [дж], [дз]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело*, *дзвін*, стоять у словнику під літерою *д*.

I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений О § 1.1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *бої́ться* (бо *боя́зко*), *голу́бка* (бо *голу́б*); *дошч́у* (бо *дошч*), *робі́ть* (бо *робіть*), *розумі́ний* (бо *розум*).

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопу́х*, *соки́ра*, *сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий*, *бага́то*, *бага́тство*, *бага́ття*, *бага́ч*, *гаря́чий*, *гаря́чка* (пор. *горі́ти*), *гара́зд*, *кажáн*, *кала́ч*, *кача́н*, *хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *бага́тир* (багач), *га́ряче́*; але: *гонча́р*, *коря́вий*, *лопа́та*, *пога́ний*, *ропа́*, *солда́т*, *това́р*, а також *бога́тир* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка. Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені Е, И § 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий*, *вели́чезний* (бо *вечи́*), *держу́* (бо *оде́ржати*), *клеко́ти* (бо *кле́кит*), *несу́* (бо *прине́сений*), *шепо́ти* (бо *ше́пит*), *криве́* (бо *криво́*), *трима́ти* (бо *отри́мувати*), *широ́кий* (бо *ши́роко*).

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да*, *лемі́ш*, *кише́ня*, *мину́лий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) у групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег*, *де́рево*, *се́ред*; *зе́лень*, *пелена́*, *се́лезень*, *ше́лест*;

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

б) у суфіксах **-еня-, -ен-, -енк-, -еньк-, -ер(о), -есеньк-, -ечк-, -тель:** *козеня, доручений, Юхименко, рученька, сімєро, малєсенький, книжечка, виховатєль;*

в) коли **е** при зміні слова випадає: *бєрезєнь* (бо *бєрезня*), *вітер* (бо *вітру*), *мітел* (бо *мітлє*), *справедлівий* (бо *пєрєвда*), *хлєпец* (бо *хлєпцє*).

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-, -ли-** між приголосними у відкритих складах: *бриніти, гриміти, дрижати, кривавий, криниця, стриміти, тривати, тривога, глитати;*

б) інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-, -ли-** перевіряється наголосом: *кришити* (*кріхта, крішка*), *тримати* (*стрімувати*); *блищати* (*бліскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-, -лі-:** *дрімати, дрімливий, дрімота, тріщати, перебріхувати; злітати.*

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и:** *ім'я, індік, іній, інколи, іноді, інший, існувати, істина.*

І § 4. Літера **ї** на позначення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова й після голосного: *їжа, їжак, їздець, їздити, їх, їхати; доїхати, приїхати, країна, мої, твої.*

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ананьїн, Вінї.*

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд, об'їхати, Захár'їн.*

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаїчний, героїзм, героїчний, егоїзм, егоїстичний, еліпсоїд, найвний, прозаїк, руїна, целулоїд* (див. ще § 90, п. 5, б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *перейнакшити, доісторичний, поінформувати;* так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і:** *староіндійський.*

я, ю, є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:
1. На початку слова й після голосного для позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е:** *якість, знаю, твоє*, а також після **й** у словах *війя* (*війю, на війї*), *маїя.*

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, е:** *ряд, люди, остáннс.*

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї:**

1. Після губних приголосних (**б, п, в, м, ф**): *б'ю, п'ять, п'є, в'язи, у здоров'ї, м'ясо, рум'яний, тім'я, мерєф'янський, В'ячеслав, Стеф'юк.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзв'якнути, мавпячий, свято, тьмянй, цвях;* але: *вєрб'я, торф'яний, черв'як.*

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'яліти, пів'язати, розм'якшити.*

2. Після **р:** *бур'ян, міжг'р'я, н'р'я, м'атір'ю, кур'єр, на подв'ір'ї.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е:** *бур'як, бур'яний, крякати, рябий, ряд, крюк, Рєнін.*

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язікий, від'їзд, з'єднаний, з'їхати, з'явитися, об'єм, під'їхати, роз'юшити, роз'яснити; дит'ясла, пан'європ'єський, пів'яблука;* але з власними назвами — через дефіс: *пів-Європи* тощо (див. § 26, п. 1, д).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безім'єний, загітувати, законómити, зокрєма, зуміти.*

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ЙО, БО § 7.1. **Йо** пишеться для позначення звукосполучення **й + о:**

а) на початку слова й після голосного: *його, йому, завойований, район, чийого;*

б) після приголосного, переважно на початку складу: *батальйон, бульйон, вйокати, Воробйов, курйоз, мільйон, серйозний, Соловйов.*

2. **Ю** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всього, Ковальов, Линьов, льон, сьогодні, сьомий, трьох, цього.*

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **О — І, Е — І** **о, е** (у відкритих складах) часто чергують-ся з **і** (в закритих складах):

а) при словозміні: 1) *водоній — водоною, дохід — доходу, кінь — коня, камінь — каменя, лід — льоду, мій — мого, сім — семі, устрій — устрою; ніч — ночі — нічю, певність — певності — певністю, радість — радості — радістю; віселок — вісілка, осінь — осені — осінню, у великому — у великім;*

2) *гір — гора, ніг — нога, осіб — особа, слів — слово, сіл — село;*

3) *батьків — батькового, батькова; братів — братового, братова; Василів — Василевого, Василева; ковалів — ковалевого, ковалева; Петрів — Петрового, Петрова; шевців — шевцевого, шевцева;*

4) *Канів — Канева, Київ — Києва, Фастів — Фастова, Харків — Харкова, Чернігів — Чернігова;*

5) *вівса — овес, вівиця — овечь, вісь — осі;*

6) *бійся — боюся, стій — стояти;*

7) *вів, вівши — вела (весті); замів, замівши — замелá (заместі); міг, мігши — мбжу (могла, могті); ніс, нісши — несú (несла, несті); плів, плівши — плелá (плесті), а також ріс, рісши — росла, рості;*

б) при словотворенні: *будівник* (пор. *будова*), *вільний* (пор. *воля*), *кілля* (пор. *кола*), *підніжжя* (пор. *нога*), *подвір'я* (пор. *двора*), *робітник* (пор. *робота*); *зілля* (пор. *зелений*), *сільський* (пор. *село*) та ін.

2. **О, е** не переходять в **і** у закритому складі в таких випадках:

а) коли ці звуки вставні або випадні: *вікно — вікон, земля — земель, казка — казок, сотня — сотень; вітер — вітру, вітер — вітру, вогонь — вогню, день —*

дня, роздёр — розідрáти, смúток — смúтку, сон — сну, травень — трáвня.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб — лоба, мох — моху, рот — рота, лев — лева.*

Примітка 2. За аналогією до форм *книжок, казок* маємо **о** між приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів: *арка — арок, марка — марок, папка — папок* тощо; але: *парт, форм, сакль* та ін.;

б) у групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг — торгу, хорт — хортá, смерть — смёрті, вовк — вóвка, шовк — шóвку.*

Виняток: *погірдний* (пор. *погórда*);

в) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-:** *горód, морóз, пóдорож, пóрох, стóрож; вóлос, сóлод; бéрег, пéред, сéред, чéрез; зéлень, пéлех, шéлест* та ін.; але: *моріг, оборіг, поріг, сморід;*

г) у родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення:** *знáчень (знáчення), полóжень (полóження), твёрджень (твёрдження), твóрень (твóрення);*

г) в абрєвіатурах і в похідних утвореннях: *спецнáз, торгпрéd* та ін.;

д) у словах іншомовного походження: *агронóm, інженёр, студéнт, том* та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є чергування **о, е** з **і**, таке чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Антін — Анто́на, гніт — гнотá, колір — кольору, Прокіп — Прокóпа; курінь — куреня, папір — папéру.*

Відхилення в чергуванні
О — І, Е — І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о, е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **і** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець* (*гребі́нця*), *дзвінок* (*дзві́нка, дзві́нку, дзві́нком*), *камінець* (*камі́нця*), *кіготь* (*кігтя*), *кілок* (*кі́лка*), *кінєць* (*кінця*), *ніготь* (*нігтя*), *олівєць* (*олівця*), *ремінець* (*ремінця*), *рівень* (*рівня*),

стіжок (стіжка), стрілець (стріляця), торгівець (торгівця), фахівець (фахівця) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: вікон (вікно), вічок (вічко), гілок (гілка), зірок (зірка), кілець (кільце), ліжок (ліжка), ніжок (ніжка, ніжки), пліток (плітка);

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як кіл — кілка, міст — містка, гірка (де і в закритому складі): кілочок, місточок, ніженька, гірочка; але: слівце — словечко;

б) у групах **-оро-, -оло-, -ере- о, е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: бородá — борід — борідка, боронá — борін — борінка, голоvá — голів — голівка (і головка — з іншим значенням), сторонá — сторін — сторінка, чередá — черід — черідка;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: болото — боліт — болітце, ворота — воріт — ворітця, долото — доліт — долітце; але: дерево — дерев — деревце, джерело — джерел — джерельце;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: бездоріжжя, Запоріжжя, підборіддя, роздоріжжя; але: лівобережжя, узбережжя; а також без подовження: безголів'я, поголів'я; але безголосся, повноголосся;

в) **і** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників із повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: волік, волікши (волокти), зберіг, зберігши (зберегти), стеріг, стерігши (стерегти), бо: волокла, зберегла, стерегла; волокло, зберегло, стерегло та ін.; але: борів, колів, молів, полів, порів, бо: боріла, коліла, моліла, поліла, поріла та ін.;

г) у віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння і** звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу — **е**: носіння, ходіння, враження, завершення, збільшення, значен-

ня, пояснення; але: варіння (і варіння, варення — процес), вчіння. Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: наймення;

г) **о, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: боріць — борця (борцеві, борцем та ін.), виборіць — виборця, ловіць — ловця, творіць — творця; мотіць — мотка, носіць — носка, паріть — паростка; водінь — водню, котінь — котля, орінь — орля;

2) у повноголосних формах **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: колід (колідка), долінь (долінька), соріць, огоріць, моріць, нагоріць (від них немає зменшених форм з **і**); але: доріг, доріжка, корінь, корівка, берінь, берізка (проте берізка — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: будів, вод, істів, оснів, підір, проб, субір, топіль (топілька), шкод; леліць, меж, озір (озірце), потріб; але: осінь, підків;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-єв)**: Малишев — малишевський, Павлов — павловський. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів (-їв)**, зберігається **і (ї)**: Гаврілів — гаврілівський (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: затінь, затір, переір, потінь (під впливом родового відмінка однини: затіну, затіру, переіру, потіну); але звичайно: потік, розгін, удій.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: опік (родовий однини опіку);

б) під наголосом у словотвірних частинах **-вод, -воз, -нос, -роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності, та в похідних утвореннях: діловід, діловідство, екскурсівід; водовід; дрововід; хліборід, хліборідство, чорнорід і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу,

переходить в **і**: *водопровід, газопровід, газопровідний, електровід, трубопровід*; у словах же зі складником **-воз** звук **о** здебільшого зберігається: *електровоз, лісовоз, тепловоз*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід, -ріг** виступає тільки **і**: *всюдихід, місяцехід, пішохід, пішохідний, самохід, самохідний, стравохід, швидкохід, швидкохідний; козеріг і Козеріг* (сузір'я), *носоріг* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верхівний, виробництво, вірок, закон, законний, нарід, народний, основний, потоп, прапор, пророк, словник*, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиковський, Грабовський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін.; але: *Вериківський, Желехівський, Миньківський*.

Чергування Е — О
після Ж, Ч, Ш, Щ,
ДЖ, Й

§ 9.1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е**: *вечеря, вишень*,

джерело, женіти, ніженька, пшениця, стаснь, увечері, учень, чернетка, четвертий, шестиденка, щеміти, щетина.

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о**: *бджола, будіночок, вечорі* (пор. *вечеря*), *жонатий* (пор. *женіти*), *іграшок, копійок, пинон* (пор. *пшениця*), *чоловік, чомусь, чорний* (пор. *чернетка*), *чотири* (пор. *четвертий*), *шостий* (пор. *шесті*), *щокá*.

Примітка. У словах *лжечка — лжечок, книжечка — книжечок, лісчка — лісчок* і под. зберігається **е** (**є**), бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та **й** перед м'яким приголосним:

а) в іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і)**: *безкрайості, міншості, пекучості, свіжості* та ін. (відповідно до *вічності, радості* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих);

б) у давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі, на бджолі, на вечорі, пиноні, у пиноні, щоці, на щоці* (відповідно до більшості відмінкових форм

із наступним твердим приголосним: *бджолá, бджолу́, вечора́, вечорі́* та ін.);

в) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гарячо́ї, гарячо́ю, нашо́ї, нашо́ю, першо́ї, першо́ю* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, нашого́* та ін. або до *дру́гої, молодбі́* тощо, де **о** закономірне);

г) у похідних утвореннях типу *вечорі́ти, вечорі́є* (відповідно до *вечора́, вечорові́* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́є, чорні́ці, чорні́ти, чорні́ло* та ін. (відповідно до *чорний, чорного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *воро́же, гáряче́* після шиплячих пишеться **є**; але: *тво́рчо, законода́вчо, хі́жо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування
О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гоні́ти — ганя́ти, коті́ти — кача́ти, крбі́ти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, могти́, змогти́, допомогти́* та ін. — *вимага́ти, допомага́ти; скочи́ти — скака́ти; схопи́ти — хапа́ти; стоя́ти — ста́ти*.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: *вімови́ти — вимовля́ти, вірости́ти — вирощува́ти, прости́ти — проща́ти, вино́шувати, відгору́дженувати, догору́рювати, заспоко́ювати, переко́нувати, устанóвлювати* та ін.; але *віпрова́дити — випроводжа́ти*.

Е (невипадний) —
І (невипадний)

2. Це чергування теж відбувається в коренях дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в префіксальних морфемах дієслів доконаного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: *вігре́бти — вигриба́ти, викорени́ти — викорі́нювати, ви́пекти — випіка́ти, заместі́ — заміта́ти, зберегти́ — зберіга́ти, леті́ти — літа́ти, наректи́ — наріка́ти, спосте-*

регті — *спостерігати*, *причепіти* — *чіпляти* й *чіпати*; так само *віволокти* — *виволікати*, де **о** чергується з **і**.

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-** (**-юва-**), коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: *брехати* — *набріхувати*, *вікоренити* — *викорінювати*, *завертіти* — *завірчувати*, *тесати* — *затісувати*, *чекати* — *очікувати*; *вікоренення* — *викорінювання*, *чекання* — *очікування*; так само *віполоскати* — *виполіскувати* (де **о** чергується з **і**); але: *вивершувати*, *завершувати*, *перевершувати*, *потребувати*, *прищеплювати*.

Е (випадний) — **И** Випадний **е** чергується з **и** перед **л**, **р**: *беру* — *брати* — *вибирати*, *вістелю* — *віслати* — *вистилати*, *завмер* — *замри* — *завмирати*, *запер* — *запри* — *запирати*, *стер* — *зітри* — *стирати* та ін.

Чергування
У — В § 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у**, **в**, так і префікси **у-**, **в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) між приголосними: *Наш учитель*; *Десь у хлібах кричав перепел*;

б) на початку речення перед приголосним: *У примерку літають ластівки так низько* (Павличко); *Увійшли до хати*; *У лісі стояв гамір, пахло квітами*;

в) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в**, **ф**, а також перед сполученнями літер **льв**, **св**, **тв**, **хв** і под.: *Сидимо у вагоні*; *Не спитавши броду, не сунься у воду* (Приказка); *Велике значення у формуванні характеру має самовиховання*; *Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга*;

г) після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись* (Б. Олійник); *Це було... у Києві*; *До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села*.

2. **В** вживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У нього в очах засвітилась вірада* (Панас Мирний); *Була в Одесі*; *Прочитала в оголошенні*;

б) на початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія*; *В Антарктиді працюють наукові експедиції*;

в) після голосного перед більшістю приголосних (крім **в**, **ф**, **льв**, **св**, **хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. **У** — **В** не чергуються:

а) у словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у**: *вдача*, *вклад*, *вправа*, *вступ* (і *удача*, *уклад*, *управа*, *уступ* — з іншими значеннями); *взаємини*, *влада*, *власний*, *власність*, *вплив* і т. ін.; *увага*, *ударник*, *узбережжя*, *указ*, *умова*, *усталення*, *установа*, *уява*, а також у похідних утвореннях: *вступний*, *владар*, *уважність*, *ударницький*, *умовний* та ін.;

б) у власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдовенко*, *Врубель*, *Владивосток*; *Угорщина*, *Удовиченко*, *Урал*, *увертюра*, *ультиматум*, *утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Україна* іноді вживається *Вкраїна*.

Чергування
І — Й

§ 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **і** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що **й** у — **в**.

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник);

б) на початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглося* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і валять у свою далечинь імлісту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій*; *Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький);

б) після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня пташки* (Шоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений і з й у словах: *імєння — ймєння, ймовірний — ймовірний, іті — йти, ітіся — йтіся (ідється — йдється).*

3. Чергування і — й не буває:

а) при зіставленні понять: *Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир;*

б) перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я: *Ольга і Йосип — друзі; І раптом людська тінь майнула. Куди, для чого, хто і як?* (Рильський);

в) після паузи: *Щось такеє бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування
з — із — зі (зо)
§ 13. Варіанти прийменника з — із — зі (зрідка зо) чергуються на тій же підставі, що й в — у, і — й.

1. З уживається:

а) перед голосним на початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови;*

б) перед приголосним (крім с, ш), рідше — сполученням приголосних на початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають із або зі.

2. Варіант із уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (з, с, ц, ч, ш, щ) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зрівався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... заприг коні й так їх*

гнав із села, що вони із шкури вилазили (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних на початку слова, зокрема коли початковими виступають з, с, ш, щ і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дівтора* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. Зо як фонетичний варіант прийменника зі завжди виступає при числівниках **два, три:** *позичив зо дві сотні;* може виступати й при займеннику **мною:** *зі (зо) мною;* але тільки зі *Львова.*

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г

§ 14. Літера г передає на письмі гортанний щільний приголосний як в українських словах: *гáдка, гей, могутній, плуг,* так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газєта, генерал, грамота, Євáнгеліє; Гєгель, Гомєр, Англія, Гаáга,* а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-:** *агітація, агрєсія, горизóнт, магазін; географія, геологія, педагог, кілогрám, фотографія* (див. ще § 87).

Літера Г

§ 15. Літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнотрадиційних і зукраїнізованих: *áгрус, га́ва, гáзда, гандж, гáнок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, гєгати, гедзь, гелготáти, терготáти, терготіти, гíгнути, гирлі́га, глей, гніт* (у лампі), *гòгель-мо́гель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, грєчний, гринджо́ли, грунт, гúдзик, гúля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Галага́н, Гудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний г згідно з усталеною традицією вимовляється як г; проте збереження г у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ і Гданськ, Гренлáндія й Гренландія, Гібралтар і Гібралта́р; Гарібáльдї й Гарібáльді, Гєте й Гєте.*

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться **Ь** § 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.

1. **Ь** пишеться:

а) після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, námорозь, палець, суть, швець; близько, вóсьмий, ганьба́, Грицько́, дядько, кільце́, молотьба́;*

б) після м'яких приголосних у середині складу перед **о**: *дьоготь, дзьоб, льон, сьомий, трьох, тьохкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвиськах — § 104, п. 9, 12, а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) у словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки:** *близький, вузький, волинський, донецький; близькість, людськість; близько, військо, багачко; по-французькому (по-французки), по-українському (по-українськи), по-німецькому (по-німецьки).*

Примітка. У словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плоский), порський, різкий* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з, с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-**;

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *рученька, батенько, голівонька, соколонько; гарненький, малесенький, свіжісінький, тонюсінький;*

б) після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їдальня, кільце́, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *балка — бальці, галка — гальці, галченя, монголка — монгольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибалчин, спілка — спілці, спілчанський; але: Галка — Гальці, Гальчин;*

в) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на **-нн(я)**,

-ц(е) II відміни: *друкарень, їдальень, крамніць, матриць, пісень, робітниць, стасень; бажань, знань, кілець, місць, сердець і серць;*

г) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здається, косить, косять, коситься, робить, роблять, робиться, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносься, кинь, киньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли **Ь** не пишеться § 17. Знак м'якшення (**ь**) не пишеться:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вірте, кобзар, лікар, переві́р, секретар, тепе́р, школя́р, Ха́ркив.*

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інжене́р, інший, кінчик, менший, то́нший, Уманщина; волинський, громадянський, освітянський, селянський; громадянство, селянство.* Але: *бринча́ти, до́ньчин, няньчин, няньчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає **ь**: *бренькіт, до́нька, ня́нька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *ві́нця, кінці́вка, ко́ристю, ланцюжо́к, раді́сть, сві́т, свя́то, слі́д, смі́х, сні́г, сні́п, сьогодні́, танцюва́ти, ща́стя; але: різьба́р (і різьба́р), тьма́ний і похідні від них.*

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галка — Гальці, дівчино́нка — дівчино́нці, писмо́ — на письмі, реде́вка — редьці; але: галка — гальці, сторі́нка — сторі́нці, па́смо — у па́сі.*

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о), -илн(о):** *де́ржално, ну́жално, ціпи́лно* та ін.; але в зменшених формах **ь** пишеться: *де́ржальце, ну́жальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття́, воло́сся, галу́ззя, гілля́стий, життя́, ка́міння, лле́тсья, прила́ддя, сі́ллю.*

6. Після **д, н, т** перед суфіксами **-ченк(о), -чук, -чишин:** *безба́тченко, Па́нченко, Фе́дченко; Ра́дчу́к, Степа́нчу́к; Грин-чи́шин, Фе́дчи́шин;* але після **л** пишеться **ь:** *Миха́льченко, Миха́льчу́к.*

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Га́лаці, кварц, па́лаці, па́йці, Су́єці, шпри́ц,* а також у деяких вигуках: *бац, буц, гоц, клац.*

Зміни приголосних при збігу їх

Зміни груп приголосних **-ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-** § 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються:
а) група приголосних **-цьк-** змінюється на **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *воя́цький — воя́ччина, коза́цький — Коза́ччина, німе́цький — Німе́ччина, туре́цький — Туре́ччина;* але: *га́лицький — Гали́чина;*

б) групи приголосних **-ськ-, -ск-** змінюються на **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *віск — во́щина, ліска — лі́щина, пісо́к (піску́) — пі́щина, полта́вський — Полта́вщина;*

в) групи приголосних **-ск-, -шк-** змінюються на **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан(-ян-):** *віск — во́щаний — во́щанка, дби́ска — до́щаний, пісо́к (піску́) — пі́щаний;*

г) групи приголосних **-ск-, -ст-** змінюються на **щ,** група **-зк-** на **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *ве́реск — верещáти, верещу́, верещи́ш і т. д.; прості́ти — проща́ти, проща́ю, проща́єш і т. д.; прощу́;* але: *прості́ш, прості́ть і т. д.; брязк — бряжчáти, бряжчу́, бряжчи́ш і т. д.;*

г) групи приголосних **-ськ-, -зьк-** відповідно змінюються на **-щ-, -жч-** при творенні прізвищ на **-енко, -ук:** *Васько́ — Ва́щенко — Ващу́к, Ісько́ — І́ценко — Іщу́к, Онисько́ — Оні́щенко — Оніщу́к, Водола́зький — Водола́жченко, Кузько́ — Кужчéнко.*

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-, -ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч:** *Пара́ска — Пара́счин, Оні́ська — Оні́счин; -шк-* дає **щ:** *Мелáшка — Мелáщин.*

Зміни приголосних перед **-СЬК(ИЙ), -СТВ(О)** 2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси:

а) **к, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о):** *гірні́к — гірні́цький, молоде́ць — молоде́цький, молоде́цтво, па́рубок — па́рубóцький — па́рубóцтво, тка́ч — тка́цький — тка́цтво;*

б) **г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о):** *боя́гуз — боя́гузький — боя́гузтво, Запо́ріжжя — запо́різький, Па́ріж — па́різький, Пра́га — пра́зький, убо́гий — убо́зтво;*

в) **х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о):** *зали́сся — зали́ський, пта́х — пта́ство, това́риш — това́риський — това́риство.*

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: *бага́тий — бага́тство, брат — бра́тський — бра́тство, заво́д — заво́дський, інтелі́гент — інтелі́гентський, лю́д — лю́дський — лю́дство, пропаганда́рист — пропаганда́ристський, студе́нт — студе́нтський — студе́нтство.*

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед **-Ш(ИЙ)** у вищому ступені прикметників (прислівників) 3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються на **-жч(ий), а с + ш(ий)** — на **-щ(ий):** *висо́кий — ви́щий (ви́ще), ву́зький — ву́жчий (ву́жче), доро́гий — до́рожчий (до́рожче), ду́жий — ду́жчий (ду́жче), низький — ни́жчий (ни́жче);* але: *легкий — ле́гший (ле́гше).*

Це стосується і дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *блі́жчати, ву́жчати, кра́щати* та ін. і похідних від них іменників: *підви́щення* (від *підви́щити*), *подоро́жчання* (від *подоро́жчати*).

-ЧН-, -ШН- 4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються на **ч:** *безпе́ка — безпе́чний, безпе́чність, безпе́чно; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кіне́ць — кіне́чний, міся́ць — міся́чний, око́лиця — око́личний, пше́ниця — пше́ничний, рік — рі́чний, се́рце —*

сердечний, сонце — сонячний, яйце — яєчня. Приголосний основи **ч** зберігається: *поміч — помічний, помічник; ніч — нічний, ячмінь — ячний (або ячмінний).*

Виняток становлять слова: *дворушник, мірошник, рушник, рушниця, сердешний* (у значенні «бідолашний»), *соняшник, торішній.*

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітиці, книжці, юшці; не врїжся, не морочся, не морщся, радішся, спїться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінкими на письмі зберігаються: *боротьба* (бо *бороти*), *молотьба* (бо *молотити*), *просьба* (бо *просити*). Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дїгтяр, кітї, книжка, легкий, нігтї; але: зїтхлий, зїтхнути (хоча дїхати), натхнути, тхїр.*

Спрощення груп приголосних

-Ж(Л)Н-, -З(Л)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л- § 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д і т:** *тиждень — тїжня — тижнєвий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лєстоці — улєсливий, щастя — щасливий; вість — вісник, користь — корисний, честь — чєсний, якість — якісний; але в словах: зап'ястний, кістлявий, пєстливий, хвастливий, хвастнути, хворостняк, шістна́дцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компост — компостний, контраст — контрастний, форпост — форпостний.*

-З(К)Н-, -С(К)Н- 2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — бризнути, брязк — брязнути, блиск — блиснути, писк — піснути, плюск — плюснути, тріск — тріснути; але: випуск — випускний, виск — віскнути, риск — рискнути.*

-С(Л)Н- 3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — масний, мисль — умисний, навмісне; ремесло — ремісник.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння
приголосних
при їх збігу

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, віддати, відділ, заввишки, ззяду, оббіти,*

роззбрїти, роззява.

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отїй, отїт, отїк, отїм, отепєр, отодї,* а також *оцїй* тощо;

б) кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів: *військкомїт* (військовий комісаріат), *страйкком* (страйковий комітет), *юнїат* (юний натуралїст);

в) кореня або основи на **-н-** (**-нь-**) і суфіксів **-н(ий) [-н(їй)], -ник, -ниц(я):** *винї — безвинний, день — дєнний, закїн — закїнний, кїнь — кїнний, причїна — причїнний; їсїнь — їсїнний, рїнок — рїнний; баштїнник, годїнник, письмєнник; вїкїнниця, Вїнниця.*

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-їсть** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н:** *безвинний — безвинність — безвинно, закїнний — закїнність — закїнно, тумїнний — тумїнність — тумїнно;*

г) основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся:** *вїнісся, пїсся, розрїсся, трїсся.*

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

**-ЕНН(ИЙ),
-АНН(ИЙ)**

а) у збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий):** *здоровєнний, силєнний, числєнний;*

б) у прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий) [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здїйснєнний, невблагїнний, недозволєнний, недоторкїнний, незрївнїнний, незчислєнний, непримирєнний, нескїзїнний, нескїнчєнний* та в прикметнику *старїнний* з відтїнком підсилення;

в) у прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благословенний, блаженний, огненний, священний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здійсненність, старанність, старанно, численність, численно* тощо.

Примітка. Н не подвоюється в дієприкметниках: *вівершений, вихований, зроблений, індустріалізований, пообраний, сказаний, спечений*, як і в прикметниках на **-еній** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *вареній* (пор. *варений*), *печеній* (пор. дієприкметник *печений*) та ін., а також у прикметнику *довгожданий*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійснений* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездоланий* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолали), *незлічений* (представлений у дуже великій кількості) і *незлічений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовван, Ганна, лянній, овва, ссати*, а також у похідних: *бовваніти, Ганнин, віссати, ссавці* та ін.

Подовження
приголосних
перед Я, Ю, Є, І

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *знаряддя, знаряддю, на знарядді* та ін.; *життя, життю, у житті; мотуззя, у мотуззі; колбся, колбсю, у колбсі; гілля, гіллю, на гіллі; знання, знанню, у знанні; збіжжя, збіжжю, у збіжжі; сторіччя, сторіччю, у сторіччі; піддашшя, піддашшю, на піддашші; а також у похідних словах: гілля — гіллястий, гіллячка; життя — життєвий (і життьовий), життєпис* та ін.; але: *знань, знарядь, піддаш, сторіч, угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, подовження зберігається: *відкриття — відкриттів, почуття — почуттів*;

б) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду I відміни (за винятком

родового множини із закінченням **-ей**): *суддя, судді, суддю, суддів* і т. ін.; *стаття, статті, статтею* (але в родовому множини — *статей*); *рілля, ріллі, ріллю, ріллею; Ілля, Іллі, Іллю, Іллею* та ін.;

в) перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молодь — молоддю, мить — миттю, мазь — маззю, вісь — віссю, міць — міццю, сіль — сіллю, тіль — тінню, подорож — подорожжю, ніч — нічю, розкіш — розкішшю*; але: *молодість — молодістю, повість — повістю, кров — кров'ю, матір — матір'ю, пригоріч — пригоріцю*. У називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **шч** — на письмі **щ**), губний або **р**;

г) перед **я, ю** в прислівниках типу *зання, навмання, спросоння; попідвіконню, попідтінню*;

г) перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслова *літи (літисся)*: *лю, леш, лемб, лете, лють, лється, лються*, а також у похідних: *віллю, наллю* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя, попадя, свиня*, у формах числівника *третя, третє* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

3- (ІЗ-, ЗІ-) § 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с**: *казати, спалахнути, ствердити, сфотографувати, схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *збавити, звесті, зжитися, ззирнутися, зсадити, зціпити, зчепити, зшиток, ізнов*.

Префікс **з-** (**с-**) виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконювати, з'єднувати, зігнувати, з'їзд, зорієнтуватися, зумовити, згаслий, змазати, знадлівий, скоротити, склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-**:

зібгати, зігнути, зідрати, зізнатися, зімкнути, зіпсуватися, зіставити, зіткнення, зіщулитися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати* й *зогрівати*, *зімлівати* й *зомлівати*, *зіпрівати* й *зопрівати*, *зітліти* й *зотліти*.

**БЕЗ-, РОЗ-,
ЧЕРЕЗ-** та ін.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкраїй, безкорисливий, відкриття, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпалити, обтрусити, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, розчин, розхитати, черезплічник*.

3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: **ПРЕ-, ПРИ-, ПРИ-** префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прегарний, презавзятий, прекрасний, премудрий, прекрасно, препогано*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, побудувати, прикрутити, приборкати, пришвидшити; прибуття, притулок, прибраний, приваблює*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презірливий, презірство* й у словах старослов'янського походження: *преосвященний, преподобний, престол*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригірок, приярок; приборожний, прикордонний*.

Префікс **при-** вживається тільки в словах *прізвисько, прізвище, пріва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК та ін. § 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *братик, вузлик, передовік; гірник, кулеметник; газівник, працівник; хлопчик, прапорщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (ік)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *історик, медик, фізик*; але: *механік, прозаїк, хімік*.

-ИВ(О)

2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *вариво, добриво, куриво, меливо, мереживо, місиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво*; але: *мариво* (не матеріал і не продукт праці).

**-АЛЬНИК,
-ИЛЬНИК** та ін.

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -альність** після **л** перед **н** завжди пишеться **ь**: *постачальник, уболівальник, фрезерувальник; волочильник, мастільник; полільник; відповідальність, геніальність*.

-АЛЬ, -ЕНЬ
та ін.

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *коваль, скрипаль; велетень, в'язень; бельгієць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель*.

**-ИНН(Я), -ІНН(Я)
та ін.**

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-янн(я)]** пишуться з двома **н**.

Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобівиння, гарбузіння, картопління, павутіння*; але: *каміння, коріння, насіння*.

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *горіти — горіння, носіти — носіння, ходіти — ходіння, шарудіти — шарудіння*.

Суфікс **-анн(я) [-янн(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукати — гукання, гуляти — гуляння, зростати — зростання, сприяти — сприяння*.

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *звернення, напруження, піднесення, удосконалення*.

-ЕН(Я) [-ЄН(Я)] 6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовченя, гусеня, чаєня*.

-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін. 7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок [-єчок], -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а)**; останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кошечка, вуличка, паличка*. В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *вершечок, мішечок, краєчок; діжечка, копієчка, Марієчка, річечка; віконечко, словечко, яєчко*.

-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)] 8. Слід відрізнити суфікс **-єнк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-єньк(о, а) [-єньк(о)]**: суфікс **-єнк(о) [-єнк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвиська: *Гордієнко, Кравченко*, зрідка — у загальних назвах: *безбатьченко, коваленко*; суфікс **-єньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творення пестливих назв: *батьченко, кониченко, сєрдєнко; ніженка, топольєнка*.

-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)] 9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-іськ(о)], -ищ(е) [-іщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гноїсько, дівчїсько, хлопчїсько; вогнище, побїїще, становище*.

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)] 10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васильович, Дорошович, Ігорович, Микітович, Олексійович, Юрійович*.

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-ій** — **-ївн(а)**: *Борисівна, Василівна; Гордіївна, Сергіївна, Юрїївна*.

Від таких імен, як *Григорій, Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хома, Яків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григорович, Григорівна; Ілляч, Іллявна; Кузьмич (і Кузьмович), Кузьмівна; Лукіч, Луківна; Миколайович (і Миколович), Миколаївна (і Миколівна); Савич (і Савович), Савівна; Хоміч (і Хомович), Хомівна; Якович, Яківна*.

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і з о**: *Антін — Антонович, Антонівна; Федір — Федорович, Федорівна*.

-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А) 11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голівка, долівка, маївка, ножівка, полівка, спиртівка, частівка, шалівка, шихтівка*.

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голівка (капусти), духовка, зарисовка, підготовка*.

-ОК 12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** у непрямих відмінках: *вершок, гайок, кийок, кілок, лужок, стручок*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньок, пеньок*.

-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригадір, командір; бандурист, дантист, нейзажіст; класицизм, педантизм, тероризм*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампір, гарнір, пломбір; піаніст, спеціаліст; модернізм, плюралізм*; але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьбіст, побутовізм, речовізм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акмеїст, героїзм, конвоїр*.

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(ИЙ), -Н(ІЙ) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дружний (спів), західний, мільйонний, прина́дний, природний, фабричний*.

Суфікс **-н(ий)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *братній, всесвітній, горбодній, давній, життєвий, задній, крайній, літній, майбутній, матерній, незабутній, освітній, пізній, ранній, самобутній, суботній, хатній* та ін. Суфікс **-н(ий)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *бліжній, вчорашній, давніший, домашній, дорожній, дружній* (потиск руки), *зівнішний, колишній, мужній, поздівжній, порівжній, прийдешній, раніший, сінешній, справжній, сьогоднішній, тутешній, худівжній*; але: *потувжній*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ий)** викликає подвоєння **н**: *знаменний, осінній, плінний, ранній, туманний*.

-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблаганний, нездоланний, неоціненний, неказаний, нескінченний, страшенний*; але: *жаданий*. Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *бажаний, незлічений, неоцінений, неподобаний, неказаний, нескінчений*.

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий) [-ічн(ий)]** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історичний, класичний, математичний, ортопедичний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академічний, анархічний, археологічний, епічний, ідилічний, органічний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *архаїчний, героїчний, прозаїчний*.

-ИН, -ІН 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *баба — бабин, Галья — Галин, Коля — Колин, Маруся — Марусин, свекруха —*

свекрушин, тітка — тітчин; після голосних — **-ін**: *Марія — Марїн, Софія — Софїн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч (ш), ш**: *Ольга — Ольжин, дочка — дочїн, Мелашка — Мелашин, свіха — свішин*.

-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ) 5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджоліний, голубіний, горобіний, качиний, орліний*; після голосних і апострофа — **-ін(ий)**: *зміїний, солов'їний*.

-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ) 6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвістий, голосистий, іскристий, перистий* (пірчастий); але: *перистий — рябий, променістий, урочистий*; після голосних — **-іст(ий)**: *вибістий, гноїстий, двоїстий, оліїстий, троїстий*.

-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ) 7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березневий, грушевий, овочевий, ситцевий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-єв(ий)**: *алюмінієвий, дієвий, життєвий, значеннєвий, суттєвий*.

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається у прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітровий, казковий, кварцовий, палацовий, святковий, службовий*. Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойовий, гайовий, грошовий, дійовий, дощовий, життєвий, крайовий, нульовий, речовий, стильовий*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -єв-, (-єв-)** у присвійних прикметниках жін. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *майстер — майстрова, майстрове; Петро — Петрова, Петрове; робітник — робітни-*

кова, робітниківове; Шевченко — Шевченкова, Шевченкове; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорева, Ігореве; кобзар — кобзарєва, кобзарєве; скрипаль — скрипалєва, скрипалєве; сторож — сторожева, сторожеве; товариш — товаришева, товаришеве.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-**, **-ев-** (**-єв-**) чергуються з **-ів** (**-їв**): Василєва — Василів, майстрова — майстрів, Олексієва — Олексійв.

-УВАТ(ИЙ)
[-ЮВАТ(ИЙ)],
-ОВАТ(ИЙ),
-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **-юват(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: горбуватий, круглуватий, синюватий, темнуватий, а також на вияв-

лення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: дулуватий, злодійкуватий, остюкуватий, піскуватий.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: плисківатий, стовбіватий.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: гордовитий, грошовитий, талановитий.

Дієслівні суфікси

-УВА- (**-ЮВА-**), **§ 24.** 1. Суфікс **-ува-** (**-юва-**) пишеться в дієсловах: забілювати, керувати, підпорядкувати, розсіювати.
-ОВА-

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува-** (**-юва-**) пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: вивершувати — вивершування, вивершуваний; очікувати — очікування, очікуваний; підсінювати — підсінювання, підсінюваний; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: друкувати — друкування; але: друківаний; малювати — малювання; але: мальований; підпорядкувати — підпорядкування; але: підпорядкований; ристувати — ристування; але: ристівання, ристіваний.

-ОВУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: завойовувати — завойовування, завойований; перемальовувати — перемальовування, перемальований; скуповувати — скуповування, скупований.

-ІР- (-ІР-)

3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: загітувати — загітований, зареєструвати — зареєстрований, інформувати — інформований, сконструювати — сконструйований; але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ір-**) зберігається: буксірувати (бо є буксувати), парірувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетірувати (бо є репетувати) тощо.

Суфікс **-ір-** (**-ір-**) уживається й у дієсловах типу котірувати, лавірувати, марширувати, пікірувати, третірувати.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

Сполучні звуки
О, Е (Є)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник, то сполучним звуком виступає **о**: важкоатлет, гірничопромисловий, чорногуз, яснозорий; якщо першою частиною такого слова є прикметник м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: верхньодніпровський, давньоруський, середньовіччя, синьобкий.

Увага. З цими словами не слід плутати складні слова, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **є**: вищезгаданий, нижчепідписаний.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, са-мовчитель*; але: *кожум'яка, овочесховище, очевидний*;

б) після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний*; але: *коно-в'язь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*;

в) після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боєздатність, краєзнавство; жит-тездатний, життєпис, сміттєзбірник*.

Складні слова
без сполучного
звука

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) на голосний звук: *всюдихід, кількарізний, радіоко-мітет*; у словах із числівниками **одно-, дво-, три-, чотири-**: *однорічний, двоюрисний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикутний, семи-мільний*;

б) на приголосний звук: *Болград, Новгород*; в абрєвіатурах: *виконком, медінститут*; у словах із числівниками **двох-, трьох-, чотирьох-**, якщо наступна частина починається голосними **а, о**: *двохосьовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс.

Р а з о м пишуться:

а) усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нац-банк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, соц-страх; профспілковий, соцстрахівський*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, па-лео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, те-ле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-** й под.;

б) складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робив-робив, ходив-ходив*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багá-то-багáто, сіньо-сіньо, тихо-тихо*;

б) поєднання синонімічних слів: *гідко-бідко, зроду-віку, тишком-нишком, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, відомо-невідомо*; близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давнім-давнó, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радіий-радісінький, сила-силénна, тихий-тихесенький*.

Примітка. Два однакові іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінець кінцем, одним одна, честь чéстю, чин чіном*. Так само й займенники: *самá самото́ю*;

в) поєднання слів, що означають приблизність: *день-другий, година-дві, не сьогодні-завтра, три-чотири*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*;

г) складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гей, ого-го, бом-бом*;

г) звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

д) літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*;

е) літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*;

є) терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*;

ж) літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г. — сільськогосподарський, с.-д. —*

соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський; але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

І. Р а з о м пишуться:

а) складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких — дієслівного походження: *вертолiт, лiсослiв, самохiд, силосонавантiажувач, тепловiз*;

б) складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *бiлокрiвiцi, черногyз, чорнозем*;

в) складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболiз, лiсостiп, носорiг, трудодiнь, шлакоблiк*; але *людiно-день*; сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *авто-страда, велотрiк, радіокомiтет*);

г) складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горiцвiт, зiрвiголова, перекотiпiле, пройдiсвiт; Непийнiво, Перебiйнiс, Убийвiвк* (прізвища);

ґ) складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитiнка, сторiччя, стоп'ятдесятирiччя, шестидiнка*.

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рiччя, 16-поверховий*;

д) складні іменники з першою частиною *пiв-, напiв-, полу-*: *пiваркуша, пiвгодiни, пiвдiюжини, пiвкарбiванця, пiвкiло, пiвмiсяць, пiвогiрка, пiв'яблука; напiвавтомiт, напiвсiн; полукiпок, полумисок*.

Примітка. Перед іменниками — власними іменами *пiв-* пишеться через дефіс: *пiв-Європи, пiв-Києва*;

е) складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртiк, свiтловолодiкувiння, термогiдродинамiка*.

2. Ч е р е з д е ф i с пишуться:

1) складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До слів з о б о м а відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купiвля-продаж, рiзтяг-стиiск*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнiтолог-астрiном, лiкар-екiлог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зiйчик-Побiгiйчик, Лисiчка-Сестричка*.

До слів із д р у г о ю відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дiзель-мотор, жарптиця, кiзир-дiвка, крiкiнг-процiс, Свят-вечiр, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмирал, прем'єр-міністр, унтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кiловат-годiна, людiно-день, тiнно-кiлометр*;

2) складні іменники з першою складовою частиною **вiце-, екс-, лейб-, максі-, мiдi-, мiнi-, обер-**: *вiце-президент, екс-чемпiон, лейб-мiдик, максі-спiдниця, мiдi-мода, мiнi-футбiл, обер-майстер*;

3) іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вiст, норд-iст*;

4) субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-i-сестра, любi-менi, розрiв-трава, чар-зiлля*;

5) скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *iн-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика;

б) перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликотідишники, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції*.

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуваним іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуваним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жаднюга, дівчина-красуня, хлопець-богачир*.

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богачир хлопець, жаднюга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузинка й грузинка-дівчина, учитель-фізик і фізик-учитель, художник-пейзажист і пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення на складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит, жук-корот, заєць-русак, льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні кількісні числівники: *одинадцять, п'ятдесят, триста (трьохсот, трьомстам)*;

б) складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний**: *дев'ятисотий, п'ятнадцятий, п'ятсоттридцятитисячний, шістдесятитисячний, шістдесятий, шістдесятип'ятимільйонний; багатотисячний, кількамільйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тисяча п'ятсот тридцять вісім, тисяча дев'ятсот шістдесят восьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з **половиною** й под., теж пишуться окремо: *три з половиною тисячний загін*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й, 10-ї, 11-го, 35-мільйонний, 3-тисячний, 4¹/₂-тисячний*;

б) складні займенники з компонентами **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-** й под.: *будь-котрий, будь-хто, будь-чий, будь-що, будь-який; котрий-будь, хто-будь, чий-будь, що-будь, який-будь; котрий-небудь, хто-небудь, чий-небудь, що-небудь, який-небудь; казна-що, хтозна-який*; але: *будь у ко́го, будь на чо́му, ка́зна з ким, ка́зна при ко́му* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електросіла), *лісостеповий* (лісостеп), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *теплообмінний* (теплообмін), *чорноземний* (чорнозем);

б) складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовностильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни);

в) складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний, деревообробний, карколómний, машинобудівний*.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний, контрольно-вимірювальний*;

г) складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохóбий, внутрішньозаводський, загальнодержáвний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезáданий, нижчепідписаний, новоутóрений, свіжозрубаний*; але: *трóхи вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий, діаметрально протилéжний, послідовно миролюбний, різко окреслений, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'язаний*.

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округлояцеподібний*;

г) складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалéктне* (мовне явище), *грудочеревна́* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекіслий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також: *глухоніми́й, сліпоглухоніми́й*;

д) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерхóвий, семіразові́й, стодвадцятит'ятирі́чний*; але: *125-рі́чний*;

е) складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфува́льний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *ві́це-президéнтський* (віце-президент), *генерáл-губернáторський* (генерал-губернатор), *дízель-мотóрний* (дизель-мотор), *соціáл-демократі́чний* (соціал-демократ), *у́нтер-офіце́рський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москва́-ріка́ — москворі́цький*;

б) складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *агрáрно-сирові́нний, держáвно-монополістичний, електрóнно-обчислювальний, культóрно-техні́чний, лісопільно-стругáльний, масово-політичний, мовно-літературний, навчáльно-виховний, науково-техні́чний, партійно-політичний, плóско-опу́клий, постачáльно-збутовий, свердли́льно-довбáльний, суспільно-політичний, столя́рно-механі́чний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історі́чний, літературно-худобжні́й, народно-визво́льний, підзо́листо-болóтний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник **і**: *агрáрний і сирові́нний, навчáльний і виховний* і под.;

в) складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико (-іко)**: *букóліко-романті́чний, діалéктико-матеріалістичний, історико-культóрний, мехáніко-математичний, політико-економі́чний*;

г) складні прикметники з першою частиною **військово-**, **воєнно-**: *військово-морський, військово-спортівний, воє́нно-стратегі́чний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний, військовополонений* пишуться разом;

г) складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е**: *м'ясо-вовня́ний, м'ясо-моло́чний, крохмáле-па́токовий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонóгі, грудочеревна́* (перепона);

д) складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакiтно-синій, гіркувато-солоний, кисло-солодкий, молочно-білий, сіро-голубий, темно-зелений, червоно-зелено-синій*; але: *жовтогарячий, червоногарячий* (окремі кольори);

е) складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний*;

є) складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий*.

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навічно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямки, негарязд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потроху, утрічі, якнайкраще*.

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато* (пор.: *забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч, на ура*;

б) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестанку, вбік, ввечері, ввіч, вволю, вголос, вгорі, вгору, вдень, взімку, взнаки, відразу, вкрай, вкуні, влад, влітку, вниз, вночі, восени, вп'ятку, впень, вперед, впереміж, впереміш, вплав, вплач, впоперек, впору, враз, вранці, врешті, врівень, врівні, врозкид, врозліт, врозсип, врозтіч, вряд, всередині, вслід, всмак, вщерт, доверху, довіку, довкола, доволі, догорі, додолу, додому, докуні, донізу, дотла, дощенту, заміж, замужем, заочі, запанібрата, запівніч, зараз, заразом, зарані, зарання, засвітла, збоку, зверху, звіку, згорі, здуру, ззаду, зісподу,*

знизу, зозла, зокола, зразу, зранку, зрання, зрештою, зроду, зсередини, набік, наверх, наверху, навесні, навіворіт, навйліт, навідліг, навідріз, навік, навіки, навіч, нагору (але: *нагора*), *надвечір, надворі, надголодь, надзелень, надмір, надміру, назад, назахват, наздогад, назустріч, найздом, наніз, нанизу, наостанок, наостанку, напам'ять, наперебій, напереваги, наперед, наперекір, напереріз, напівдорозі, напідпінку, напокáz, наполовіну, напóхвати, напочátку, наприклад, напровесні, напролом, напропале, нараз, нарешті, нарівні, нарозхват, насілу, наскоком, наспід, наспіх, насподі, насторожі, наяву, обік, обіч, одвіку, опівдні, опівночі, опліч, підряд, побіч, поблизу, поверх, повік, поволі, позаду, поночі, попліч, поруч, поряд, посередині, почасти, скраю, спереду, спочátку, убік, убрід, увечері, увіч, уголос, угорі, угору, удень, узімку, узнаки, украй, укуні, улад, улітку, уніз, унизу, уночі, упень, уперед, уплав, уплач, упоперек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урозкид, урозліт, урозсип, урозтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір*;

в) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленним) прикметником: *віддавна, востанне, вручну, догола, допізна, завідна, замолоду, заново, звісока, згарячу, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, нашивідку, помалу, помаленьку, потихеньку, сповна, спроста, сп'яну*;

г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдвоє, втроє, вчетверо й под.; вперше, вдруге, втретє й под.; надвоє, натроє, начетверо й под.; удвох, утрох, учотирьох і т. д.; водно, заодно, поодініці, спершу*;

г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника із займенником: *внішю, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому*; але: *до чого, за віщо, за що* та ін. в ролі додатків;

д) складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдóсвіта, вповодж, завбільшки, завглибшки, завдóвжки, завтóвшки, завчасу, завширшки, знадвору, навздогін, навзнак, навкідьки, навколо, навкруги, навкулачки, навмісне, навпакі, нав-*

перейми, навприсядки, навпростець, навряд, навскáč, навскіс, навкосі, навсправжжи, навстіж, навтікача, навздогін, наздогін, набіліп, напogотіві, позавчора, позаторік, погідтінню, спідлоба;

е) складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): босоніж, водносталь, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насáмперед, натщесерце, нашвидкуруч, обáбіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз;

є) складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: абікуди, абіяк, аніскільки, анітелень, анітрохи, анічирк, аніяк; дедáлі, деінде, деколи, декуди; чимáло; щовечора, щогодини, щодáлі, щоденно, щодня, щодуху, щомісяця, щомога, щонайбільше, щонайдóвше, щонайдужче, щонайкраще, щонайменше, щонайширше й т. д., щонóчі, щоправда, щорáз, щорáзу, щорóку, щосіли, щохвилини; але: дармá що, пóки що, тільки що, хібá що, чи що; якомóга, якось і якось (з різними значеннями), якрáз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше й под.

Увага. Слід відрізнити прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

Він повернув убік; але: *Ударив у бік.*

Спочатку це не було ясно; але: *З початку розмови вони зрозуміли вашу думку.*

Прочитай вірш напам'ять; але: *На пам'ять він подарував мені книжку.*

Всередині щось дуже заболіло; але: *Це правило шукай у середині розділу.*

Хлопці домовилися йти всі вкупі до міста; але: *У купі піску гралися діти.*

Зауважую вам востаннє; але: *Вони постукали в останнє вікно.*

Ми чуємо це вперше; але: *Зайдемо в перше село.*

Втім я не заперечую; але: *Утім спектаклі виступав і я.*
У нас чимало є досягнень; але: *Чи мало вам допомагали?*
Нащо було починати справу?; але: *На що ви натякаєте?*
Ми теж виступали на зборах; але: *Він говорив те ж, що і я.*
Якось уже воно буде; але: *Як ось і Марко на поріг.*

2. О к р е м о пишуться:

а) прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без відома, без жáлю, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладú, без ліку, без меті, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без черги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до заїну, до запитання, до краю, до крихти, до ладú, до ліха, ло лиця, до міри, до ногі, до обіду, до останку, до пари, до пня, до побáчення, до порі, до пуття, до речі, до решти, до сих пір, до смаку, до смерті, до снагі, до сьогодні, за години, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болу, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на весну (але: навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гамуз, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на radoщах, на руку, на самоті, на світáнку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на sóром, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з руки, ні на гріш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по сүті, по черзі, по щирості, у вигляді, уві сні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба;*

б) словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу;*

в) словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з узгоджуваного прийменника (числівника, займенника) й наступного іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом*;

г) прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*;

г) прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачьому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також: *по-латині*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по**: *по-соціалдемократичному*;

б) складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.;

в) неозначені складні прислівники з частками **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **-то**, **хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куді-будь, куді-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*;

г) складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годі, десь-інде, десь-інколи, сяк-так* і т. ін.;

г) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною мови: *внаслідок (унаслідок), вподобж (уподобж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо*;

б) складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперед, посеред, проміж*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться складні прийменники з початковими **з-**, **із-**: *з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-понад, з-понад, з-понад, з-посеред, з-проміж*.

3. О к р е м о пишуться прийменникові сполуки у (в) *разі, під кінець, під час, що ж до*.

§ 32. Сполучники

1. Р а з о м пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже, аніж, втім, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, притім, притому, причім, причому, протє, себто, тобто, цебто, щоб, якби, якщо*; також слова: *абощо, тощо*.

Увага. Сполучники *зате, протє, щоб, якби, якщо*, які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками **за, про** та частками **би, як** окремо. Так, сполучники *зате, протє* можна замінити одним із протиставних сполучників **а, але, однак**, тоді як прийменники **за, про** та вказівний займенник **те** такій заміні не піддаються. Пор.:

Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся; але: *За те оповідання його похвалили*.

Сполучник **щоб** легко відрізнити від займенника **що** з часткою **б**, оскільки на займенник **що** виразно падає наголос. Пор.:

Сказав, щоб усі прийшли; але: *Що б ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники **якби**, **якщо** можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника **як** із часткою **би** та займенником **що** за допомогою контексту, бо на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби тут був мій товариш!; але: *Як би краще виконати завдання!*

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: *Як що трапиться, нарікай на себе.*

2. О к р е м о пишуться:

а) сполучники з частками **б**, **би**, **ж**, **же**: *або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би*;

б) складені сполучники: *дарма що, для того щоб, замість того щоб, з тим щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тимчасом як, тому що, у міру того як, через те що й под.*

3. Ч е р е з д е ф і с пишуться сполучники **огож-то**, **тім-то**, **тільки-но**, **тому-то**.

§ 33. Частки

Розрізняють словотвірні частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін).

А. С л о в о т в і р н і частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) частки **аби-**, **ані-**, **де-**, **чи-**, **що-**, **як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абіщо, абіяк, аніскільки, анітрохи, анічогісінько, аніяк, дедалі, деколи, декотрий, дециця, дещо, чималенький, чимало, щовечора, щогодінни, щоденник, щодня, щодоби, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосіли, якби, якнайшвидше, якомога, якщо* та ін;

б) частки **би (б)**, **то**, **що** в складі сполучників: *щоб, якби, немовбито, нібито, абощо*, і частка **же (ж)** у складі стверджувальних часток *авжеж, отож* (див. ще § 32);

в) частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *будується, найвся (найвсь)*;

г) частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; дець, колісь, хтось, щось*;

г) частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; невгасимий, непохитний, незліченний, невпинний, невсипущий, негайний, неадекватний, неадекватний, неадекватний, неадекватний; невдвозі, невійно, невійно, незабаром, непорушно, несамовіто, несканно.*

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *неволити, незчутися, ненавидіти, нестиямитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездужати* (хворіти), *непокоїтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здужати* (не змогти), *не славити* (не прославляти);

д) частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недбідок, недокрів'я, недблік, недблїток, недорід, недостача, недосяжність, недотєпа, недоторканність, недбук*. Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував*; але: *Він не дочув моїх слів*;

е) частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, неволя, неврожай, недобля, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалій, неписьменний, неспілий; неабіхто, неабіякий; невогяд, невже, не-*

впáм'ятку, невтямкі, негáдано, недалéко, недармá, недурно, нехóтя, а також: незважáючи на..., невважáючи на..., немóв, ненáче.

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні**, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далéко, зóвсім, аж ніяк: Ні до чо́го не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі об'єкти; Аж ніяк не приємні спогади;*

є) частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена пра́ця, нез'ясовані пита́ння, нержавіюча сталь, неспростовані факти;*

ж) частка **ні** із займенниками, якщо вона не відокремлена від наступного займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто́ (нікого́), нічий (нічий), ніщо́ (нічого́), ніякий (ніякому); ніде́ й ніде́, нізàщо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи́ й ніко́ли, ніна́що, ніскільки, нітро́хи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) частка **що** у сполуках *дарма́ що, тільки́ що, хіба́ що, що́ ж до;*

б) частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то,* які виконують функції підсилювальних часток;

в) частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання; але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи;*

г) частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то** й дієприслівниках: *не може́ не ба́чити, не підходя́чи б́ліжче, не поспіша́ючи; Ні вітерець не в́йне, ні хмарка не набі́жить; Пра́ця не закінчена; Праці́ не закінчено; Підлога́ не вимита; Підлоги́ не вимито;*

г) частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним

словом: *Ця́ річка не широ́ка* (заперечення); *але: Ця́ неширо́ка річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе є (*був, була́* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); *але: Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований);

д) частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця́ робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист;*

е) частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не іна́кше, не так; не при..., не на...; не то., не то;* також: *не раз;*

є) частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже́, не зóвсім, не ці́лком; не від то́го, не до́сить, не мо́жна, не тре́ба; розмовля́ють не по-на́шому;*

ж) частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мер́твий, ні кро́ку да́лі, ні на ма́кове зе́рно, ні па́ва ні та́ва, ні ри́ба ні м'ясо́, ні се́ ні те́, ні сюди́ ні туди́, ні так ні сяк;*

з) частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба;*

и) частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що́ й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на яко́му.*

3. Через дефіс пишуться:

а) частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тім-то, якось-то; важкий-такі, все-таки, дістав-таки, так-таки*.

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чим би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга;*

б) компоненти **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтóżна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2, б; § 30, п. 3, в);

в) частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Європа*; але в загальних — разом: *нелюдина, неістота*;

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) частки **хай, нехай**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) частка **би (б)**, за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би, пішла б*.

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) частка **же (ж)**, що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений;*

б) частки **то, це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера § 34. З великої літери пишеться:
на початку речення а) перше слово, яким починається текст;

б) перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення;

в) перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:
— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

Тихо стало в хаті;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то наступне речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й будь!* — *усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою?* — *допитувалась Маланка* (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й онімла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б, прим.), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — *на гори й долини,*

Сонце! сонце! — *на води й поля.*

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

Велика літера
при звертаннях
і в ремарках

§ 35. З великої літери пишеться:

а) перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:
Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); *Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святес* *Сміло ми будемо йти!* (Грінченко);

б) слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — *Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день і другий — гай-гай! — *немає Тетяни* (Васильченко);

в) ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (З газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (З газети).

Велика
та мала літери
в рубриках

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.

2. Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

§ 37. З великої літери пишеться:

Велика літера
після двокрапки,
на початку
цитати тощо

1) перше слово після двокрапки:

а) коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гнізdeckо зруйнував?» (Глібов);
Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!» (Павличко);

б) коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться на початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово “Саксаганський” було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або наводиться із середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки):

У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети);

2) з великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [Радянського] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера
у власних назвах

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котляревський, Леся Українка (Ларіса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Юрій Клен (Освальд Бургардт), Даніло Галицький, Нестор Літописець, Олександр Невський, Ярослав Мудрий*; також: *Кобзар* (про Тараса Шевченка), *Каменяр* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Сергєєв-Цєнський; Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Тереза.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррерос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жебелен, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1, г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзедун, Сунь Ятсен, Тао Юаньмін.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ир Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ши Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілудіо Пуспоюдюб, Суджоню Хадіното; Кулаб Сайпрадїт, Луанг Вічіт Ватакан.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, залє, оглі, паша*) див. § 106, п. 2, д.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, лавелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг (пістолет), галіфе (штани), дизель (двигун), макінтош (одяг), максім (кулемет), рентген (апарат), френч (одяг).* Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапартїзм, мічурінець, пушкінїст, шевченкіана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — *нові Мічуріни й Ціолковські* (Тичина); *Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни* (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги.*

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавця.*

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афіна, Ахіллєс, Будда, Венєра, Молох, Перун.*

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовік, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея.*

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси;*

б) дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Зяць, Лисіця, Осєл, Щука; Лісовік, Мавка, Перелєсник; Дід Мороз; Той, що грєблі рве; Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.*

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.*

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади* і т. ін.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент НАН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, за-*

служений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колезький асесор, король, принц, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща, Президент Національної академії наук України.*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторогий, Сівий* (воли); *Рекордистка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски.* Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вівчарка, пінчер.*

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налів, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуні); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка.*

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер.* Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Квочка, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаір, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди.*

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем; але: обротинок землі, схід сонця.*

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-öst, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далекій Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокінувся.*

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Берингове море, Північнокримський канал, Володимир-Волинський, гора Говерла, Грибова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Калé, Панамський перешийок, Перська затока, Північний полюс, Східноєвропейська рівнина, Урало-Кушумський степ.*

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Церква, Біловезька Пуща* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Великі Луки, Жовті Води, Залізні Ворота, Зелений Гай, Микільська Слобідка, Нова Гвінея* (острів), *Товста Могила, Ясна Поляна.* Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капітана Джеральда, набережна Лейтенанта Шмідта;* також: *затока Святого Лаврентія.*

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Булонь-сюр-Мер, Порт-о-Пренс, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Франкфурт-на-Майні.*

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейнé, Ла-Манш* (протоки), *Ле-Крезó, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фрайлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссік-Куль* (куль — озеро), *Муюн-Кум* (кум — пісок), *Порто-Алегре* (порто — порт), *Ріо-Негро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро); але: *Алатáу, Амудар'я, Дихтау, Сирдар'я.*

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд, Дю-фіорд.* Так само з малої

літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац*, *Лібкнехт-штра́се* (штра́се — вулиця), *Графа́льга́р-сквер* (сквер — площа), *Тре́птов-парк*, *Уо́лл-стрит* (стрит — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Верса́ль* (у значенні «Версальський мир»), *Ка́нни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мю́нхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парна́с* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андрі́вський узві́з*, *Байка́ло-Аму́рська магістра́ль*, *бульва́р Та́раса Шевче́нка*, *Військо́во-Грузи́нська дороба́*, *ву́лиця Петро́ Сагайда́чного*, *Жи́томирська автостра́да*, *Льві́вська пло́ща*, *майдан Незале́жності*, *Музейни́й прову́лок*, *Стри́йський парк*, *Півде́нно-За́хідна залізни́ця*, *Півні́чний морський шлях*, *проспе́кт Дру́жби наро́дів*, *Ромода́нівський шлях*, *течі́я Гольфстрі́м*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брі́д*, *вал*, *воро́та*, *міст*, *шлях*, *яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Бо́ричів Ти́к*, *До́брый Шля́х*, *Козі́ний Брі́д*, *Кра́сні Воро́та*, *Кузне́цький Міст*, *Яросла́вів Вал* (вулиці); *Го́ла При́стань* (місто), *Козі́нські Горби́* (урочище), *Сухи́й Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *босто́н* (тканина), *йо́ркши́р* (порода свиней), *лего́рн* (порода курей), *маде́ра* (сорт вина), *сая́ни* (напій), *сваля́ва* (мінеральна вода), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Анта́нта*, *Балка́нські краї́ни*, *Європе́йське Економі́чне Співтовари́ство*, *Співдру́жність Незале́жних Держа́в*, *Всесві́тня Ра́да Ми́ру*, *Міжнародни́й ко-*

міте́т Черво́ного Хреста́, *Організа́ція Об'єднаних На́цій*, *Ра́да Безпе́ки*, *Трої́стий сою́з*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Ара́бська Респу́бліка Єгі́пет*, *Держа́ва Бахре́йн*, *Респу́бліка Білору́сь*, *Автоно́мна Респу́бліка Крим*, *Кита́йська Наро́дна Респу́бліка*, *Коре́йська Наро́дно-Демократи́чна Респу́бліка*, *Князі́вство Мо́нако*, *Королі́вство Бе́льгія*, *Респу́бліка Болга́рія*, *Респу́бліка І́ндія*, *Респу́бліка Ку́ба*, *Респу́бліка По́льща*, *Респу́бліка Руму́нія*, *Соціалісти́чна Респу́бліка В'єтна́м*, *Сполу́чені Шта́ти Аме́рики*, *Уго́рська Респу́бліка*, *Фра́нція*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: *Воли́нська о́бласть*, *Євре́йська автоно́мна о́бласть*, *Краснода́рський край*, *Не́нецький автоно́мний о́круг*, *Новомлі́нівська сільра́да*, *Рожи́щенський райо́н*, *Уманська міська́рада*.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бе́регівський о́круг*, *Ви́тебське воево́дство*, *Лохви́цький пові́т*, *Новоросі́йська губе́рнія*, *Со́сницька со́тня*, *Староду́бський полк*, *Черка́ське старо́ство*.

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Букові́на*, *Вінниччина*, *Закавказзя*, *Закарпа́ття*, *Золото́вський* (Київ), *Наддні́пря́нщина*, *Підмоско́в'я*, *Побу́жжя*, *Поді́лля*, *Поку́ття*, *Полі́сся*, *Приазо́в'я*, *Прикарпа́ття*, *Причорномо́р'я*, *Приура́лля*, *Росі́йська Федера́ція*, *Славу́тич* (Дніпро), *Слобожа́нщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батькі́вщина* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верхо́вний суд США*, *Генера́льні шта́ти Королі́вства Нідерла́ндів*, *Збро́йні сили України*, *Наро́дна пала́та Респу́бліки І́ндії*, *Націо́нальна ра́да Демократи́чної па́ртії*

України, Національна гвардія України, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*, з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і туризму України, Палата мір і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва*; але: *профком Київського національного університету, страйкком, фабком* і т. ін.;

б) партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Лейбористська партія Великої Британії, Республіканська партія США*;

в) міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тредюніонів, Американська федерація праці, Всесвітній форум українців, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиесь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Виробниче акціонерне товариство «Поліграфкнига», Донецька шахта «Вітка-Глибока», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський військовий округ.*

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль танцю імені П. Вірського, магазин «Роксолана», видавництво «Веселка», спортивний комплекс «Трудові резерви», стадіон «Динамо».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Середня школа № 2;*

б) перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Національна академія наук України, Книжкова палата, Національний художній музей України, Голосіївський парк імені М. Т. Рильського, Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, Українська академія друкарства;*

в) з великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будінок учителя, Український дім, Палац урочистих подій* і т. ін.

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яке може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то воно пишеться з великої літери: *Оперний театр* (від *Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка*), *Третяківська галерея* (від *Державна Третяківська галерея*) та ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *сесія Київської обласної ради, кафедра української літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради, учена рада Інституту української мови НАН України.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компані».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запоріжець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запоріжці пишуть листів турецькому султанові»; газети: «Вечірні вісті», «Вісті з України», «Го-*

лос України», «Літературна Україна», «Слово»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жулице», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовідця».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир,* а також назви таких релігійних понять, як *Бог* (але *бог Перун* і т. ін.), *Божя Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *аеропорт «Бориспіль», Київський вокзал* (у Москві), *станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балклава, пристань Ржизиців* (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будінок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Почаївська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побойще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День Незалежності України, Свято Перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдва, Тёплого Олєкси, Успіння; Великий піст, Мясниця, Петрівка, Пилипівка, Спасьівка* тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Березня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес захисту культури* (у Парижі 1935 р.), *Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Ніва», трактор «Білорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *цукерки «Столічні», цигарки «Українські», вино «Перліна степу», цукерки «Пташине молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів **-ів (-ов-а, -ов-е, -ев-е), -їв (-єв-а, -єв-е), -ин (-ин-а, -ин-е), -їн (-їн-а, -їн-е)**, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжкі, Грінченків словник, Маріїн лист, Тичініне слово, Шевченкові поєзії;*

б) прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володімир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий;*

в) прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполученням «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) за допомогою суфіксів **-івськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-):** *бальзаківські традиції, франківські сонети, шевченківський стиль;*

б) якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *авгієві стаїни, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, дам'клів меч, езопівська мова, прокрустове ложе, юдині срібняки; архімєдова спіраль, базєдова хвороба, бертолєтова сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорєма.*

**Велика літера
в складноскорочених
назвах**

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться дwoяко:

а) з великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінформ, Укрпрофрада, Укоопспілка;*

б) з малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *медінститут, облвиконком, райвнó, райрада.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *рагс (до рагсу), неп (під час непу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БAM*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абрєвіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): з *БAMу*, на *БAMі*, з *BAKy*, *BAКом*, *ТЮGu*, *ТЮГом*.

Графічні скорочення

§ 40. Від абрєвіатур слід відрізнити умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м* — *метр*, *мм* — *міліметр*, *см* — *сантиметр*) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн. крим. канал* (Північнокримський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

<i>акад.</i> — академік	<i>о.</i> — острів
<i>вид.</i> — видання	<i>обл.</i> — область
<i>гр.</i> — громадянин	<i>оз.</i> — озеро
<i>див.</i> — дивись	<i>пор.</i> — порівняй, порівняйте
<i>доц.</i> — доцент	<i>проф.</i> — професор
<i>ім.</i> — імені	<i>р.</i> — рік, річка
<i>і т. д.</i> — і так далі	<i>рр.</i> — роки
<i>і т. ін.</i> — і таке інше	<i>с.</i> — село, сторінка
<i>і под.</i> — і подібне	<i>ст.</i> — станція, сторічка
<i>напр.</i> — наприклад	<i>т.</i> — товариш, том
<i>н. е.</i> — нашої ери	<i>тов.</i> — товариш
<i>до н. е.</i> — до нашої ери	<i>тт.</i> — товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на *ь*. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел.*, *селян.*, *селянськ*. При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар*, *ден. норма*. При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн.* (*власноручний*), але тільки: *власт.* (*властивий*).

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка*, *зо́-шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-*

дів-нік, *Ха́р-ків*.

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер *дж*, *дз*, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу́-дзик*, *хо́-джу*. Якщо *дж*, *дз* не становлять одного звука (це буває, коли *д* належить до префікса, а *ж* або *з* — до кореня), то їх слід розривати: *над-звичай-ний* (а не *над-дзвичайний*), *під-жив-ляти* (а не *під-дживляти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-ян* (а не *бур-'ян*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-ян* (а не *Лук-'ян*), *ни́зь-ко* (а не *низ-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма-рія* (а не *Марі-я*), *олі-вець* (а не *о-лівець*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́*, *моя́*, *око́*, *шія́* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступінчастий* (а не *багатос-тупінчастий*), *восьми-гранний* (а не *восьмиг-ранный*), *далеко-східний* (а не *далекос-хідний*).

5. Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́*, *Оле-кса́ндра* й *Олек-са́ндра*, *се-стра́* й *сест-ра́*. Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зький* і *близь-кий*, *видавни́-цтво*, *видавни́ц-тво* й *видавни́ц-во*, *га́ли-цький* і *га́лиць-кий*, *росі́й-ський* і *росі́йсь-кий*, *убо́-тво*, *убо́з-тво* й *убо́зт-во*, *сусні́льс-тво* й *сусні́льст-во*.

Технічні правила переносу

§ 42. 1. Не можна переносити прізвиська, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що

до них відносяться: *Т. Г. Шевченко* (а не *Т. Г.// Шевченко*), *гр. Іваненко* (а не *гр.// Іваненко*), *акад. (доц., проф.) Гончаренко* (а не *акад. (доц., проф.)// Гончаренко*), *тов. Гнатюк* (а не *тов.// Гнатюк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарас Григорович Шевченко* й *Тарас // Григорович Шевченко*, *академік // Ангел Крїмський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік*, *150 // гектарів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми сходили на гору* й *Ми сходіли на гору та повернулися додому ще завидна*; *Образи* (від дієслова *ображати*), *образи* (художні, літературні), *образі* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

Поділ на відміни § 44. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жіноч. й деякі іменники чоловіч. роду, а також спільного роду із закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага, гірня, машина, партія, праця; воєвода, дядя; голова, сирота, убивця.*

II відміна: а) іменники чоловіч. роду з кінцевим приголосним основи та із закінченням **-о** в називному відмінку (переважно назви осіб): *бік, вєлетень, завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпро, Петро; татуньо;*

б) іменники середнього роду із закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат-, -ят-, -ен-** при відмінюванні): *вікно, місто; море, поле, прізвище; весілля, життя, знання;* також іменники всіх родів із суфіксами згрубілості **-ищ-е, -иськ-о:** *вітрище* (від *вітер*), *дівчисько* (від *дівча*), *свєкрішисько* (від *свєкріха*).

III відміна: іменники жіноч. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любов, миць, річ, розкіш, сіль, тинь,* а також слово *мати*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) із закінченнями **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат-, -ят-:** *гуся* (*гусяти*), *дівча* (*дівчати*), *лоша* (*лошати*), *теля* (*теляти*);

б) із закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я* (*імені*), *плем'я* (*плємені*).

Поділ на групи § 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика*, а також іменники спільного роду (чол. і жін.) із цим же закінченням: *голова, дружина, каліка, недоріка, непосіда, сирота, староста* та чол. роду (назви осіб): *Микіта, Микола, Сава* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-я**: *буря, друкарня, земля, надія, пісня, робітниця, сім'я*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя, убивця* тощо та іменник чол. роду *Ілля*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *вєжа, гуца, їжа, каша, круча, межа, пліща, тиша*, а також іменники спільного роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *лівша, міхоніша*; іменник чол. роду *вельмюжа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, палац, темп, ударник, успіх; батько, Петро*; переважна більшість іменників на **-р**: *вир, віхор, відвар, двір, жир, сир, стовбур, стільяр, явір*; сюди ж належать іменники *звір, комар, снігур*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *звірі,*

комарі, снігурі, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур(-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інженер, майстер, шофер; папір, сувенір; директор, професор, семафор; абажур, гіпюр, каламбур; базар, гектар, комісар, футляр, ювіляр; бригадир, касир, командир, пасажир*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-о**: *вікно, залізо, коло, місто, село*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вєлетень, звічай, край, учитель, Бенедьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бондар — бондаря, козир — козира, лікар — лікаря, писар — писаря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буквар — букваря, вівчар — вівчаря, друкар — друкаря, інвентар — інвентарю, календар — календаря, кобзар — кобзаря, пролетар — пролетаря, секретар — секретаря, шахтар — шахтаря; гузир — гузиря, проводир — проводиря, пухир — пухиря* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *горе, місце, море, поле; життя, завдання, збіжжя, здоров'я, змагання, знаряддя, лістя, обліччя, пір'я, поліум'я, сім'я, тім'я*.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцеґім шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, доц, стóрож, слухáч, ткач, товáриш*; іменники всіх родів із суфіксом **-ищ-е**: *віт́рище, баб́ище, ю́рмище*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугляра́, каменя́р — каменяра́, пісня́р — пісняра́, скля́р — скляра́, тесля́р — тесляра́, школя́р — школяра́*.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плечé, прізвище, явище*.

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	фа́брик-а	робітніц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітніц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітніц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітніц-ю	наді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітніц-ею	наді-ею
М.	...фа́бриц-і	...робітніц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітніц-е	наді-е

М н о ж и н а

Н.	фа́брик-и	робітніц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітніць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітніц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітніць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітніц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітніц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітніц-і	наді-ї

Мішана група

О д н и н а

М н о ж и н а

Н.	пло́щ-а	пло́щ-і
Р.	пло́щ-і	площ
Д.	пло́щ-і	пло́щ-ам
Зн.	пло́щ-у	пло́щ-і
Ор.	пло́щ-ею	пло́щ-ами
М.	...пло́щ-і	...пло́щ-ах
Кл.	пло́щ-е	пло́щ-і

Друга відміна

Тверда група

О д н и н а

Н.	робітні́к	сталевáр	міст-о
Р.	робітник-á	сталевáр-а	міст-а
Д.	робітник-óви (-у)	сталевáр-ові (-у)	міст-у
Зн.	робітник-á	сталевáр-а	міст-о
Ор.	робітник-óм	сталевáр-ом	міст-ом
М.	...робітник-óви, -у	...сталевáр-ові, -і	...міст-і
Кл.	робітник-у́	сталевáр-е	міст-о
	робітні́ч-е		

М н о ж и н а

Н.	робітник-і́	сталевáр-и	міст-á
Р.	робітник-ів	сталевáр-ів	міст
Д.	робітник-ám	сталевáр-ам	міст-ám
Зн.	робітник-ів	сталевáр-ів	міст-á
Ор.	робітник-áми	сталевáр-ами	міст-áми
М.	...робітник-áх	...сталевáр-ах	...міст-áх
Кл.	робітник-і́	сталевáр-и	міст-á

М'яка група

О д н и н а

Н.	учі́тель	секретáр	край	місц-е
Р.	учі́тел-я	секретар-я́	кра́-ю	місц-я
Д.	учі́тел-еві(-ю)	секретар-еві (-ю)	кра́-еві (-ю)	місц-ю
Зн.	учі́тел-я	секретар-я́	край	місц-е
Ор.	учі́тел-ем	секретар-ém	кра́-ем	місц-ем
М.	...учі́тел-еві, -і, -ю	...секретар-еві, -і, -ю	...кра́-ї, -ю	...місц-і
Кл.	учі́тел-ю	секретáр-ю	кра́-ю	місц-е

Множина

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-я
Ор.	учител-я ^{ми}	секретар-я ^{ми}	кра-я ^{ми}	місц-я ^{ми}
М.	...учител-я ^х	...секретар-я ^х	...кра-я ^х	...місц-я ^х
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я

Мішана група

Однина

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-еві (-у)	школяр-еві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-еві, -і, -у	...школяр-еві, -і	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

Множина

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-а ^{ми}	школяр-а ^{ми}	прізвищ-а ^{ми}
М.	...товариш-а ^х	...школяр-а ^х	...прізвищ-а ^х
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Д.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	радіст-ю	тінн-ю	пóдорожж-ю
М.	...ра́дост-і	...тін-і	...пóдорож-і
Кл.	ра́дост-е	тін-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Р.	ра́дост-ей	тін-ей	пóдорож-ей
Д.	ра́дост-ям	тін-ям	пóдорож-ам
Зн.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і
Ор.	ра́дост-я ^{ми}	тін-я ^{ми}	пóдорож-а ^{ми}
М.	...ра́дост-я ^х	...тін-я ^х	...пóдорож-а ^х
Кл.	ра́дост-і	тін-і	пóдорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а	ім'-я
Р.	курч-а ^{т-и}	ім-ен-і, ім'-я
Д.	курч-а ^{т-і}	ім-ен-і
Зн.	курч-а	ім'-я
Ор.	курч-а ^м	ім-ен-ем, ім'-я ^м
М.	...курч-а ^{т-і}	...ім-ен-і
Кл.	курч-а	ім'-я

Множина

Н.	курч-а ^{т-а}	ім-ен-а
Р.	курч-а ^т	ім-ен
Д.	курч-а ^{т-ам}	ім-ен-а ^м
Зн.	курч-а ^{т(а)}	ім-ен-а
Ор.	курч-а ^{т-ами}	ім-ен-а ^{ми}
М.	...курч-а ^{т-ах}	...ім-ен-а ^х
Кл.	курч-а ^{т-а}	ім-ен-а

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

I відміна

§ 47. А. Однина

- Родовий відмінок 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.
- а) **И** мають іменники твердої групи: *кні́жки, маші́ни, перемо́ги, роді́ни, фаб́рики*.

б) **І** (після голосного та апострофа — **ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бурі, мрії, надії, праці, робітниці, сім'ї; кручі, межі, площі, тійші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочки* — *дочки*, *землі* — *зёмлі*, *книжки* — *книжкі*, *межі* — *межі*, *сестри* — *сестри*, *сім'ї* — *сім'ї*.

Давальний відмінок 2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжці, машині, перемозі, фабриці; бурі, надії, робітниці, сім'ї, статті; кручі, межі, площі, тійші*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *книжку, машину, перемогу, фабрику; кручу, межю, площу, тійшу; бурю, надію, робітницю, сім'ю, статтю*.

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-ею**, після голосного та апострофа — **-ею**: *книжкою, машиною, перемогою, фабрикою; бурею, надією, робітницею, сім'єю, статтею; кручею, межею, площею, тійшею*.

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-ї**, після голосного та апострофа — **-ї**: *на книжці, на машині, у перемозі, на фабриці; у бурі, у надії, при робітниці, у сім'ї, у статті; на кручі, на межі, на площі, у тійші*.

Примітка. Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *нога* — *нозі*, *рука* — *руці*, *муха* — *мусі*.

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю**.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружину, Ганно, книжку, Михайлівно, перемого, сестро*.

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа:

воле, зёмле, Катре, робітнице; душе, круче; Маріє, мріє, сім'є, Соломіє, а також Іллє.

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабсю, Галю, доню, матусю, титусю*.

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Ганно Іванівно, Маріє Василівно*.

§ 47. Б. Множина

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и**, м'якої та мішаної груп — **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжкі, машини, перемогі, фабрики; бурі, надії, робітниці, статті, сім'ї; кручі, межі, мійші, площі*; також іменники чол. і спільного роду: *старости* (і з іншим значенням *старості*), *судді, сироти*.

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстов* (від *верства* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вігод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг, машин, назв, свобод, фабрик, шкіль; бур, долонь, легень* (і *легенів*), *надій, робітниць; круч, меж, площ*.

б) Кілька іменників жін. роду закінчуються на **-ей**: *мишей, свиней, сімей, статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *суддів, старостів*, окремі іменники жін. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів, Чупрінків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **є**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *дочок, книжок, кульок, мисок* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *кухня, поверхня, сосна, сукня: ігор, кухонь, поверхонь, сосон* (і *сосен*), *суконь*. В інших іменниках з'являється **є** (**є**): *боєнь, вєєн* (і *вієн*), *доєнь, копалєнь, лазєнь, мієль, шабєль*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф, догм, пальм, шайб*; тільки в іменниках на **-к(а)** за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *арка — арок, мάρка — марок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

Давальний відмінок 3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям**.

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкám, машинám, фабрикам; кручám, мѣжам, площám*.

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бур'ям, наді'ям, робітні'цям, сім'ям, статт'ям*.

Знахідний відмінок 4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмеді'ць, вовчі'ць, листоні'ш, молоді'ць, робітні'ць, украї'нок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *знáти овце'ць* (і *вівиці*), *пáсти корі'в* (і *корівки*), *годува'ти свиней* (і *свині*);

б) іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка множини: *книжкí, машини, фабрикí; вулиці, друкарні, мрії, сім'ї; кручі, мѣжі, площі*.

Орудний відмінок 5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабрикáми; кручáми, мѣжáми, площáми*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *вулиця'ми, друкарня'ми, мрія'ми, робітниця'ми, сім'я'ми, стаття'ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворітьмі* (і *ворота'ми*), *курмі, слізьмі* (і *сльозáми*), *свіньмі* (і *свиня'ми*).

Місцевий відмінок 6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжкáх, на машинáх; на кручáх, на мѣжах; у статт'ях, у сім'ях*.

Кличний відмінок 7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабі, дочкí, жінкí, робітні'ці*.

II відміна

А. Однина

Родовий відмінок § 48. 1. У родовому відмінку однини іменники чол. роду залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**. Іменники середн. роду закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста, селá; плечá, прізвища; знання, з'ярддя, моря, обличчя, поля*.

2. Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) назви осіб, власні імена та прізвища: *промовця, робітника, студента, тесляра, учителя; Андрія, Дмитра, Дорошенка, Франка*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Ліса, Мороза* та ін.;

б) назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка, дуба, кілка, коня, пса, ясеня*;

в) назви предметів: *гвинта, замка, малюнка, ножа, олівця, піджакá, плащá, портфеля, стола* (й *столу*);

г) назви населених пунктів: *Воронежа, Голосієва, Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Миргорода, Новгорода, Парижа, Святошина, Тернополя, Харкова*.

Примітка. Але **-у, -ю** пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення **-у**: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо;

г) інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвій-

ності **-ов-**, **-ев-** (**-єв-**), **-ин-** (**-їн-**): *Діниця, Дністріа, Іртишіа, Колгуєва, Орла, Остріа, Пирятина, Псла, Пскова, Тетерева;*

д) назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*;

е) назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*;

є) терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, сіноуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, знаменника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо; але: *віду, роду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 3).

3. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають іменники чол. роду на приголосний, коли вони означають:

а) речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борцю, водню, вівску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, пороху, сіру, спірту*; але *хліба*;

б) збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рою, саду, сушняку, тексту, товару, тому, тріумвірату, хору*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горіху, звіробію, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (але *вівса*), а також назви сортів плодкових дерев: *кальвілю, ренету, ренклоду* та ін.;

в) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шінку*; але (переважно з наголо-

сом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; **-а** (**-я**) вживається також в іменниках — назвах архітектурних деталей: *єркера, карніза, портика*; обидва закінчення — **-а** (**-я**) та **-у** (**-ю**) приймають іменники: *мосту й моста, паркану й паркана, плоту й плота*;

г) назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, комісаріату, комітету, університету, штабу*;

г) переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абзацу, байраку, валу, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*; але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*;

д) явища природи: *віхору, вітру, вогню, граду, грому, дощу, жару, землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*;

е) назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху*;

є) назви процесів, станів, властивостей, ознак, формаций, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, достатку, екзамену, екскурсу, експорту, звуку* (але як термін *звук*), *ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, коліквіуму, конфлікту, крику, лету* (*льоту*), *ляпасу, мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, спорту, способу, стогону, тифу, толку, хисту, ходу, шуму*; але: *ривка, стрибка, стусаня*;

ж) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, електрлізу, імпульсу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону* тощо;

з) назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, краков'яку, танцю, тенісу, футболу, хокею*; але: *гонака, козака*;

и) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододілу, водопроводу, живопису, живоплоту, манускрипту, родоводу, руконісусу, суходолу, трубопрободу*; але: *електровоза, пароплава*;

і) переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ві́падку, ви́слово, відбо́ю, відгуку, заробітку, за́пису, затору́, о́піку, о́пуху, по́буту, по́штовху, прибу́тку, при́кладу, про́воду (дріт), суво́ю, усмі́ху, усні́ху;*

ї) назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму; Байка́лу, Ельто́ну, Мічига́ну, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Памі́ру, Ура́лу; Кі́пру, Ко́тліну, Крі́ту, Родо́су, Саха́ліну; Ка́ніну, Пелопонне́су; Алжі́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну, Єгі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *акта* (документ) — *акту* (дія), *апарáта* (прилад) — *апарáту* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав, партій), *буряка́* (одиничне) — *буряку́* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *елеме́нту* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одиничне) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одиничне) — *ка́меню* (збірне), *кли́на* (предмет) — *кли́ну* (просторове поняття), *поя́са* (предмет) — *поя́су* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок § 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2 б): *буді́нкові, відмі́нкові, дире́кторові, дубо́ві, майстро́ві, на́хилові, Петро́ві, піоне́рові, робітничо́ві, розумо́ві; ве́летневі, журавле́ві, камене́ві, пне́ві, секретаре́ві, товарише́ві, шахтаре́ві; доброді́єві, кра́єві, носі́єві, Серге́єві, солов'є́ві.* Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *буді́нку, відмі́нку, дире́ктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́т-*

ку, порося́ткові — порося́тку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симоне́нкові Васи́лю Андрі́йовичу, Леонідо́ві Микола́йовичу Іване́нку, доброді́єві бригади́ру.*

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) іменники середн. роду: *місту, селу́, святу́; прізвищу́; знанню́, знарядддю́, обліччю́, підда́шню, роздорі́жжю́; се́рцю, со́нцю.* У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *ліхові́, місто́ві, се́рцеві;*

б) іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**: *Ки́їв — Киє́ву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеді́н — Лебеді́ну, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Льві́в — Льво́ву, о́стрів — о́строву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову.*

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *буді́вника́, доповідча́, коня́, хлі́пця; Ві́тра, Моро́за.*

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінка: (зрізав) *дуба* й *дуб*, (дав) *карбіванця* й *карбіванець*, (написав) *листа́* й *лист*, (узяв) *ножа́* й *ніж*, (поклав) *олівця́* й *олівець*, (поставив) *плуга́* й *плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *буді́нок, декре́т, інститу́т, колекти́в, міст, наро́д, полк, стиль, сті́л, сон, ячмі́нь; корі́ння, місто́, місце́, мо́ре, село́.*

Орудний відмінок § 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа

-єм) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *ма́йстром, мі́стом, робітником, село́м; бійце́м, кобзаре́м, коне́м, ку́щем, місце́м, мо́рем, но́жем, плече́м, прізвище́м, секретаре́м, слухаче́м; пи́рієм, ро́єм, солов'е́м, урожа́єм.*

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життя́м, змага́нням, знання́м, знаряддя́м, кілля́м, листя́м, лу́б'ям, облі́ччям, підда́шшям, роздо́ріжжя́м, ща́стям.*

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-ев), -ів (-ів), -ин, -ін (-ін)**: *Ба́бкіним, Виногра́довим, Звє́гінцевим, Льи́нім, Ковале́вим (від Ковалі́в), Лє́синим.* Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бо́ловом, Да́рвіном, Ча́пліном;*

б) іменники — географічні назви середн. роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-ін-)**, що відмінюються як прикметники: *Горо́шине — Горо́шиним, Котелє́ве — Котелє́вим, Михалко́ве — Михалко́вим.*

Але іменники — географічні назви чол. та середн. роду із суфіксами **-ов, -ев (-ев), -ів (-ів), -ин, -ін (-ін)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бороди́ном, Голосі́євом, Киє́вом, Лебе́дином, Орє́хово-Зу́євом, Пє́сковом, Свято́шином, Ха́рковом.*

Місцевий відмінок § 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у(-ю), -і (-ї)**.

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного) та апострофа **-єві** у м'якій та мішаній групах мають:

а) іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́єві, на робі́тниківі, на това́ришеві;*

б) іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хло́п'яткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також значені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку од-

нини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-у (-ю)**: *при ба́тьку, на робі́тниківі, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на коні́, на ослі́, на тигрі́.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у війську́, у гурткú, на держаку́, на до́щику, у лі́жку, на лі́таку, у міся́чнику, у мі́шку, у підрахúнку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у буди́нкові, на держако́ві, на лі́тако́ві, на лі́жкові* тощо;

б) іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льодо́у, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в акті́, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзьо́бі, у краї́, у листі́, на міся́ці, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в слові: *у га́ї — у гаю́, у краї́ — у краю́, на то́рзі — на торго́у;*

б) іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у мі́сті, на селі́, на письмі́, у слові́; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздо́ріжжі, у стано́вищі; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на полі́.*

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дні́пру — по Дні́прі, по мі́сту — по мі́сті, по селу́ — по селі́;* для позначення часу вживається тільки закінчення **-і**: *по обі́ді, по закінченні.*

Кличний відмінок § 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е.**

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема, із суфіксами **-ик, -ок, -к(о)**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *ба́тьку, сінку,*

ударнику; *Джеку, Жаку, Людвігу, Фрідріху; погоничу, слухачу, товаришу*, також іменники *діду, сину, тату*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віталію, вчителю, Грицю, краю, лікарю, місяцю, пролетарю, розмаю, ясеню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богдане, голубе, друже, козаче, місте, орле, Пётре, соколе, Степане, чумаче; жёнче* (від *жнець*), *кравче, молодче, хлопче, шевче* (але: *бійцю, знавцю*); *гусяре, Довбуше, маляре, стороже, тесляре, школяре*.

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глібов, Королів, Пушкін, Романішин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глібов і Глібове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Києве, Лебедіне, Льво́ве*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добродію бригадіре (бригадір), пане лейтенанте (лейтенант)*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *брате Пётре, друже Грицю, коле́го Степа́не, па́ні Катери́но, товаришу Віта́лію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дру́же Макси́менко, коле́го Івани́чуж, доброді́йко Скирда́, товаришу Гонча́р*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володи́мире Хоми́чу, Гали́но Іллі́вно, Мари́е Васи́лівно, Пётре Кузьми́чу, Яросла́ве Андрі́йовичу*.

Б. Множина

Називний відмінок § 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі́, береги́, гороби́, директори́, заводи́, класи́, ліси́, піоне́ри, робітники́, тати́, футляри́; але друзі́*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -ін** у множині втрачають **-ин (-їн)**: *болга́ри, громадя́ни, кия́ни, льві́в'яни, селя́ни, тата́ри, хазя́ї (хазяї́ні)*; але: *грузи́ни, осети́ни, руси́ни*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *веле́тні, геро́ї, ковалі́, краї́, купці́, лікарі́, пролетарі́, секретарі́, солов'ї́, тесля́рі, школя́рі; ножі́, слухачі́, товариші́; очі́, плечі́, уші́* (частіше *вуха́*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *де́на* (від *дно*), *міста́, пе́ра, стреме́на; прізвища, явища; знання́, моря́, обличчя́, підда́шшя, поля́, прислів'я́, роздорі́жжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *вуси́ — вуса́, ґрунти́ — ґрунта́* (збірне), *рукави́ — рука́ва, хліби́ — хліба́* (збірне), *вівса́ — вівси́; але тільки тати́* (від *тато*).

Родовий відмінок § 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв), нульове закінчення та -ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я**: *батькі́в, береги́в, во́льтів, геро́їв, друзі́в, доці́в, краї́в, ме́трів, о́мів, підписі́в, робітниківі́в, солда́тів, солов'ї́в, степі́в, товариші́в, школя́рів; верхі́в'їв, відкритті́в, житті́в, міжгі́р'їв, морі́в, нагі́р'їв, подві́р'їв, полі́в, покритті́в, по́чутті́в, прислі́в'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ва́тів (ват), кілова́тів (кілова́т), тати́в (тат), чоби́т*, а також після числівників: *сім днів* (і *день*), *сто раз* (і *разів*), але *днів сім, разів сто; сім чоловік*, тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн**: *болга́р, громадя́н, селя́н, тата́р*; але: *грузи́нів, осети́нів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о**, **-е** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажання, боліт, вагання, верховіть, весіль, відер, вікон, доліт, завдання, засідання, знання, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питання, піддаш, політен, посилання, прізвищ, роздоріжж, серць* (і *сердця*), *сіл, слів, сприйнять, хутер, яєць*; але: *морів, полів* (рідше *піль*).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е**: *вікон, повісом, сукон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець, пірець, ребер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, грошей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

Давальний відмінок § 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькам, робітникам, слухачам, товаришам, тракторам, колінам, містам, прізвищам, селам; краям, пролетарям, шахтарям*; також *друзям, місцям, морям, обліччям, питанням, роздоріжжям, узвішиям*.

Знахідний відмінок § 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення, однакове з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, піонерів, робітників, хрущів* (але: *пті в партізани, перейті в робітників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *воли*), *коней* (і *кони*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегів, тракторів; вантажів, олівців; міст, селища; моря, обліччя, поля, узвішия*.

Орудний відмінок § 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами**, **-ями**, **-ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегами, робітниками, товаришами, тракторами; вухами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; зняряддями, місцями, обліччями, полями, роздоріжжями, узвішиями*.

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами**, **-ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми* (частіше *гостями*), *грішми* (й *грошіма*), *кінми* (й *конами*), *чобітьми* (й *чоботями, чоботами*); *коліньми* (й *колінами*), *колісьми* (частіше *колесами*), *крільми* (частіше *крилами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плечі* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очима, плечима*.

Місцевий відмінок § 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берегах, на робітниках, у селищах; у календарях, на шахтарях; на місцях, на обліччях, на роздоріжжях, на узвішиях, на чоботах (чоботях)*.

Кличний відмінок § 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *братів, робітників; діачі, товаришів; краї, учителів, пролетарів; моря, села*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вісті, галузі, любові, моти, ноти, оці, подорожі, сталі, тіні, фальші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височинь, глибочинь, далечинь, широчинь*, крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(а)**: *височина, глибочина, широчина*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

а) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височінню, віссю, волосінню, в'яззю, галуззю, загібеллю, міддю, міццю, сіллю, тінню; нічю, подорожжю*;

б) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, ш**, то подовження не відбувається: *вєрф'ю, вістю, жєвчю, кіновар'ю, кров'ю, любов'ю, мáтiр'ю, нєхворощю, Об'ю, радiстю, якiстю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і**: *при вісті, у галузі, у дповіді, на осі, у подорожі, у тині*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *вісте, любєве, радосте, смєрте*.

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, осі, тині; ночі, подорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відбємстєй, відбєдєй, вістєй, галузєй, дбєдєй, облáстєй, осєй, тiнєй; нчєй, пбдєржєй*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, вістям, бсям, тiням; нчám, пбдєржám*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, вістями, костями (кістьми), бсями; нчáми, пбдєржáми*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у вістях, на бсях, у тiнях; по нчáх, у пбдєржáх*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МАТИ

	О д н и н а	М н о ж и н а
Н.	мáт-и (рідко — мáт-ip)	мат-єр-í
Р.	мáт-єр-í	мат-єр-íв
Д.	мáт-єр-í	мат-єр-íям
Зн.	мáт-ip	мат-єр-íв
Ор.	мáт-ip'-ю	мат-єр-íями
М.	...мáт-єр-í	...мат-єр-íях
Кл.	мáт-и	мат-єр-í

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галченя, голуб'я, гуся, дитя, ім'я, козеня, плєм'я; колiщá, курчá, лшá*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-єн-і**: *галченятi, голуб'ятi, гусятi, дитятi, козенятi; курчатi, лшáтi, колiщáтi; íменi (та íм'я), плєменi (та плєм'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-єн-і**: *галченятi, гусятi, дитятi, козенятi; курчатi, лшáтi; íменi, плєменi*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят-**, **-ат-**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-єн-** мають паралельні форми на **-єн-єм** і **-ям**: *галченям, гусям, дитям, козеням; курчám, лшáм; íменем i íм'ям, плєменем i плєм'ям*.

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-єн-і**: *на галченятi; на курчатi; в íменi, у плєменi*.

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-єн-а**: *гусята, тєлятá; курчатá, лшáтá; íменá, плєменá*.

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гуся́т, те-ля́т; курча́т, лоша́т; іме́н, племе́н*.

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гуся́там, те-ля́там; курча́там, лоша́там; іме́нам, племене́нам*.

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліща́та; іме́на, племене́на*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т*; або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та*.

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; іме́нами, племене́нами*.

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іме́нах, у племене́нах*.

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) закінчення **-и**: *в'язи, гуси, діти, збі́ни, кросівки, ку́ри, лю́ди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, сходи́, штані́*.

Примітка. Деякі іменники, як *гуси, діти, ку́ри, лю́ди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, курка, людина*;

б) закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдоці́, граблі́, двє́рі, дрі́жджі́, коно́плі, помі́ї, ра́доці́, хі́троці́*;

в) закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ві́ла, вороба́, дрóва, я́сла, я́сна, ві́нця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) закінчення **-ей**: *гро́шей, гусе́й, двєре́й, куре́й, люде́й, сане́й, сіне́й*;

б) закінчення **-ів**: *в'язі́в, граблі́в (і грабе́ль), дрі́жджі́в, клі́щів, окуля́рів, сходи́в, хі́троці́в*;

в) нульове закінчення: *вил, ворі́т, дрóв, збі́н, конопе́ль, леща́т, ночо́в (частіше — но́чів), я́сел, я́сен*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весело́щам, ві́лам, вороба́там (і воробі́т), в'язам, но́чвам, ра́дошам, схода́м, штана́м (і шта́ням), я́слам*.

Винятки: *гуся́м, дітя́м, ку́рям, лю́дям, са́ням, сі́ням*;

б) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *ві́нцям, грабля́м, двє́рям, помі́ям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) однакові з називним відмінком: *ві́ла, ві́нця, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, я́сла*;

б) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *діте́й, люде́й*;

в) обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й і гуси́, куре́й і ку́ри*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *ві́лами, но́чвами, схода́ми; весело́щами, ра́дощами*;

б) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *ві́нцями, грабля́ми, коно́плями, помі́ями*;

в) закінчення **-ми**: *ворі́тьми́ (й вороба́тами), грі́шми́ (й гроші́ма), гусьмі́, двєрмі́ (й двєрі́ма), дітьми́, курмі́, людьмі́, саньмі́ (й саня́ми), сіньми́, штаньмі́ (й штана́ми), рідше — шта́нями́*.

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на ві́лах, на вороба́тах (рідше — воробі́тах), у но́чвах, на штана́х (рідше — на шта́нях), у я́слах; на грабля́х, у двє́рях, у помі́ях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — тверду й м'яку.

Тверда група прикметників

1. До твердої групи належать:

а) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідоласий, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довичний, замобжний, західний, книжний, косий, кущий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, окобличний, питомий, поперечний, поточний, працюючий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сізій, сірий, сліпий, старший, східний, телячий, тогочинний, тобобжний, тугий, тямущий, чистий;*

б) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрієв, батьків, Галин, дідів, доччін, Ігорів, Маріїн, нянин, шевців;*

в) усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, годен (згоден), готів, жив, здоров, зелен, ладен, півен, повен, повінен, прав, рад, ясен.*

М'яка група прикметників

2. До м'якої групи належать:

а) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-ій**): *безодній, будній, верхній, весінній, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горбодній, давній (недавній), доробжний (подоробжний), досвітній, достатній, дружній (дружний — з іншим значенням), життєвий, задній, крайній, кутний, літній (повнолітній), майбуттєвий, могуттєвий, мужній, незабуттєвий, новітній, обідній (пообідній), освітній, осінній, останній, передній, пізній, поробжний, присуттєвий (відсуттєвий, посуттєвий), п'ятний, ранній, самобуттєвий, самоттєвий (але саміттєвий), середній (посередній), спідній, сторонній, сусідній, хаттєвий, художній тощо;*

б) усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *ближній, внутрішній, вчорашній, давнішній, домашній,*

завтрашній, зовнішній, колишній, околишній, поздбовжний, ранишній, справжній, сьогоднішній, теперішній, торішній (але цього-річний), тутешній та ін.; також *прийдешній, сінешній* тощо.

в) Відносні прикметники з основою на **-й**: *безкрайї, довговійї, короткошійї*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *браттєвий, орії, а також якісний прикметник сінїї.*

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	гáрн-ий	гáрн-е	гáрн-а
Р.	гáрн-ого	гáрн-ого	гáрн-ої
Д.	гáрн-ому	гáрн-ому	гáрн-ій
Зн.	= Н. або Р.	гáрн-е	гáрн-у
Ор.	гáрн-им	гáрн-им	гáрн-ою
М.	...гáрн-ому (-ім)	...гáрн-ому (-ім)	...гáрн-ій
Н.	братів	братов-е	братов-а
Р.	братов-ого	братов-ого	братов-ої
Д.	братов-ому	братов-ому	братов-ій
Зн.	= Н. або Р.	братов-е	братов-у
Ор.	братов-им	братов-им	братов-ою
М.	...братов-ому (-ім)	...братов-ому (-ім)	...братов-ій

М'яка група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	сін-ій	сін-є	сін-я
Р.	сіннь-ого	сіннь-ого	сіннь-ої
Д.	сіннь-ому	сіннь-ому	сін-ій
Зн.	= Н. або Р.	сін-є	сін-ю
Ор.	сін-ім	сін-ім	сіннь-ою
М.	...сіннь-ому (сін-ім)	...сіннь-ому (сін-ім)	...сін-ій
Н.	безкра-їй	безкра-є	безкра-я
Р.	безкрай-ого	безкрай-ого	безкрай-ої
Д.	безкрай-ому	безкрай-ому	безкра-їй
Зн.	= Н. або Р.	безкра-є	безкра-ю
Ор.	безкра-ім	безкра-ім	безкрай-ою
М.	...безкрай-ому (безкра-їм)	...безкрай-ому (безкра-їм)	...безкра-їй

Множина

Тверда група

М'яка група

Н. гáрн-і	братóв-і	сін-і	безкра-ї
Р. гáрн-их	братóв-их	сін-іх	безкра-їх
Д. гáрн-им	братóв-им	сін-ім	безкра-їм
Зн. = Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н або Р.	= Н. або Р.
Ор. гáрн-ими	братóв-ими	сін-іми	безкра-їми
М. ...гáрн-их	...братóв-их	...сін-іх	...безкра-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, білолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

О д н и н а

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

Множина

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників 1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешев-ш-ий, солód-ш-ий*;

б) слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдáлий, більш глибокий, менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників 2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*;

б) слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання кількісних числівників § 70. 1. Числівник *один, одне (одно), одна* відмінюється так:

	О д н и н а	Множина	
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один, одне (одно)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	однім
Зн.	= Н. або Р. одне (одно)	одну	= Н. або Р.
Ор.	однім	однією (одною)	одніми
М.	...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шести, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шести, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шести, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімох	восьми, вісьмох
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімох	...восьми, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шістсот п'ятдесяти дев'яти* (гривень).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а**: *сорока́, дев'яноста́, ста́*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'я* (давня форма), *три: двох, двом..., об'ох, об'ом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *об'ох, об'ом, об'ома, на об'ох*.

10. Збірні числівники *чотверо, п'ятеро, шістьеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом...* і т. д.

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадесят* відмінюються як числівник *п'ять*: *кільканадцяті й кільканадцятьох, кількадесятма́ й кількадесятьома́*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
порядкових
числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюються як прикметники твердої групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий..., двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, п'ятисотий..., тисячний, двохтисячний, трьохтисячний (і тритисячний), чотирьохтисячний (і чотиритисячний), п'ятитисячний..., мільйонний, двохмільйонний, трьохмільйонний (і тримільйонний), чотирьохмільйонний (і чотиримільйонний), п'ятимільйонний...; числівник *третій (третя, третє)* відмінюється як прикметник м'якої групи.*

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, тисяча дев'ятсот дев'яносто першого (року), у тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому (році)*.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників § 72. 1. Дробові числівники читаються так: $\frac{1}{2}$ — одна друга, $\frac{1}{3}$ — одна третя, $\frac{1}{4}$ — одна четверта, $\frac{5}{2}$ — п'ять других, $\frac{2}{3}$ — дві треті, $\frac{3}{4}$ — три четв'єрти, $\frac{4}{3}$ — чотири треті, $\frac{3}{5}$ — три п'яті, $\frac{2}{7}$ — дві сьомі, $\frac{9}{10}$ — дев'ять десятих.

Відмінюються вони як звичайні числівники: *двом третім, трьомá п'ятими; ділити на одну двадцятьу.*

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$), відмінюються як звичайні іменники.

2. Числівники *півторá* (карбованця, відра), *півторі* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання особових займенників	О д н и н а		М н о ж и н а	
	Н.	я	ти	ми
Р.	менé	тебé	нас	вас
Д.	мені	тобі	нам	вам
Зн.	менé	тебé	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені	...тобі	...нас	...вас

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	він	вонó	вона́	вони́
Р.	його́	(нього́)	ї́ї (неї́)	ї́х (них)
Д.		йому́	ї́й	ї́м
Зн.	його́	(нього́)	ї́ї (неї́)	ї́х (них)
Ор.		ним	не́ю	ні́ми
М.	...нього́му	(ні́м)	...ні́й	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона́, вонó, вони́*) після прийменників уживаються з приставним **н**: *до нього́, за не́ї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ні́ми*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника	Н.	—	Зн.	себе́
	Р.	себе́	Ор.	собо́ю
	Д.	собі́	М.	...собі́

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання присвійних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а
	чол. і середн. рід	жі́н. рід	
Н.	мій моé	мо́я	мої́
Р.	мого́	моє́ї	мої́х
Д.	моє́му	мої́й	мої́м
Зн. = Н.	або Р. моé	мою́	мої́х
Ор.	мої́м	моє́ю	мої́ми
М.	...моє́му (мої́м)	...мої́й	...мої́х

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання вказівних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а
	чол. і середн. рід	жі́н. рід	
Н.	той те	та	ті
Р.	того́	тіє́ї (то́ї)	ти́х
Д.	тому́	ті́й	ти́м
Зн. = Н.	або Р. те	ту	= Н. або Р.
Ор.	тим	тією́ (то́ю)	ті́ми
М.	...то́му (ті́м)	...ті́й	...ти́х

Так само відмінюється займенник *отой*.

Відмінювання	Н.	цей це	ця	ці
Р.		цього́	ціє́ї	ци́х
Д.		цьому́	ці́й	ци́м
Зн.	= Н. або Р.	це	цю	= Н. або Р.
Ор.		ци́м	цією́	ці́ми
М.	...цьо́му (ці́м)	...ці́й	...ци́х	

Так само відмінюються *оце́й* та рідковживаний займенник *се́й*.

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання питальних займенників	Н.	хто	що
	Р.	кого́	чого́
	Д.	кому́	чому́
	Зн.	кого́	що
	Ор.	ким	чим
М.	...кому́ (кім)	...чому́ (чім)	

О д н и н а

М н о ж и н а

	чол. і середн. рід	жін. рід		
Н.	чий чиє́	чия́	чий́	
Р.	чийо́го	чиє́ї	чий́х	
Д.	чийо́му (чиє́му)	чий́й	чий́м	
Зн.	= Н. або Р. чиє́	чию́	= Н. або Р.	
Ор.	чий́м	чиє́ю	чий́ми	
М.	...чийо́му (чиє́му, чий́м)	...чий́й	...чий́х	

Займенники *який, котрий* відмінюються як прикметники твердої групи.

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання означальних займенників	О д н и н а		М н о ж и н а
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всього́	всіє́ї	всі́х
Д.	всьо́му	всі́й	всі́м
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю́	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всіє́ю	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всі́й	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках у *й* в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен (ко́жний), вся́кий, всіля́кий, са́мий і са́мий* (напр.: *са́мий хлі́б*, але *той са́мий*), *са́м (са́мі, са́мі)* відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не, до те́бе, на се́бе, з ньо́го, у не́ї, біля ко́го (ко́гось), від то́го, від чо́го (чо́гось), у цьо́го, з усьо́го, на то́му, при цьо́му, в чо́му (чо́мусь), в усьо́му.*

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ хати, до її́ до́му.*

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання складних займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:
Абі́хто, абі́кого, абі́кому, абі́ким, абі́ на ко́му.

Абі́який, абі́якого, абі́якому, абі́яким.
Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й де́ на кі́м), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де́ на які́х).
Котри́сь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь.
Ніхто́, ніко́го, ніко́му, нікі́м, ні на ко́му.
Нія́кий, нія́кого, нія́кому, нія́ким, ні на я́кому (й ні на які́м).

Хто-не́будь, ко́го-не́будь, ко́му-не́будь, ким-не́будь, на ко́му-не́будь.

Хто́сь, ко́гось, ко́мусь, кимсь (і кі́мось).
Чий́сь, чийо́гось, чийо́мусь, чий́мсь (і чий́мось).
Що-бу́дь, чо́го-бу́дь, чо́му-бу́дь, чим-бу́дь, на чо́му-бу́дь.
Що-не́будь, чо́го-не́будь, чо́му-не́будь, чим-не́будь.
Що́сь, чо́гось, чо́мусь, чимсь (і чий́мось).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два: де́кілько́х, де́кілько́м, де́кількома́; ба́гато* відмінюється так: *ба́гато, ба́гатьо́х, ба́гатьо́м, ба́гатьма́ й ба́гатьома́.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній час 1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	ко́л-емо	чу́-емо
2 ос.	ід-еш	ко́л-еш	чу́-еш	ід-ете́	ко́л-ете	чу́-ете
3 ос.	ід-е́	ко́л-е	чу́-е	ід-у́ть	ко́л-ю́ть	чу́-ю́ть

II дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	рoб-имо	ба́ч-имо	го́-імо
2 ос.	рoб-иш	ба́ч-иш	го́-їш	рoб-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	рoб-ить	ба́ч-ить	го́-їть	рoбл-я́ть	ба́ч-а́ть	го́-я́ть

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідмини 2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідмини: п е р ш у й д р у г у. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До п е р ш о ї дієвідмини належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-еш), -е (-е), -емо (-емо), -ете (-ете), -уть (-ють).

До д р у г о ї дієвідмини належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -а́ть (-я́ть).

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга дієвідміна

а) дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и-, -і-(-ї-) або на -а- (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій

особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до д р у г о ї дієвідмини:

ба́чи-ти	ба́ч-у	ба́ч-а́ть
ва́ри-ти	ва́р-ю́	ва́р-я́ть
до́ї-ти	до-ю́	до́-я́ть
ле́ті-ти	ле́ч-у́	ле́т-я́ть
си́ді-ти	си́дж-у́	си́д-я́ть
крича́-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідмини належать усі дієслова на -отіти: *булькотіти, бурмотіти, муркотіти, цокотіти*, а також такі дієслова, як *бо́я-тися, сто́я-ти* (з основою на -я-), *спа́-ти* (з основою на -а- не після шиплячого), *бі́г-ти* (з основою на приголосний);

б) усі інші дієслова належать до п е р ш о ї дієвідмини, а саме:

1) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на -и-, -у-, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ві́-ти (док. <i>завіти</i>)	ві́-ю	ві́-ю́ть
жи́-ти	жив-у́	жив-у́ть
кри́-ти	кри́-ю	кри́-ю́ть
ми́-ти	ми́-ю	ми́-ю́ть
ни́-ти	ни́-ю	ни́-ю́ть
ши́-ти	ши́-ю	ши́-ю́ть
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ю́ть

В особових формах дієслів *бі́ти, ві́ти* (док. *зві́ти*), *лі́ти, пі́ти* кореневий голосний *и* не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, лю — лють, п'ю — п'ють*;

2) дієслова з основою інфінітива на -і-, що зберігаються при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ю́ть
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ю́ть
сині-ти	сині-ю	сині-ю́ть

3) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-**:

гн ^а -ти	жен- ^у	жен- ^{уть}
закис ^а -ти	закис ^а - ^ю	закис ^а - ^{ють}
міш ^а -ти	міш ^а - ^ю	міш ^а - ^{ють}
пис ^а -ти	пиш- ^у	піш- ^{уть}
сія-ти	сі- ^ю	сі- ^{ють}

4) дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (**-юва-**), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува ^а -ти	буд- ^у - ^ю	буд- ^у - ^{ють}
гор-юва ^а -ти	гор- ^ю - ^ю	гор- ^ю - ^{ють}
намал-юва ^а -ти	намал- ^ю - ^ю	намал- ^ю - ^{ють}

Примітка. Від суфікса **-ува-** (**-юва-**) слід відрізнити суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва^а-ти* — *бу-ва^а-ю*, *бу-ва^а-ють*; *відчу-ва^а-ти* — *відчу-ва^а-ю*, *відчу-ва^а-ють*; але: *ку-ва^а-ти* — *ку-ю*, *пізна-ва^а-ти* — *пізна-ю*, *ста-ва^а-ти* — *ста-ю*;

5) дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

пол ^о -ти	пол- ^ю	пол- ^{ють}
побор ^о -ти	побор- ^ю	побор- ^{ють}

6) дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

глян ^у -ти	глян- ^у	глян- ^{уть}
кін ^у -ти	кін- ^у	кін- ^{уть}

7) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті	нес- ^у	нес- ^{уть}
пас-ти	пас- ^у	пас- ^{уть}
тёр-ти	тр- ^у	тр- ^{уть}

8) дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-ота ^а -ти	булькоч- ^у	булькоч- ^{уть}
мурк-ота ^а -ти	муркоч- ^у	муркоч- ^{уть}

9) окремі дієслова:

жа ^а -ти	жн- ^у	жн- ^{уть}
іржа ^а -ти	ірж- ^у	ірж- ^{уть}
рев ^і -ти (й <i>ревіт</i>)	рев- ^у	рев- ^{уть}
сла ^а -ти (= <i>поси́лати</i>)	шл- ^ю	шл- ^{ють}
сла ^а -ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел- ^ю	стел- ^{ють}
хоті ^а -ти	хоч- ^у	хоч- ^{уть}

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *заве́р-ти* — *завр-у*, *завр-уть*, *завр-і*; *те́р-ти* — *тр-у*, *тр-уть*, *тр-и*; *упе́р-ти* — *упр-у*, *упр-уть*, *упр-і*; але: *де́р-ти* — *дер-у*, *дер-уть*, *дер-і*; *же́р-ти* — *жер-у*, *жер-уть*, *жер-і*.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **ш**, **ск** → **щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *мог^{ти}* — *мо́жу*, *мо́жеш*; *пек^{ти}* — *пе́чу*, *пе́чеш*; *ко́лихати* — *ко́лишу*, *ко́лишеш*; *в'язати* — *в'я́жу*, *в'я́жеш*; *чесати* — *че́шу*, *че́шеш*; *хотіти* — *хо́чу*, *хо́чеш*; *свистати* — *сви́щу*, *сви́щеш*; *полоскати* — *поло́щу*, *поло́щеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д**, **т**, **з**, **с** змінюються на **дж**, **ч**, **ж**, **ш**, а **зд**, **ст** — на **ждж**, **щ**: *води́ти* — *воджу́*, *верті́ти* — *верчу́*, *вози́ти* — *вожу́*, *носи́ти* — *ношу́*; *їзди́ти* — *їжджу*, *вимо́сти-ти* — *ві́мощу*.

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти*, *прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бігти* — *бі́жу*, *бі́жиш*.

6. Приголосні **г**, **з** змінюються на **ж**; **к**, **т** → **ч**; **с** → **ш**; **д**, **зд** → **дж**; **ст**, **ск** → **щ**:

а) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́жений*, *во́жений*, *пе́чений*, *кру́чений*, *но́шений*, *збу́дже-ний*, *ві́їжджений*, *ві́мощений*, *пу́щений*;

б) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *замо́ржувати*, *вико́чувати*, *вино́шувати*, *розку́шувати*, *при-*

на́джувати, ви́жджувати, вимощува́ти; похóджати, са-
джати; але заважа́ти, хоч зава́дити, зава́джу;

в) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**:
відно́шення, розхо́дження, розгні́дження, спроще́ння; але
перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: воді́ння, возі́ння,
круті́ння, носі́ння.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г**, **з**,
а **дж** чергується з **д**: напру́жуюсь, напру́ження — напру́га; во́жу —
во́зити; ла́жу — ла́зити; воджу́ — воді́ти; ла́джу — ла́дити;
ходжу́, розхо́дження — ході́ти.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я**,
ю з'являється **л**: кúплять, лóвлять, лóмлять, лóблять; куплю́,
ломлю́, ломлю́, люблю́. **Л** з'являється також після губних:

а) у дієприкметниках на **-ен(ий)**: зрòблений, кúплений, роз-
гра́флений;

б) у дієприкметниках на **-яч(ий)**: гублячий, роблячий;

в) у дієприслівниках на **-ячи**: гублячи, люблячи, роблячи;

г) у віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: здешевле́ння, пог-
ли́блення.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом,
причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: б'є́ть-
ся, лє́ться, смі́юся, смі́юся, смі́ється.

Відмінювання дієслів
ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ
(ВІДПОВІСТІ
й под.), **БУТИ**

7. Чотири дієслова: *да́ти, ї́сти, ві́сти*
(яке вживається в сучасній мові тільки з
префіксами: *відпові́сті, розпові́сті* та ін.)
і *бу́ти* з усіма похідними від них станов-
лять відповідно до закінчень теперіш-
нього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду)

окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасé	їстé	відповістé
3 ос.	даду́ть	їдя́ть	відповідя́ть

Від дієслова *бу́ти* вживається тільки форма *є* (інколи в
поетичній мові для першої та третьої особи однини —

єсть), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще
архаїчні форми: для другої особи однини — *єси́*, а для
третьої особи множини — *суть*.

8. а) **М а й б у т н і й ч а с д і є с л і в**
н е д о к о н а н о г о в и д у вживаєть-
ся в таких формах:

1) особові форми допоміжного дієслова *бу́ти* — *бу́ду*,
бу́деш, *бу́де*, *бу́демо* (зрідка *бу́дем*), *бу́дете*, *бу́дуть* + інфі-
нітив: *бу́ду писа́ти*, *бу́дете ході́ти*;

2) інфінітив + скорочені особові форми колишнього
дієслова *я́ти* (*иму́...*) — **-му, -меш, -ме, -memo** (зрідка **-mem**),
-мете, -муть, що стали дієслівними закінченнями, злившись
з інфінітивом: *пекті́му*, *пекті́меш*, *пекті́ме*, *пекті́memo*
(зрідка *пекті́mem*), *пекті́мете*, *пекті́муть*.

б) **М а й б у т н і й ч а с д і є с л і в д о к о н а н о г о**
в и д у вживається в таких формах:

1) префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́*;

2) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із за-
кінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням
одноразової дії): *грімну́*, *ля́жу*, *пу́щу*, *стúкну*.

9. **Д і є с л о в а м и н у л о г о ч а с у**
М и н у л и й і особових закінчень не мають. Історично
д а в н о м и н у л и й ч а с форми минулого часу утворилися від

дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на по-
значення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** —
в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множи-
ні всіх родів: *брав*, *ніс*, *пік*; *бра́ла*, *несла́*, *пекла́*; *бра́ло*, *нес-
ло́*, *пекло́*; *бра́ли*, *неслі́*, *пеклі́*.

Д а в н о м и н у л и й ч а с д і є с л о в а складаєть-
ся з форм минулого часу цього дієслова та відповідних
форм минулого часу допоміжного дієслова **бу́ти**: *ході́в*
був, *ході́ла була́*, *ході́ли були́*.

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз*, *ніс* та ін. див.
§ 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз*, *ніс*, *стеріг* та ін., у яких **о, е**
чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягти́*),
ліг (від *лягти́*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього
(майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями,
відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу

може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** наголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути* — *зблід*, *зблідла*; *посóхнути* — *посóхти* — *посóхнув*, *посóх*, *посóхнула*, *посóхла*; *слабнути* — *зслабти* — *зслаб*, *зслабла*; *тягнути* — *тягті* — *тягнув*, *тягнула* — *потяг*, *потягла*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись*, *узяться*, *узятьсясь*, *узятьсясь*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного (але: *стерігся*, *опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= Ø (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім (о),	-мо
2 ос.	»	-іть,	-те

1. Закінчення **-и**, **-ім (о)**, **-іть** звичайно бувають:

а) під наголосом: *бері́*, *бері́м(о)*, *бері́ть*; *живі́*, *живі́м(о)*, *живі́ть*; *іді́*, *іді́м(о)*, *іді́ть*; *печі́*, *печі́м(о)*, *печі́ть*; *припусті́*, *припусті́м(о)*, *припусті́ть*;

б) у дієсловах із наголосом префіксом **ви-**: *ви́бери*, *ви́берім(о)*, *ви́беріть*; *ви́жени*, *ви́женім(о)*, *ви́женіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері́*, *бері́м(о)*, *бері́ть*; *жені́*, *жені́м(о)*, *жені́ть*;

в) у дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивні́*, *кивні́м(о)*, *кивні́ть*; *кри́кни*, *кри́кнім(о)*, *кри́кніть*; *моргни́*, *моргни́м(о)*, *моргни́ть*; *стукни́*, *стукні́м(о)*, *стукні́ть*;

г) у дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрéсли*, *підкрéслім(о)*, *підкрéсліть*; *прові́три*, *прові́трім(о)*, *прові́тріть*.

2. В інших дієсловах **ненаголошений** голосний у **закінченнях** наказового способу відсутній:

а) після голосних: *гра́й*, *гра́ймо*, *гра́йте*; *купуй́*, *купуй́мо*, *купуй́те*; *стій*, *стій́мо*, *стій́те*; *ший*, *ший́мо*, *ший́те*;

б) після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р**: *не го́рб(ся)*, *не го́рбте(сь)*; *сип*, *сип́мо*, *сип́те*; *став*, *ста́вмо*, *ста́в-*

те; *ознайо́м*, *ознайо́мте*; *ріж*, *рі́жмо*, *рі́жете*; *поклі́ч*, *поклі́чмо*, *поклі́чте*; *руш*, *ру́шмо*, *ру́ште*; *мо́риц*, *мо́рицте*; *пові́р*, *пові́рмо*, *пові́рте*;

в) після приголосних **д, т, з, с, л, н** теж **з н и к а є**, причому ці приголосні пом'якшуються: *ся́дь*, *ся́дьмо*, *ся́дьте*; *тра́ть*, *тра́тьмо*, *тра́тьте*; *чи́сть*, *чи́стьмо*, *чи́стьте*; *зла́зь*, *зла́зьмо*, *зла́зьте*; *пові́сь*, *пові́сьмо*, *пові́сьте*; *ві́зволь*, *ві́звольмо*, *ві́звольте*; *ста́нь*, *ста́ньмо*, *ста́ньте*.

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *і́сти* наказовий спосіб: *і́ж*, *і́жмо*, *і́жете*; для дієслів *допові́сті*, *розпові́сті* звичайно вживаються форми: *допові́да́й* (від *допові́да́ти*), *розпові́да́й* (від *розпові́да́ти*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бі́гти* — *бі́жі*, *бі́жім(о)*, *бі́жіть*; *ля́гті* — *ля́ж*, *ля́жмо*, *ля́жете*; *пекті́* — *печі́*, *печі́м(о)*, *печі́ть* (пор. теперішній або майбутній час: *бі́жу*, *ля́жу*, *печу́*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *ка́зати*, *писáти*, *брехáти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *ка́зати* — *ка́жі*, *ка́жім(о)*, *ка́жіть*; *писáти* — *пи́ші*, *пи́шім(о)*, *пи́шіть*; *брехáти* — *(не) бреші́*, *(не) бреші́ть*; пор. теперішній час: *ка́жу*, *пи́шу*, *(не) брешу́*.

Примітка 3. Усі дієслова із суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу у (**ю**): *вимі́рюй*, *просмо́луй*, *розка́зу́й*.

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хоті́ла б*; *вона́ б сказа́ла*; *ра́да б узя́ти*; *я б про це розпові́в*; **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хоті́в би*; *він би сказа́в*; *я міг би взя́ти*; *він би це да́вно був зробі́в*.

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *гли́бша-ти*, *годува́ти*, *годува́тися* (*годува́тись*), *жи́ти*, *ки́нути*, *лі́зти*, *несі́ти*, *пекті́ти*, *пекті́ся* (*пекті́сь*), *ревті́ти*, *ході́ти*, *хоті́ти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива

на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казать, кинуть, терпять, ходять*.

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

Дієприкметники активного стану 1. Активного стану:
а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуєчий, організуєчий, перетворюєчий, працюєчий;*

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навислий, обмолклий, почорнілий.*

Дієприкметники пасивного стану 2. Пасивного стану минулого часу:
а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -сний, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гбєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний;*

б) на **-тий (-а, -е)**: *закрітий, мітий, початий, ужітий.*

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и-, -і-, -у-, -я-** (після шиплячого **-а-**), **-ер-**: *біти — бітий, гріти — грітий, взути — взутий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий.*

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кинути — кинутий і кінений, уснути — уснутий і усунений.*

в) Паралельні форми на **-тий** і **-ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**: *колоти — колотий і колотий, пороти — поротий і порений.*

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий* і *мелений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений, вертати — верчений, вразити — вразжений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений.*

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и-, -і- (-ї-)** перед **-ний** мають **є** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засідити — засіджений, вигоїти — вигоєний.*

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беруть — беручи, виробляють — виробляючи, ідуть — ідучи, кажуть — кажучи; бачать — бачачи, летять — летячі, сидять — сидячі, сплять — сплячі.*

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бравши, купував — купувавши, купів — купівши, налетів — налетівши; приніс — принісши, спік — спікши, став — ставши.*

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

Л § 86. 1. **Л** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерія, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс* та ін.;

б) **л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбоб, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, лянис, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія; Вільсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Садуть, Тельман* та ін.

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желе, легенда, лекція, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Галілей, Лессінг.*

Г, Н § 87. **Г і н** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агітація, агресор, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, гроз, ембарго, лінгвістика, міграція; гандбол, гегемонія, гектар, гербарій, герцог, гінді (мова), гіпотеза, горизонт, госпіталь, гугенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гарвард, Га-*

ронна, Гвінея, Гельсінгфорс, Гельсінкі, Гіндустан, Гренландія, Греція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізю, Гомер, Гораций, Горн, Гюго, Магомет.

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі, хокей, хол; Хемінгуей* та ін.

F, Ph, Th § 88. **F і ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, фаянс, федеративний, фейлетон, фігура, форма, фуґа, футляр, офіційний, реформа; ефемірний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіологія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаон.*

Th залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: *арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, нафос, Федір*, — то літерою **т**: *бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.*

Неподвоєні й подвоєні приголосні § 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: *аккумуляція, бароко, беладона, белетристика, бравісимо, ват (хоч Ватт), грип, група, групето, гун (гүни), ідилічний, інтелектуальний, інтермецо, колектив, комісія, комуна, лібрето, піанісимо, піцикато, стакато, сума, фін (фіни), фортісимо, шасі, шофер* та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: *аннали, бонна, брутто, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна, білль, булла, вілла, мулла, дурра, мірра.*

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *анперцепція* (бо є *перцепція*), *імміграція* (бо є *міграція*), *інновація* (бо є *новація*), *іраціональний* (бо є *раціональний*), *іреальний* (бо є *реальний*), *контрреволюція* (бо є *революція*), *скорреалізм* (бо є *реалізм*).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: *нотація* — *анотація, конотація*), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андорра, Гаронна, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бетті, Джонні, Мюллер, Руссо, Фламмаріон, Шіллер.*

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: *андоррський (Андорра), марокканець (Марокко), яффський (Яффа).*

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ

J § 90. 1. Відповідно до вимови **j** у словах французького походження передається через **ж**: *Жером (Jérôme), жабó (jabot), Жánна (Jeanne), жури (jury)*; у словах англійського походження — через **дж**: *джаз (jazz), Джеймс (James), джемпер (jumper), Джерсі (Jersey)*; у словах іспанського походження — через **х**: *хунта (junta), Бадахос (Badajoz).*

2. Початкові **ie (hie)** звичайно передаються через **іє**: *ієрарх, ієрархія, ієрей, ієрогліф*; але: *езуїт, Єна, єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалим*. Початкове **je** передається через **є**: *Єнсен, Єсперсен.*

3. Початкові **іо, уо, јо** передаються через **ію**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон, іонізатор, іонійський, Іонічне море*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад: *йод, йота; Йорданія, Нью-Йорк, Йон, Йбсип* та ін.

4. **I, y** (а також **u** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *бюєр, конвєєр, лояльний, параноя, плеяда, роаяль, саквоаяж, секвоа, фаянс, феєрвєєр*; але: *Гойя, Савойя, Фейєрбах*; також *майя* (народність), *фойє*.

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **i, y** (ігрек) передаються також літерами **i, ї** та **и**.

а) **I** пишеться:

1) на початку слова: *ідея, Іліада, інструкція, інтернаціональний; Індія, Іспанія; Їбсен, Івон, Ізабєлла;*

2) після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *арте-ріальний, геніальний, діалектика, індустріалізація, матеріал, соціалізм, фіалка; аудієнція, гієна, клієнт, пієтєт; аксіома, революцієнер, соціологія, фіолєтовий; радіус, тріумф; партійний, радій; Біарріц, Фіуме; Віардó, Оссіан, Фіораванте.*

I в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *курйóз, серйóзний; ар'єргард, бар'єр, вольтер'янець, кар'єра, п'єса.*

Ia в кінці слова передається звичайно через **ія**: *артєрія, індустрія, історія, хімія; Апулія, Греція, Дієго-Гарсія, Мурсія;*

3) після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбєзі, Кáпрі, Лісабóн, Міссісіпі, Монтевідео, Нагасáкі, Пóті, Ніл, Севілья, Сідней, Сомалі, Сóчі; Анрі, Білло, Гальвані, Грімм, Дідро, Дізель, Овідій, Россіні; лисабонський.*

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дизель* (хоч *Дізель*);

4) після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *візаві, жури, колібри, мерсі, парі, понурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гратіс, піанісимо* й под.;

5) в усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бізнес, пілòт, вібрація, академік, фінанси, графік, гіпопотам, логічний, гімн, кілограм, кінó, архів, хімія, хірург, література, республіка, комуніст, ніша.*

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурмістер* (але *бургомістр*), *вімпел, ехідна, імбір, кипарис, лиман, міля, мирт, нірка, спирт, хімера* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкір, гіря, калмік, кинджал, киргіз, кисєт, кишлák.*

Примітка 2. **З и**, а не **зі і** пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, епитімія, епитрахіль, камілавка, мітра, митрополит, християнство* тощо.

б) **Ї** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозайк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр.*

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний; *антиісторичний, доісторичний, поінформувати; безідейний, дезінтеграція, дезінфекція, дезінформація, розіграш.*

в) **И** пишеться:

1) у загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж** (**дж**), **ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дизель, динамо, диплом, директор, методика; інститут, математика, стимул, текстиль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксизм, силюет, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигит, джінси; речитатив, чичероне; шірма, шифр; бригада, риф, фабрика;*

2) у географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика**: *Антарктида, Атлантида, Флоріда; Адриатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика;*

3) у географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, ш** і **ц** перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Циндао, Чикаго, Чилі*; але перед голосним і в кінці слова пишеться **і**: *Віші, Шіофок;*

4) у географічних назвах із звукосполученням **ри** перед приголосним (крім **ј**): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Ріга, Рим* та ін.; але: *Австрія, Ріо-де-Жанейро;*

5) у ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою: *Аргентина, Братислава, Бразилія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалим, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6) У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошура, журі, парашут*; також у словах *парфуми, парфумерія.*

Е, О, EU

§ 91. 1. **Е** передається літерою **е**: *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силюет, театр, фетон, філе; Еквадор, Па-де-Кале, Теруель; Есхіл.*

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **є**: *європеєць, європéйський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет.* Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, н'єдестал, конвєєр, реєстр, фєєрвєрк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Триєст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрбах, Готьє.* Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діелектрик, полієдр, реевакуація, реєміграція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є**; у словах *проєкт, проєкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ѓ, eu передаються літерою **е**: *Гете, Кельн, Вільнєв.*

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янти, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтєск'є, Руж'є, Фур'є;*

б) після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура.*

2. Апостроф не пишеться:

а) перед **йо**: *курйоз, серйозний;*

б) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь, бюджет, бюрo, юпітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго, Кюв'є, Рюдберг.*

Ь

§ 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) перед **я, ю, є, ї, йо**: *адью, кондотьєр, конферансьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Фетьйо, Кордильєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Віньї;*

б) відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *аль-батрєс, фільм; Дельфи, Нельсон*; але: *залл, катафалк* і т. ін.;

в) відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*; але: *бал, метал, рулон, шприц; Галац, Суец* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *маляр, малярія; діона, ліюзія, нюанс, тубик, тюль; Аляска, Дюма, Сю.*

Дифтонги
AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гауптвахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *дзюль, клбун; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус; Вовверман, Шбу.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія; Август, Аврора.*

§ 95. 1. Німецькі дифтонги **ei** та **eu**, голландські **ei** та **ij**, а також сполучення **eu**, властиве окремим мовам, передаються за традицією переважно через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркшейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія; Ван-Ейк, Гейне, Ейнштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві -TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семєстр, театр, термометр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в**: *Вашингтон, Вебстер, Велінгтон, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег* та ін., але за традицією *Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-стріт, Голсуорсі, Хемінгуей* та ін.; англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мередіт, Агата*, але *Голсуорсі, Резерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Ануї, Війон; Вайян, Вайель, Шантійї.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Куусінен, Тоомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відмінна: *капсула — капсули, капсулі; фізика — фізики, фізиці; вакуоля — вакуолі, вакуолю; ескадрілья — ескадрільї, ескадрільєю*, род. мн. *ескадрільей*; *Будда — Будди, Буддою; Венеція — Венеції, Венецією; Гойя — Гойї, Гойєю.*

II відмінна: *арсенал — арсеналу, арсеналом, в арсеналі; блок — блока (і блоку), блоком, на блоці; автомобіль — автомобіля, автомобілем; Шіллер — Шіллера, Шіллером; Рафаель — Рафаеля, Рафаєлем; Дарвін — Дарвіна, Дарвіном; Біолов — Біолова, Біоловом.*

III відмінна: *магістраль — магістралі, магістралю.*

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *ампула, боа, Жоффруа*; на **-е**: *кафе, кашне, турне; Беранже, Гейне, Гете, Данте*; на **-є**: *ательє, Барб'є, Готьє, Лавуазьє*; на **-і**: *колібри, поні, таксі; Гальвані, Голсуорсі, Россіні, Фірдоусі, Шеллі*; на **-ї**: *Віньї, Шантійї*; на **-о**: *бюро, депо, кіно, манто, метро, радіо; Арно, Буало, Віардо, Гюго, Дідро, Лонгфелло, Тассо* (але *пальто* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо, Пількомайо*; на **-у**: *какаду, рагу, Шбу*; на **-ю**: *інтерв'ю, меню, Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін, -ов**: *Аліс, Долорес, Зейнаб; (Ельза) Вірхов, (Джеральдіна) Чаплін.*

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бранко — Бранка, Давічо — Давіча, Костюшко — Костюшка, Тіто — Тіта, Цветко — Цветка.*

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища § 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловéрхий, Ведмédів, Зásць, Кривоніс, Миколáєнко, Олексієнко, Олександрóвич, Швець*.

Відмінювання прізвищ § 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища із закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Ма́йборода — *Ма́йбороди, Ма́йбороді, Ма́йбороду* й т. д.;

Гмі́ря — *Гмі́рі, Гмі́рі, Гмі́рю, Гмі́рею* й т. д.;

Гнаті́ок — *Гнатю́ка, Гнатю́кові (Гнатю́ку)* й т. д.;

Зáсць — *Зáйця, Зáйцеві (Зáйцю)* й т. д.;

Іваньó — *Іваня́, Іваньóві (Іваню́)* й т. д.;

Кривоні́с — *Кривонóса, Кривонóсові (Кривонóсу)* й т. д.;

Ле́бідь — *Ле́беда, Ле́бедеві (Ле́бедю)* й т. д.;

Панібу́дья́ска — *Панібу́дья́ски, Панібу́дья́сці* й т. д.;

Симонéнко — *Симонéнка, Симонéнкові (Симонéнку)* й т. д.

Але: *Швець* — *Швеця́, Швеце́ві (Швецю́)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. роду (твердої чи м'якої групи):

Авді́євський — *Авді́євського, Авді́євському* й т. д.;

Кобиля́нська — *Кобиля́нської, Кобиля́нській* і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

IV. Правопис власних назв

О д н и н а			
Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лів-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковалéв-у (-лів-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лів-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лів-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковалéв-і, -у (-лів-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковалéв-е (-лів-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а			
Н.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лів-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лів-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лів-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лів-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковалéв-ими (-лів-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковалéв-их (-лів-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Кл.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лів-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а			
Н.	Га́ршин	Романі́шин	
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а	
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)	
Зн.	Га́ршин-а	Романі́шин-а	
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им	
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у	
Кл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин	

Множина

Н.	Гаршин-и	Романішин-и
Р.	Гаршин-их	Романішин-их
Д.	Гаршин-им	Романішин-им
Зн.	Гаршин-их	Романішин-их
Ор.	Гаршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гаршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гаршин-и	Романішин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний **е** зберігається: *Гашек — Гашека, Гашекові..., Локетек — Локетека, Локетекові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та **о** не відмінюються: *Марії Сеник, Надії Балій, з Ніною Байко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя Сеника, Михайлові Балієві, з Андрієм Байком*.

Примітка. Про відмінювання неслів'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен **§ 103.** 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюються як відповідні іменники I відміни:

О д н и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микол-а	Ганн-а
Р.	Микол-и	Ганн-и
Д.	Микол-і	Ганн-і
Зн.	Микол-у	Ганн-у
Ор.	Микол-ою	Ганн-ою
М.	Микол-і	Ганн-і
Кл.	Микол-о	Ганн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я	Соломі-я
Р.	Ілл-і	Соломі-ї
Д.	Ілл-і	Соломі-ї
Зн.	Ілл-ю	Соломі-ю
Ор.	Ілл-єю	Соломі-єю
М.	Ілл-і	Соломі-ї
Кл.	Ілл-е	Соломі-е

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микол-и	Ганн-и
Р.	Микол	Ганн
Д.	Микол-ам	Ганн-ам
Зн.	Микол	Ганн
Ор.	Микол-ами	Ганн-ами
М.	Микол-ах	Ганн-ах
Кл.	Микол-и	Ганн-и

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-і	Соломі-ї
Р.	Ілл-ів	Соломі-ї
Д.	Ілл-ям	Соломі-ям
Зн.	Ілл-ів	Соломі-ї
Ор.	Ілл-ями	Соломі-ями
М.	Ілл-ях	Соломі-ях
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням змінюються на **з, ц, с**: *Ольга — Ользі, Палажка — Палажці, Солоха — Солосі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Одарка, Параска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одарок, Парасок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

О д н и н а

Тверда група

Н.	Олэг	Антін	Дмитр-о
Р.	Олэг-а	Антон-а	Дмитр-а
Д.	Олэг-ові (-у)	Антон-ові (-у)	Дмитр-ові (-у)
Зн.	Олэг-а	Антон-а	Дмитр-а
Ор.	Олэг-ом	Антон-ом	Дмитр-ом
М.	Олэг-ові	Антон-ові	Дмитр-ові
Кл.	Олэг-у	Антон-е	Дмитр-е

	М'яка група		Мішана група	
Н.	Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д.	Сергі-єві (-ю)	Їгор-єві (-ю)	Терен-єві (-ю)	Тимош-єві (-у)
Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор.	Сергі-єм	Їгор-ем	Терен-ем	Тимош-єм
М.	Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл.	Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-и
Р.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д.	Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор.	Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	Олэг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-и

	М'яка група		Мішана група	
Н.	Сергі-і	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р.	Сергі-ів	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-ів	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М.	Сергі-ях	Їгор-ях	Терен-ях	Тимош-ах
Кл.	Сергі-і	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Ничіпир, Прокіп, Сидір, Тиміш, Федір* і виступає тільки в називному відмінку, у не-прямих — **о**: *Антона, Антонови* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д.; але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р**, у родовому мають закінчення **-а**: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара*; але: *Їгор — Ігоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лева* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка. Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я	Василівн-а	(Андрієвн-а, Їллівн-а)
Р.	Марі-ї	Василівн-и	(Андрієвн-и, Їллівн-и)
Д.	Марі-ї	Василівн-і	(Андрієвн-і, Їллівн-і)
Зн.	Марі-ю	Василівн-у	(Андрієвн-у, Їллівн-у)
Ор.	Марі-єю	Василівн-ою	(Андрієвн-ою, Їллівн-ою)
М.	Марі-ї	Василівн-і	(Андрієвн-і, Їллівн-і)
Кл.	Марі-є	Василівн-о	(Андрієвн-о, Їллівн-о)

Фонетичні
правила правопису
слов'янських
прізвищ

§ 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е**, польський **ie**, болгарський і сербський **е**, чеські **е**, **ё** після приголосних передаються літерою **е**: *Алекса́ндров, Бесту́жев, Вельго́рський, Венге́ров, Веселовський, Держа́він, Кузнецо́в, Лєрмонто́в, Озеро́в, Петро́в, Степа́нов, Турге́нев, Фе́дін, Шмельбо́ва; Бе́лич, Бронєвський, Вєсла́в, Залєський, Мечисла́в, Ми́цкевич, Міча́тек, Не́дич, Седла́чек, Сенке́вич, Серако́вський, Це́нкий, Ча́пек*.

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) на початку слів: *Євдо́кімов, Євтуше́вський, Єгоро́в, Єла́нський, Єлизáров, Єришо́в, Єфі́мов*;

б) у середині слів після голосного й при роздільній вимові після приголосного (після **ь** та апострофа): *Бердя́єв,*

Буєра́ков, Вереса́ев, Гуля́ев, Досто́євський, Іса́єнков; Аляб'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв;

в) після приголосних (за винятком шиплячих, **р і ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Ломтев, Медвє́дев, М'ятлєв, Тимі́рязєв; Алексє́єв, Веденє́єв, Гордє́єв, Матвє́єв, Менделє́єв;* але: *Му́ромцев, Нехоро́шев, Пісарєв, Подья́чев, Усвятцев; Андрє́єв, Аракчє́єв, Мацє́єв, Плещє́єв,* а також у болгарських: *Бо́тев, Дру́мєв* і под.;

г) коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєлі́нський, Звє́рев, Лєскóв, Мєстє́чкін, Насє́дкін, Пєшкóвський, Рє́пін, Столє́тов, Твєрдохлє́бов.*

Є 3. Російська літера **є** передається:

а) сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **є** позначає звукосполучення **й + о**: *Йо́лкін; Буга́йов, Воробйóва, Ока́йóмов, Соловйóв;*

б) через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **є** позначає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Алфьóров, Вєрьóвкін, Дьóрнов, Корольóв, Новосьóлов, Семьóркін, Тьóркін.* Але у прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **е**: *Артє́мов, Семє́нов, Фє́доров* і т. ін.;

в) через **о** під наголосом після **ч, ш**: *Грачóв, Лихачóв, Пугачóв, Шипачóв.*

4. Польське сполучення літер **ю** передається:

а) сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голємбйóвський, Мйодóвич, Пйотрóвський;*

б) через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньóлек, Генсьóрський, Козьолє́цький.*

И (І) 5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вєлі́чков, Жівков, Хрї́стов; Бє́лич, Карáджич, Милє́тич, Рáдич, Я́гич;* але через **ї** після голосного: *Рáїч, Стóїч* та через **і** — на початку слова: *Іконóмов, Ілє́в; Ї́вич, Ігнатóвич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** передається:

а) через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашкє́вич, Зволінський, Лінда, Міцкє́вич; Індра, Ё́длічка, Міча́тек;*

б) через **и** після шиплячих **і** в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-євич, -ович)**: *Бжозóвич, Козі́цький, Конопні́цька, Копє́рник, Сенкє́вич, Шімчак; Гáвлик, Жі́жка, Міклошич, Фучик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих **і ц**): *Ігнатóв, Ігнатє́в, Іса́єв; Багі́ров, Гага́рін, Мічу́рін, Пу́шкін;*

б) літерою **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Во́їнов, Гу́р'їн, Ізма́їлов, Іл'їн;*

в) літерою **и**:

1) після **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Га́ршин, Гу́цин, Дорóжин, Лу́чин, Цеці́лін, Чі́чиков, Ші́шкін, Шиглóв;* це стосується й прізвищ інших народів: *Абаши́дзе, Вашингтóн, Джигарханя́н, Жильє́рон, Тажибáєв, Цицерóн, Чиковáні* тощо; також *Чингісха́н;* але перед голосним пишеться **і**: *Жіо́но, Тиці́ан;*

2) у прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борисóв, Ботві́нник, Ваві́ловський, Виногра́дов, Глі́нка, Дані́лов, Казимі́рський, Кантемі́р, Кирі́лов, Кисельóв, Мирóнов, Митрофа́нов, Мі́шкін, Никі́форов, Оди́нцов, Пивова́ров, Пи́ляєв, Пісарєв, Смирно́в, Тимофе́єв, Тито́в, Тихомі́ров;* але: *Нікі́тін, Ніко́лаєв, Філі́пов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських;

3) у префіксі **при**: *Прибі́лкін, Привáлов, Прі́швін;*

4) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-:** *Бє́ликов, Го́лик, Котє́льников, Кру́тиков, Но́виков; Гні́дич, Григорóвич, Кулі́нич, Станюкóвич, Трублає́вич; Го́лицин, Палі́цин; Раді́щєв, Таті́щєв.*

Ы

7. Російський звук **ы** (польський, чеський, словацький **у**) передається літерою **и**: *Круті́х, Малі́цин, Рибакóв, Циганкóв, Черни́шов; Висп'я́нський, Пташи́нський; Маса́рик.*

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Жура́вський, Коротке́вич*; але: *Бяду́ля, Янка Купа́ла, Цьо́тка* й под.

8. Польські носові **ą, ę** передаються:

А, Ё а) сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́вський, Заре́мба, Ке́мпа*;

б) сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайо́нчек, Па́йонк, Пйо́нтек, Свйо́нтек; Венгжино́вич, Ендрихо́вський, Свенці́цький*.

9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Броневський, Даргоміжський, Маяковський, Мусоргський, Острівський; Гомуліцький, Городецький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ськ(ий), -цьк(ий)** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц (дз)** пом'якшуються: *Виспя́нський, Яблонський; Свя́дек, Цві́к*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюра́вець, Сятко́вський*.

10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бе́лий, Зо́ркий, Кра́йній; Бе́ла, Горовá, Кра́йня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полево́й, Толсто́й*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы, чеських -у́, польських -у, болгарських -и** передаються через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Гуля́шкий, Не́врлий, Не́длий, Но́вотний, Па́лацький*.

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аля́б'єв, Аре́ф'єв, Водоп'я́нов, Вя́льцева, Григо́р'єв, Заха́р'їн, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'яло́вський, Проко́ф'єв, Рум'я́нцев*,

Ю́р'єв; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воро́бийов, Со́ловйов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бяду́ля, Пясе́цький, Рю́мін*.

12. Знак м'якшення (**ь**) пишеться:

Б а) у прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) перед **я, ю, є, ї**: *Дья́конов, Панкра́тьєв, Третьяко́в, Поло́зьєв, Сала́сьєв, Улья́нов, Ільйо́шин, Ана́нїн*;

2) перед приголосними: *Во́льнов, Конько́в*;

3) у кінці слова: *Лось, Со́болев*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дя́гилєв, За́брев, Ляпуно́в, Цявло́вський, Тюме́нєв*;

б) у прізвищах із суфіксом **-ець**: *Глу́ховець, Ски́талець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Кла́узе-віц, Лі́фшиц, Мо́ріц*.

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. О к р е м о пишуться:

а) прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іва́н Во́лове О́ко, Оле́на Пре́красна, Річа́рд Ле́вове Се́рце, Степа́н Ти́греча Смерть*;

сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.;

б) псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Леся Українка, Марко Вовчок, Панас Мірний*;

в) повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*;

г) частки, артиклі та інші службові слова (**ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон** і т. ін.) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шанельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка **д** та ірландська частка **о** пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбер, Д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Генрі, О'Кейсі, О'Коннейль*; частки **Ван-, Мак-, Сан-, Сен-**, які передують прізвишам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магон, Мак-Клюр, Сан-Мартін, Сен-Сімон*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтен, Лесаж, Фонвізін*;

г) слово **дон** («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Педро, дон Хосе*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово **донжуан** пишеться разом і з малою літери;

д) складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Нгуєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінучит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горицвіт, Непійвода, Убийвовк*;

б) українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвечір, Нетудихата, Панібудьласка*;

в) українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопол, Кривоніс, Скороход*;

г) слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Ярополк*;

г) складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Тао Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лін, Лу Сін, Цюй Юань*;

д) тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, задє, мелік, оглі** й под., що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзадє, Кероглі*. Але арабське **ібн** пишеться окремо: *Ібн Русте, Ібн Сіна, Ібн Фадлан*, а тюркське **паша** — через дефіс: *Гедікпаша, Османпаша*.

3. Через д е ф і с пишуться:

а) складні особові імена: *Васіль-Костянтин, Жан-Жак, Зиновій-Богдан, Марія-Антуанєтта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгєльм*;

б) складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревеа, Гулак-Артемівський, Жоліо-Кюрі, Квітка-Основенко, Нечуй-Левіцький, Новиков-Прибой, Римський-Корсаков*;

в) імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царєнко, Кірик-мужичок*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужичий син*, рідше — кома: *Іван, селянський син*.

Похідні прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзедун — маоцзедунівський, Кім Ір Сен — кімірсєнівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізви-

ша з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — деголлівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. Прикметники від прізвиськ типу *Д'Аламбёр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбёрівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) від складних прізвиськ, прізвиськ і псевдонімів типу *Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Річард Лёвове Сёрце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвиська, пишеться через дефіс: *Вальтер Скотт — вальтер-скоттівський, Жуль Верн — жуль-вёрнівський, Марк Твен — марк-твенівський*;

б) від тюркських, вірменських, арабських та ін. особливих назв типу *Керо́лі, Осма́н-наша́* тощо;

в) від невідміюваних іншомовних прізвиськ типу *ді Вітторіо, Ламетрі, Д'Обіньє*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські географічні назви § 108. Українські географічні назви на писемі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпро́вськ, Ві́нниця, Гребі́нка, До́нецьк, Дубно́, Жито́мир, Запорі́жжя, Здо́лбу́нів, Кам'я́нець-Поді́льський, Ки́їв, Козя́тин, Кременчу́к, Криві́й Ріг, Льві́в, Микола́їв, Но́вгород-Сі́верський, Оде́са, Охти́рка, Рі́вне, Сі́верськодо́нецьк, Три́пілля, Ха́рків, Черні́вці, Черні́гів, Шепе́тівка, Ямпі́ль; Десна́, Дні́про, Дністе́р, За́хідний Буг, Ірпі́нь, При́п'ять, Рось, Стохі́д, Сян, Те́терів, Ти́са, Трубі́ж*.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізнити *-поль* у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): *Маріу́поль, Меліто́поль, Ніко́поль, Севасто́поль, Сімфе́рополь, Тира́споль* — і *-піль* (з українського «поле»): *Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль*.

Географічні назви слов'янських та інших країн § 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

1. Російська літера *е* передається через *е*: *Е́* *Бéздна, Верхоя́нськ, Воро́неж, Зеленодо́льськ, Ново́черка́ськ, Туапсе́; Ветлу́га, Ле́на, Нева́, Оне́га, Пі́нега, Пенза́, Тере́к, Шексна́.*

Але інколи *е* передається через *є*:

а) на початку слова: *Євпа́торія, Є́йськ, Єле́ць, Єнісе́й, Єрева́н*; так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: *Єго́р'євськ, Колгу́єв, Посьє́т*;

б) після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах *-єв, -єєв* російських назв, похідних переважно від прізвиськ: *мо́ре Ла́птевих, Ле́женєво*; але: *Плеще́єво, Рже́в, мис Рум'я́нцева*;

в) коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): *Бе́жецьк, Бе́лгород, Бе́лово, Бело́рецьк, Благове́щенськ, Желе́зноводськ, Оре́хово-Зу́єво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: *Араба́тська Стрі́лка, Бі́ла, оз. Бі́ле, Білове́зька Пу́ща, Ві́тка, Лісна́, Него́ріле, Піща́не, Сінне́, Сі́рій мис, Ціліногра́д* і под. Це стосується й польського *ia*: *Бі́ла Підля́ська, Білосто́к* тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом *-ц-* (лат. *-с-*), зберігається: *Бельце́, Кельце́; Коши́це, Лідиче́, Пардуби́це*. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопа́не* має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопа́не, Закопа́ного, Закопа́ному* й т. д.

2. Літера *ё* передається:

а) через *йо* на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення *й + о*: *Йо́лкіно, Солов'я́во*;

б) через *ьо* в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з *о*: *мис Де́жньова́, р. Оленю́к*; але: *р. Березова́, Орел́*;

в) через *о* під наголосом після *ч, щ*: *Рогачо́во, Сичо́вка, Що́кіно*.

3. Літера *э* передається через *е*: *Ельбру́с, Ельто́н, Е́мба, Есто́нія*.

И

4. Літера *и* передається:

а) через *і* або *ї*:

1) через *і* в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Бату́мі, Боро́діно́, Віте́бськ, Во́т-*

кінськ, Ігарка, Іжєвськ, Іркўтськ, Кінешма, Пóті, Сóчі, Су-хумі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільме́нь, Індігірка, Іртїш, оз. Се-ліге́р;

2) через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові піс-ля приголосного: *Зілаї́р, Кутаї́сі, Троїцьк, Ана́ньїно, Ма́р'їно*.

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-**, **-инськ-**: *Березина́, Гу-сїне́ Озеро, Дудїнка́, Жа́бинка, Карпїнськ, Крутїнське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче);

б) через **и**:

1) після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жи́здра, Жила́ Коса́; Ачинськ, На́льчик, Чирчі́к; Єго́ршино, Іші́м, Камїшин, Ту́шино; Щигрі́; Цимля́нська*;

2) у географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаврі́ло-во, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське*; але: *Нико́лаєвськ-на-Аму́рі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **І** зберігається в географічних назвах, утворених від люд-ських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леоні́дово*;

3) у коренях географічних назв, якщо ці корені спіль-ні для української та російської мов: *Виногра́дово, Кис-ловодськ, Кли́н, Кри́чев, Кури́льські острові́, Лі́пецьк, Лихо-сла́вль, Тїхві́н, Тихоре́цьк*;

4) у складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятиго́рськ, Се-мипала́тинськ*;

5) у префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примо́р'я, Прику́мськ*;

6) у суфіксах **-ик-**, **-ич-**, **-иц-**, **-ищ-**: *Зимовни́ки, Тупі́к; Борови́чі, Котельни́ч, Осипови́чі, У́глич; Бро́нниці, Глі́виці, оз. Колві́цьке, Лухови́ці; Мити́щі, Рти́щево*;

7) у закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Берез-никі́, Валуйки́, Го́рки*; але: *Жигулі́* (бо тут м'яка основа);

8) у словах *Сибі́р, Сибі́рськ* і похідних від них (напри-клад, *Новосибі́рськ*).

Ы

5. Літера **ы** передається через **и**: *Ви́кса, Ві́тегра, Іртї́ш, Сї́зрань, Сиктивка́р, Че-бокса́ри, Ша́хти*.

6. У словах: *Росі́я, російський, Білору́сь, білоруський* при-голосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення геогра-фічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий**; **-ий** після твердого приголос-ного — через **-ий**, після м'якого приго-лосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**; **-ое, -ее** — через **-е, -є**: *Станови́й* (хребет); *Вели́кий У́стюг, Оле́ній* (острів); *Лиха́, Ні́жня Тунгу́ска, Чусова́; Благода́рне, Боло́гэ, Майське, Покро́вське, Угло́вэ*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** пере-даються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Вну́ково, Орехо́во-Зу́єво; Боро́діно, Ма́р'їно, Пу́шкіно; Єго́ршино, Ро́щино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і**: *Нові́ Ключі́, На́бережні́ Челні́, Чисті́ Пруді́*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідни-ми українськими: *Ба́нська Бі́стриця, Нові́ За́мки, Стальо́-ва Во́ля, Чеський Кру́мльов*.

г) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жира́рдув, Жéшув, То́машув-Мазове́цький* і т. ін., але традиційно *Гру́бешів, Кра́ків*.

д) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями лі-тер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́ва, Дем-бі́ця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохо́ва*.

Апостроф

8. Апостроф пишеться в географічних на-звах після губних, задньоязикових і **р, а** та-кож після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язни́кі, Дем'я́нськ, Прокóп'євськ, П'ятиго́рськ, Ак'я́р, Аму́дар'я́, Гу́р'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Мураві́ово*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголос-ного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Вя́зма, Кя́-та, Крю́ково, Ряза́нь*.

Ь

9. а) Знак м'якшення (Ь) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних д, т, з, с, ц, л, н:

1) перед я, ю, є, ї: *Дьспп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє;*

2) перед приголосним: *Клязьма, Лісьва, Льгов;*

3) у кінці слова: *Гомель, Нахічевань, Сімферополь, Тянь-Шань.*

Примітка. Коли я, ю означають сполучення м'якого приголосного з а, у, то перед ними ь не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи ц пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иц(я):* *Олонець, Повенець, Череповець, Крагуєваць, Столаць; Дембиця, Ломниця, Рєчиця.*

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк:* *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнєцьк, Трбіцьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське море, мис Доброї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Нювгород, Південна Америка, Північний полюс.*

Іншомовні
географічні назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання
географічних назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *Африка — Африки, в Африці; Волга — Волги, на Волзі; Лохвиця — Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці; Махачкала — Махачкалі, у Махачкалі; Москва — Москві, Московію, у Москві; Одеса — Одеси, в Одесі; Ольвія —*

Ольвії, Ольвією, в Ольвії; Полтава — Полтави, у Полтаві; Прага — Праги, у Празі; Рєчиця — Рєчиці, в Рєчиці; Шенетівка — Шенетівки, у Шенетівці.

II відміна: *Буг — Бугу, на Бугі (й по Бугу); Владивосток — Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку); Гайсин — Гайсина, Гайсином, у Гайсині; Дубно — Дубна, Дубном, у Дубні; Единбург — Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу); Київ — Києва, Києвом, у Києві; Лихославль — Лихославля, Лихославлем, у Лихославлі; Луганськ — Луганська, Луганськом, у Луганську; Львів — Львова, Львовом, у Львові; Орел — Орла, Орлом, в Орлі; Псков — Пскова, Псковом, у Пскові; Світязь — Світязю, Світязем, на Світязі; Тернопіль — Тернополя, Тернополем, у Тернополі; Теруель — Теруєля, Теруєлем, у Теруелі; Токмак — Токмака, у Токмаці (у Токмаку); Ужгород — Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді.*

III відміна: *Бретань — Бретані, Бретанню, у Бретані; Керч — Керчі, Керчу, у Керчі; Об — Обі, Об'ю, на Обі; Свір — Свірі, Свір'ю, на Свірі; Сізань — Сізрані, Сізранню, у Сізрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березники — Березників, Березникам; Горки — Горок, Горкам; Єсентуки — Єсентуків, Єсентукам; Жигулі — Жигулів, Жигулям; Ков'яги — Ков'яг, Ков'ягам; Лубні — Лубен, Лубнам; Пліски — Плісок, Пліскам; Прилуки — Прилук, Прилукам; Ромні — Ромен, Ромнам; Салоніки — Салонік, Салонікам; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях.*

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Борове — Борового, Боровому; Жуківський — Жуковського, Жуковському; Лозова — Лозові, Лозовій; Рівне — Рівного, Рівному; Чусова — Чусові, Чусовій.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи, навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) Великий Устюг — Великого Устюга; Гóла Пристань — Гóлої Пристані, Гóлою Пристанню; Кривий Ріг — Кривого Рóгу; Великі Луки — Великих Лук; Єлисейські Поля — Єлисейських Полів; Мінеральні Води — Мінеральних Вод;

б) Кам'янець-Подільський — Кам'яця-Подільського, Кам'яці-Подільському; Новгород-Сіверський — Новгорода-Сіверського, Новгорода-Сіверському; Новоград-Волинський — Новограда-Волинського, Новоградо-Волинському; Рава-Руська — Рава-Руської, Рава-Руській.

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені; Орехово-Зуєво — Орехово-Зуєва, в Орехово-Зуєві; Івано-Франківськ — Івано-Франківська, в Івано-Франківську. Але: Кóнча-Зáсна — Кóнчі-Зáсни, у Кóнчі-Зáсні; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині: Ростóв-на-Донóу — Ростóва-на-Донóу, у Ростóві-на-Донóу; Фрáнкфурт-на-Мáйні — Фрáнкфурта-на-Мáйні, у Фрáнкфурті-на-Мáйні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е** (є), **і** (ї), **о**, **у** (**ю**): Рамбуїе́, Туапсе́, Ула́н-Уде́, Фіуме́; Ка́прі, Порт-Луї́, Пóті, Тбілісі́, Уссу́рі, Фукуї́; Бордо́, Гла́зго, Маро́кко, По́, Сант-Яго́; Баку́, Бешта́у, Катманду́, Кюсю́. Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як Нікарагуа́.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси **-ИНСЬК(ИЙ)**, **-ІНСЬК(ИЙ)**
-ИНСЬК(ИЙ), **-ІНСЬК(ИЙ)**
 1. У суфіксах **-инськ(ий)**, **-інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин**, **-ін**, **-инськ**, **-інськ**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: Камішин — камішинський, Ніжин — ніжинський, Пénжин —

пénжинський, Тульчін — тульчінський, Тушино — тушинський, Цюрупинськ — цюрупинський, Чигирін — чигиринський; грузін — грузинський, осетін — осетинський; Болдіно — болдинський, Філіппіни — філіппінський.

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин-**, **-ін-**, пишеться завжди **и**: Аляска — аляскінський, Баку — бакінський, Кабарда — кабардинський, Караганда — карагандінський, Пóті — потинський, Сóчі — сочинський, Читá — читінський, Ша́хти — шахтинський.

2. У суфіксах **-овськ(ий)** [**-ьовськ(ий)**], **-евськ(ий)** [**-євськ(ий)**], **-івськ(ий)** [**-ївськ(ий)**] прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов** (**-ьов**), **-ев** (**-єв**), **-ів** (**-їв**), зберігається той самий голосний (**о**, **е**, **є**, **і**, **ї**), що й в основній назві: Дніпропетрóвськ — дніпропетрóвський, Тамбóв — тамбóвський; Карáчев — карáчевський, Колгу́ев — колгу́евський; Кишинів — кишинівський, Львів — львівський, Могилів — могилівський, Тетерів — тетерівський, Чернігів — чернігівський. Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о**, **е** стає закритим, діє правило про чергування **о**, **е** з **і**: Лозова́ — лозівський, Свáтове — свáтівський, Хмеле́ве — хмелівський.

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться **-івський** (**-ївський**): Біла Цérква — білоцерківський, Ва́лки — ва́лківський, Гребінка — гребінківський, Каза́нка — каза́нківський, а також Злато́уст — златоустівський. Але: Орéл — орлóвський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **г**, **ж**, **з** (дз) + **-ськ(ий)** → **-зьк(ий)** [**-дзьк(ий)**]: Буг — бугський, Ветлу́га — ветлузький, Вибóрг — виборзький, Во́лга — во́лзький, Га́ага — гаа́зький, Га́мбург — гамбурзький,

Калуга — калужський, Ладога — ладозький, Люксембург — люксембурзький, Лейпциг — лейпцизький, Онега — онезький, Острог — острозький, Прага — пражський, Рига — ризький, Страсбург — страсбурзький; Воронеж — воронезький (пор. назву українського селища — Вороніж — воронізький), Запоріжжя — запорізький, Париж — парижський; Абхазія — абхазський, Кавказ — кавказський, Лодзь — лодзький, Сиракузи — сиракузький, Француз — французський;

б) **к, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий)**: Баскунчак — баскунчакський, Великі Луки — великолужський, Вишній Волочок — вишньоволоцький, Владивосток — владивостокський, грек — грецький, Кагарлік — кагарлицький, Казбек — казбецький, калмик — калмицький, Кобеляки — кобеляцький, коряк — коряцький, Кременчук — кременчуцький, Прилуки — прилуцький, словак — словацький, таджик — таджицький, турок — турецький, узбек — узбецький; Ніцца — ніццький, Суец — суецький, Череповець — череповецький; Бахмач — бахмацький, Галич — галицький, Грінвіч — грінвіцький, Овруч — Овруцький, Солигалич — солигалицький. Але: Дамаск — дамаський, Мекка — меккський, тюрки — тюркський;

в) **с, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий)**: Арзамас — арзамаський, Одеса — одеський, Тбілісі — тбіліський, тунгус — тунгусський, Черкаси — черкаський, черкес — черкеський, Яси — яський; волюх — волюський, Карабах — карабаський, Лепетиха — лепетиський, чех — чеський; Золотоніша — золотоніський, Кандалякша — кандалакський, латіш — латиський, Сиваш — сиваський, чуваш — чуваський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основ, передаються з ними і на письмі: баски — баскський, казах — казахський, Перемішль — перемішльський та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Написання окремо 1. **О к р е м о** пишуться:
а) географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Великий Устюг,

Верхня Силезія, Вишній Волочок, Гола Пристань, Голубий Ніл, Давидів Брід, Запорізька Січ, Західна Європа, Зелена Гіра, Нове Місто, Новий Сад, Повалізька Бистриця, Сомкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр;

б) географічні назви й номенклатурні терміни при них: Кавказський хребет, Кандалякська губа, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море;

в) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садове;

г) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: село Івана Франка, селище Лев Толстой, станція Єрофей Павлович; але: місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбинське (бо тут маємо сполучний голосний **о** й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села Дмитро-Варварівка, що складається з двох імен.

2. **Р а з о м** пишуться:
а) географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: Білопілля, Верхньодніпровськ, Гостролуччя, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокілімськ, Нововолінськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпровський, гостролучанський, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський та ін.

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу море, гора, хребет, ліс, озеро, низовина, острів і т. ін.: Західносибірська низовина, Нижньодунайська низовина, Новосибірські острови, Південноукраїнський канал, Східноєвропейська рівнина, Східноказахстанська область, Східнокитайське море тощо;

б) географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: Дворіччя, Першотравневе, П'яти-

горськ, П'ятихатки, Семигори, Семипілки, Сорокадуби, Трипілля; дворічанський, п'ятихатківський, семигірський, семипілківський, сорокадубівський та ін.;

в) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: Вернигородок, Гуляйполе, Копайгород, Крутибороди, Печиводи; вернигородоцький, гуляйпільський, копайгородський, крутибородівський, печиводівський;

г) географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники: Верболози, Індокитай, Страхолісся; верболозівський, індокитайський, страхоліський. Але: Австро-Угорщина, Азово-Чорномор'я та деякі інші;

г) географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт** і похідні від них прикметники: Белград, Волгоград, Ціліноград; Китайгород, Новгород, Княжпіль, Ольгопіль, Адрианополь, Севастополь; Ашгабат, Бранденбург, Кемберленд, Даугавпілс, Кейптаун, Йоркшир, Рудольфштадт; волгоградський, новгородський, ольгопільський, севастопольський, бранденбурзький, даугавпілський, рудольфштадтський;

д) прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: біломорський (від Біле море), білоцерківський (від Біла Церква), гостромогільський (від Гостра Могила), новоміський (від Нове Місто), яснополяський (від Ясна Поляна); житньогірський (від Житні Гори), західноєвропейський (від Західна Європа), кам'янобалківський (від Кам'яна Балка), липоводолінський (від Ліпова Долина).

З. Через дефіс пишуться:

Написання
через дефіс

а) географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: Баня-Лука — баня-луцький, Гвінея-Бісау — гвінея-бісауський, Глинськ-Загора — глинськ-загорський, Ельзас-Лотарінгія — ельзас-лотарінзь-

кий, Коло-Михайлівка — коло-михайлівський, Орехово-Зуєво — орехово-зуєвський, Пуща-Водиця — пуща-водицький; Берізки-Бершадські — берізки-бершадський, Віта-Поштова — віта-поштовий, Кам'янець-Подільський — кам'янець-подільський, Рава-Руська — рава-руський, Харків-Товарний — харків-товарний, Австро-Угорщина — австро-угорський; але: Індокитай та похідні прикметники від подібних назв;

б) географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: Андрієво-Іванівка — андрієво-іванівський, Дмитро-Варварівка — дмитро-варварівський, Івано-Франківськ — івано-франківський, Михайло-Коцюбінське — михайло-коцюбінський, Олександр-Пашенкове — олександр-пашенківський; але: Петропавлівка;

в) географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: Буенос-Айрес, Думбартон-Окс, Іссік-Куль, Кзил-Орда, Нар'ян-Мар, Ріо-Негро, Улан-Удэ; буенос-айреський та ін., але: Алату, Амудар'я, Махачкала, Сирдар'я; амудар'їнський, приамудар'їнський; алмаатінець, кзилордінець тощо;

г) географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сент-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: Соль-Ілецьк, Спас-Клепики, Усть-Каменогорськ; Вест-Індія, Іст-Лондон, Нью-Йорк, Сан-Сальвадор, Санкт-Галлен, Сант-Яго, Санта-Клара, Сен-Готард, Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сахо-сквер, Бона-фіорд; соль-ілецький, усть-каменогорський; нью-йоркський; фолл-ріверський, атлантик-сітинський та ін.;

г) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, ар-

тиль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Фрiанкфурт-на-Майні, Яр-пiд-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Мани, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Кале, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз* (департамент); *новосілкiвський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, фрiанкфуртський-на-Майні, ярський-пiд-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маніський, ла-платський* і т. ін.;

д) прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-iв (-iв), -ов, -ев (-ев), -ин (-iн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)**: *давідово-бридський* (від *Давидів Брид*), *олійниково-слобідський* (від *Олійникова Слобода*), *мишурино-різький* (від *Мишу́рин Ріг*), *вільшiансько-новоселіцький* (від *Вільшiанська Новоселіця*), *вінницько-ставський* (від *Вінницькі Стави*);

е) прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *iвано-франкiвський* (село *Івана Франка*).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Послав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. *З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.*

2. *Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.*

3. *Порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області (З «Вісника АН України»).*

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: **т.** або **тов.** (товариш), **гр.** (громадянин) (про скорочені слова див. § 39, 40).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) в аббревіатурах між складовими частинами: *ООН, МАУ, неп;*

б) у скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна);

в) у кінці заголовків, на вивісках і штампях.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, Б, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,

Як ви сказали, благодать,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запита

В принишклої блідой Катерини,

Чом на щоці сріблиться сіль крута —

Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплі дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксистки» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (?!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як**, **який**, **що (то) за**, **скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Кошубинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвишена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

*Тельман говорить!!
Слухайте, доли, слухайте, гори,
Слухай, Німеччино,
Тельман говорить!!! (Тельнюк).*

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених з в е р т а н ь, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна (Рильський).

Ти прекрасна, вечірня зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після в и г у к і в, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський).

Ой! Що це за сонілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! Хто не зріє між вами, не зрозуміє вас! (Леся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько, — глухо яюсь, з протягом, почав Чіпка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити значущість певних слів:

*І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).*

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

*Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).
Де ж той світ!?
І де та правда!?! Горь! Горь! (Шевченко).
— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).*

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

А. Кома в простому реченні

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півоній (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався долею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло сьайною хвилию хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар);

б) коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук);

в) коли друге й далі означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остап] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому безрешетовому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зривній землі по краях поплуталась орудина суха гарбузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її: *піду подивлюся; сядьмо поміркуюмо* тощо;

б) два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите із запереченням **не**, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діждуся; дивився не надивився; дійшеш не надішешся; вовк не вовк* і под.):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: **і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:**

*А тим часом місяць пливе оглядять
І небо, і зорі, і землю, і море* (Шевченко).

*Ні зради яд, ні танки, ні гармати
Не допоможуть ворогу в бою* (Сосюра).

*Не хотів **ані** дружитись, **ані** дома жити — чумакував* (Марко Вовчок).

*Доля — наче примхлива дівчина: **то** пригріє, **то** знов остудить* (Вс. Шевчук).

***Чи** то садок видніє, **чи** город, **чи** поле?* (Панас Мирний).

*Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися **або** в клуні, **або** в садку **чи** деінде* (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками **і (й), та (= і)**, кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну* (Сосюра).

*Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!* (Симоненко).

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками **і (й), та (= і)** в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники **і (й), та (= і), або, чи** не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

*Було як заговорить **або** засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок).

*Картина була надзвичайна, неначе сон **чи** казка* (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник **і** або **ні**, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і саяк, і туді і сюді, і вдень і вночі; ні туді ні сюді, ні саяк ні так, ні се ні те, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвалися так раптом (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками **а, але, однак, проте, а проте, зате, та (= але), так, хоч (хоча).**

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі* (Братунь).

*Задер голову Баглай, стежить, як поволі, **але** вперто підіймаються голуби над собором* (Гончар).

*Хоч живемо з пучок, **а проте** й для нас є місце у церкві* (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає* (Шевченко).

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кременний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і**, **а** **також**, **ще й**, **а то й**, **та й**, **та ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:

Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будбонівку (Головко).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й** (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), **як... так і**, **не так... як**, **хоч... але (та)**, **не стільки... скільки**, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так ті вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме**, **як-от**, **як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після узагальнюючих слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення зворотань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич, — а серце вже готове
За тебе згинуту в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).

О, як люблю я рідну землю... (Воронько).

Примітка 1. **О**, **ой**, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!*
(Леся Українка).

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після **ну**, **ой**, **ах** і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолу (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колоче терня? (Франко).
Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів **так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж** та ін., заперечення **ні**, запитання **що**, а також підсилювального **що ж, коли** безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).
Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?.. — **Аякже, бачив** (Головко).
Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
Що, титаря вбили? (Шевченко).
Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізнити стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізнити заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, **мабуть**, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).
А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).
З **Копачів** я, **бачте**, родом (Білоус).
**Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам** (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далєбі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), *сказати б, справді, що-правда, як видно, ясна річ* і деякі інші.*

Увага. Слід відрізнити вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

*У нижчеподаній статті я, **звичайно**, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).*

*Але: **Концерт** звичайно закінчується о 10 годині.*

*Ці слова, **до речі**, викликають сумнів.*

*Але: Ці слова сказані **до речі**.*

Примітка 2. Якщо сполучник **а** (рідше **але**) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — **а власне, а втім** тощо.

*Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, **а власне**, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).*

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

*Дмитро, **очевидно** поспішаючи, не поспідав.
Пор.: **Дмитро**, поспішаючи, **очевидно**, не поспідав.
Надвечір, **мабуть** години о шостій, почався дощ.
Пор.: Я буду у вас сьогодні, **мабуть**, увечері.*

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами **як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж** і т. ін.:

Із стегу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Доц лє як з відра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана за допомогою сполучників **як, мов, ніби** тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як** і мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Новиченко).

Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як, ніж** у виразах **(не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж** і т. ін.

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли підїхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:

Дай мені хоч трохи води.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душної низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

Отак роки, отак без краю

На струнах Вічності перебираю

Я, одинокая верба (Тичина).

Я син простого лісоруба,

Гуцула із Карпатських гір (Павличко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як, тобто (себто, цебто), або (= тобто)** тощо:

Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім (окрім), за винятком, особливо, включаючи, замість, наприклад, навіть, зокрема** й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, крім бою (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, особливо зараз, коли треба перебудувати майже все (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, включаючи етюди, були представлені на цій виставці.

На краю села, замість похилої хатини, стояв великий будинок.

Гризуни, наприклад ховрашки, завдають багато шкоди полям.

Усі мешканці села, навіть діти й старі, поспішали в поле.

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, зокрема Рада й Аліна (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

Вмирав поет, залюблений у світ,

Вмирав поет, задивлений у море (Осадчук).

Деревця молоді, укриті білим пухом,

Тихенько сплять над Волгою в снігу... (Забашта).

Розгойдане море, вже брудне й темне, наскакувало на берег і покривало скелі (Коцюбинський);

б) дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

Ясне сонце, тепле й приязне, ще не вспіло наложити палючих слідів на землю (Панас Мирний).

Живе життя і силу ще таїть

Оця гора, зелена і дрімлива (Зеров).

Слався, мій народе, мій гордий, чесний, добрий, молодий (Вінграновський);

в) дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

Дезорганізований раптовістю нічної атаки, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору (Гончар).

У червонім намисті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький);

г) дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, завчасно постарілого, спрацьованого (Харчук);

г) іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі села

Понадніпрянські невеселі,

я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні вранці, під час перерви, побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнати (Донченко).

Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва... (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жив (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я (Земляк).

Перегладаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників **і, та, а**, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Прощаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи ключі (Зеров).

Б. Кома в складному реченні

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі, —

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

Непокривлену душу хотіли зламати,

Та ламалися тільки болючі киї,

Наді мною ночами відплакала мати,

Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).

Усе іде, але не все минає

Над берегами вічної ріки (Костенко).

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності **і, та, а, але**, однак і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшій самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, приссався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо у складному реченні зі сполучниками **і (й), та (= і)** є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,

Далекий краю ранньої зорі,

Де тигрів слід веде до Уссурі

І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,

І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

*О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми* (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників **і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи** тощо:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм* (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не віє, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

*То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло* (Вінграновський).

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах, —
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твоїй молодий пливе в моїх очах* (Сосюра).

5. Для відокремлення в складно підрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходять місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси...* (Пушкін).

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою...* (Вінграновський).

*Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу,
що синіє за горбочком* (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр вхорив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин* (Бажан).

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ* (Підсуха).

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там* (Костенко).

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти* (Сосюра).

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди* (Чубач).

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.*

*Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай...* (Б. Олійник).

Примітка 1. Кома не ставиться перед **як** у виразах **як слід, як треба, як годиться** й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах **то-му що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб** кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучниками **що, щоб, як** — залежно від змісту та інтонації:

*Надворі стало темно **через те, що** небо заволало чорною хмарою.*

*Надворі стало темно, **через те що** небо заволало чорною хмарою.*

Примітка 4. Кома ставиться перед **як** у зворотах **не хто інший, як...; не що інше, як...:**

*Те, що її зацікавило, було **не що інше, як** троє осідланих коней під танком вівли* (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки **не, і**, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

*Мене цікавить **не як це сталося, а** які можливі наслідки цього факту* (Пор.: *Мене цікавить не те, як це сталося...*).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: *Треба бути уважним і тоді, коли обставини...*).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова **то, так**:

*І якщо пісня вийде в люди,
То племінь серця не згашу* (Малишко).

Пор.: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис* (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (**а, але, однак** і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

*Привіт тобі, зелена Буковино,
Твоїм хорошим горам і гаям;
Твоїм одважним, дорогим синам!* (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

*Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,
Цей велетень, цей титанічний дух;
Його вогонь не вигас, не заглух, —
Він вкладений навіки в наші груди* (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчачки (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучни-

ками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів* (Леся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро...? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади* (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Шойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петриківочки, шовковиця сиплеться, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лазять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькою зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали...* (Шевченко).

Заснув, незчувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався* (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також вказує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати, — сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Грінченко).

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива* (Ющенко).

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

*Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог* (Гончар).
*Пісня і праця — великі дві сили,
Їм я бажая до скону служить* (Франко).
І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку із заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна* (Рильський).
Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це (це є), оце, то, ось (це)** значить, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,

І логіки залізна течія —

Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,

Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кашук).

Серце чисте співця —

То ранкової відблиск роси (Ющенко).

Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона обрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).

Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:

Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).

Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжуся і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витoku нема ріки,

Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме:**

У своїм невеличкім гурточку він [Гуша] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покритвоженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

...То ж не вовки-сіроманці

Квилять та проквиляють,

Не орли-чорнокрильці клекочуть,

Попід небесами літають, —

То ж сидить на могилі

Козак старесенький,

Як голубонько сивесенький,

Та на бандуру грає-виграє,

Голосно-жалібно співає (Народна дума).

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речення, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

Защебетав соловейко —

пішла луна гаєм (Шевченко).

Вдарив революціонер —

захитався світ (Тичина).

Минали літа — росли сини (Головко).

Не жди ніколи слушної пори —

Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).

Орач торкнеться до керма руками —

І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадавсь їм багач у руки — вони його оббирали, попадавсь вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

Ще сонячні промені сплять —

Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).

Закрався вечір, одшуміла праця,

Як сльози, затремтіли ліхтарі, —

Та діти наші ночі не бояться (Рильський).

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:
Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із приїменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тонн.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, А, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома не ставиться:

Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє Божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговор, —

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Йди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

Не слухає сонце,

За гору сідає

І нам посилає

На всю ніч — прощай! (Самійленко).

Сьогодні — майбутнього

далину я оком прозираю (Тичина).

На прою ми стали проти царства тьми,

Що оскверняє море й суходоли,

І віримо, що переможем — ми,

І знаємо, що не вмеремо — ніколи! (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або неокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я... я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).*

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (Тичина).*

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко).*

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

*Плачеш?.. в груді б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам... (Олесь).*

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочують ріки ясноводі!.. (Рильський).*

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «...се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [()]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, А, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дитьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. (Шевченко).*

Україно моя! (А на серці тривога).

Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Р е м а р к и в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтючи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати. (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Ф р а з и, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. П р і з в и щ е а в т о р а, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цитатах для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не ставляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів, узятих у дужки; якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок можна в разі потреби застосувати дужки різної форми (круглі та квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадратних.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки. Проте, коли безпосередньо перед прізвиськом автора є вже дужки, крапку слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у сонет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдалося дати монументальний образ епохи («Знак терезів — доби нової знак») (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Ц и т а т и, причому й тоді, коли цитата входить у середину речення як його складова частина:

...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «високого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благородного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як перекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком, залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать національності, а й печать індивідуальності лежить на кожному талановитому перекладі (Рильський).

2. Слова, що їх не вважають за свої або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного

ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її [Лесі Українки] сучасників той дух [новаторського мистецтва] нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» ХХ століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом» (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні (Франко).

3. І н д и в і д у а л ь н і назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20): завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», катер «Ластівка», фірма «Світанок», видавництво «Довіра», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) власні назви неумовного характеру: Львівський політехнічний університет, Київська обласна лікарня, Українська універсальна товарна біржа, Харківський тракторний завод;

б) власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництва і т. ін.: Дніпрогес, Київенерго, Азовсталь;

в) назви телеграфних агентств: Українське інформаційне агентство, агентство Пренса Латіна;

г) назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатури та номера: шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334;

г) назви марок машин, виробів, які стали загальнозвжваними: ффорд, макінтош, наган і т. ін.;

д) назви рослин, квітів, плодів: антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка тощо;

е) назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора: Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125, п. 2—4.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюються; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них:

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку,.. Льоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного, — відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач);

б) стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.

— Голуб'ята! — батько простер руки (Тичина).

— Краще померти стоячи,

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівня.

— Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, буде читати писане нею?

— Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз протонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іванічук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитує (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч);

в) розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються правила:

1) коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире,

то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).

— Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, гарно... (Загребельний).

«Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!» (Марко Вовчок);

2) коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).

— Зроду не чув, щоб так лисиці кидалися на людей.

— А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Шербак);

3) коли на місці розриву мав бути знак питання або оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).

— Оце довчивсь! — почав батько мені. — Що ж тепер?.. (Тесленко);

4) коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире:

— Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко);

5) коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Ходім, — сказав він і спитав: — Чого ж ти мовчиш?

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду» (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм “Данило — князь галицький”?» — спитав він товариша.

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».

ПОКАЖЧИК

А

Аарне § 99
абажур § 45, II, п. 1
Абашидзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абзац — абзацу § 48, п. 3, г
абікуди § 30, п. 1, е
абі-то § 30, п. 3, в
абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на кому § 79
абіщо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абі-яким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазький § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпост § 19, п. 1, прим.
аванпостний § 19, п. 1, прим.
авгієві стайні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієв-ському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1
авжеж § 33, А, п. 1, б
аврал — авралу § 48, п. 3, е
Аврора § 94
Австралійський конгрес тред-юні-онів § 38, п. 14, в
Австралія § 94
Австрія § 90, п. 5, в, 4; § 94

австро-угорський § 114, п. 3, а
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
автентичний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 2, е; § 100, п. 1, II; *автомобілем* § 100, п. 1, II
автомобілетор § 26, п. 1, е
Автономна Республіка Крим § 38, п. 12
автор § 94
авторитет § 94
Автор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автострада § 26, п. 1, в
автохтон § 94
Агата § 97
агентство Пренса Латіна § 38, п. 17
агентство Франс Пресс § 38, п. 17
агітація § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сировинний § 29, п. 2, б
агресія § 14
агресор § 87
агронóm § 8, п. 2, д
а́грус § 15
адже́ § 32, п. 1
адже́ ж § 32, п. 2, а
Адріанополь § 114, п. 2, г
Адріатика § 90, п. 5, в, 2
адью § 93, п. 1, а
ад'юнкт § 92, п. 1, б
ад'ютант § 92, п. 1, б
аероплан § 86, п. 1, а

аеропóрт § 38, п. 19
АЕС § 41, п. 5
аж ніяк § 33, А, п. 1, е, прим.
Азія § 38, п. 8
Азово-Чорномор'я § 114, п. 2, г
Азовсталь § 124, п. 3, прим. 1
азóт — азóту § 48, п. 3, а
Айзенáх § 95, п. 2
акад. — академік § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академічний § 23, п. 3
акмеїст § 22, п. 13
аксіо́ма § 90, п. 5, а, 2
акт — акта, акту § 48, п. 3, і, прим.; *в акті* § 52, п. 3, а
актів § 38, п. 16
Акт проголошення незалежності України § 38, п. 23
аккумуляція § 89, п. 1
Ак'яб § 92, п. 1, а
Ак'яр § 109, п. 8
Алатáу § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Албáнія § 86, п. 1, а
але́ ж § 32, п. 2, а
Александров § 104, п. 1
Алексеев § 104, п. 2, в
Алжі́р § 90, п. 5, в, 3; *Алжі́ру* § 48, п. 3, і
Аліс § 100, п. 2
алмааті́нець § 114, п. 3, в
алма́з — алма́за, алма́зу § 48, п. 3, і, прим.
Алта́й — Алта́ю § 48, п. 3, і
Алфьóров § 104, п. 3, б
альба́трóс § 93, п. 1, б
альманáх — альманáху § 48, п. 3, ж
Альта́міра-і-Креве́а § 106, п. 3, б
алюміні́й § 86, п. 1, б
Аля́б'ев § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Аля́ска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
аля́скінський § 113, п. 1
Аме́рика § 90, п. 5, в, 2
Аме́риканська федера́ція пра́ці § 38, п. 14, в

ампу́а § 100, п. 2
амуда́р їнський § 114, п. 3, в
Амуда́р'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
Аму́р — Аму́ру § 48, п. 3, і
ана́ли § 89, п. 1
ана́ліз — ана́лізу § 48, п. 3, ж
Ана́ньїн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
Ана́ньїно § 109, п. 4, а, 2
ана́рхічний § 23, п. 3
а́нгел § 38, п. 2, а, прим. 1
А́нглія § 14
Ано́бра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
ано́брський § 89, п. 3, прим.
Ано́реєв § 104, п. 2, в
Ано́реєво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
ано́реєво-іва́нівський § 114, п. 3, б
Ано́ріїв § 67, п. 1, б; *Ано́рієва, Ано́рієве* § 23, п. 7; *Ано́рієві кни́жкы* § 38, п. 26, а
Ано́ріївська це́рква § 38; п. 21
Ано́ріївський узві́з § 38, п. 9
Ано́рій § 23, п. 7; *Ано́рія* § 48, п. 2, а
Ано́рій Байко — з Ано́рієм Ба́йком § 102, п. 4
«Ано́рій Солове́йко, або Вче́ніс — сві́т, а невче́ніс — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
ані́ж § 32, п. 1
ані́скількы § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
ані́телень § 30, п. 1, е
ані́трохи § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
ані́ччирк § 30, п. 1, е
ані́чогісінько § 33, А, п. 1, а
ані́як § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
анна́ли § 89, п. 1
ано́тація § 89, п. 2, прим.
Ано́рі § 90, п. 5, а, 3
анса́мбль — анса́мблю § 48, п. 3, б
анса́мбль та́нцю іме́ні П. Ві́рсько-го § 38, п. 15, а

Антанта § 38, п. 11
 Антарктида § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Антарктика § 90, п. 5, в, 2
 Антей § 38, п. 2, а
 «Антей» § 38, п. 25
 антисторичний § 90, п. 5, б
 античний світ § 38, п. 22, прим. 1
 Антін (парадигма) § 103, п. 2;
 Антін § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́на § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́нови § 103, п. 2, прим. 1
 анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
 Анто́нович § 22, п. 10, прим.
 Ануї § 98
 Ано́блек § 104, п. 4, б
 апа́ра́т — апа́рата, апа́рату § 48, п. 3, і, прим.
 Аполло́н § 38, п. 2, а
 Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
 аппе́рце́пія § 89, п. 2
 Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
 ара́б — ара́би § 38, п. 1, прим. 6
 Араба́тська Стрілка § 109, п. 1, в
 Араба́ська Респу́бліка Єгі́пет § 38, п. 12
 Араві́йське мо́ре § 110
 Аракче́єв § 104, п. 2, в
 Арге́нтина § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтинець § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтінський § 90, п. 5, в, 5
 Аре́ф'єв § 104, п. 11
 ар'єрга́рд § 90, п. 5, а, 2
 Арзама́с § 133, п. 2, в
 арзама́ський § 113, п. 2, в
 арифме́тика § 88
 а́рка § 8, п. 2; а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, прим. 1; а́рок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Арктика § 90, п. 5, в, 2
 Арль § 86, п. 1, б
 Арно § 100, п. 2

арсе́на́л § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; арсе́на́лу, арсе́на́лом, в арсе́на́лі § 100, п. 1, II
 Арте́мов § 104, п. 3, б
 Артемо́вський § 8, п. 3, г, 7
 арте́ріальний § 90, п. 5, а, 2
 арте́рія § 90, п. 5, а, 2
 а́рфа — арф § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 архаї́чний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 археологі́чний § 23, п. 3
 архі́в § 90, п. 5, а, 5
 архіме́дова спіра́ль § 38, п. 26, в, прим., б
 асфа́льт § 86, п. 1, б; асфа́льту § 48, п. 3, а
 ате́льє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Атла́нтида § 90, п. 5, в, 2
 Атла́нтика § 90, п. 5, в, 2
 атла́нтик-сітінський § 114, п. 3, г
 Атла́нтик-Сіті § 114, п. 3, г
 Атла́нтичний океа́н § 86, п. 1, а
 а́тлас — а́тласу § 48, п. 3, б
 ато́ж § 33, А, п. 1, б
 а́том — а́тома § 48, п. 2, е
 а́томохі́д § 25, п. 2, а
 АТС § 39, п. 2
 аудито́рія § 94
 аудісе́нція § 90, п. 5, а, 2; § 94
 Афана́сьєв § 104, п. 2, б
 Афга́ніста́н — Афга́ніста́ну § 48, п. 3, і
 Афі́на § 38, п. 2, а
 Аф́рика § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, I; Аф́рики, в Аф́риці § 112, п. 1, I
 африка́нець — африка́нці § 38, п. 1, прим. 6
 Ахі́ллєс § 38, п. 2, а
 ахі́ллєсова п'я́та § 38, п. 26, в, прим., б
 ацте́к — ацте́ки § 38, п. 1, прим. 6
 Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
 Ашгаба́т § 114, п. 2, г
 а́ як же § 32, п. 2, а

Б

ба́ба § 23, п. 4; ба́бі § 47, Б, п. 7; ба́б (і ба́біє) § 47, Б, п. 2, а
 ба́ба-яга́ § 38, п. 2, б, прим.
 ба́бин § 23, п. 4
 ба́бище § 45, II, п. 3
 ба́бка § 18, п. 4, прим. 2
 Ба́бкін — Ба́бкі́ним § 51, п. 3, а
 бабу́ся — бабу́ско § 47, А, п. 6, в
 бага́тий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 бага́тир § 1, п. 2
 бага́то § 1, п. 2; § 79, прим.; бага́тьо́х, бага́тьо́м, бага́тьма́, бага́тьома́ § 79, прим.
 бага́то-бага́то § 25, п. 4, а
 багатоті́сячний § 28, п. 1, б
 бага́тство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 бага́ття § 1, п. 2
 бага́цько § 16, п. 2, а, 1
 бага́ч § 1, п. 2
 Багі́ров § 104, п. 6, а
 Бадахо́с § 90, п. 1
 Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені § 112, п. 5
 ба́жаний § 23, п. 2
 бажа́ння — бажа́нь § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
 база́р § 45, II, п. 1
 базе́дова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
 Ба́зель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
 Байка́л — Байка́лу § 48, п. 3, і
 Байка́ло-Аму́рська магістра́ль § 38, п. 9
 байра́к — байра́ку § 48, п. 3, г
 бакі́нський § 113, п. 1
 Баку́ § 112, п. 7; § 113, п. 1
 ба́л § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
 бала́нс § 86, п. 1, а
 бала́ст § 19, п. 1, прим.
 бала́стний § 19, п. 1, прим.
 ба́лка, ба́лці § 16, п. 2, б, прим.
 Балка́нський півострі́в § 38, п. 8
 Балка́нські краї́ни § 38, п. 11

Ба́лтика § 90, п. 5, в, 2
 бальза́ківські тради́ції § 38, п. 26, в, прим., а
 бальза́м — бальза́му § 48, п. 3, а
 БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
 бандоури́ст § 22, п. 13
 банк «Га́ранті тра́ст ко́мпані» § 38, п. 17
 Ба́нська Бі́стриця § 109, п. 7, г
 Ба́ня-Лу́ка § 114, п. 3, а
 ба́ня-лу́цький § 114, п. 3, а
 Барб'є́ § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
 Барбо́с § 92, п. 2, б
 барві́стий § 23, п. 6
 барві́нок — барві́нку § 48, п. 3, б
 бар'є́р § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
 баро́ко § 89, п. 1
 баро́метр § 96
 баро́н § 38, п. 3, прим. 2
 баск — ба́ски § 113, п. 2, б
 баскетбо́л — баскетбо́лу § 48, п. 3, з
 баскі́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
 ба́ско § 16, п. 2, а, 1, прим.
 ба́скський § 113, п. 2, б
 Баскунча́к § 113, п. 2, б
 баскунча́цький § 113, п. 2, б
 бата́льйо́н § 7, п. 1, б; бата́льйо́ну § 48, п. 3, б
 ба́тенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
 Бату́мі § 109, п. 4, а, 1
 ба́тьківє § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; ба́тькового, ба́тькова § 8, п. 1, а, 3
 Ба́тьківщина § 38, п. 12, прим.
 ба́тько § 44, II, а; § 45, II, п. 1; при ба́тькові § 52, п. 1, а; при ба́тьку § 52, п. 1, б, прим.; ба́тьку § 53, п. 1; ба́тькі § 54, п. 1; ба́тьківє § 55, п. 1; ба́тька́м § 56
 ба́тько-ма́ти § 25, п. 4, б
 ба́хмацький § 113, п. 2, б

Бахмач § 113, п. 2, б
 бац § 17, п. 7
 бачачи § 85, п. 1
 бачити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; бачити, бачу § 80, п. 3, а; бачать § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
 башкир § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 баштанник § 20, п. 1, в
 бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б; бджолу, бджолі, на бджолі § 9, п. 2, б
 бджоліний § 23, п. 5
 безбаченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
 безвінний § 20, п. 1, в
 безвінність § 20, п. 1, в
 безвінно § 20, п. 1, в
 без відома § 30, п. 2, а
 безвісти § 30, п. 1, б
 безголів'я § 8, п. 3, б, 3
 безголосья § 8, п. 3, б, 3
 Бездна § 109, п. 1
 бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
 без жалю § 30, п. 2, а
 безідейний § 90, п. 5, б
 безіменний § 6, п. 3, прим. 1
 без кінця § 30, п. 2, а
 без кінця-краю § 30, п. 2, а
 безкорисливий § 21, п. 2
 безкрайї, безкрая, безкрає (парадигма) § 68; безкрайї § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; безкрайого, безкрайому, безкрайої, безкрайого § 9, п. 2, в
 безкраїсть — безкраїості § 9, п. 2, а
 без краю § 30, п. 2, а
 безладний § 67, п. 1, а
 безладу § 30, п. 2, а
 без ліку § 30, п. 2, а
 без меті § 30, п. 2, а
 без міру § 30, п. 2, а
 безодній § 67, п. 2, а
 безпека § 18, п. 4
 безперестанку § 30, п. 1, б

безпечний § 18, п. 4
 безпечність § 18, п. 4
 безпечно § 18, п. 4
 безпорадний § 67, п. 1, а
 без пуття § 30, п. 2, а
 безробітний § 67, п. 1, а
 без сліду § 30, п. 2, а
 без смаку § 30, п. 2, а
 без сумніву § 30, п. 2, а
 без угаву § 30, п. 2, а
 без упину § 30, п. 2, а
 без черги § 30, п. 2, а
 без'язикий § 6, п. 3
 беладо́на § 89, п. 1
 Белград § 114, п. 2, г
 белетристика § 89, п. 1
 Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
 бельгєць § 22, п. 4
 Бельт § 86, п. 1, б
 Бєльце § 109, п. 1, в, прим.
 Бенєдьо § 45, II, п. 2
 Беранже § 100, п. 2
 Бердяєв § 104, п. 2, б
 берег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; на березі § 52, п. 3, а; береги § 45, п. 1; § 57, п. 2; берегів § 55, п. 1; берегами § 58, п. 1; на берегах § 59
 Берегівський округ § 38, п. 12
 береза — беріз § 8, п. 3, д, 2
 березень, березня § 2, п. 2, в
 Березина § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Березівський § 101
 берізка § 8, п. 3, г, 2
 березневій § 23, п. 7
 Березникі § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; Березників, Березникам § 112, п. 2
 березняк, березняку § 48, п. 3, б
 Березова § 109, п. 2, б
 Берингове море § 38, п. 8
 берізка § 8, п. 3, г, 2
 берізки-бершадський § 114, п. 3, а
 Берізки-Бершадські § 114, п. 3, а

«Бєркут» § 38, п. 20
 бертолетова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
 беручи § 85, п. 1
 Бєстужєв § 104, п. 1
 Бєтті § 89, п. 3
 бетховенський § 107, п. 3
 Бєштау § 112, п. 7
 Бєжецьк § 109, п. 1, в
 Бєла § 104, п. 10
 Бєлгород § 109, п. 1, в
 Бєлій § 104, п. 10
 Бєликов § 104, п. 6, в, 4
 Бєлінський § 104, п. 2, г
 Бєлово § 109, п. 1, в
 Бєлорєцьк § 109, п. 1, в
 Б'єрсон § 92, п. 1, а
 б'єф § 92, п. 1, а
 Бжозович § 104, п. 5, б
 біти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; б'ю § 6, п. 1; § 80, п. 3, б, 1; б'ють § 80, п. 3, б, 1
 біттий § 84, п. 2, прим. 1, а
 битися — б'ється § 80, п. 6, в, прим. 3
 Біарріц § 90, п. 5, а, 2
 бібліотека § 88
 Біблія § 38, п. 18, прим. 2
 біг — бігу § 48, п. 3, є
 бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2;
 біжу § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; біжиш § 80, п. 5, прим.; біжі, біжим(о), біжіть § 81, п. 2, в, прим. 2
 бідолашний § 67, п. 1, а
 бізнес § 90, п. 5, а, 5
 бій — у бою § 52, п. 2, б
 бік § 44, II, а
 Біла § 109, п. 1, в
 Біла Підляська § 109, п. 1, в
 Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
 Біле § 109, п. 1, в

Біле море § 114, п. 2, д
 білет § 86, п. 2
 білий-білий § 25, п. 4, а
 Білий налів § 38, п. 5
 біліти, білію, біліють § 80, п. 3, б, 2
 Білло § 90, п. 5, а, 3
 біль § 89, п. 1
 Біловєзька Пуща § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
 Біловєрхий § 101
 білокрівиці § 26, п. 1, б
 білолиций, білолиця, білолице (парадигма) § 68, прим. 2
 біломорський § 114, п. 2, д
 Білопілля § 114, п. 2, а
 білопільський § 114, п. 2, а
 білорус § 38, п. 1, прим. 6
 Білорусь § 109, п. 6
 «Білорусь» § 38, п. 25
 білоруский § 109, п. 6
 Білосток § 109, п. 1, в
 білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, д
 біль — болу § 48, п. 3, з
 більш вдаль § 69, п. 1, б
 більш глибокий § 69, п. 1, б
 більш-менш § 25, п. 4, б
 бісмарківський § 107, п. 3
 б-ка (бібліотека) § 26, п. 2, 5
 Благовєщенськ § 109, п. 1, в
 Благовєщення § 38, п. 22
 Благодарне § 109, п. 7, а
 благословєнний § 20, п. 2, в
 блаженний § 20, п. 2, в
 блакитно-синій § 29, п. 2, д
 ближній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 ближчати § 18, п. 3
 близький § 16, п. 2, а, 1
 близькість § 16, п. 2, а, 1
 близько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
 блиск § 19, п. 2
 блискавка § 2, п. 3, б
 блиснути § 19, п. 2

блищати § 2, п. 3, б
 блідоліций § 68, прим. 2
 бліндаж — бліндажа § 48, п. 3, в
 блок § 86, п. 1 а; § 100, п. 1, II;
 бло́ка, бло́ку § 48, п. 3, і,
 прим.; § 100, п. 1, II; бло́ком,
 на бло́ці § 100, п. 1, II
 блок-система § 26, п. 2, 1, а
 блуза § 86, п. 1, а
 блю́мінг § 86, п. 1, б
 боа́ § 100, п. 2
 бобови́ння § 22, п. 5
 бовва́н § 20, п. 3
 боввані́ти § 20, п. 3
 Бог § 8, п. 3, г, 7; § 38, п. 18,
 прим. 2
 бога́тір § 1, п. 2
 бога́тір хлопець § 27, п. 2
 Богда́н — Богда́не § 53, п. 3
 бог Перу́н § 38, п. 18, прим. 2
 боезда́тність § 25, п. 2, в
 боєць § 45, II, п. 2; бійце́м § 51,
 п. 1; бійцо́ю § 53, п. 3
 бо ж § 32, п. 2, а
 Бо́жа Ма́тір § 38, п. 18, прим. 2
 бо́йна — бо́єнь § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 бойови́й § 23, п. 7
 болгарин — болгарі § 54, п. 1,
 прим.; болгар § 55, п. 1, прим.
 Болгра́д § 25, п. 3, б
 Бо́лдіно § 113, п. 1
 бо́лді́нський § 113, п. 1
 бо́лі́це § 8, п. 3, б, 2; бо́лі́тець
 § 55, п. 2, прим.
 Боло́ге § 109, п. 7, а
 бо́лото § 8, п. 3, б, 2; бо́літ § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 бом-бо́м § 25, п. 4, г
 бонапарти́зм § 38, п. 1, прим. 5
 бо́ндар, бо́ндаря § 45, II, п. 2
 бо́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; бо́нн § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 Бо́нна-фіо́рд § 114, п. 3, г
 Бордо́ § 112, п. 7

боре́ць, борця́, борце́ві, борце́м § 8,
 п. 3, г, 1
 Бори́сівна § 22, п. 10
 Бори́сов § 104, п. 6, в, 2
 Бори́спіль § 108, прим.
 «Бори́спіль» § 38, п. 19
 Бо́ричів Тік § 38, п. 9
 боро́дка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4,
 прим. 2
 боро́нка § 8, п. 3, б, 1
 Борове́, Борово́го, Борово́му § 112,
 п. 3
 Борови́ківський § 8, п. 3, г, 7
 Борови́чі § 109, п. 4, б, 6
 борода́, боро́д § 8, п. 3, б, 1
 Боро́діно § 109, п. 4, а, 1; § 109,
 п. 7, б; Боро́діно́м § 51, п. 3, б
 боро́на, боро́н § 8, п. 3, б, 1
 боро́ти § 18, п. 4, прим. 2; бо-
 ро́в, боро́ла § 8, п. 3, в
 боро́тьба́ § 18, п. 4, прим. 2
 боро́тьби́ст § 22, п. 13
 борщ — борщу́ § 48, п. 3, а
 босо́ніж § 30, п. 1, е
 босто́н § 38, п. 10
 Ботви́нник § 104, п. 6, в, 2
 Бо́тев § 104, п. 2, в
 боягу́з § 18, п. 2, б
 боягу́зство § 18, п. 2, б
 боязку́щий § 18, п. 2, б
 боязку́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязку́ість § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязко́ § 1, п. 1
 боя́тися § 80, п. 3, а; бійся́, бо́юся
 § 8, п. 1, а, б; бо́їться § 1, п. 1
 бра́всімо § 89, п. 1
 бра́вши § 85, п. 2
 Бра́зілія § 90, п. 5, в, 5
 Бра́нденбург § 114, п. 2, г
 бра́нденбу́рзький § 114, п. 2, г
 Бра́нко, Бра́нка § 100, п. 2, прим.
 бра́т § 18, п. 2, в; на бра́тові
 § 52, п. 1, а; бра́ті § 60; бра́те
 Пе́трє § 53, п. 4, прим. 2
 бра́ти § 10, п. 2; бра́ть § 83,
 прим. 1; беру́ § 10, п. 2; беру́ть

§ 85, п. 1; бра́в § 80, п. 9; § 85,
 п. 2; бра́ла, бра́ло, бра́ли § 80,
 п. 9; бері́, бері́м(о), бері́ть § 81,
 п. 1, а; § 81, п. 1, б
 бра́тик § 22, п. 1
 Бра́тисла́ва § 90, п. 5, в, 5
 бра́ті́в, бра́това, бра́то́ве (пара-
 дигма) § 68; бра́ті́в, бра́тово-
 го, бра́това § 8, п. 1, а, 3
 бра́т-і-сестра́ § 26, п. 2, 4
 бра́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2
 бра́тство § 18, п. 2, в
 Бра́тськ § 109, п. 9, в
 бра́тський § 18, п. 2, в
 бра́у́нінг § 38, п. 1, прим. 5
 бренькі́т § 17, п. 2
 Бретань, Бретані́, Бретанню́, у
 Бретані́ § 112, п. 1, III
 Бретон де лос Ерре́рос § 38, п. 1,
 прим. 1
 бреха́ти § 10, п. 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; (не) бреши́, (не) бре-
 ши́ть, (не) брешу́ § 81, п. 2, в,
 прим. 2
 брига́да § 90, п. 5, в, 1
 бригаі́р § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 бри́зк § 19, п. 2
 бри́знути § 19, п. 2
 бри́ніти § 2, п. 3, а
 бри́ньча́ти § 17, п. 2
 брі́д § 38, п. 9
 Броневський § 104, п. 1; § 104, п. 9
 Бро́нніці § 109, п. 4, б, 6
 бро́щура § 90, п. 6
 бру́тто § 89, п. 1
 бря́жча́ти, бря́жчу́, бря́жчи́ш § 18,
 п. 1, г
 бря́зк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
 бря́знути § 19, п. 2
 Бря́нськ § 109, п. 9, в
 Буало́ § 100, п. 2
 бува́ти, бува́ю, бува́ють § 80,
 п. 3, б, 4, прим.
 Бу́г § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а;
 Бу́гу § 48, п. 3, і; § 112, п. 1, II;
 на Бу́зі, по Бу́гу § 112, п. 1, II
 Буга́йов § 104, п. 3, а
 Бу́дда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I;
 Бу́дди, Бу́ддою § 100, п. 1, I
 буди́нок § 50, п. 2; буди́нкові,
 буди́нку § 49, п. 1; у буди́нку,
 у буди́нкові § 52, п. 2, а
 Буді́нок учи́теля § 38, п. 15, в
 буди́ночок § 9, п. 1
 буди́ти — буди́ть, будя́ть § 16,
 п. 2, г
 буди́вник § 8, п. 1, б; буди́вника́
 § 50, п. 1
 буди́вничий, до буди́вничого, буди́в-
 ничі́, з буди́вничими § 68, прим. 1
 будні́й § 67, п. 2, а
 будо́ва § 8, п. 1, б; будо́в § 8,
 п. 3, г, 3
 будува́ти, буду́ю, буду́ють § 80,
 п. 3, б, 4
 будува́тися — буду́ється § 33, А,
 п. 1, в
 будь-де́ § 30, п. 3, в
 будь-коли́ § 30, п. 3, в
 будь-котри́й § 28, п. 2, б
 будь-куди́ § 30, п. 3, в
 будь-хто́, будь у ко́го § 28, п. 2, б
 будь-чий § 28, п. 2, б
 будь-що́, будь на чо́му § 28, п. 2, б
 будь-цо-бу́дь § 30, п. 3, г
 будь-яку́й § 28, п. 2, б
 Буда́к § 38, п. 2, б
 Буе́нос-Айрес § 114, п. 3, в
 буе́нос-айресський § 114, п. 3, в
 бу́єр § 90, п. 4
 Буєра́ков § 104, п. 2, б
 бузо́к — бузку́ § 48, п. 3, б
 бузьку́й § 113, п. 2, а
 буй-ту́р § 26, п. 2, 1, а
 буквар, букваря́ § 45, II, п. 2
 Букові́на § 38, п. 12, прим.
 буко́ліко-романти́чний § 29, п. 2, в
 букси́рувати § 24, п. 3
 буксува́ти § 24, п. 3
 бу́лла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; бу́лл § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2

- Булонський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
 Булонь § 93, п. 1, в
 Булонь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, г
 булонь-сюр-мерський § 114, п. 3, г
 бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
 бульдог § 38, п. 4, прим.; § 86,
 п. 1, б
 бульйон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
 булькотати, булькочу, булькочуть
 § 80, п. 3, б, 8
 булькотіти § 80, п. 3, а
 бундесрат § 38, п. 13, прим.
 Бург-ель-Араб § 114, п. 3, г
 бург-ель-арабський § 114, п. 3, г
 бургомістр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 бурелом § 25, п. 2, б
 буркун — буркуну § 48, п. 3, б
 бурмістер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 бурмотіти § 80, п. 3, а
 буря § 45, I, п. 2; б́ури § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; б́рю § 47, А, п. 3; б́рюю
 § 47, А, п. 4; у б́ури § 47, А,
 п. 5; бур § 47, Б, п. 2, а; б́рям
 § 47, Б, п. 3, б
 буряк § 6, п. 2, прим.; буряка,
 буряку § 48, п. 3, і, прим.
 бур'ян § 6, п. 2
 буряний § 6, п. 2, прим.
 бу́ти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1;
 є, есі, есть, суть § 80, п. 7;
 буду, будеш, буде, будемо (ріше
 будем), будете, будуть § 80,
 п. 8, а, 1; будь, будьте § 16,
 п. 2, г
 буття § 17, п. 5
 буц § 17, п. 7
 бюджет § 92, п. 2, б
 Бюкенен § 92, п. 1, а
 Бюлов § 100, п. 1, II; Бюлова
 § 100, п. 1, II; Бюловом § 51,
 п. 3, а; § 100, п. 1, II
 бюро § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
 Бюффон § 92, п. 2, б
- Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11,
 прим.
 бязь § 92, п. 2, б
 Бялий § 104, п. 10
- В**
- в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
 Вавіловський § 104, п. 6, в, 2
 вага § 44, I
 вагання — вагань § 55, п. 2
 важкий-такі § 33, А, п. 3, а
 важкоатлет § 25, п. 1
 важкохворий § 29, п. 1, г
 Вайель § 98
 Вайзенборн § 95, п. 2
 Вайян § 98
 ВАК — з ВАКу, ВАКом § 39, п. 2,
 прим.
 вакуоля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, I;
 вакуо́лі, вакуо́лю § 100, п. 1, I
 вал § 38, п. 9; ва́ла § 48, п. 3, і
 прим.; ва́лу § 48, п. 3, г; § 48,
 п. 3, і, прим.
 Валенсія § 86, п. 2
 Ва́лки § 113, п. 2
 ва́лківський § 113, п. 2
 Валуйки § 109, п. 4, б, 7
 вальс — ва́льсу § 48, п. 3, з
 Ва́льтер Скотт § 107, п. 4, а,
 прим.
 ва́льтер-скоттівський § 107, п.
 4, а, прим.
 вампір § 22, п. 13
 ван Бетховен § 107, п. 3
 Ван-Дейк § 106, п. 1, г, прим. 1
 Ван-Ейк § 95, п. 1
 Вандрієс § 91, п. 2
 ванна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; ванн § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 ванний § 89, п. 1
 вантаж § 45, II, п. 3; вантажі
 § 57, п. 2
 вантажно-розвантажувальний
 § 29, п. 1, в, прим.

- Варангер-фіорд § 38, п. 8
 варений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 84, п. 2, прим. 1, г
 варений § 20, п. 2, в, прим.
 ва́рення § 8, п. 3, г
 ва́рення § 8, п. 3, г
 ва́риво § 22, п. 2
 ва́рити § 80, п. 3, а; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; ва́рю, ва́рять § 80,
 п. 3, а
 ва́риння § 8, п. 3, г
 Варнгоген фон Ензе § 38, п. 1,
 прим. 1
 варт § 67, п. 1, в
 Васи́лів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
 Васи́левого § 8, п. 1, а, 3;
 Васи́лева § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
 Васи́лівна § 22, п. 10
 Васи́ль-Костянти́н § 106, п. 3, а
 Васи́льович § 22, п. 10
 Васи́ль Се́ник — Васи́ля Се́ника
 § 102, п. 4
 Васько § 18, п. 1, г
 ват § 55, п. 1, прим.; § 89, п. 1;
 ва́тів § 55, п. 1, прим.
 Ватика́н § 90, п. 5, в, 5
 Ватт § 89, п. 1
 ваш § 75
 Вашингто́н § 90, п. 5, в, 3; § 97;
 § 104, п. 6, в, 1
 Ва́щенко § 18, п. 1, г
 Ващук § 18, п. 1, г
 вбік § 30, п. 1, б
 ввечері § 30, п. 1, б
 ввіч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
 ввічливий § 20, п. 1, а
 вволю § 30, п. 1, б
 вго́лос § 30, п. 1, б
 вгорі § 30, п. 1, б
 вгору § 30, п. 1, б
 вда́ча § 11, п. 3, а
 вдво́є § 30, п. 1, г
 вдень § 30, п. 1, б
 Вдове́нко § 11, п. 3, б
 вдосві́та § 30, п. 1, д
 вдру́ге § 30, п. 1, г
- Ве́бстер § 97
 Веденсе́в § 104, п. 2, в
 ведме́диця — ве́дме́диць § 47, Б,
 п. 4, а
 Ве́дмеді́в § 101
 ве́дмідь — ве́дме́дя § 48, п. 2, б
 ве́жа § 45, I, п. 3
 везті — віз § 80, п. 9, прим. 1
 Ве́лассе́с § 86, п. 1, а
 ве́летень § 22, п. 4; § 44, II, а;
 § 45, II, п. 2; ве́летневі § 49,
 п. 1; ве́летні § 54, п. 2
 Ве́лика Ве́дме́диця § 38, п. 6
 Ве́лика францу́зька револю́ція § 38,
 п. 22
 Ве́ликде́нь § 38, п. 22
 ве́лікий § 2, п. 1; у ве́лікому,
 у ве́лікім § 8, п. 1, а, 1
 Ве́лікий Ві́з § 38, п. 6
 Ве́лікий ка́ньйо́н § 110
 Ве́лікий пі́ст § 38, п. 22
 ве́лікий-преве́лікий § 25, п. 4, б
 Ве́лікий У́стюг § 109, п. 7, а;
 § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
 Ве́лікого У́сто́за § 112, п. 4, а
 Ве́лікі Лу́ки § 38, п. 8, прим. 1;
 § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
 Ве́ликих Лу́к § 112, п. 4, а
 Ве́ликобри́танія § 90, п. 5, в, 4
 ве́ликолу́цький § 113, п. 2, б
 ве́лич § 2, п. 1
 ве́личезний § 2, п. 1
 Ве́личков § 104, п. 5
 ве́личний § 67, п. 1, а
 Веллі́нгто́н § 97
 велоси́пед § 86, п. 1, а
 вело́трек § 26, п. 1, в
 Вельго́рський § 104, п. 1
 вельмо́жа § 45, I, п. 3
 Венге́ров § 104, п. 1
 Венгши́нович § 104, п. 8, б
 Вене́ра § 38, п. 2, а
 Вене́ція, Вене́ції, Вене́цією § 100,
 п. 1, I
 верболі́з § 26, п. 1, в

Верболóзи § 114, п. 2, г
 верболóзівський § 114, п. 2, г
 вёрб'я § 6, п. 1, прим.
 Вересáєв § 104, п. 2, б
 вёрск § 18, п. 1, г
 верещáти, верещу́, верещи́ш § 18,
 п. 1, г
 Вериківський § 8, п. 3, г, 7
 вёрнений § 84, п. 2, прим. 1, б
 Вернигородóк § 114, п. 2, в
 вернигородóцький § 114, п. 2, в
 вернути § 84, п. 2, прим. 1, б
 вёрнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 Версáль § 38, п. 8, прим. 4
 Версáльський мир § 38, п. 23
 верста́, верст § 47, Б, п. 2, а
 верста́, верств (і версто́в — з ін-
 шим значенням) § 47, Б, п. 2, а
 вертіти § 80, п. 5; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; верчу́ § 80, п. 5
 вертолёт § 26, п. 1, а
 верф — вёрф'ю § 61, п. 3, б
 верхів'я — верхів'їв § 55, п. 1
 вёрхній § 67, п. 2, а
 Верхньодніпрóвськ § 108; § 114,
 п. 2, а
 верхньодніпрóвський § 25, п. 1;
 § 114, п. 2, а
 Вёрхня Силéзія § 114, п. 1, а
 верховіття — верховіть § 55, п. 2
 Вёрховна Ра́да Украї́ни § 38,
 п. 13
 вёрховний § 8, п. 3, г, 7
 Вёрховний суд США § 38, п. 13
 Вёрхоя́нськ § 109, п. 1
 вёрчений § 84, п. 2, прим. 1, г
 верше́чок § 22, п. 7
 вершо́к § 22, п. 12
 Вёрьóвкін § 104, п. 3, б
 весéлий § 67, п. 1, а
 Веселóвський § 104, п. 1
 весéлощі — весéлощам § 66, п. 3,
 а; весéлощами § 66, п. 5, а
 весі́ля § 44, П, б; весі́ль § 55,
 п. 2

весі́нній § 67, п. 2, а
 Вёслав § 104, п. 1
 весня́ний § 67, п. 1, а
 весті́, вів, вела́ § 8, п. 1, а, 7
 Вест-Індія § 114, п. 3, г
 весь (увесь, ввесь), вся (уся́), все
 (усе́) (парадигма) § 78; всьóго
 § 7, п. 2; з усьóго, в усьóму
 § 78, прим. 2
 Ветлуга § 109, п. 1; § 113,
 п. 2, а
 ветлугький § 113, п. 2, а
 вечéра § 9, п. 1
 вéчир — вéчора § 9, п. 2, б; § 9,
 п. 2, г; вéчорові § 9, п. 2, г; на
 вéчорі § 9, п. 2, б; вéчорі § 9,
 п. 1; § 9, п. 2, б
 «Вечі́рні ві́сті» § 38, п. 18
 вечі́рній § 67, п. 2, а
 вéчоріти, вéчоріс § 9, п. 2, г
 В'є́нна § 91, п. 2
 В'є́нт'я́н § 93, п. 1, а
 В'є́тна́м § 91, п. 2
 взає́мини § 11, п. 3, а
 в за́тишку § 30, п. 2, а
 взі́мку § 30, п. 1, б
 взна́ки § 30, п. 1, б
 взу́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
 взу́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 взя́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
 взя́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 виби́рати § 10, п. 2
 ви́бій — ви́бою § 48, п. 3, і
 ви́боїстий § 23, п. 6
 Ви́борг § 113, п. 2, а
 ви́борець, ви́борця § 8, п. 3, г, 1
 ви́борзький § 113, п. 2, а
 ви́брати — ви́бери, ви́берім(о),
 ви́беріть § 81, п. 1, б
 ви́вершений § 20, п. 2, в, прим.
 ви́вє́ршуваний § 24, п. 1
 ви́вє́ршування § 24, п. 1
 ви́вє́ршувати § 10, п. 2; § 24,
 п. 1
 ви́волі́кати § 10, п. 2

ви́волокти § 10, п. 2
 ви́гнати — ви́жени, ви́женім(о),
 ви́женіть § 81, п. 1, б
 ви́года, ви́гід § 47, Б, п. 2, а
 ви́го́да, ви́го́д § 47, Б, п. 2, а
 ви́госний § 84, п. 2, прим. 2
 ви́гоїти § 84, п. 2, прим. 2
 ви́готóвлюваний § 84, п. 2, а
 ви́гребти § 10, п. 2
 ви́грі́бати § 10, п. 2
 вид — ви́ду § 48, п. 2, є
 вид. — ви́дання § 40
 вид-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
 ви́давництво «Весéлка» § 38, п. 15, а
 ви́димо-неви́димо § 25, п. 4, б
 ви́довжено́тупоконі́чний § 29,
 п. 1, г, прим. 2
 ви́зволити — ви́зволь, ви́звольмо,
 ви́звольте § 81, п. 2, в
 ви́їжджений § 80, п. 6, а; § 84,
 п. 2, прим. 2
 ви́їжджу́вати § 80, п. 6, б
 ви́їзди́ти § 84, п. 2, прим. 2
 ви́їзди́ти § 19, п. 1
 ви́їзній § 19, п. 1
 Ви́конáвчий ко́мітет До́нецької
 о́бласної ра́ди наро́дних депутá-
 тів § 38, п. 14, а
 ви́конко́м § 25, п. 3, б
 ви́конуючий § 84, п. 1, а
 ви́коренення § 10, п. 2
 ви́коренити § 10, п. 2
 ви́корі́нювання § 10, п. 2
 ви́корі́нювати § 10, п. 2
 ви́ко́чувати § 80, п. 6, б
 Ві́кса § 109, п. 5
 ви́ла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 ви́л § 66, п. 2, в; ви́лам § 66,
 п. 3, а; ви́лами § 66, п. 5, а; на
 ви́лах § 66, п. 6
 ви́лити — ви́ллю § 20, п. 4, г
 ви́лити § 10, п. 1
 ви́мі́рювати — ви́мі́рюй § 81, п. 2,
 в, прим. 3
 ви́мовити § 10, п. 1

ви́мовляти § 10, п. 1
 ви́мостити, ви́мощу § 80, п. 5
 ви́мощений § 80, п. 6, а
 ви́мо́щувати § 80, п. 6, б
 ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ви́на § 20, п. 1, в
 ви́нен § 67, п. 1, в
 Ви́ногра́дов § 104, п. 6, в, 2; Ви-
 ногра́довим § 51, п. 3, а
 Ви́ногра́дово § 109, п. 4, б, 3
 ви́носити — ви́нось, ви́носьте § 16,
 п. 2, г
 ви́носитися — ви́носься § 16,
 п. 2, г; ви́ні́ся § 20, п. 1, г
 ви́но́щувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 ви́няток — ви́нятку § 48, п. 3, є
 ви́па́док — ви́па́дку § 48, п. 3, і
 ви́пекти § 10, п. 2
 ви́пéкати § 10, п. 2
 ви́полі́скувати § 10, п. 2
 ви́поло́ска́ти § 10, п. 2
 ви́прова́дити § 10, п. 1
 ви́прово́джáти § 10, п. 1
 ви́пуск § 19, п. 2
 ви́пускний § 19, п. 2
 ви́р § 45, П, п. 1
 ви́робля́ти — ви́робля́ють § 85, п. 1
 ви́робля́ючи § 85, п. 1
 ви́робни́цтво § 8, п. 3, г, 7
 Ви́робни́че акціо́нерне това́ри́ство
 «По́ліграфкні́га» § 38, п. 15, а
 ви́рок § 8, п. 3, г, 7
 ви́ростити § 10, п. 1
 ви́ро́щувати § 10, п. 1
 ви́селок, ви́сілка § 8, п. 1, а, 1
 ви́ск § 19, п. 2
 ви́скнути § 19, п. 2
 ви́слати, ви́стелю § 10, п. 2
 ви́слів — ви́слову § 48, п. 3, і
 ви́сokий § 18, п. 3
 Ви́сокі Дого́ві́рні Сто́рони § 38, п. 3,
 прим. 4
 височі́на, височі́нь § 61, п. 1, прим.;
 височі́нно § 61, п. 3, а
 Висп'я́нський § 104, п. 7; § 104, п. 9

віссати § 20, п. 3
 вистилати § 10, п. 2
 Вітегра § 109, п. 5
 витерти — *вітер*, *вітру* § 8, п. 2, а
віти, *вію*, *віють* § 80, п. 3, б, 1
віти, *в'ю*, *в'ють*, § 80, п. 3, б, 1
 віхований § 20, п. 2, в, прим.
 вихователь § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
 виховний § 29, п. 2, б
 віхор § 45, II, п. 1; *віхору* § 48,
 п. 3, д
 Вішній Волочок § 113, п. 2, б;
 § 114, п. 1, а
 вишня — *вишень* § 9, п. 1
 вишньоволоцький § 113, п. 2, б
 вишняк, вишняку § 48, п. 3, б
 вищезгаданий § 25, п. 1, увага;
 § 29, п. 1, г
 віщий, віще § 18, п. 3
 Віардо § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
 вібрація § 90, п. 5, а, 5
 вівторок — *віторка* § 48, п. 2, д
віця, *овець* § 8, п. 1, а, 5; *гнати*
овець (і *віці*) § 47, Б, п. 4, а,
 прим.
вівчар, *вівчаря* § 45, II, п. 2
вівчарка § 38, п. 4, прим.
вівши § 8, п. 1, а, 7
 відбій — *відбою* § 48, п. 3, і
відвар § 45, II, п. 1
відгороджувати § 10, п. 1
 відгук — *відгуку* § 48, п. 3, і
віддавна § 30, п. 1, в
віддати § 20, п. 1, а
відділ § 20, п. 1, а
від'їзд § 6, п. 3
відкриття § 20, п. 4, а; § 21,
 п. 2; *відкриттів* § 20, п. 4, а;
 § 55, п. 1
 відмінок — *відмінка* § 48, п. 2,
 є; *відмінкові*, *відмінку* § 49,
 п. 1
відніні § 30, п. 1, а
відношення § 80, п. 6, в
 відомість — *відомостей* § 62, п. 2

відповідальність § 22, п. 3
 відповідний § 67, п. 1, а
 відповідь — *відповіді* § 62, п. 1;
відповідей § 62, п. 2; *відпові-*
дям § 62, п. 3; *відповідями*
 § 62, п. 4; у *відповідях* § 62,
 п. 5
відповісті (парадигма в майбут-
 ньому часі) § 80, п. 7
відразу § 30, п. 1, б
від ранку до вечора § 30, п. 2, б
 відрі — *відер* § 55, п. 2; § 55,
 п. 2, прим.
відстань § 21, п. 2
 відсутній § 67, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
відтепер § 30, п. 1, а
відчувати, *відчуваю*, *відчувають*
 § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві § 90, п. 5, а, 4
 війна — *воєн* (і *війн*) § 47, Б,
 п. 2, в, прим. 1
 Війон § 98
військомат § 20, п. 1, б
військо § 16, п. 2, а, 1; у *війську*
 § 52, п. 2, а
Військово-Грузинська дорога § 38,
 п. 9
військовозобов'язаний § 29, п. 2,
 г, прим.
військово-морський § 29, п. 2, г
військовополонений § 29, п. 2, г,
 прим.
військово-спортивний § 29,
 п. 2, г
війя, *війю*, на *війі* § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 2, д
вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *вікон*
 § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2;
 § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
віконечко § 22, п. 7
віконниця § 20, п. 1, в
 віконце — *віконець* § 55, п. 2,
 прим.

Віктор, Віктора § 103, п. 2, прим. 2
 віл — *волів* (і *воли*) § 57, п. 1,
 прим.
вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; *вілл* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
Вилуйб Пустоюдо § 38, п. 1, прим. 3
Вільнев § 91, п. 2
вільний § 8, п. 1, б
Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільшанська Новоселиця § 114,
 п. 3, д
вільшансько-новоселицький § 114,
 п. 3, е
Вільям § 97
він, *вона*, *воно* (парадигма) § 73;
його, *йому* § 7, п. 1, а; з *нього*,
 у *неї* § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1;
 до *нього*, за *неї*, з *них* § 73
 Вінер § 97
Вінницькі Стави § 114, п. 3, д
вінницько-ставський § 114, п. 3, д
Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
Вінниччина § 38, п. 12, прим.
Вінніпег § 97
вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в;
 § 66, п. 4, а; *вінцям* § 66, п. 3,
 б; *вінцями* § 66, п. 5, б
віньєтка § 93, п. 1, а
Він'ї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
 вірити — *вірте* § 17, п. 1
вісім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдесят § 70, п. 4
вісімдесят восьмий, *вісімдесят*
восьмого § 71, п. 2
вісімдесятий § 71, п. 1
вісімнадцять § 70, п. 3
вісімсот § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
вісник § 19, п. 1
 «Вісті з України» § 38, п. 18
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті*
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю*
 § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61,
 п. 4; *вісте* § 61, п. 5; *вістей*
 § 62, п. 2; *вістям* § 62, п. 3;
вістями § 62, п. 4; у *вістях* § 62,
 п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а;
 § 20, п. 4, в; *вісцю* § 20, п. 4,
 в; § 61, п. 3, а; *осі* § 8, п. 1, а,
 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; на *осі*
 § 61, п. 4; *осей* § 62, п. 2; *осям*
 § 62, п. 3; *осями* § 62, п. 4; на
осях § 62, п. 5
 Віталій — *Віталію* § 53, п. 2
Віта-Поштова § 114, п. 3, а
віта-поштовий § 114, п. 3, а
Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
Вітебське воеводство § 38, п. 12
вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а;
 § 44, II, б; *вітру* § 2, п. 2, в;
 § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
 Вітер — *Вітра* § 48, п. 2, а; § 50,
 п. 1
Вітка § 109, п. 1, в
вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітровий § 23, п. 7
віттова хвороба § 38, п. 26, в,
 прим., б
Вітчизняна війна § 38, п. 22
віце-президент § 26, п. 2, 2
віце-президентський § 29, п. 2, а
вічко, *вічок* § 8, п. 3, а, 2
віч-на-віч § 30, п. 3, г
вічний § 18, п. 4
вічність § 9, п. 2, а; § 18, п. 4;
вічності § 9, п. 2, а
вічно § 18, п. 4
Віші § 90, п. 5, в, 3
війкати § 7, п. 1, б
вклад § 11, п. 3, а
Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
вкрай § 30, п. 1, б
вкупі § 30, п. 1, б
влад § 30, п. 1, б
влада § 11, п. 3, а
владар § 11, п. 3, а

Владивосток § 11, п. 3, б; § 109, п. 4, б, 4; § 112, п. 1, П; § 113, п. 2, б; *Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку)* § 112, п. 1, П
владивостокський § 113, п. 2, б
Владислав § 106, п. 2, г
власний § 11, п. 3, а
власноруч., власноручн. (власноручний) § 40
власт. (властивий) § 40
властивість § 11, п. 3, а
влітку § 30, п. 1, б
в міру § 30, п. 2, а
в нагороду § 30, п. 2, а
внаслідок § 31, п. 1, а
внизу § 30, п. 1, б
внічию § 30, п. 1, г
в ногу § 30, п. 2, а
вночі § 30, п. 1, б
Внуково § 109, п. 7, б
внутрішній § 67, п. 2, б
внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
в обмін § 30, п. 2, а
в обріз § 30, п. 2, а
вовк § 8, п. 2, б; *вовка* § 8, п. 2, б; § 48, п. 2, б
вовк-жадніюга § 27, п. 2
вовчєня § 22, п. 6
вовчїя — *вовчїць* § 47, Б, п. 4, а
вогкий § 18, п. 4, прим. 2
вогничок § 22, п. 7
вогнице § 22, п. 9
вогонь § 8, п. 2, а; *вогню* § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
вода — *вод* § 8, п. 3, г, 3
водень § 8, п. 3, д, 1; *водню* § 8, п. 3, г, 1; § 48, п. 3, а
водїти, воджѹ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
водїння § 80, п. 6, в
водно § 30, п. 1, г
водносталь § 30, п. 1, е
водовоз § 8, п. 3, г, 6
водогїн — *водогону* § 48, п. 3, и

вододїл — *вододїлу* § 48, п. 3, и
Водолажченко § 18, п. 1, г
Водолазький § 18, п. 1, г
водопїй, водопою § 8, п. 1, а, 1
водопровїд § 8, п. 3, г, 6; *водо-проводу* § 48, п. 3, и
Водоп'янов § 104, п. 11
воєвода § 44
воєнно-стратегїчний § 29, п. 2, г
вожєний § 80, п. 6, а
возїти, возжѹ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
возїння § 80, п. 6, в
Воїнов § 104, п. 6, б
вокзал — *вокзалу* § 48, п. 3, в
Волга § 112, п. 1, 1; § 113, п. 2, а; *Волги, на Волзі* § 112 п. 1, 1
Волгоград § 114, п. 2, г
волоградський § 114, п. 2, г
волейбол § 95, п. 1; *волейболу* § 48, п. 3, з
волелюбний § 29, п. 1, в
волзький § 113, п. 2, а
Волинська область § 38, п. 12
волинський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
волїкши § 8, п. 3, в
Володїмир § 106, п. 2, г
Володїмир Великий § 38, п. 26, б
Володїмир-Волинський § 38, п. 8
Володїмир Хомїч — *Володїми-ру Хомичу* § 53, п. 4, прим. 4
волоктї, волїк, волоклá, волоклó § 8, п. 3, в
волос § 8, п. 2, в
волосїнь — *волосїнню* § 61, п. 3, а
волóсса § 17, п. 5
волóський § 113, п. 2, в
волох § 113, п. 2, в
волочїльник § 22, п. 3
во́ля § 8, п. 1, б; *во́ле* § 47, А, б, б
Во́льнов § 104, п. 12, а, 2
вольт — *вольтів* § 55, п. 1
вольтер'янець § 90, п. 5, а, 2

ворїтя § 8, п. 3, б, 2
Воробїов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11; *Воробїова* § 104, п. 3, а
воробє § 9, п. 2, г, прим.
Ворон § 38, п. 2, б
Воронеж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а; *Воронежа* § 48, п. 2, г
воронезький § 113, п. 2, а
Воронїж § 113, п. 2, а
воронїзький § 113, п. 2, а
ворота § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9; § 66, п. 1, в; *ворїт* § 8, п. 3, б, 2; § 66, п. 2, в; *воротам* § 66, п. 3, а; *ворїтьми* (й *воротами*) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; *на ворóтах* (рїдше *ворóтях*) § 66, п. 6
Ворт § 97
восєні § 30, п. 1, б
віск — *во́ску* § 48, п. 3, а
в основно́му § 30, п. 2, г
востáнне § 30, п. 1, в
8 Бєрезня § 38, п. 22, прим. 2
во́сьμερο § 70, п. 10
во́сьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1
Воткінськ § 109, п. 4, а, 1
Вóуверман § 94
воцáний § 18, п. 1, в
воцáнка § 18, п. 1, в
воцїна § 18, п. 1, б
вояцький § 18, п. 1, а
вояччина § 18, п. 1, а
впáм'яткѹ § 30, п. 1, б
впень § 30, п. 1, б
вперед § 30, п. 1, б
вперемїж § 30, п. 1, б
вперемїш § 30, п. 1, б
вперше § 30, п. 1, г
вплав § 30, п. 1, б
вплач § 30, п. 1, б
вплив § 11, п. 3, а
вподóвж § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
в позикѹ § 30, п. 2, а
впо́перек § 30, п. 1, б
впо́ру § 30, п. 1, б

впра́ва § 11, п. 3, а
в́ражений § 84, п. 2, прим. 1, г
в́раження § 8, п. 3, г
враз § 30, п. 1, б
вразїти § 84, п. 2, прим. 1, г
в́ранці § 30, п. 1, б
в́рештї § 30, п. 1, б
в́рївень § 30, п. 1, б
в́рївнї § 30, п. 1, б
в́рїзатися — *не в́рїжєся* § 18, п. 4, прим. 1
в́розкїд § 30, п. 1, б
в́розлїт § 30, п. 1, б
в́розсїп § 30, п. 1, б
в́розтїч § 30, п. 1, б
Врубель § 11, п. 3, б
вручнѹ § 30, п. 1, в
вряд § 30, п. 1, б
врядї-годї § 30, п. 3, г
всередїні § 30, п. 1, б
«Всєсвіт» § 38, п. 18
всєсвітнїй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Всєсвітнїй фóрум українцїв § 38, п. 14, в
всєсвітньо-їсторїчний § 29, п. 2, б
Всєсвітня Ра́да Мїру § 38, п. 11
всє-таки § 33, А, п. 3, а
всілякий § 78, прим. 1
вслїд § 30, п. 1, б
всмак § 30, п. 1, б
вступ § 11, п. 3, а
вступнїй § 11, п. 3, а
всьогó-на-всьогó § 30, п. 3, г
всюдїхїд § 8, п. 3, г, 6; § 25, п. 3, а
всьякий § 78, прим. 1
втїм § 30, п. 1, г; § 32, п. 1
втрєте § 30, п. 1, г
втрóе § 30, п. 1, г
вуглѹр, вуглѹрá § 45, П, п. 3
вўжчати § 18, п. 3
вўжчий, вўжче § 18, п. 3
вўзлик § 22, п. 1
вўзькїй § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3
вўзькодїалєктнїй — *вўзькодїалєкт-не* § 29, п. 1, г

вўлиця — вўлиці § 47, Б, п. 4, б;
вўлицями § 47, Б, п. 5, б
вўлиця *Петра Сагайдачного* § 38,
п. 9
вўличка § 22, п. 7
вулкán § 86, п. 1, а
вус — вўси, вўса § 54, п. 3
вўхо — вўха, уші § 54, п. 2; ушей
(перев. вух) § 55, п. 3; вўхами
§ 58, п. 1
в цілому § 30, п. 2, г
в цілості § 30, п. 2, а
вчєння § 8, п. 3, г
вчєтверо § 30, п. 1, г
вчитель — при вчителєві § 52,
п. 1, а; вчитєлю § 53, п. 2;
вчителєв § 57, п. 1
вчорáшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
вщєрть § 30, п. 1, б
Вюртемберг § 92, п. 2, б
в'язáти, в'язжу, в'яжєш § 80,
п. 4
в'язєнь § 22, п. 4
в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а;
в'язів § 66, п. 2, б; в'язам § 66,
п. 3, а
в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язники § 109, п. 8
в'язь — в'яззю § 61, п. 3, а
Вязьма § 109, п. 8, прим.
В'яльцева § 104, п. 11
В'ячеслав § 6, п. 1

Г

Гаáга § 14; § 87; § 113, п. 2, а
гаáзький § 113, п. 2, а
Гавáна § 87
Гавлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87
Гаврїлєв § 8, п. 3, г, 4
гаврїлєвський § 8, п. 3, г, 4
Гаврїлово § 109, п. 4, б, 2
Гаáрїн § 104, п. 6, а
гаáдка § 14

газєта § 14
газівник § 22, п. 1
газопровід § 8, п. 3, г, б
газопровідний § 8, п. 3, г, б
гай — гаю § 48, п. 3, б; у гаї, у
гаю § 52, п. 3, а, прим.
гайморова порожніна § 38, п. 2б,
в, прим., б
гайовий § 23, п. 7
гайок § 22, п. 12
Гáйсин, Гáйсина, Гáйсином, у Гáй-
сині § 112, п. 1, П
Гай Юлії Цєзар § 106, п. 1, в
галантерєя § 86, п. 1, а
гáлас — гáласу § 48, п. 3, є
Галáц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Гáлин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Галїна Іллівна — Галїно Іллівно
§ 53, п. 4, прим. 4
гáлицький § 18, п. 1, а; § 113,
п. 2, б
Гáлич § 113, п. 2, б
Галичина § 18, п. 1, а
Галїлєй § 86, п. 2
галїфє § 38, п. 1, прим. 5
гáлка, гáлці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
галуззя § 17, п. 5
гáлузь — гáлузі § 61, п. 1; гáлуз-
зю § 61, п. 3, а; у гáлузі § 61,
п. 4; гáлузей § 62, п. 2
галчєня § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
п. 1; галчєняти § 64, п. 2; гал-
чєняти § 64, п. 3; галчєням
§ 64, п. 4; на галчєняти § 64,
п. 5
Гальвáні § 90, п. 5, а, 3; § 100,
п. 2
Гáлька, Гáльці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
Гáльчин § 16, п. 2, б, прим.
Гáля § 23, п. 4; Гáлю § 47, А,
п. 6, в
Гáмбург § 113, п. 2, а
гáмбургський § 113, п. 2, а

Ганг — Гáнгу § 48, п. 3, і
гандбóл § 87
Гáнна (парадигма) § 103, п. 1;
Гáнна § 20, п. 3; Гáнно § 47, А,
п. 6, а
Гáнна Івáнівна — Гáнно Івáнівно
§ 47, А, п. 6, в, прим.
Гáннин § 20, п. 3
Ганнібáл § 87
ганьбá § 16, п. 1, а
ганяти § 10, п. 1
гараж — гаражá § 48, п. 3, в
гарáзд § 1, п. 2
гарбузїння § 22, п. 5
Гáрвард § 87
Гарібáльді § 15, прим.
гарнєнький § 16, п. 2, а, 2
гáрний, гáрна, гáрне (парадигма)
§ 68
гарнїр § 22, п. 13
Гарóнна § 87; § 89, п. 3
Гáртний § 104, п. 10
Гáршин (парадигма) § 102, п. 3;
§ 104, п. 6, в, 1
гáрячє § 1, п. 2; § 9, п. 2, г,
прим.
гарячий § 1, п. 2; гарячої,
гарячою § 9, п. 2, в
гарячка § 1, п. 2
гас — гáсу § 48, п. 3, а
гáсло — гáсел § 55, п. 2, прим.
гауптвáхта § 94
Гáшек, Гáшека, Гáшекові § 102,
п. 3, прим.
гвáрдїя § 87
гвинт — гвинтá § 48, п. 2, в
Гвінєя § 87
Гвінєя-Бїсáу § 114, п. 3, а
Гвінєя-бїсáуський § 114, п. 3, а
Гáнськ § 15, прим.
Гєгель § 14
гегемонїя § 87
Гедїк-пашá § 106, п. 2, д
гей § 14
гей-гєй § 25, п. 4, г

гєйзер § 95, п. 1
Гєйне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
гектáр § 45, П, п. 1; § 87; гек-
тáра § 48, п. 2, д
Гельсїнфóрс § 87
Гельсїнкї § 87
Гельсїнська спїлка § 38, п. 14, в
Гємпшир § 90, п. 5, в, 3
генерáл § 14
генерáл-губернáтор § 26, п. 2, 1, б
генерáл-губернáторський § 29, п. 2, а
генерáл-лейтенáнт § 26, п. 2, 1,
б; § 38, п. 3, прим. 1
Генерáльний прокурóр Укрáїни § 38,
п. 3
Генерáльний секретáр ООН § 38,
п. 3
Генерáльні штáти Королївства Нї-
дерлáндів § 38, п. 13
генєтика § 87
генїальний § 90, п. 5, а, 2
генїальність § 22, п. 3
Генсьбóрський § 104, п. 4, б
геогрáфія § 14
геологія § 14
гербáрїй § 87
героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
герóй — герóї § 54, п. 2; герóїв
§ 55, п. 1; § 57, п. 1
гєрцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Гєте § 15, прим.; § 87; § 91,
п. 2; § 100, п. 2
гїдко-брїдко § 25, п. 4, б
гїря § 44, Г; § 90, п. 5, а, 5,
прим. 1
Гїбралтáр § 15, прим.
гїєна § 90, п. 5, а, 2
Гїзó § 87
гїлка, гїлок § 8, п. 3, а, 2
гїлля, гїллю, на гїллі § 20, п. 4, а
гїллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гїллячка § 20, п. 4, а
гїльза § 86, п. 1, б
Гїльча Дрўга § 114, п. 1, в

гімн § 90, п. 5, а, 5
 гімнастика § 87
 гінді § 87
 Гіндустан § 87
 гіпотам § 90, п. 5, а, 5
 гіпотеза § 87
 гіпс — гіпсу § 48, п. 3, а
 гіпюр § 45, II, п. 1
 гірка § 8, п. 3, а, 3
 гіркий § 67, п. 1, а
 гіркува́то-солоний § 29, п. 2, д
 гірник § 18, п. 2, а; § 22, п. 1
 гірницький § 18, п. 2, а
 гірничопромисло́вий § 25, п. 1
 гіронька § 8, п. 3, а, 3
 гість — гостей § 55, п. 3; гість-
 мі, гостями § 58, п. 2
 Гла́зго § 112, п. 7
 глазу́р § 86, п. 1, а
 глибочина́, глибочи́нь § 61, п. 1,
 прим.
 глібшати § 83
 гліва § 38, п. 5
 Гліви́ці § 109, п. 4, б, 6
 Глі́нка § 104, п. 6, в, 2
 Глинськ-Заго́ра § 114, п. 3, а
 глинськ-заго́рський § 114, п. 3, а
 «Глитай, або ж Павук» § 38,
 п. 18, прим. 1
 глитати § 2, п. 3, а
 Глі́бов, Глі́бове § 53, п. 4
 глухий § 67, п. 1, а
 Глу́ховець § 104, п. 12, б
 глухоні́мий § 29, п. 1, г
 глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3,
 б, 6
 Гмі́ря, Гмі́рі, Гмі́рю, Гмі́рею
 § 102, п. 1
 гна́ти, жену́, жену́ть § 80, п. 3,
 б, 3; жени́, жени́м(о), жени́ть
 § 81, п. 1, б
 Гнатію́к, Гнатю́ка, Гнатю́кові
 (Гнатю́ку) § 102, п. 1
 гнів — гніву § 48, п. 3, е
 Гні́дич § 104, п. 6, в, 4

Гні́до § 38, п. 4
 гно́стий § 23, п. 6
 гно́їсько § 22, п. 9
 го́ден § 67, п. 1, в
 го́дина-дві § 25, п. 4, в
 го́динник § 20, п. 1, в
 го́дува́ти § 83
 го́дува́ти (го́дува́тись) § 83
 го́йти (парадигма в теперішньо-
 му часі) § 80, п. 1
 Го́йя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100,
 п. 1; Го́йї, Го́йсю § 100, п. 1
 Го́ла При́стань § 38, п. 9; § 112,
 п. 4, а; § 114, п. 1, а; Го́лої
 При́стані, Го́лою При́станню
 § 112, п. 4, а
 Голембйовський § 104, п. 4, а
 Го́лик § 104, п. 6, в, 4
 Го́лицин § 104, п. 6, в, 4
 го́лівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 го́лівонька § 16, п. 2, а, 2
 Голла́ндія § 89, п. 3
 го́лова § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3,
 прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1;
 го́лів § 8, п. 3, б, 1
 Го́лова́ Верхо́вної Ра́ди Украї́ни
 § 38, п. 3
 го́ловка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 го́ловно́гі § 29, п. 2, г, прим.
 го́лосистий § 23, п. 6
 Го́лосі́в—Го́лосі́ева § 48, п. 2, г;
 Го́лосі́евом § 51, п. 3, б
 Го́лосі́вський парк і́мені
 М. Т. Ра́йського § 38, п. 15, б
 «Го́лос Украї́ни» § 38, п. 18
 Го́лсуо́рсі § 86, п. 1, а; § 97;
 § 100, п. 2
 го́луб § 1, п. 1; го́лубе § 53, п. 3
 Го́луби́й Ні́л § 114, п. 1, а
 го́луби́ний § 23, п. 5
 го́лубка § 1, п. 1
 го́луб'я́ § 64, п. 1; го́луб'я́ти § 64,
 п. 2
 го́льф § 86, п. 1, б
 Го́мель § 109, п. 9, а, 3

Го́ме́р § 14; § 87
 Го́ Можо́ § 106, п. 2, г
 Го́мулі́цький § 104, п. 9
 го́ні́ти § 10, п. 1
 го́ніо́метр § 87
 го́нча́р § 1, п. 2
 гопа́к — гопа́ка § 48, п. 3, з
 го́ра § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; гір § 8, п. 1, а, 2
 го́ра Го́верла § 38, п. 8
 Го́раці́й § 87
 горб — горба́ § 48, п. 3, г
 го́рбитися — не го́рб(ся), не
 го́рбте(сь) § 81, п. 2, б
 го́рбува́тий § 23, п. 8
 Го́рдє́єв § 104, п. 2, в
 Го́рдіє́нко § 22, п. 8
 го́рді́в ву́зол § 38, п. 26, в,
 прим., б
 Го́рді́єна § 22, п. 10
 го́рдо́вийтий § 23, п. 8
 го́рдо́ці § 66, п. 1, б
 го́ре § 45, II, п. 2
 го́ризо́нт § 14; § 87
 го́ри́цвіт § 26, п. 1, г
 Го́ри́цвіт § 106, п. 2, а
 го́риння § 22, п. 5
 го́ртіти § 1, п. 2; § 22, п. 5
 Го́рки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Го́рок, Го́рка́м § 112, п. 2
 Го́рн § 87
 го́робі́ний § 23, п. 5
 Го́рова́ § 104, п. 10
 го́ро́д § 8, п. 2, в; го́ро́ди § 54,
 п. 1
 Го́родо́цький § 104, п. 9
 го́ро́дний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 го́ро́х — го́ро́ху § 48, п. 3, б
 Го́ро́шине, Го́ро́ши́ним § 51, п. 3, б
 го́рюва́ти, го́рюю, го́рюють § 80,
 п. 3, б, 4
 го́спіта́ль § 87
 Го́стра Мо́ги́ла § 114, п. 2, д
 го́стролу́чанський § 114, п. 2, а
 Го́стролу́ччя § 114, п. 2, а

го́стромо́гільський § 114, п. 2, д
 го́тов § 67, п. 1, в
 Го́тьє § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
 го́ц § 17, п. 7
 гр. — гро́мадя́нин § 40
 гра § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 гра́блі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 гра́блів (і гра́белі) § 66, п. 2, б;
 гра́бля́м § 66, п. 3, б; гра́бля́ми
 § 66, п. 5, б; на гра́бля́х § 66,
 п. 6
 Гра́бовський § 8, п. 3, г, 7
 град — гра́ду § 48, п. 3, д
 грам — гра́ма § 48, п. 2, д
 гра́мота § 14
 гра́ндіо́зний § 87
 гра́ніт — гра́ніту § 48, п. 3, а
 гра́ти — гра́й, гра́ймо, гра́йте
 § 81, п. 2, а
 гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
 гра́ф § 38, п. 3, прим. 2
 гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
 Гра́чов § 104, п. 3, в
 гре́біне́ць, гре́біни́я § 8, п. 3, а, 1
 Гре́бі́нка § 108; § 113, п. 2
 гре́бі́нківський § 113, п. 2
 грек § 113, п. 2, б
 гре́ко-пе́рські ві́йни § 38, п. 22,
 прим. 1
 Гре́нла́ндія § 15, прим.; § 86,
 п. 1, а; § 87
 Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
 гре́цький § 113, п. 2, б
 Грі́бова гу́ба § 38, п. 8
 гри́б-пара́зит § 27, п. 4
 Гри́го́р'єв § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
 Гри́го́рівна § 22, п. 10
 Гри́го́рій § 22, п. 10
 Гри́го́рович § 22, п. 10
 Гри́го́рович § 104, п. 6, в, 4
 гримі́ти § 2, п. 3, а
 гримну́ти — гримну́ § 80, п. 8, б, 2
 грі́нві́цький § 113, п. 2, б

Грінвіч § 113, п. 2, б
 Гринчійшин § 17, п. 6
 грип § 89, п. 1; *гріпу* § 48, п. 3, е
 Гриць — *Грицю* § 53, п. 2
 Грицько § 16, п. 1, а
 грім — *грому* § 48, п. 3, д
 Грім § 90, п. 5, а, 3
 Грінчєнків словник § 38, п. 26, а
 гріти § 84, п. 2, прим. 1, а
 грітій § 84, п. 2, прим. 1, а
 гріш — *гроші* § 48, п. 2, д;
єрбіє § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
єрішми (й *єрошіма*) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
 єрог § 87
 єромáджений § 84, п. 2, прим. 1, г
 єромáдити § 84, п. 2, прим. 1, г
 єромáдянин — *єромáдяни* § 54,
 п. 1, прим.; *єромáдян* § 55, п. 1,
 прим.
 єромáдянство § 17, п. 2
 єромáдянська війна § 38, п. 22,
 прим. 1
 єромáдянський § 17, п. 2
 єрошовій § 23, п. 7
 єрошовітій § 23, п. 8
 Єрүбєшіє § 109, п. 7, г
 Єрүдзький § 104, п. 9
 єрүдочєревнá § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, г, прим.
 єрүзін § 113, п. 1; *єрүзїни* § 54,
 п. 1, прим.; *єрүзїнів* § 55, п. 1,
 прим.
 єрүзїнка-дівчина § 27, п. 3
 єрүзїнський § 113, п. 1
 єрүпа § 89, п. 1
 єрүпєто § 89, п. 1
 єрүшєвий § 23, п. 7
 єрүшоподібний § 25, п. 2, а
 єрүбá — *єрүб* (і *єрүбів*) § 47, Б, п. 2, а
 єрүблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 єрүблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
 єрүєнот § 87
 єрүзїр, *єрүзїрjá* § 45, II, п. 2
 єрүкáння § 22, п. 5

єрүкáти § 22, п. 5
 Єрүлáк-Артємєвський § 106, п. 3,
 б; § 107, п. 4, а
 Єрүлájєв § 104, п. 2, б
 єрүлájпільський § 114, п. 2, в
 Єрүлájпєлє § 114, п. 2, в
 єрүлájння § 22, п. 5
 єрүлájти § 22, п. 5
 Єрүлájшкий § 104, п. 10
 єрүмус § 87
 єрүн, *єрүни* § 89, п. 1
 Єрүр'єв § 109, п. 8
 Єрүр'їн § 104, п. 6, б
 єрүрт — *єрүрту* § 48, п. 3, б
 єрүртóк — *єрүртóкү* § 52, п. 2, а
 єрүсеня § 22, п. 6
 єрүси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; § 66, п. 4, в; *єрүсєй* § 66,
 п. 2, а; § 66, п. 4, в; *єрү-
сjям* § 66, п. 3, а; *єрүсjмї* § 66,
 п. 5, в
 Єрүсїне Óзеро § 109, п. 4, а, 2,
 прим.
 єрүска § 66, п. 1, а, прим.
 єрүслjр — *єрүслjре* § 53, п. 3
 єрүсjя § 44, IV, а; § 64, п. 1; *єрүсjяти*
 § 44, IV, а; § 64, п. 2; *єрүсjтї*
 § 64, п. 3; *єрүсjям* § 64, п. 4;
єрүсjята § 65, п. 1; § 65, п. 4;
єрүсjят § 65, п. 2; § 65, п. 4;
єрүсjятáм § 65, п. 3; *єрүсjятá-
ми* § 65, п. 5; *нá єрүсjятáх* § 65,
 п. 6
 єрүщá § 45, I, п. 3
 Єрүщин § 104, п. 6, в, 1
 Єрүгó § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гáвá § 15
 гáздá § 15
 Гáлáгáн § 15
 гáндж § 15
 гáнок § 15; *гáнку* § 48, п. 3, в
 гáтүнок § 15

гáлт § 15
 гáлтүвáти § 15
 Гáдáнськ § 15, прим.
 гéгáти § 15
 гедзь § 15; § 16, п. 1, а
 гелготáти § 15
 герготáти § 15
 герготїти § 15
 гїгнүти § 15
 гирлїга § 15
 глей § 15
 гнїт § 8, п. 2, д, прим.; § 15;
гнотá § 8, п. 2, д, прим.
 гóгель-мóгель § 15
 грасувáти § 15
 грáти § 15
 грáтчáстїй § 15
 грéчний § 15
 гринджóли § 15
 грунт § 15; *нá грүнтї* § 52, п. 3,
 а; *грүнтїй*, *грүнтá* § 54, п. 3
 гүдзїк § 15; § 41, п. 1
 Гүдзь § 15
 гүлjя § 15

Д

дáвáй-но § 33, А, п. 3, а
 Дáвїдів Брїд § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 3, д; *Дáвїдєвєгò Брòду* § 48,
 п. 2, г, прим.
 дáвїдєвє-брїдський § 114, п. 3, е
 Дáвїчò, *Дáвїчá* § 100, п. 2,
 прим.
 дá Вїнчї § 106, п. 1, г
 дáвнїм-дáвнò § 25, п. 4, б
 дáвнїй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дáвнїшнїй § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 дáвнjєвєрхнjєнїмєцjкá § 29,
 п. 1, г
 дáвнjєвєрүський § 25, п. 1
 Д'Алáмбєр § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 3
 д'áлáмбєрївський § 107, п. 3
 дáлєкò § 33, А, п. 2, е, прим.

дáлєкò-дáлєкò § 30, п. 3, г
 дáлєчїнь § 61, п. 1, прим.
 Дáмáск § 113, п. 2, б
 дáмáський § 113, п. 2, б
 дáмòклїв мєч § 38, п. 26, в,
 прим., б
 Дáнїлєв § 104, п. 6, в, 2; § 109,
 п. 4, б, 2
 Дáнїлò Гáлїцjкїй § 38, п. 1;
 § 38, п. 26, б
 Дáнтє § 100, п. 2
 дáнтїст § 22, п. 13
 Дáрвїн, *Дáрвїнá* § 100, п. 1, II;
Дáрвїнòм § 51, п. 3, а; § 100,
 п. 1, II
 Дáргòмїжський § 104, п. 9
 дáрмá щò § 30, п. 1, є; § 32, п. 2,
 б; § 33, А, п. 2, а
 дáрòвáний § 84, п. 2, прим. 1, г
 Д'Артáньjн § 106, п. 1, г, прим. 1
 дáрувáти § 84, п. 2, прим. 1, г
 дáти (парадїгмá в мáйбүтнjємү
 чáсї) § 80, п. 7
 Дáугáвпїлє § 114, п. 2, г
 дáугáвпїлський § 114, п. 2, г
 дáх — *дáхү* § 48, п. 3, в
 дáвá, дáвї (парадїгмá) § 70, п. 2;
 дáвá § 70, п. 8
 дáвáдцjтїй § 71, п. 1
 дáвáдцjтїпєрхòвїй § 29, п. 1, д
 дáвáдцjтїрїчнїй § 25, п. 3, а
 20-рїчнїй § 29, п. 2, є
 дáвáдцjть § 70, п. 3
 дáвáдцjтjтїй § 71, п. 1
 дáвáдцjтjтòнкá § 26, п. 1, г
 дáвáдцjть § 70, п. 3
 дáвєрї § 66, п. 1, б; *дáвєрїй* § 66,
 п. 2, а; *дáвєрjям* § 66, п. 3, б;
дáвєрїй (й *дáвєрїмá*) § 66, п. 5,
 в; *у дáвєрjх* § 66, п. 6
 Дáвїнá § 109, п. 4, а, 1
 дáвїр § 45, II, п. 1; *дáвїрá* § 8,
 п. 1, б
 дáвїстї (парадїгмá) § 70, п. 5
 2/7 — *дáвї сjбмї* § 72, п. 1

$\frac{2}{3}$ — дві треті, двом третім § 72, п. 1
 двобічний § 25, п. 4, б
 двовуглекислий § 29, п. 1, г
 двоє, двох, двом § 70, п. 8
 двоїстий § 23, п. 6
 дворічанський § 114, п. 2, б
 Дворіччя § 114, п. 2, б
 дворішник § 18, п. 4
 двохмільйонний § 71, п. 1
 двохошовий § 25, п. 3, б
 двошотий § 71, п. 1
 двохтисячний § 71, п. 1
 двоїрусний § 25, п. 3, а
 Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
 дев'яності § 71, п. 1
 дев'яноста, дев'яноста § 70, п. 7
 дев'ятеро § 70, п. 10
 дев'ятий § 71, п. 1
 дев'ятисотий § 28, п. 1, б
 дев'ятнадцять § 70, п. 3
 дев'ятсот § 70, п. 5
 дев'ять § 70, п. 3
 $\frac{9}{10}$ — дев'ять десятих § 72, п. 1
 деґоллівський § 107, п. 3
 де Голль § 107, п. 3
 дедалі § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 дезінтеґрація § 90, п. 5, б
 дезінфекція § 90, п. 5, б
 дезінформація § 90, п. 5, б
 деінде § 30, п. 1, е
 «Дейлі телеграф енд Морнінг пост» § 38, п. 18, прим. 1
 декан § 38, п. 3, прим. 1
 Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
 декілька, декількох, декільком, декількома § 79, прим.
 Декларація прав людини § 38, п. 23
 деколи § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 декотрий § 33, А, п. 1, а
 декрет § 50, п. 2; у декреті § 52, п. 3, а

декуди § 30, п. 1, е
 де ла Куева § 106, п. 1, г
 Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
 Дельфи § 93, п. 1, б
 Дембіця § 109, п. 7, д; § 109, п. 9, б
 Демократична партія України § 38, п. 13
 демон § 38, п. 2, а, прим. 1
 Дем'янськ § 109, п. 8
 де-небудь § 30, п. 3, в
 де-не-де § 30, п. 3, г
 денний § 20, п. 1, в
 ден. норма (денна норма) § 40
 Ден Сяопін § 106, п. 2, г
 день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; дня § 8, п. 2, а; сім день (і днів), днів сім § 55, п. 1, прим.
 день-другий § 25, п. 4, в
 День Незалежності України § 38, п. 22
 деньок § 22, п. 12
 день у день § 30, п. 2, б
 День учителя § 38, п. 22
 депо § 100, п. 2
 дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дерев* § 8, п. 3, б, 2
 деревообробний § 29, п. 1, в
 деревце § 8, п. 3, б, 2
 Держава Бахрейн § 38, п. 12
 Державін § 104, п. 1
 Державна дума § 38, п. 13
 державно-монополістичний § 29, п. 2, б
 держак — на держаку, на держаківі § 52, п. 2, а
 держално § 17, п. 4
 держальце § 17, п. 4
 держати — держу § 2, п. 1
 дерзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
 дерти, деру, деруть, дері § 80, п. 3, б, 9, прим.
 Десна § 108
 десь § 33, А, п. 1, г

десь-інде § 30, п. 3, г
 десь-інколи § 30, п. 3, г
 десь-то § 30, п. 3, в
 десятиро § 70, п. 10
 десятий § 71, п. 1
 10-й — 10-ї § 28, п. 2, а
 10-В § 25, п. 4, е
 10-поверховий § 29, п. 2, е
 Десятий міжнародний з'їзд славістів § 38, п. 15, а
 десятка § 48, п. 2, д
 десять § 70, п. 3
 дехто, декого, декому, де з ким, де на кому (і де на кім), на декому § 79
 дешевіший § 69, п. 1, а
 дециця § 33, А, п. 1, а
 децо § 33, А, п. 1, а
 деякий, деякого, деяким, на деяких (і де на яких) § 79
 джаз § 90, п. 1
 Джек — Джеку § 53, п. 1
 Джек Лондон § 106, п. 1, б
 джемпер § 90, п. 1
 Джемс § 90, п. 1
 (Джеральдіна) Чаплін § 100, п. 2
 джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1; *джерел* § 8, п. 3, б, 2
 джерельце § 8, п. 3, б, 2
 Джерсі § 90, п. 1
 Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
 джигит § 90, п. 5, в, 1
 джигун § 15
 джінси § 90, п. 5, в, 1
 джирга § 38, п. 13, прим.
 Джонні § 89, п. 3
 Джорджтанн § 94
 джоуль § 94
 «Дзвін» § 38, п. 18
 дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвінком § 8, п. 3, а, 1
 дзвякнути § 6, п. 1, прим.
 дзіга § 15
 дзіглик § 15

Дзись § 104, п. 9
 дзьоб § 16, п. 1, б; у дзьобі § 52, п. 3, а
 Дзюрівець § 104, п. 9
 див. — дивись § 40
 дизель § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5, в, 1; *дизеля* § 48, п. 2, е
 дизель-мотор § 26, п. 2, 1, а
 дизель-моторний § 29, п. 2, а
 динамо § 90, п. 5, в, 1
 диплом § 90, п. 5, в, 1
 директор § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; *директорові, директору* § 49, п. 1; *директорі* § 54, п. 1
 дисонанс — дисонансу § 48, п. 3, е
 дитина § 66, п. 1, а, прим.
 дитя § 64, п. 1; *дитяти* § 64, п. 2; *дитяті* § 64, п. 3; *дитям* § 64, п. 4
 дит'ясла § 6, п. 3
 дитятко — дитяткові, дитятку § 49, п. 1; на дитяткові § 52, п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б, прим.
 діхати § 18, п. 4, прим. 2
 Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
 діякон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 діалектика § 90, п. 5, а, 2
 діалектико-матеріалістичний § 29, п. 2, в
 діаметр § 96
 діаметрально протилежний § 29, п. 1, г, прим. 1
 ді Вітторіо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
 дівача § 44, II, б; § 44, IV, а; *дівчати* § 44, IV, а; *дівчат* § 65, п. 4
 дівчина-грузинка § 27, п. 3
 дівчина-красуня § 27, п. 2
 дівчинонька, дівчиноньці § 17, п. 3, прим.

діахіссько § 22, п. 9; § 44, II, 6
 дігтяр § 18, п. 4, прим. 2
 дід — діду § 53, п. 1; *дідив* § 67,
 п. 1, 6
 дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
 Дід Мороз § 38, п. 2, б
 Дідро § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 діелектрик § 91, п. 2
 дієвий § 23, п. 7
 Дієго § 91, п. 2
 Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
 діжечка § 22, п. 7
 діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
 Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5,
 а, 3, прим.
 діювий § 23, п. 7
 діловод § 8, п. 3, г, 6
 діловодство § 8, п. 3, г, 6
 Дін Лінь § 106, п. 2, г, прим.
 дістав-таки § 33, А, п. 3, а
 діти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; дітям § 66, п. 3, а;
 дітей § 66, п. 4, б; дітьми
 § 66, п. 5, в
 діяч — діячі § 60
 для того щоб § 32, п. 2, б
 Дмитро (парадигма) § 103, п. 2;
 Дмитра § 48, п. 2, а
 Дмитров § 109, п. 4, б, 2
 Дмитро-Варварівка § 114, п. 1,
 г; § 114, п. 3, б
 дмитро-варварівський § 114, п. 3, б
 Дніпро § 44, II, а; § 108, по
 Дніпру, по Дніпрі § 52, п. 3, б,
 прим.
 Дніпропетровськ § 113, п. 2
 дніпропетровський § 113, п. 2
 Дністер § 108; Дністра § 48, п. 2, г
 дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.;
 дена § 54, п. 3; ден § 55, п. 2,
 прим.
 доба феодалізму § 38, п. 22, прим. 1
 Д'Обиньє § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 4, в
 до біса § 30, п. 2, а

добриво § 22, п. 2
 Добрийвечір § 106, п. 2, б
 Добрий Шлях § 38, п. 9
 добродій — добродієві § 49,
 п. 1
 добродій бригадир — добродію
 бригадире (бригадир) § 53, п. 4,
 прим. 1; добродієві бригадіру
 § 49, п. 1, прим.
 добродійка — добродійко Скурда
 § 53, п. 4, прим. 3
 Довбуш — Довбуше § 53, п. 3
 довговій § 67, п. 2, в
 довгожданий § 20, п. 2, в, прим.
 Довгогол § 106, п. 2, в
 доверху § 30, п. 1, б
 довіку § 30, п. 1, б
 «Довіра» § 124, прим. 3
 довівний § 67, п. 1, а
 довкола § 30, п. 1, б
 доволі § 30, п. 1, б
 до влодобі § 30, п. 2, а
 догма — догм § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 договорювати § 10, п. 1
 догола § 30, п. 1, в
 догори § 30, п. 1, б
 до гурту § 30, п. 2, а
 додаток — додатка § 48, п. 2, е
 до діла § 30, п. 2, а
 додбу § 30, п. 1, б
 додбу § 30, п. 1, б
 до завтра § 30, п. 1, а, прим.
 до загину § 30, п. 2, а
 доісторичний § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
 доїти, дою, доять § 80, п. 3, а
 доїхати § 4, п. 1
 до краю § 30, п. 2, а
 до крихти § 30, п. 2, а
 доктор наук § 38, п. 3, прим. 1
 докүпи § 30, п. 1, б
 до ладу § 30, п. 2, а
 доллар — доллара § 48, п. 2, д
 до ліха § 30, п. 2, а

до лиця § 30, п. 2, а
 долівка § 22, п. 11
 долітка § 8, п. 3, б, 2
 долонька § 8, п. 3, г, 2
 долоня — долонь § 8, п. 3, г, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 Долорес § 100, п. 2
 долото § 8, п. 3, б, 2; долит § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 домашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Домброва § 109, п. 7, д
 Домбровський § 104, п. 8, а
 до міри § 30, п. 2, а
 домна — домен § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 Дон — Дону § 48, п. 3, і
 дон Базіліо § 106, п. 1, г
 Донбас — Донбасу § 48, п. 3, і
 Донєць — Дінця § 48, п. 2, г
 Донєцьк § 108
 Донєцька шахта «Вітка Глибока»
 § 38, п. 15, а
 донєцький § 16, п. 2, а, 1
 донжуан § 38, п. 1, прим. 5;
 § 106, п. 1, г, прим.
 Дон Жуан § 106, п. 1, г
 донизу § 30, п. 1, б
 доніні § 30, п. 1, а
 Дон Кіхот § 106, п. 1, г
 до ноги § 30, п. 2, а
 дон Педро § 106, п. 1, г
 Донської § 104, п. 10
 дон Хосе § 106, п. 1, г
 донька § 17, п. 2
 доньчин § 17, п. 2
 доня — доню § 47, А, п. 6, в
 до обиду § 30, п. 2, а
 до останку § 30, п. 2, а
 до пари § 30, п. 2, а
 допізна § 30, п. 1, в
 до пня § 30, п. 2, а
 до побачення § 30, п. 2, а
 доповідати, доповідай § 81, п. 2,
 в, прим. 1
 доповідач — доповідачі § 50, п. 1

доповідь — у доповіді § 61, п. 4;
 доповідей § 62, п. 2
 доповіді § 81, п. 2, в, прим. 1
 допомагати § 10, п. 1
 допомогти § 10, п. 1
 до пори § 30, п. 2, а
 до пуття § 30, п. 2, а
 до річі § 30, п. 2, а
 до рєшти § 30, п. 2, а
 доріжка § 8, п. 3, г, 2
 дорога — доріє § 8, п. 3, г, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 дорогий § 18, п. 3
 Дорогобуж § 114, п. 2, а
 дорогобужський § 114, п. 2, а
 Дорожжін § 104, п. 6, в, 1
 дорожній § 23, п. 1; § 67,
 п. 2, а
 дорожчий, дорожче § 18, п. 3
 Дорошєнко — Дорошєнка § 48,
 п. 2, а
 Дорошович § 22, п. 10
 доручений § 2, п. 2, б
 досвітний § 67, п. 2, а
 до сих пір § 30, п. 2, а
 до смаку § 30, п. 2, а
 до смерті § 30, п. 2, а
 до снаги § 30, п. 2, а
 достатний § 67, п. 2, а
 достаток — достатку § 48, п. 3, е
 Достоєвський § 104, п. 2, б
 до сьогодні § 30, п. 2, а
 дотепер § 30, п. 1, а
 дотла § 30, п. 1, б
 дохід, доходу § 8, п. 1, а, 1
 доц. — доцент § 40
 дочка § 23, п. 4, прим.; дочкі
 § 47, А, п. 1, б, прим.; дочки
 § 18, п. 4, прим. 1; дочки § 47,
 А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
 дочок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 до чого § 30, п. 1, г
 доччин § 23, п. 4, прим.; § 67,
 п. 1, б
 дошка § 18, п. 1, в

дош § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дошу § 1, п. 1; § 48, п. 3, д; дощі § 55, п. 1
дошаний § 18, п. 1, в
дошенту § 30, п. 1, б
дощик — на дощику § 52, п. 2, а
дошовий § 23, п. 7
дошомір § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижати § 2, п. 3, а
дріжджі § 66, п. 1, б; дріжджі § 66, п. 2, б
дрімати § 2, п. 3, б
дрімливий § 2, п. 3, б
дрімота § 2, п. 3, б
дрова § 66, п. 1, в; дров § 66, п. 2, в
дровонос § 8, п. 3, г, б
друг — друже § 53, п. 3; друзі § 54, п. 1; друзів § 55, п. 1; друзям § 56; друже Гріцію § 53, п. 4, прим. 2; друже Максименко § 53, п. 4, прим. 3
другий § 71, п. 1; другої § 9, п. 2, в
другого дня § 30, п. 2, в
дружина § 45, I, п. 1; дружіно § 47, А, п. 6, а
дружний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дружній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
друкар, друкаря § 45, II, п. 1
друкарня § 45, I, п. 2; друкарні § 47, Б, п. 4, б; друкарень § 16, п. 2, в; друкарнями § 47, Б, п. 5, б
друкований § 24, п. 1
друкування § 24, п. 1
друкувати § 24, п. 1
Друмев § 104, п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.; дуба § 48, п. 2, б; § 50, п. 1, прим.; дубові § 49, п. 1
Дубно § 108; § 112, п. 1, II; Дубна, Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
Дудинка § 109, п. 4, а, 2, прим.

дужий § 18, п. 3
дужчий, дужче § 18, п. 3
Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — Дунаю § 48, п. 3, і
дулаватий § 23, п. 8
дурра § 89, п. 1
духовка § 22, п. 11
душа — душе § 47, А, п. 6, б
Дьепп § 109, п. 9, а, 1
дьюголь § 16, п. 1, б
Дьорнов § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма § 93, п. 2
Дюма Старший § 38, п. 26, б
дюна § 93, п. 2
Дю-фіорд § 38, п. 8
Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
дядько § 16, п. 1, а
дядя § 44, I

Е

егоїзм § 4, п. 4
егоїстичний § 4, п. 4
Единбург § 90, п. 5; § 112, п. 1, II; Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу) § 112, п. 1, II
езопівська мова § 38, п. 26, в, прим., б
Ейніттейн § 95, п. 1
Еквадор § 91, п. 1
екватор § 91, п. 1
екзамен — екзамену § 48, п. 3, е
екзаменатор § 91, п. 1
екскурс — екскурсу § 48, п. 3, е
екскурсовод § 8, п. 3, г, б
експорт — експорту § 48, п. 3, е
екс-чемпіон § 26, п. 2, 2
електрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електровоз § 8, п. 3, г, б; електровоза § 48, п. 3, и
електроліз — електролізу § 48, п. 3, ж
електронно-обчислювальний § 29, п. 2, б

електропровід § 8, п. 3, г, б
електросиловий § 29, п. 1, а
елемент — елемента, елементу § 48, п. 3, і, прим.
еліпсоїд § 4, п. 4
Ельбрус § 109, п. 3; Ельбрусу § 48, п. 3, і
(Ельза) Вірхов § 100, п. 2
Ельзас — Ельзасу § 48, п. 3, і
Ельзас-Лотарінгія § 114, п. 3, а
ельзас-лотарінзький § 114, п. 3, а
Елтон § 109, п. 3; Елто́ну § 48, п. 3, і
Емба § 109, п. 3
ембарго § 87
Енеїда § 90, п. 5, б
«Енеїда» § 38, п. 18
енергія § 91, п. 1
ентузіазм § 91, п. 1
епічний § 23, п. 3
епос — епосу § 48, п. 3, е
епо́ха Відродження § 38, п. 22
еркер — еркера § 48, п. 3, в
ескадріля, ескадрі́льі, ескадрі́льєю, ескадрі́лей § 100, п. 1, I
Естнія § 109, п. 3
Есхіл § 91, п. 1
етап § 91, п. 1
ефемірний § 88
ефір § 88

Є

Євангеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євгенєва § 104, п. 2, б
Євдокімов § 104, п. 2, а
Євпаторія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євразія § 91, п. 2
Єврейська автономна область § 38, п. 12
Європа § 91, п. 2
європеєць § 91, п. 2
Європейське Економічне Співтовариство § 38, п. 11

європейський § 91, п. 2
Євтушевський § 104, п. 2, а
Євфрат § 91, п. 2
єгер § 91, п. 2
Єгипет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; Єгипту § 48, п. 3, і
Єгор'євськ § 109, п. 1, а
Єгоро́в § 104, п. 2, а
Єгоро́шино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Єдлічка § 104, п. 5, а
езуїт § 90, п. 2
Єйськ § 109, п. 1, а
Єланський § 104, п. 2, а
Єлець § 109, п. 1, а
Єлизаров § 104, п. 2, а
Єлисейські Поля — Єлисейських Полів § 112, п. 4, а
Ємен § 91, п. 2
Єна § 90, п. 2
Єндріховський § 104, п. 8, б
Єнісе́й § 109, п. 1, а; Єнісе́ю § 48, п. 3, і
єно́т § 91, п. 2
Єнсен § 90, п. 2
єпіскоп § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпиті́мія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитрахі́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Єреван § 109, п. 1, а
єресь § 91, п. 2
Єрофе́й Па́влович (станція) § 114, п. 1, г
Єрусали́м § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
Єршов § 104, п. 2, а
Єсенту́кі, Єсенту́ків, Єсенту́кам § 112, п. 2
Єсперсен § 90, п. 2
Єфі́мов § 104, п. 2, а
єхі́дна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
жабо́ § 90, п. 1

жаданий § 23, п. 2
 жадного вояк § 27, п. 2
 Жак — Жаку § 53, п. 1
 жаль — жалю § 48, п. 3, е
 Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, а; § 107, п. 1
 жан-жаківський § 107, п. 1
 Жанна § 90, п. 1
 жанр — жанру § 48, п. 3, ж
 жар — жару § 48, п. 3, д
 жар-птиця § 26, п. 2, 1, а
 жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 жати § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2,
 прим. 1, а; жну, жнуть § 80,
 п. 3, б, 9
 жатий § 84, п. 2, прим. 1 а
 желє § 86, п. 2
 Желєхівський § 8, п. 3, г, 7
 Железноводськ § 109, п. 1, в
 Женев'єва § 92, п. 1, а
 женіти § 9, п. 1
 Жером § 90, п. 1
 жєрти, жєру, жєруть, жєри § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Жєшув § 109, п. 7, г
 жив § 67, п. 1, в
 Жівков § 104, п. 5
 живопис — живопису § 48, п. 3, и
 живопліт — живоплоту § 48,
 п. 3, и
 Жигалово § 109, п. 4, б, і
 Жигулі § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Жигулів, Жигулям § 112,
 п. 2
 Жіжжа § 104, п. 5, б
 Жіздрa § 109, п. 4, б, 1
 Жилa Косa § 109, п. 4, б, 1
 Жильєрон § 104, п. 6, в, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандоль § 90, п. 5, в, 1
 Жирардув § 109, п. 7, г
 Жиронда § 90, п. 5, в, 3
 жіти § 80, п. 3, б, 1; § 83; живу,
 живуть § 80, п. 3, б, 1; живи,
 живім(о), живить § 81, п. 1, а

житловий кооператив «Наука»
 § 38, п. 15, а
 Житні Гори § 114, п. 2, д
 житний § 23, п. 1; § 67, п. 2, д
 житньоєгирський § 114, п. 2, д
 Житомир § 108; Житомира § 48,
 п. 2, г
 Житомирська автострада § 38, п. 9
 життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життєздатний § 25, п. 2, в
 життєпис § 20, п. 4, а; § 25,
 п. 2, в
 життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життя § 17, п. 5; § 20, п. 4, а;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 2; жит-
 тю § 20, п. 4, а; життям § 51,
 п. 2; у житті § 20, п. 4, а; § 52,
 п. 3, б; життів § 55, п. 1
 жінка § 45, I, п. 1; жінки § 47,
 Б, п. 7
 Жіонo § 104, п. 6, в, 1
 жнець, жєнче § 53, п. 3
 жовтєнь — жoвтєня § 48, п. 2, д
 Жoвтi Вoди § 38, п. 8, прим. 1
 жoвтiти, жoвтiю, жoвтiють
 § 80, п. 3, б, 2
 жoвтoгaрiячий § 29, п. 2, д
 жoвч — жoвчю § 61, п. 3, б
 Жoлiб-Кюрi § 106, п. 3, б
 жoнaтий § 9, п. 1
 Жoрж Зaнд § 106, п. 1, б
 Жoффрyя § 100, п. 2
 жук-кoрoйд § 27, п. 4
 Жукoвський — Жукoвського, Жу-
 ковському § 112, п. 3
 Жуль Вєрн § 107, п. 4, а, прим.
 жуль-вєрнівський § 107, п. 4, а,
 прим.
 журавєль — журавлєви § 49, п. 1
 Журавський § 104, п. 7
 Жyрбiв § 47, Б, п. 2, в
 жури § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4;
 § 90, п. 6
 журнал — журналу § 48, п. 3, ж
 Жyсє § 93, п. 1, а

З

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1;
 § 13, п. 2; § 13, п. 3
 зaбaгaтo § 30, п. 1, а
 зa бaгaтo § 30, п. 1, а, прим.
 зaбiтu § 80, п. 5, прим.
 зaбiлювaти § 24, п. 1
 Зaвaдзький § 104, п. 9
 зaвaдити, зaвaджy § 80, п. 6, б
 зaвaжaти § 80, п. 6, б
 зaвбiльшкu § 30, п. 1, д
 зaввiйшкu § 20, п. 1, а
 зaвглiбшкu § 30, п. 1, д
 зaвдaння § 45, II, п. 2; зaвдaнь
 § 55, п. 2
 зaвдoвжжu § 30, п. 1, д
 зaвєртити § 10, п. 2
 зaвєршєння § 8, п. 3, г
 зaвєршувaти § 10, п. 2
 зaвiднa § 30, п. 1, в
 зaвiти § 80, п. 3, б, 1
 зaвiрчувaти § 10, п. 2
 зa вiцo § 30, п. 1, г
 зaвмєр § 10, п. 2; зaмрi § 10,
 п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
 зaвмирaти § 10, п. 2
 зaвoд § 18, п. 2, в; § 44, II, а;
 зaвoду § 48, п. 3, в; зaвoди
 § 54, п. 1
 зaвoдський § 18, п. 2, в
 зaвoйoвaний § 7, п. 1, а; § 24,
 п. 2
 зaвoйoвувaння § 24, п. 2
 зaвoйoвувaти § 24, п. 2
 зaвoвiшкu § 30, п. 1, д
 зaвтpaшнiй § 67, п. 2, б
 зaвчacу § 30, п. 1, д
 зaвишiршкu § 30, п. 1, д
 зaгaл — зaгaлу § 48, п. 3, б
 зaгaльнoдєржaвний § 29, п. 1, г
 зaгaльнoocвiтнiй § 29, п. 1, б
 зaгiбєль — зaгiбєлю § 61, п. 3, а
 зaгiтoвaний § 24, п. 3
 зaгiтувaти § 6, п. 3, прим. 1;
 § 24, п. 3

зa гoдини § 30, п. 2, а
 зaгoєний § 84, п. 2, а
 зaдлєя § 31, п. 1, б
 зaднiй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 зa днєя § 30, п. 2, а
 зaдoвгo § 30, п. 1, а
 Зaєць § 101; § 102, п. 1; Зaйця,
 Зaйцєви (Зaйцю) § 102, п. 1
 Зaєць § 38, п. 2, б
 зaєць-русaк § 27, п. 4
 зaймєнник — зaймєнникa § 48,
 п. 2, є
 Зaйoнчєк § 104, п. 8, б
 зaйтi — зaйшoв би § 33, Б, б
 Зaйчик-Пoбiгaйчик § 26, п. 2, 1, в
 Зaкaвкaзськa § 38, п. 12, прим.
 Зaкaрпaття § 38, п. 12, прим.
 зaкисaти, зaкисaю, зaкисaють
 § 80, п. 3, б, 3
 зaкiнчєння — пo зaкiнчєннi § 52,
 п. 3, б, прим.
 зaкoн § 8, п. 3, г, 7; § 20, п. 1, в
 зaкoнний § 8, п. 3, г, 7; § 20,
 п. 1, в
 зaкoннiсть § 20, п. 1, в
 зaкoннo § 20, п. 1, в
 зaкoнoдaвчo § 9, п. 2, г, прим.
 Зaкoпaнє, Зaкoпaнoгo, Зaкoпaнo-
 му § 109, п. 1, в, прим.
 зa кoрдoн § 30, п. 2, а
 зa кoрдoнoм § 30, п. 2, а
 зaкрiтий § 84, п. 2, б
 зaл — зaлу § 48, п. 3, б
 Зaлєський § 104, п. 1
 Зaлiзнi Вoрoтa § 38, п. 8,
 прим. 1
 зaлiзo § 45, II, п. 1
 зaлiссьє § 18, п. 2, в
 Зaлiссьє Пєршє § 114, п. 1, в
 зaлiський § 18, п. 2, в
 зaлп § 93, п. 1, б
 Зaмбєзi § 90, п. 5, а, 3
 зaмєстi § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
 зaмiв, зaмєлa § 8, п. 1, а, 7
 зaмiвиш § 8, п. 1, а, 7

зámіж § 30, п. 1, б
 зámість § 31, п. 1, а
 зámість тóго щоб § 32, п. 2, б
 замiтáти § 10, п. 2
 зámкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
 замкнyти § 84, п. 2, прим. 1, б
 зámкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 замóжний § 67, п. 1, а
 зámок — зámкy § 48, п. 3, в
 замóк — замкá § 48, п. 2, в
 зámолоду § 30, п. 1, в
 заморóжувати § 80, п. 6, б
 зáмужем § 30, п. 1, б
 занáдто § 30, п. 1, а
 зáново § 30, п. 1, в
 заодно § 30, п. 1, г
 зáочі § 30, п. 1, б
 запанiбрáта § 30, п. 1, б
 запирáти, запeр, запрi § 10, п. 2
 зáпис — зáпису § 48, п. 3, і
 запiвнiч § 30, п. 1, б
 Запорiжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18,
 п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
 Запорiзька Сiч § 114, п. 1, а
 запорiзький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 запорóжечь — запорiжцi § 38, п. 1,
 прим. б
 «Запорóжечь за Дунáєм» § 38, п. 18
 «Запорóжцi пишуть листá ту-
 рецькому султáновi» § 38,
 п. 18
 запрягтiй § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
 п. 2, прим. 2; запрiг § 80, п. 9,
 прим. 1
 запряжений § 84, п. 2, прим. 2
 зап'ястний § 19, п. 1
 зарáди § 31, п. 1, б
 зáраз § 30, п. 1, б
 заразóм § 30, п. 1, б
 зарáні § 30, п. 1, б
 зарáння § 30, п. 1, б
 за рахунок § 30, п. 2, а
 зареєстрóваний § 24, п. 3
 зареєструвáти § 24, п. 3

Зарéмба § 104, п. 8, а
 зарисóвка § 22, п. 11
 заробiток — заробiтку § 48, п. 3, і
 зáсвiтла § 30, п. 1, б
 за свiтла § 30, п. 2, а
 засiджений § 84, п. 2, прим. 2
 засiдiти § 84, п. 2, прим. 2
 засiдання — засiдань § 55, п. 2
 засiдання президiї Укрáїнського
 товариства охорóни пам'яток
 iсторiї та культури § 38, п. 16
 заслáбти, заслáб, заслáбла § 80,
 п. 9, прим. 2
 заслужений дiяч мистецтв § 38,
 п. 3, прим. 1
 заспоко́ювати § 10, п. 1
 затé § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 затiсувати § 10, п. 2
 затóка § 38, п. 8
 затóка Святóго Лаврeнтiя § 38,
 п. 8, прим. 1
 затóн, затóну § 8, п. 3, г, 5
 затóр § 8, п. 3, г, 5; затóру § 8,
 п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
 зátхлий § 18, п. 4, прим. 2
 Захár'и § 4, п. 3; § 104, п. 11
 зáхiд § 38, п. 7
 Зáхiд — краiни Зáходу § 38, п. 7
 Зáхiдна Сврóпа § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, д
 Зáхiдна Укрáйна § 38, п. 7
 зáхiдний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
 Зáхiдний Буг § 108
 захiдноєврoпéйський § 114, п. 2, д
 Захiдносибирська низовина § 114,
 п. 2, а, прим.
 за що § 30, п. 1, г
 збáвити § 21, п. 1
 зберегтiй § 8, п. 3, в; § 10, п. 2;
 зберегá, збереглá, зберегло § 8,
 п. 3, в
 зберiгáти § 10, п. 2
 зберiгши § 8, п. 3, в
 збiжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 збiжжю, у збiжжi § 20, п. 4, а

збiльшення § 8, п. 3, г
 зблiднути, зблiд, зблiдла § 80, п. 9,
 прим. 2
 збóйни § 66, п. 1, а; збóйн § 66,
 п. 2, в
 збóку § 30, п. 1, б
 з бóку на бiк § 30, п. 2, б
 з бóлю § 30, п. 2, а
 збóри § 38, п. 16
 Збрóйні сили Укрáйна § 38, п. 13
 збуджений § 80, п. 6, а
 збудований § 84, п. 2, а
 Звeгiнцев — Звeгiнцевим § 51,
 п. 3, а
 звeрнення § 22, п. 5
 звeрху § 30, п. 1, б
 звестiй § 21, п. 1
 Звeрев § 104, п. 2, г
 звiсока § 30, п. 1, в
 звiйти § 80, п. 3, б, 1
 звiчай § 45, II, п. 2
 звiку § 30, п. 1, б
 звiр, звiрi § 45, II, п. 1
 звiробiй-травá § 27, п. 1
 звiробiй — звiробiю § 48, п. 3, б
 Зволiнський § 104, п. 5, а
 звук — звyку, звyка § 48, п. 3, е
 зв'язóк § 6, п. 1
 зв'ялiти § 6, п. 1
 згáрячу § 30, п. 1, в
 згáслий § 21, п. 1
 згоден § 67, п. 1, в
 згорi § 30, п. 1, б
 здавáтися — здаeться § 16, п. 2, г
 з давнiх-давeн § 25, п. 4, б
 здáтнiсть § 22, п. 4
 здешeвлення § 80, п. 6, в, прим.
 2, г
 з дiда-прáдiда § 25, п. 4, б
 здiйснений § 20, п. 2, в, прим.
 здiйснений § 20, п. 2, б; § 20,
 п. 2, в, прим.
 здiйсненiсть § 20, п. 2, в
 з дня на день § 30, п. 2, б
 Здолбунiв § 108

здорóв § 67, п. 1, в
 здоровeнний § 20, п. 2, а
 здорóв'я § 45, II, п. 2; у здорóв'ї
 § 6, п. 1
 «Здорóв'я» § 38, п. 20
 здyру § 30, п. 1, б
 Зейнáб § 100, п. 2
 зеконóмити § 6, п. 3, прим. 1;
 § 21, п. 1
 зeлен § 67, п. 1, в
 Зелeна Гyра § 114, п. 1, а
 зелeний § 8, п. 1, б
 Зелeний Гай § 38, п. 8, прим. 1;
 Зелeного Гáю § 48, п. 2, г, прим.
 Зелeний мис § 38, п. 8
 Зеленодóльськ § 109, п. 1
 зeлень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 землетрyс § 25, п. 2, б; земле-
 трyсу § 48, п. 3, д
 земля § 8, п. 2, а; § 38, п. 6,
 прим. 2; § 45, I, п. 2; землi § 47,
 А, п. 1, б, прим.; зeмле § 47,
 А, п. 6, б; зeмлi § 47, А, п. 1,
 б, прим.; земeль § 8, п. 2, а
 Зeмський собóр § 38, п. 13
 з'eднаний § 6, п. 3
 з'eднувати § 21, п. 1
 зжiтися § 21, п. 1
 зжóвклий § 84, п. 1, б
 з-за § 31, п. 2
 ззáду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
 з-за кордóну § 30, п. 2, а
 ззирнутися § 21, п. 1
 зигзáг § 90, п. 5, в, 1
 Зимóвники § 109, п. 4, б, 6
 Зинóв'ев § 104, п. 2, б
 Зинóвий-Богдán § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а
 зiбгáти § 21, п. 1
 зiв'ялий § 21, п. 1
 зiгнаний § 84, п. 2, а
 зiгнóрувáти § 21, п. 1
 зiгнути § 21, п. 1
 зiгрiвáти § 21, п. 1
 зiдрáти § 21, п. 1

зізна́тися § 21, п. 1
 Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
 зілля § 8, п. 1, б
 ЗІЛ-ІІІ § 25, п. 4, д
 зімкну́ти § 21, п. 1
 зімліва́ти § 21, п. 1
 зім'я́ти § 21, п. 1
 зіпріва́ти § 21, п. 1
 зіпсува́тися § 21, п. 1
 зіп'ясти́ся § 21, п. 1
 зірвіголова § 26, п. 1, г
 зірка, зіро́к § 8, п. 3, а, 2
 зірка Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
 зісподу § 30, п. 1, б
 зіста́вити § 21, п. 1
 зіткнення § 21, п. 1
 зітліти § 21, п. 1
 зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
 зіщу́литися § 21, п. 1
 з їзд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
 з їхати § 6, п. 3
 з краю в край § 30, п. 2, а
 злізати — злазь, злазьмо, злазь-те § 81, п. 2, в
 Златоуст § 113, п. 2
 златоу́стівський § 113, п. 2
 зле́гка § 30, п. 1, в
 зліва § 30, п. 1, в
 зліта́ти § 2, п. 3, б
 злодійкува́тий § 23, п. 8
 змага́ння § 45, II, п. 2; змага́нням § 51, п. 2
 зма́зати § 21, п. 1
 зміїний § 23, п. 5
 змогти́ § 10, п. 1
 знаве́ць — знави́ю § 53, п. 3
 з-над § 31, п. 2
 знадво́ру § 30, п. 1, д
 знадли́вий § 21, п. 1
 знаме́нний § 23, п. 1, прим.
 знаме́нник — знаме́нника § 48, п. 2, є
 знанн́я § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 48, п. 1; § 54, п. 3; знанн́ю § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а;

знанн́ям § 51, п. 2; у знанн́і § 20, п. 4, а; знань § 16, п. 2, в; § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
 зняря́ддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; § 48, п. 1; зняря́ддю § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; § 51, п. 2; на зняря́дді § 20, п. 4, а; зняря́дь § 20, п. 4, а; зняря́д-дями § 58, п. 1
 зна́ти — зна́ю § 5, п. 1
 значенн́евий § 23, п. 7
 зна́чення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г; зна́чень § 8, п. 2, г
 зни́зу § 30, п. 1, б
 зно́ву § 30, п. 1, в
 зовні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
 зогріва́ти § 21, п. 1
 зозла § 30, п. 1, б
 зо́кола § 30, п. 1, б
 зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
 «Золотій ко́ло» § 38, п. 20
 Золоті ворота § 38, п. 21
 Золотовер́хий (Київ) § 38, п. 12, прим.
 золотоні́ський § 113, п. 2, в
 Золотоно́ша § 113, п. 2, в
 Золя § 86, п. 1, б
 зомліва́ти § 21, п. 1
 зопріва́ти § 21, п. 1
 зорієнтува́тися § 21, п. 1
 Зо́ркий § 104, п. 10
 «Зоря» § 38, п. 20
 зотліти § 21, п. 1
 з-пе́ред § 31, п. 2
 з переля́ку § 30, п. 2, а
 з-під § 31, п. 2
 з-по́за § 31, п. 2
 з-по́між § 31, п. 2
 з-по́над § 31, п. 2
 з-по́під § 31, п. 2
 з-по́серед § 31, п. 2
 з-про́між § 31, п. 2
 з ра́дості § 30, п. 2, а
 зра́зу § 30, п. 1, б

зранку § 30, п. 1, б
 зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
 зре́штою § 30, п. 1, б
 зрідка § 30, п. 1, в
 зробі́ти — зроби́ю § 80, п. 8, б, 1
 зробле́ний § 20, п. 2, в, прим.: § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зро́ду § 30, п. 1, б
 зро́ду-ві́ку § 25, п. 4, б
 з розго́ну § 30, п. 2, а
 зроста́ння § 22, п. 5
 зроста́ти § 22, п. 5
 зроста́ючий § 84, п. 1, а
 зсади́ти § 21, п. 1
 зсереди́ни § 30, п. 1, б
 з тим що́б § 32, п. 2, б
 з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
 зумі́ти § 6, п. 3, прим. 1
 зумови́ти § 21, п. 1
 зці́пити § 21, п. 1
 зче́пити § 21, п. 1
 зши́ток § 21, п. 1
 зя́брев § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'яви́тися § 6, п. 3

І

і(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
 Ібн Ру́сте § 106, п. 2, д
 Ібн Сі́на § 106, п. 2, д
 Ібн Фа́длан § 106, п. 2, д
 Ібсен § 90, п. 5, а, 1
 Іва́н Во́лове О́ко § 106, п. 1, а
 Іва́на Купа́ла § 38, п. 22
 Іва́на Франка́ (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, е
 Іване́нок див. Леоні́д
 Іва́н — мужи́чий син § 106, п. 3, в
 Іва́н Петро́вич Котляре́вський § 38, п. 1
 іва́н-покива́н § 38, п. 2, б, прим.
 Іва́н, се́лянський син § 106, п. 3, в
 Іва́н-царе́нко § 106, п. 3, в
 Іва́но-Франкі́вськ § 112, п. 5; § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б; Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську § 112, п. 5
 іва́но-франкі́вський § 114, п. 3, б;
 § 114, п. 3, е
 Іваньо́, Іваня́, Іваньо́ві (Іваню́) § 102, п. 1
 Івашке́вич § 104, п. 5, а
 Іви́ч § 104, п. 5
 Іво́н § 90, п. 5, а, 1
 Іга́рка § 109, п. 4, а, 1
 Ігна́тов § 104, п. 6, а
 Ігнато́вич § 104, п. 5
 Ігна́тьєв § 104, п. 6, а
 Ігор (парадигма) § 103, п. 2; Ігор § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;
 Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
 Ігори́в § 67, п. 1, б; Ігоре́ва, Іго́ре́ве § 23, п. 7
 Ігорови́ч § 22, п. 10
 ігра́шка — іграшо́к § 9, п. 1
 і́гри, і́гор § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 ідеа́л § 91, п. 1; ідеа́лу § 48, п. 3, є
 іде́ється § 12, п. 2, б, прим.
 іде́я § 90, п. 5, а, 1
 іди́-бо § 33, А, п. 3, а
 іди́личний § 23, п. 3; § 89, п. 1
 іду́чий § 85, п. 1
 ієра́рх § 90, п. 2
 ієра́рхія § 90, п. 2
 ієре́й § 90, п. 2
 ієро́гліф § 90, п. 2
 Іже́вськ § 109, п. 4, а, 1
 Ізабе́лла § 90, п. 5, а, 1
 із-за § 31, п. 2
 Ізмаї́л § 90, п. 5, б
 Ізмаї́лбей § 106, п. 2, д
 Ізмаї́лов § 104, п. 6, б
 ізно́в § 21, п. 1
 із-під § 31, п. 2
 Іконо́мов § 104, п. 5
 Іліа́да § 90, п. 5, а, 1
 Ілі́єв § 104, п. 5
 Іллі́ана § 22, п. 10
 Іллі́ч § 22, п. 10
 Ілля́ (парадигма) § 103, п. 1; § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, I, п. 2;
 Іллі́, Іллі́ю, Іллі́ю § 20, п. 4, б;
 Ілле § 47, А, п. 6, б

Льїн § 104, п. 6, б; *Льїнім* § 51, п. 3, а
Льїюшин § 104, п. 12, а, 1
ляўзія § 93, п. 2
ім. — *імені* § 40
імбір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльйо § 100, п. 2
іменник — *іменника* § 48, п. 2, е
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — *імпульсу* § 48, п. 3, ж
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я* § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1; *імені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; *ім'я* § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3; *іменем*, *ім'ям* § 64, п. 4; *в імені* § 64, п. 5; *іменá* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2; *іменáм* § 65, п. 3; *іменáми* § 65, п. 5; *в іменáх* § 65, п. 6
інвентар, *інвентарію* § 45, II, п. 2
Індигірка § 109, п. 4, а, 1
індік § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокітай § 114, п. 2, г
індокітайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в, прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 3, д
інколи § 3
інновація § 89, п. 2
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інституту* § 48, п. 3, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — *інструмента*, *інструменту* § 48, п. 3, і, прим.

ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1
інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
інтерес — *інтересу* § 48, п. 3, е
інтермецо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — *і подібне* § 40
Ірак — *Іраку* § 48, п. 3, і
іржати, *іржю*, *іржуть* § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокез — *ірокези* § 38, п. 1, прим. 6
Ірпін § 108
іраціональний § 89, п. 2
іреальний § 89, п. 2
Іртіш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Іртішá* § 48, п. 2, г
Ісáев § 104, п. 6, а
Ісáнков § 104, п. 2, б
іскрістий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспánія § 90, п. 5, а, 1
Іссік-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — *істот* § 8, п. 3, г, 3
Іськó § 18, п. 1, г
і т. д. — *і так далі* § 40

іті (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *іті* § 12, п. 2, б, прим.; *ідуть* — *ідучі* § 85, п. 1; *іді*, *ідім(о)*, *ідіть* § 81, п. 1, а
ітіся § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — *і такé інше* § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішійм § 109, п. 4, б, 1
Їценко § 18, п. 1, г
Ішук § 18, п. 1, г

І

ідалья § 16, п. 2, б; *ідалень* § 16, п. 2, в
їжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
їжак § 4, п. 1
їздець § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *їжджу* § 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *їсти*, *їж*, *їжмо*, *їжете* § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
їхній § 75

Й

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, г
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йти § 12, п. 2, б, прим.
йтися, *йдеться* § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1

Кабінет Міністрів України § 38, п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; *Кавказу* § 48, п. 3, і
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказький хребет § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
Кагарлік § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
кажán § 1, п. 2
кажучи § 85, п. 1
Казánка § 113, п. 2
казáнківський § 113, п. 2
казáти § 81, п. 2, в, прим. 2; *казáть* § 83, прим. 1; *кажү* § 81, п. 2, в, прим. 2; *кажүть* § 85, п. 1; *кажі*, *кажім(о)*, *кажіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
казáх § 113, п. 2, в, прим.
Казахстан — *Казахстану* § 48, п. 3, і
казáхський § 113, п. 2, в, прим.
Казбék § 113, п. 2, б
казбéцький § 113, п. 2, б
Казимірський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; *казок* § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2
казковий § 23, п. 7
казна-де § 30, п. 3, в
казна-коли § 30, п. 3, в
казна-хто — *казна з ким*, *казна при ко́му* § 28, п. 2, б
казна-що § 28, п. 2, б
Каїр § 90, п. 5, б
Кáйзер § 95, п. 2
Кáйзер-плац § 38, п. 8
какаду § 100, п. 2
каламбур § 45, II, п. 1
калáч § 1, п. 2
Каледонія § 86, п. 2
календар, *календаря* § 45, II, п. 2; *у календаря́х* § 59
каліка § 45, I, п. 1
калмік § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б

калміцький § 113, п. 2, б
 Калуга § 113, п. 2, а
 калужський § 113, п. 2, а
 кальвіль — кальвілю § 48, п. 3, б
 Калькутта § 89, п. 3
 каменя́р, каменяра́ § 45, II, п. 3
 Каменя́р § 38, п. 1
 каміла́вка § 90, п. 5, а, 5,
 прим. 2
 Каміши́н § 109, п. 4, б, 1; § 113,
 п. 1
 камішинський § 113, п. 1
 каміне́ць, камініця́ § 8, п. 3, а, 1
 «Камі́нний хрест» § 38, п. 18
 камі́ння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 ка́мінь § 8, п. 1, а, 1; ка́меня § 8,
 п. 1, а, 1; § 48, п. 3, і, прим.;
 ка́меню § 48, п. 3, і, прим.;
 ка́меневі § 49, п. 1
 Кам'яна́ Ба́лка § 114, п. 2, д
 кам'яне́ць-подільський § 114,
 п. 3, а
 Кам'яне́ць-Подільський § 108; § 112,
 п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'ян-
 ця́-Подільського, Кам'яне́ці-По-
 дільському § 112, п. 4, б
 кам'яноба́ківський § 114, п. 2, д
 Кам'яногі́рка § 114, п. 2, а
 кам'яногі́рківський § 114,
 п. 2, а
 кана́л — кана́лу § 48, п. 3, в
 Канда́лакска́ губа́ § 114, п. 1, б
 канда́лаксський § 113, п. 2, в
 Канда́лакша § 113, п. 2, в
 кандидат нау́к § 38, п. 3, прим. 1
 Ка́нів, Ка́нева § 8, п. 1, а, 4
 Ка́нін — Ка́ніну § 48, п. 3, і
 Ка́нни § 38, п. 8, прим. 4
 кано́н — кано́ну § 48, п. 3, е
 Канте́мір § 104, п. 6, в, 2
 каньйо́н § 93, п. 1, а
 капельме́йстер § 95, п. 1
 капіта́л § 86, п. 1, а; капіта́лу
 § 48, п. 3, б
 Ка́прі § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7

ка́псула, ка́псули, ка́псулі § 100,
 п. 1, I
 караба́ський § 113, п. 2, в
 Караба́х § 113, п. 2, в
 карава́н — карава́ну § 48,
 п. 3, б
 Караганда́ § 113, п. 1
 карагандинський § 113, п. 1
 Кара́джич § 104, п. 5
 Кара́чев § 113, п. 2
 кара́чевський § 113, п. 2
 карбо́ванець § 50, п. 1, прим.;
 карбо́ванця § 48, п. 2, д; § 50,
 п. 1, прим.
 каре́ § 91, п. 1
 кар'є́ра § 90, п. 5, а, 2; § 92,
 п. 1, а
 карколо́мний § 29, п. 1, в
 Карл Смі́лівий § 38, п. 26, б
 карні́з — карні́за § 48, п. 3, в
 Карпінськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 карто́плиння § 22, п. 5
 каси́р § 45, II, п. 1
 катало́г — катало́гу § 48, п. 3, б
 ката́строфа § 88
 катафа́лк § 93, п. 1, б
 ка́тер § 124, п. 3
 Катманду́ § 112, п. 7
 като́д — като́да § 48, п. 2, е
 Ка́тря — Ка́тре § 47, А, п. 6, б
 Ка́унас § 94
 кафе́ § 100, п. 2
 ка́федра § 88
 кафед́ра украї́нської лі́терату́ри
 Полта́вського держа́вного педаго-
 гічного уніве́рситету ім. В. Г. Ко-
 ролє́нка § 38, п. 16
 кача́н § 1, п. 2
 кача́ти § 10, п. 1
 качі́нний § 23, п. 5
 ка́ша § 45, I, п. 3
 каше́ль — кашлю́ § 48, п. 3, е
 кашне́ § 100, п. 2
 кварц § 17, п. 7
 кварцо́вий § 23, п. 7

квас — ква́су § 48, п. 3, а
 квасо́к — ква́ску § 48, п. 3, а
 ква́сліни § 38, п. 1
 квітка — кві́тці § 18, п. 4, прим. 1
 Кві́тка-Осно́в'яненко § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, б
 Кво́чка § 38, п. 6
 Кейпта́ун § 114, п. 2, г
 Кельн § 91, п. 2
 Кельце́ § 109, п. 1, в, прим.
 Кемберле́нд § 114, п. 2, г
 Кемпа § 104, п. 8, а
 Керо́гі § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
 керува́ти § 24, п. 1
 Керч, Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі § 112,
 п. 1, III
 Кзил-Орда́ § 114, п. 3, в
 кзилорди́нець § 114, п. 3, в
 кивну́ти — кивні́, кивні́(о), кив-
 ніть § 81, п. 1, в
 Кі́їв § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б;
 § 108; § 112, п. 1, II; Кі́єва
 § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г;
 § 112, п. 1, II; Кі́єву § 49, п. 2,
 б; Кі́євом § 51, п. 3, б; § 112,
 п. 1, II; у Кі́єві § 112, п. 1, II;
 Кі́єве § 53, п. 4
 Кі́ївський буди́нок мод § 38,
 п. 15, в
 Кі́ївський військóвий о́круг § 38,
 п. 15, а
 Кі́ївський вокза́л § 38, п. 19
 Кі́ївський заво́д «Арсенáл» § 38,
 п. 15, а
 кийо́к § 22, п. 12
 кинджáл § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кінений § 84, п. 2, прим. 1, б
 кину́ти § 80, п. 3, б, 6; § 83;
 § 84, п. 2, прим. 1, б; кіню́
 § 80, п. 3, б, 6; кінуть § 80,
 п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; кинь,
 кіньте́ § 16, п. 2, г
 кину́тий § 84, п. 2, прим. 1, б
 кипари́с § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кирги́з § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Кі́рик-му́жичо́к § 106, п. 3, в
 Ки́рилов § 104, п. 6, в, 2
 Кисельо́в § 104, п. 6, в, 2
 кісе́нь — кісно́ § 48, п. 3, а
 кісе́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Кислово́дськ § 109, п. 4, б, 3
 кісло-солóдкий § 29, п. 2, д
 Китáй § 90, п. 5, в, 5; Китáю
 § 48, п. 3, і
 Китáйгород § 114, п. 2, г
 Китáйська На́родна Респу́бліка
 § 38, п. 12
 кише́ня § 2, п. 1
 Кишині́в § 113, п. 2
 кишині́вський § 113, п. 2
 кишла́к § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кия́нин § 38, п. 1, прим. 6; кия́ни
 § 54, п. 1, прим.
 кіготь, кі́тя § 8, п. 3, а, 1; кі́гті
 § 18, п. 4, прим. 2
 кіл § 8, п. 3, а, 3; ко́ла § 8, п. 1, б
 кілля § 8, п. 1, б; кілля́м § 51,
 п. 2
 кілова́т, кілова́тів § 55, п. 1,
 прим.
 кілова́т-годи́на § 26, п. 2, 1, в
 кілогра́м § 14; § 90, п. 5, а, 5
 кіло́к § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12;
 кілка́ § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3,
 а, 3; § 48, п. 2, б
 кіло́чок § 8, п. 3, а, 3
 кі́лька § 79, прим.
 кі́лькадеся́т, кі́лькадеся́тьма́,
 кі́лькадеся́тьома́ § 70, п. 12
 кі́лькамільйо́нний § 28, п. 1, б
 кі́лькана́дця́ть, кі́лькана́дця́ті,
 кі́лькана́дця́тьо́х § 70, п. 12
 кі́лькаразо́вий § 25, п. 3, а
 кі́льце́ § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1,
 а; § 16, п. 2, б; кі́лець § 8, п. 3,
 а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2;
 § 55, п. 2, прим.
 Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, д; § 107, п. 2
 кі́мірсені́вський § 107, п. 2

кінєць § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4;
кінця § 8, п. 3, а, 1
кінєць кінєєм § 25, п. 4, б, прим.
кінєчний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кіно § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — кіновар'ю § 61, п. 3, б
кінцівка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а;
§ 20, п. 1, в; коня § 8, п. 1, а,
1; § 48, п. 2, б; § 50, п. 1;
конєм § 51, п. 1; на конєві
§ 52, п. 1, а; на коні § 52, п. 1,
б, прим.; коні § 57, п. 1,
прим.; коней § 55, п. 3; § 57,
п. 1, прим.; кіньми (й конями)
§ 58, п. 2
Кіпр — Кіпру § 48, п. 3, і
кістявий § 19, п. 1
кість — костями, кістьмі § 62,
п. 4
клас § 86, п. 1, а; класи § 54,
п. 1
класицизм § 22, п. 13
класичний § 23, п. 3
кляузевиц § 104, п. 12, б, прим.
кляц § 17, п. 7
клекіт § 2, п. 1
клекотіти § 2, п. 1
клин — кліна, кліну § 48, п. 3,
і, прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
клієнт § 90, п. 5, а, 2
кліші — клішів § 66, п. 2, б
клопіт — клопоту § 48, п. 3, є
клоун § 94
клуб — клубу § 48, п. 3, г
кльош § 86, п. 1, б
Клязьма § 109, п. 9, а, 2
кніжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1,
прим.; кніжечок § 9, п. 1, прим.
кніжка § 18, п. 4, прим. 2;
кніжки § 47, А, п. 1, а; § 47,

А, п. 1, б, прим.; кніжці § 18,
п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2;
кніжжу § 47, А, п. 3; кніжкою
§ 47, А, п. 4; на кніжці § 47,
А, п. 5; кніжко § 47, А, п. 6,
а; кніжкї § 47, А, п. 1, б,
прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б,
п. 4, б; кніжок § 8, п. 2, а,
прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1;
кніжкам § 47, Б, п. 3, а;
кніжками § 47, Б, п. 5, а;
у кніжках § 47, Б, п. 6
Кніжкова палата § 38, п. 15, б
кніжний § 67, п. 1, а
КНР § 39, п. 2
Княжпіль § 114, п. 2, г
Князівство Монако § 38, п. 12
князь § 38, п. 3, прим. 2
Кобеляки § 113, п. 2, б
кобеляцький § 113, п. 2, б
«Кобета і жиїце» § 38, п. 18
кобзар § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45,
II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2;
кобзарем § 51, п. 1
Кобзар § 38, п. 1
кобзарів — кобзарєва, кобзарєве
§ 23, п. 7
Кобилянська, Кобилянської, Коби-
лянській § 102, п. 2
ковалєнко § 22, п. 8
ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8,
п. 1, а, 3
Ковалів (парадигма) § 102, п. 3;
Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
коваль § 22, п. 4; ковалі § 54, п. 2;
ковалями § 58, п. 1
Ковальов § 7, п. 2
ковальський § 16, п. 2, б
ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112,
п. 2
кодекс — кодексу § 48, п. 3, б
кожен § 78, прим. 1
кожний § 78, прим. 1
кожум'яка § 25, п. 2, а

козак — козакá § 48, п. 3, з;
коза́че § 53, п. 3
козацький § 18, п. 1, а
Козаччина § 18, п. 1, а
козеня § 2, п. 2, б; § 64,
п. 1; козеняти § 64, п. 2;
козеняті § 64, п. 3; козеням
§ 64, п. 4
козеріг § 8, п. 3, г, б
Козеріг § 8, п. 3, г, б; § 38, п. 6
Козиний Брід § 38, п. 9
Козинські Горби § 38, п. 9
козир, кози́ря § 45, II, п. 2
козир-дівка § 26, п. 2, 1, а
Козіцький § 104, п. 5, б
Козьолєцький § 104, п. 4, б
Козятин § 108
Колвіцьке § 109, п. 4, б, 6
Колгуєв § 49, п. 2, б; § 109,
п. 1, а; § 113, п. 2; Колгуєва
§ 48, п. 2, г; Колгуєву § 49,
п. 2, б
колгуєвський § 113, п. 2
колєга — колєго Іваничук § 53,
п. 4, прим. 3; колєго Степане
§ 53, п. 4, прим. 2
колєзкий асєсор § 38, п. 3, прим. 2
колектів § 50, п. 2; § 89, п. 1;
колектіву § 48, п. 3, б
колєний § 84, п. 2, прим. 1, в
колєсо — колєс § 55, п. 2; колєсь-
ми, колєсами § 58, п. 2
колі б § 32, п. 2, а
колі б то § 32, п. 2, а
колі-будь § 30, п. 3, в
Колін § 23, п. 4
колі-небудь § 30, п. 3, в
колі-не-колі § 30, п. 3, г
колісь § 33, А, п. 1, г
коліхати, колішу, колішеш § 80,
п. 4
колішині § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
колібри § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
Колізеї § 38, п. 21
Колівицина § 38, п. 22
коліно — колінам § 56; колінми
(й колінами) § 58, п. 2
колір, кольору § 8, п. 2, е, прим.
коліца § 64, п. 1; коліцата § 64,
п. 2; коліцата § 65, п. 4
коло § 45, II, п. 1; кіл § 55, п. 2
колода — колод § 8, п. 3, г, 2
колодка § 8, п. 3, г, 2
колоквиум — колоквиуму § 48,
п. 3, е
Коло-Михайлівка § 114, п. 3, а
коло-михайлівський § 114, п.
3, а
колонія § 86, п. 1, а
колосся, колоссю, у колоссі § 20,
п. 4, а
колоті (парадигма в теперіш-
ньому часі) § 80, п. 1; колоті
§ 84, п. 2, прим. 1, в; колів,
колдла § 8, п. 3, в
колотий § 84, п. 2, прим. 1, в
Коля § 23, п. 4
командір § 22, п. 13; § 45, II,
п. 1
комар § 45, II, п. 1; комарі § 45,
II, п. 1
комбайн — комбайна § 48,
п. 2, е
Комбінат «Прогрєс» § 38, п. 15,
а, прим.
комета Галлея § 38, п. 6, прим. 1
комісар § 45, II, п. 1
комісаріат — комісаріату § 48,
п. 3, г
комісія § 89, п. 1
комітет — комітету § 48, п. 3, г
компанія «Дженєрал моторс» § 38,
п. 17
компєст § 19, п. 1, прим.
компєстний § 19, п. 1, прим.
комп'ютер § 92, п. 1, а
комунa § 89, п. 1
конвєєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
конвоір § 22, п. 13
конгрєс § 38, п. 13, прим.

- Конгрес захисту культури § 38, п. 23
 кондотьєр § 93, п. 1, а
 коничєнько § 22, п. 8
 конов'язь § 25, п. 2, б
 коногон § 25, п. 2, б
 коноплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; конопель § 66, п. 2, в; коноплями § 66, п. 5, б
 Конопницька § 104, п. 5, б
 конотація § 89, п. 2, прим.
 Конституційний Суд України § 38, п. 13
 Конституція України § 38, п. 23
 Конт § 109, п. 7, д
 контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
 контраст § 19, п. 1, прим.
 контрастний § 19, п. 1, прим.
 контрольньо-вимірювальний § 29, п. 1, в, прим.
 контрреволюція § 89, п. 2
 конус — конуса § 48, п. 2, е
 конференсьє § 93, п. 1, а
 конференція § 38, п. 16
 конференція Міжнародної асоціації українців § 38, п. 16
 конфлікт — конфлікту § 48, п. 3, є
 Конча-Заспа, Кончі-Заспи, у Кончі-Заспі § 112, п. 5
 Коньков § 104, п. 12, а, 2
 кон'юнктура § 92, п. 1, б
 Кооператив «Садівник» § 38, п. 15, а, прим.
 Копайгород § 114, п. 2, в
 копайгородський § 114, п. 2, в
 копальня — копальень § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Копєрник § 104, п. 5, б
 копісчка § 22, п. 7
 копіяка — копіюк § 9, п. 1
 копіюваний § 84, п. 2, прим.
 1, г
 копіювати § 84, п. 2, прим. 1, г
 Коран § 38, п. 18, прим. 2
 Кордильєри § 90, п. 5, в, 5; § 93, п. 1, а
 Корейська Народнo-Демократична Республіка § 38, п. 12
 коридор — коридору § 48, п. 3, в
 корисний § 19, п. 1
 користь § 19, п. 1; користю § 17, п. 3
 корифей § 88
 корівка § 8, п. 3, г, 2
 коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
 корова — корів § 8, п. 3, г, 2; пасти корів (і корови) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 Королів § 53, п. 4
 Королівство Бельгія § 38, п. 12
 король § 38, п. 3, прим. 2
 Корольов § 104, п. 3, б
 Короткевич § 104, п. 7
 короткогрушоподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
 короткошійий § 67, п. 2, в
 Корсика § 90, п. 5, в, 2
 корявий § 1, п. 2
 коряк § 113, п. 2, б
 коряцький § 113, п. 2, б
 косий § 67, п. 1, а
 косити — косить, косять § 16, п. 2, г
 косятися — косяться § 16, п. 2, г
 костогриз § 25, п. 2, б
 костоправ § 25, п. 2, б
 Костюшко, Костюшка § 100, п. 2, прим.
 Костянтин Багрянородний § 38, п. 26, б
 котел, котла § 8, п. 3, г, 1
 Котелєве, Котелєвим § 51, п. 3, б
 Котельников § 104, п. 6, в, 4
 Котельнич § 109, п. 4, б, 6
 котірувати § 24, п. 3
 котіти § 10, п. 1
 Котлін — Котліну § 48, п. 3, і
 Котлярєвський § 8, п. 3, г, 7
 котрий § 77

- котрий-будь § 28, п. 2, б
 котрий-небудь § 28, п. 2, б
 котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79; котрогось, котромусь, котрімсь § 79; котрась, котресь § 33, А, п. 1, г
 Кощице § 109, п. 1, в, прим.
 кошичок § 22, п. 7
 кравець — кравче § 53, п. 3; кравців § 57, п. 1
 Кравченко § 22, п. 8
 Крагуєваць § 109, п. 9, б
 краєзнавство § 25, п. 2, в
 краєчок § 22, п. 7
 країна § 4, п. 1
 край (парадигма) § 46, II; край § 44, II, а; § 45, II, п. 2; країю § 48, п. 3, г; § 53, п. 2; країєві § 49, п. 1; у краї § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; у країю § 52, п. 3, а, прим.; краї § 54, п. 2; § 60; країє § 55, п. 1; країям § 56
 крайній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 Крайній § 104, п. 10
 Крайня § 104, п. 10
 крайовий § 23, п. 7
 Краків § 109, п. 7, г
 краков'як — краков'яку § 48, п. 3, з
 крамниця — крамниць § 16, п. 2, в
 Красьєн § 38, п. 4
 Красьєнє Друге § 114, п. 1, в
 Красьний Лиман — Красьного Лиману § 48, п. 2, г, прим.
 Красьні Ворота § 38, п. 9
 Красьноводськ § 114, п. 2, а
 Красьновдарський край § 38, п. 12
 красуня дівчина § 27, п. 2
 Краузе § 94
 країцати § 18, п. 3
 країяти § 10, п. 1
 країєнг-процєс § 26, п. 2, 1, а
 Кременчук § 108; § 113, п. 2, б
 кременчуцький § 113, п. 2, б
 Кривава неділя § 38, п. 22
 кривавий § 2, п. 3, а
 кривий — кривє § 2, п. 1
 Кривий Ріг § 108; § 112, п. 4, а; Кривого Рігу § 48, п. 2, г, прим.; § 112, п. 4, а
 криво § 2, п. 1
 Кривоніс § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; Кривоніса, Кривонісові (Кривонісу) § 102, п. 1
 Крижопіль § 108, прим.
 крик — крику § 48, п. 3, з
 крикнути — крикни, крикнім(о), крикніти § 81, п. 1, в
 крило — крильмі, крилами § 58, п. 2
 криниця § 2, п. 3, а
 Крит § 90, п. 5, в, 4; Криту § 48, п. 3, і
 криїти, криїю, криїють § 80, п. 3, б, 1
 криїхта § 2, п. 3, б
 кричати, кричу, кричать § 80, п. 3, а
 Кричев § 109, п. 4, б, 3
 кришити § 2, п. 3, б
 кришка § 2, п. 3, б
 кров § 20, п. 4, в; кров'ю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
 кроїти § 10, п. 1
 кроєвіки § 66, п. 1, а
 крохмале-паітоковий § 29, п. 2, г
 круглолиций § 68, прим. 2
 круглуватий § 23, п. 8
 кругосвітний § 67, п. 2, а
 Крутибороди § 114, п. 2, в
 Крутибородівський § 114, п. 2, в
 Крутиков § 104, п. 6, в, 4
 Крутинське § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Крутих § 104, п. 7
 крутиння § 80, п. 6, в
 Круторогий § 38, п. 4
 круча § 45, I, п. 3; кручі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; кручу

§ 47, А, п. 3; *кру́чею* § 47, А, п. 4; *на кру́чі* § 47, А, п. 5; *кру́че* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *кру́чам* § 47, Б, п. 3, а; *кру́чами* § 47, Б, п. 5, а; *на кру́чах* § 47, Б, п. 6
кру́чений § 80, п. 6, а
крюк § 6, п. 2, прим.
Крю́ково § 109, п. 8, прим.
кря́кати § 6, п. 2, прим.
кува́ти, кую́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
куди́-будь § 30, п. 3, в
куди́-небудь § 30, п. 3, в
Кужче́нко § 18, п. 1, г
Кузнецо́в § 104, п. 1
Кузне́цьк § 109, п. 9, в
Кузне́цький Міст § 38, п. 9
Кузько́ § 18, п. 1, г
Кузьма́ § 22, п. 10
Кузьми́ч § 22, п. 10
Кузьми́вна § 22, п. 10
Кузьмови́ч § 22, п. 10
Кула́б Сайпрати́ § 38, п. 1, прим. 3
кулеметни́к § 22, п. 1
Куліни́ч § 104, п. 6, в, 4
ку́лька — ку́льок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
культу́рно-техні́чний § 29, п. 2, б
купе́ць — купці́ § 54, п. 2
купі́вши § 85, п. 2
купі́ти § 84, п. 2, прим. 1, г;
купи́в § 85, п. 2; *куплю́, купля́ть* § 80, п. 6, в, прим. 2
купі́вля-про́даж § 26, п. 2, 1, а
купле́ний § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г
купува́ши § 85, п. 2
купува́ти — купува́в § 85, п. 2;
купу́й, купу́ймо, купу́йте § 81, п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'єр § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *курéй* § 66,

п. 2, а; § 66, п. 4, в; *ку́рям* § 66, п. 3, а; *курмі́* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, б, 3
куру́нь § 8, п. 2, е, прим.; *куру́ня* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 3, в
куру́йоз § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64, пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кута́їсі § 109, п. 4, а, 2
ку́тній § 67, п. 2, а
ку́тя § 20, п. 4, д, прим.
Ку́усінен § 99
ку́хня, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ку́чий § 67, п. 1, а
куш — куше́м § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, б
Кюв'є́ § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нті § 92, п. 1, а
Кя́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лаві́рувати § 24, п. 3
Лаври́н, Лаври́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьє́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лага́рп § 106, п. 1, г, прим. 2
ла́ден § 67, п. 1, в
ла́дити, ла́джу § 80, п. 6, в, прим. 1
Ла́дога § 113, п. 2, а
ла́дозький § 113, п. 2, а
Ла́зар, Ла́заря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зня — ла́зень § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ла-Ма́ни § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, г
ла-ма́ниський § 114, п. 3, г
ламáти § 10, п. 1
Ламетрі́ § 106, п. 1, г, прим. 2;
 § 107, п. 4, в

ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцюжо́к § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, г
ла-пла́тський § 114, п. 3, г
Лас-Вега́с § 114, п. 3, г
«Лáстівка» § 124, п. 3
латвієць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерикане́ць — латиноамери́канці́ § 38, п. 1, прим. 6
латі́ський § 113, п. 2, в
лати́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Держáвної премо́ї Укра́їни ім. Т. Г. Шевче́нка § 38, п. 3, прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебе́дін, Лебе́дину́ § 49, п. 2, б;
Лебе́дином § 51, п. 3, б
Лебе́дине § 53, п. 4
Ле́бідь, Ле́бедя, Ле́бедєві (Ле́бедю) § 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Льва́, Левови́, Львови́ § 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
легéнда § 86, п. 2
легéні — легéнь (і легéнів) § 47, Б, п. 2, а
легéнький-легéнький § 25, п. 4, а
легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатлеті́чний § 29, п. 1, б
легóрн § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ле́дєв-ле́дєв § 30, п. 3, г
Ле́жнево § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейбористська партія Вели́кої Бритáнії § 38, п. 14, б
Лейпциг § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
лейпци́зький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2
леле́ка — леле́к § 8, п. 3, г, 3
леміш § 2, п. 1
Лéна § 109, п. 1
Леоні́д Микола́йович Іване́нко — Леоні́дові Микола́йовичу Іване́нку § 49, п. 1, прим.
Леоні́дові § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепеті́ський § 113, п. 2, в
Лепеті́ха § 113, п. 2, в
Лермонто́в § 49, п. 2, б; § 104, п. 1; *Лермонто́ву* § 49, п. 2, б
Леса́ж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лéсин — Лэ́синим § 51, п. 3, а
Лэ́ссінг § 86, п. 2
лэ́стоці́ § 19, п. 1
Ле́ся Укра́їнка (Ларі́са Петро́вна Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
леті́ти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
лечу́ § 80, п. 3, а; *летя́ть* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
летя́чий § 85, п. 1
ле Шапелье́ § 106, п. 1, г
лещáта — лещáт § 66, п. 2, в
Леско́в § 104, п. 2, г
«Либідь» § 38, п. 20
лимáн § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
лимáну § 48, п. 3, г
Линьо́в § 7, п. 2
Липецьк § 109, п. 4, б, 3
Ліпова Доли́на § 114, п. 2, д
липоводоли́нський § 114, п. 2, д
Лиси́ця § 38, п. 2, б
Лиси́чка-Сестри́чка § 26, п. 2, 1, в
Лі́ска § 38, п. 4
ли́ст, ли́ста́ § 50, п. 1, прим.;
у листі́ § 52, п. 3, а
листоно́ша — листоно́ш § 47, Б, п. 4, а
листопа́д — листопа́да (листопа́ду — з іншим значенням) § 48, п. 2, д
ли́стя § 45, II, п. 2; *ли́стям* § 51, п. 2
Лі́сьва § 109, п. 9, а, 2
лі́ти § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б, 1; *люю́* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3,

- б, 1; *леш*, *ле*, *лемо*, *лесте* § 20, п. 4, г; *лють* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б, 1
літис § 20, п. 4, г; *лється* § 17, п. 5; § 20, п. 4, г; § 80, п. 6, в, прим. 3; *ліються* § 20, п. 4, г
Лиха § 109, п. 7, а
Лихачов § 104, п. 3, в
ліхо — *ліхові* § 49, п. 2, а
Лихославль § 109, п. 4, б, 3; § 112, п. 1, II; *Лихославля*, *Лихославлем*, у *Лихославлі* § 112, п. 1, II
Лібкнехт-штра́се § 38, п. 8
лібрето § 89, п. 1
лівоберезжа § 8, п. 3, б, 3
ліворуч § 30, п. 1, е
лівша § 45, I, п. 3
лід § 8, п. 1, а, 1; *льоду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 3, а; на *льоду* § 52, п. 2, б
Лідице § 109, п. 1, в, прим.
лієчка, *лієчок* § 9, п. 1, прим.
ліжко § 8, п. 3, а, 2; у *ліжку*, на *ліжкові* § 52, п. 2, а; *ліжок* § 8, п. 3, а, 2
лізти § 83
лікар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лікаря* § 45, II, п. 2; *лікарю* § 53, п. 2; *лікарі* § 54, п. 2; *лікарів* § 57, п. 1
лікар-еколог § 26, п. 2, 1, б
Лім Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лінгвістика § 87
лінгвостилістичний — *лінгвостилістичні* § 29, п. 1, г
Лінда § 104, п. 5, а
Лінкольн § 86, п. 1, б
ліс § 114, п. 2, а, прим.; *лісу* § 48, п. 3, б; *лісі* § 54, п. 1
Ліс — *Ліса* § 48, п. 2, а
Лісабон § 90, п. 5, а, 3
лісабонський § 90, п. 5, а, 3
ліска § 18, п. 1, б
Лісна § 109, п. 1, в
Лісова красуня § 38, п. 5
лісовік § 38, п. 2, а, прим. 1
Лісовік § 38, п. 2, б
лісовоз § 8, п. 3, г, б
лісо́к — *ліска́* § 48, п. 3, г
лісопільно-стругальний § 29, п. 2, б
лісосплав § 26, п. 1, а
лісостеп § 26, п. 1, в
лісостеповий § 29, п. 1, а
літ — *лєту* (*льоту*) § 48, п. 3, є
літак — на *літаку*, на *літакові* § 52, п. 2, а
літати § 10, п. 2
література § 90, п. 5, а, 5
«Літературна Україна» § 38, п. 18
літературно-художній § 29, п. 2, б
літній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Літопис Самовидця» § 38, п. 18
Ліфиці § 104, п. 12, б, прим.
ліщина § 18, п. 1, б
ляний § 20, п. 3
лоб, *лоба* § 8, п. 2, а, прим. 1
ловелас § 38, п. 1, прим. 5
ловєць, *ловця* § 8, п. 3, г, 1
ловіти — *ловлю*, *ловлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
логарифм § 88
логічний § 90, п. 5, а, 5
Лодзь § 113, п. 2, а
лодзький § 113, п. 2, а
ложе § 45, II, п. 3
ложечка, *ложечок* § 9, п. 1, прим.
лозьський § 113, п. 2
Лозова § 112, п. 3; § 113, п. 2;
Лозово́ї, *Лозові́й* § 112, п. 3
локаут § 94
Локетек, *Локетєка*, *Локетєкови* § 102, п. 3, прим.
ломіти § 10, п. 1; *ломлю*, *ломлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ломниця § 109, п. 9, б
Ломтєв § 104, п. 2, в
Лонгфелло § 88; § 100, п. 2
Лондон § 86, п. 1, а; *Лондона* § 48, п. 2, г

- лопата* § 1, п. 2
лопух § 1, п. 1
Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
Лос-Фрайлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Лохвиця, *Лохвиці*, *Лохвицею*, у *Лохвиці* § 112, п. 1, I
Лохвицький повіт § 38, п. 12
лоша́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лоша́ти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лоша́ти* § 64, п. 3; *лоша́м* § 64, п. 4; *лоша́та* § 65, п. 1; *лоша́т* § 65, п. 2; *лоша́там* § 65, п. 3; *лоша́тами* § 65, п. 5; на *лоша́тах* § 65, п. 6
лояльний § 90, п. 4
л-ра (література) § 26, п. 2, 5
Луанг Вічіт Ватакан § 38, п. 1, прим. 3
Лубні, *Лубен*, *Лубнам* § 112, п. 2
луб'я — *луб'ям* § 51, п. 2
Луб'янець § 104, п. 11
луг — *лугу* § 48, п. 3, г
Луганськ, *Луганська*, *Луганськом*, у *Луганську* § 112, п. 1, II
Луговської (*Луговська*) § 104, п. 9
лужок § 22, п. 12
Лука § 22, п. 10
Лукіч § 22, п. 10
Луківна § 22, п. 10
Лук'янов § 104, п. 11
лу́на § 86, п. 1, а
Лу Сін § 106, п. 2, г, прим.
Луховиці § 109, п. 4, б, 6
Луцьк — *Луцька* § 48, п. 2, г
Лучин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Льво́ва* § 112, п. 1, II; *Льво́ву* § 49, п. 2, б; *Льво́вом*, у *Льво́ві* § 112, п. 1, II; *Льво́ве* § 53, п. 4
Львівська площа § 38, п. 9
Львівська середня школа № 1 імені І. Франка § 38, п. 15, а
Львівське збройне повстання 1848 р. § 38, п. 22
львівський § 113, п. 2
Львівський обласний відділ охорони здоров'я § 38, п. 14, а
Львівський палац одруження § 38, п. 15, в
Львівський політехнічний університет § 124, п. 3, прим. 1
львів'янин — *львів'яни* § 38, п. 1, прим. 6; § 54, п. 1, прим.
Львовé побіи́ще § 38, п. 22
льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
льон-довгунець § 27, п. 4
Любек § 86, п. 1, б
люб-менé § 26, п. 2, 4
любитель § 22, п. 4
любити — *люблю*, *люблять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Любляна § 86, п. 1, б
люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
любов § 44, III; *любові* § 61, п. 1; *любов'ю* § 61, п. 3, б; *любо́ве* § 61, п. 5
Любов (парадигма) § 103, п. 3
люд § 18, п. 2, в
Людвіг — *Людвігу* § 53, п. 1
Людвіг ван Бетховен § 106, п. 1, г
люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *людє́й* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, б; *людя́м* § 66, п. 3, а; *людьми́* § 66, п. 5, в
людина § 66, п. 1, а, прим.
людино-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2, 1, в
людство § 18, п. 2, в
людський § 18, п. 2, в
людськість § 16, п. 2, а, 1
Люксембург § 87; § 113, п. 2, а
люксембурзький § 113, п. 2, а
Лютер § 86, п. 1, б
лютий, *лютого*, в *лютому* § 68, прим. 1
Лютне́ва революція § 38, п. 22

лягті § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2, в, прим. 2; ліг § 80, п. 9, прим. 1; ляжу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; ляж, ляжмо, ляжете § 81, п. 2, в, прим. 2
ляпас — ляпасу § 48, п. 3, є
ляпис § 86, п. 1, б
Ляпунов § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
мавзолей § 94
Мавка § 38, п. 2, б
мавпячий § 6, п. 1, прим.
Мавританія § 90, п. 5, в, 4
магазин § 14; магазину § 48, п. 3, в
магазин «Роксолана» § 38, п. 15, а
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; магістралі, магістралю § 100, п. 1, III
магітолог-астронім § 26, п. 2, 1, б
Магомёт § 87
мадера § 38, п. 10
мадінна § 89, п. 1
Мадрид § 90, п. 5, в, 4
мадяр § 93, п. 2
мажор — мажору § 48, п. 3, є
мазь, маззю § 20, п. 4, в
маївка § 22, п. 11
Майборода, Майбороди, Майбороді, Майбороду § 102, п. 1
майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майдан — майдану § 48, п. 3, г
майдан Незалежності § 38, п. 9
майданчик — майданчика § 48, п. 3, г
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Майнгоф § 95, п. 2
майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; майстрові § 49, п. 1; майстром § 51, п. 1
майстерний § 67, п. 1, а
майстрів, майстрова, майстрове § 23, п. 7
Майське § 109, п. 7, а

маїя § 90, п. 4
Макар, Макара § 103, п. 2, прим. 2
макінтош § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Клюр § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
максім § 38, п. 1, прим. 5
максі-спідниця § 26, п. 2, 2
Малашка § 18, п. 1, г, прим.
Малашин § 18, п. 1, г, прим.
Маленький Вовк § 106, п. 1, а
малесенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Малицин § 104, п. 7
Малишев § 8, п. 3, г, 4
малишевський § 8, п. 3, г, 4
мало-помалу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малювання § 24, п. 1
малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюнок — малюнка § 48, п. 2, в
малляр — маляре § 53, п. 3
малярія § 93, п. 2
манна § 89, п. 1
манний § 89, п. 1
манто § 100, п. 2
манускрипт — манускрипту § 48, п. 3, и
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
марево § 22, п. 2
Марієчка § 22, п. 7
Марійн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б; Марійн лист § 38, п. 26, а
Маріуполь § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; Маріє § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуанетта § 106, п. 3, а
Марія Василівна (Андріївна, Іллівна) (парадигма) § 103, п. 3; Маріє (Василівно) § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Сєник — Марії Сєник § 102, п. 4

Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
марка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; марок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк П'орцій Катон § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-тєнівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшейдер § 95, п. 1
марокканець § 89, п. 3, прим.
Марокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Мартін-Лютер § 106, п. 3, а
Марусин § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
марширувати § 24, п. 3
Масарик § 104, п. 7
масло § 19, п. 3
мантій § 19, п. 3
Масниця § 38, п. 22
масово-політичний § 29, п. 2, б
мастільник § 22, п. 3
Матвєєв § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математичний § 23, п. 3
матеріал § 90, п. 5, а, 2
матерній § 23, п. 1
мати (парадигма) § 63; мати § 44, III; матір § 20, п. 4, в; матір'ю § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
матриця — матриць § 16, п. 2, в
матуся — матусю § 47, А, п. 6, в
Махачкала § 112, п. 1, I; § 114, п. 3, в; Махачкалі, у Махачкалі § 112, п. 1, I
Маїєєв § 104, п. 2, в
машина § 44, I; § 45, I, п. 1; машини § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; машині § 47, А, п. 2; машину § 47, А, п. 3; машиною § 47, А, п. 4; на машині § 47, А, п. 5; машин § 47, Б, п. 2, а; машинам § 47, Б, п. 3, а; машинами § 47, Б, п. 5, а; на машинах § 47, Б, п. 6
машинобудівний § 29, п. 1, в
Маяковський § 104, п. 9
мед — меду § 48, п. 3, а
медаль — медаль «За бойові заслуги», медаль «За визволення Варшави», медаль «За відвагу», медаль «Партизанові Вітчизняної війни» § 38, п. 24
Медведєв § 104, п. 2, в
меджліс § 38, п. 13, прим.
медик § 22, п. 1, прим.
медінститут § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медок — медку § 48, п. 2, а
межа § 45, I, п. 3; межі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; межю § 47, А, п. 3; межєю § 47, А, п. 4; на межі § 47, А, п. 5; межі § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; меж § 8, п. 3, г, 3; § 47, Б, п. 2, а; межами § 47, Б, п. 3, а; межами § 47, Б, п. 5, а; на межах § 47, Б, п. 6
мезонін — мезоніну § 48, п. 3, в
Мєкка § 113, п. 2, б
мєккський § 113, п. 2, б
Мєксика § 90, п. 5, в, 2
Мелашка § 23, п. 4, прим.
Мелашин § 23, п. 4, прим.
мєлений § 84, п. 2, прим. 1, в
мєливо § 22, п. 2
Мелітополь § 108, прим.
Менделєєв § 104, п. 2, в
мєнтор § 38, п. 1, прим. 5

мени вередливий § 69, п. 1, б
 менший § 17, п. 2
 мєншїсть — мєншостї § 9, п. 2, а
 мєню § 100, п. 2
 Мєредїт § 97
 мерєживо § 22, п. 2
 мерєф'янський § 6, п. 1
 мерсі § 90, п. 5, а, 4
 метáл § 93, п. 1, в
 металурґія § 86, п. 1, а
 методика § 90, п. 5, в, 1
 метр — мэтра § 48, п. 2, д; мэ-
 трів § 55, п. 1
 мэтрó § 100, п. 2
 метрополітєн — мэтрополітєну
 § 48, п. 3, в
 мехáнік § 22, п. 1, прим.
 мехáніко-математичний § 29,
 п. 2, в
 мєцєнат § 38, п. 1, прим. 5
 Мєчислáв § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
 Мєстєчкїн § 104, п. 2, г
 Микїта § 45, 1, п. 1
 Микїтович § 22, п. 10
 Микільська Слобїдка § 38, п. 8,
 прим. 1
 Микóла (парадигма) § 103, п. 1;
 Микóла § 22, п. 10; § 45, 1, п. 1
 Миколáєнко § 101
 Миколáїв § 108
 Миколáївєна § 22, п. 10
 Миколáйович § 22, п. 10
 Микóлівєна § 22, п. 10
 Микóлович § 22, п. 10
 Милєтич § 104, п. 5
 мїля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мимовóлі § 30, п. 1, е
 мимоїздом § 30, п. 1, е
 мимохїдъ § 30, п. 1, е
 мимохїть § 30, п. 1, е
 мину́лий § 2, п. 1
 Миньківський § 8, п. 3, г, 7
 Міргород — Міргорода § 48,
 п. 2, г
 Мирóнов § 104, п. 6, в, 2
 мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мис § 38, п. 8
 мис Дежньóва § 109, п. 2, б
 мис Дóброї Надїї § 110
 мїска — мїсóк § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 мис Капітáна Джєрáльда § 38,
 п. 8, прим. 1
 мисль § 19, п. 3
 мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
 мїти, мїю, мїють § 80, п. 3, б, 1
 мїтий § 84, п. 2, б
 Митїци § 109, п. 4, б, 6
 мїтра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 митрополїт § 90, п. 5, а, 5,
 прим. 2
 Митрофáнов § 104, п. 6, в, 2
 мить, мїттю § 20, п. 4, в
 Михайлівно § 47, А, п. 6, а
 Михайло Балїй — Михайловї Ба-
 лієві § 102, п. 4
 Михайловське § 109, п. 4, б, 2
 Михайло-Коцюбїнське (село) § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б
 михáйло-коцюбїнський § 114,
 п. 3, б
 Михáлковє, Михáлковим § 51,
 п. 3, б
 Михáльченко § 17, п. 6
 Михáльчук § 17, п. 6
 мїша — мїшєй § 47, Б, п. 2, б
 Мїшкїн § 104, п. 6, в, 2
 мишурїно-рїзкий § 114, п. 3, д
 Мишурїн Рїг § 114, п. 3, д
 миш'як § 92, п. 1, а
 мїграція § 87; § 89, п. 2
 мїгши § 8, п. 1, а, 7
 мїдъ § 16, п. 1, а; мїддю § 61,
 п. 3, а
 мїжгїр'я § 6, п. 2; мїжгїр'їв § 55,
 п. 1
 мїжконтинєнтáльний § 21,
 п. 2
 Мїжнародна асоціяція україністєв
 § 38, п. 14, в

Мїжнародний жїночий дєнь § 38,
 п. 22
 Мїжнародний комїтєт Чєрвóного
 Хрєстá § 38, п. 11
 мїжпланєтний § 21, п. 2
 мїй, мój, моє (парадигма) § 75;
 мїй, мого § 8, п. 1, а, 1; мої
 § 4, п. 1
 Мїклошич § 104, п. 5, б
 мїльйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
 мїльйóна § 48, п. 2, д
 мїльйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
 мїльярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
 мїльярда § 48, п. 2, д
 Мїнерáльні Вóди, Мїнерáльних
 Вод § 112, п. 4, а
 мїнімум — мїнімуму § 48, п. 3, є
 Мїністєрство культурї і туризму
 України § 38, п. 14
 Мїністєрство освїти і науки
 України § 38, п. 14
 мїністр § 38, п. 3, прим. 1
 Мїністр освїти і науки України
 § 38, п. 3, прим. 3
 мїні-футбóл § 26, п. 2, 2
 Мїноствїти § 25, п. 4, а
 мїрáж — мїрáжу § 48, п. 3, є
 мїрóшник § 18, п. 4
 мїрра § 89, п. 1
 мїсиво § 22, п. 2
 Мїссїсіпі § 90, п. 5, а, 3
 Мїссурї § 89, п. 3
 мїст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9;
 § 50, п. 2; мóсту (ї мостá)
 § 48, п. 2, в; мóсте § 53, п. 3
 мїсто (парадигма) § 46, II;
 мїсто § 44, II, б; § 45, II, п. 1;
 § 50, п. 2; мїста § 48, п. 1;
 мїсту, мїстовї § 49, п. 2, а;
 мїстом § 51, п. 1; у мїсті § 52,
 п. 3, б; по мїсту, по мїсті
 § 52, п. 3, б, прим.; мїстá
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; мїстáм
 § 56; мїстáми § 58, п. 1
 мїстóк — мїсткá § 8, п. 3, а, 3
 мїсто Кїїв § 27, п. 1
 мїстóчок § 8, п. 3, а, 3
 мїсце (парадигма) § 46, II; мїсце
 § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; мїсцем
 § 51, п. 1; мїсць § 16, п. 2, в;
 § 55, п. 2; мїсцям § 56; мїсцямї
 § 58, п. 1; на мїсцях § 59
 мїськрáда § 20, п. 1, б; § 25,
 п. 4, а
 мїсяцєхїд § 8, п. 3, г, 6
 мїсяць § 18, п. 4; § 38, п. 6,
 прим. 2; мїсяця § 48, п. 2, д;
 мїсяцю § 53, п. 2; на мїсяці
 § 52, п. 3, а
 мїсячний § 18, п. 4
 мїсячник — у мїсячнику § 52,
 п. 2, а
 мїтлá § 2, п. 2, в; мїтел § 2, п. 2,
 в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 мїф § 88; мїфу § 48, п. 3, ж
 мїхонóша § 45, 1, п. 3
 Мїцкєвич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 мїць § 20, п. 4, в; § 44, III; мїци
 § 61, п. 1; мїцию § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а
 Мїчáтек § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 Мїчигáн — Мїчигáну § 48, п. 3, ї
 Мїчурїн § 104, п. 6, а
 мїчурїнець § 38, п. 1, прим. 5
 мїшáти, мїшáю, мїшáють § 80,
 п. 3, б, 3
 мїшєчок § 22, п. 7
 мїшóк — у мїшкú § 52, п. 2, а
 Мїшóдович § 104, п. 4, а
 млин — млинá § 48, п. 3, в
 мм — мїлімєтр § 40
 мобїлізуючий § 84, п. 1, а
 мóвби § 32, п. 1
 мóвно-лїтературний § 29, п. 2, б
 мовностїльовїй § 29, п. 1, б
 мовознавєць § 22, п. 4
 Могилєв § 113, п. 2
 моголівський § 113, п. 2
 могтї § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1;
 § 80, п. 4; мóжу § 8, п. 1, а, 7;

§ 80, п. 4; *можеш* § 80, п. 4;
міг, могла § 8, п. 1, а, 7
могутній § 14; § 67, п. 2, а
модернізм § 22, п. 13
модний § 67, п. 1, а
модус — *модусу* § 48, п. 3, є
мозаїка § 90, п. 5, б
мол — *молу* § 48, п. 3, в
молекула § 86, п. 1, а
молодіцтво § 18, п. 2, а
молодець § 18, п. 2, а; *молодче*
 § 53, п. 3
молодецький § 18, п. 2, а
молодий § 67, п. 1, а; *молоді*
 § 9, п. 2, в
молодиця — *молодиць* § 47, Б,
 п. 4, а
молодість, молодістю § 20, п.
 4, в
молодь, молоддю § 20, п. 4, в
молотити § 84, п. 2, прим. 1, в;
молів, моліла § 8, п. 3, в
молотий § 84, п. 2, прим. 1, в
молотити § 18, п. 4, прим. 2
молотья § 16, п. 1, а; § 18, п. 4,
 прим. 2
Моліх § 38, п. 2, а
моліх війни § 38, п. 2, а, прим. 2
молочай — *молочай* § 48, п. 3, б
Молічний Шлях § 38, п. 6
молочно-білий § 29, п. 2, д
Мольєр § 93, п. 1, а
момент — *моменту* § 48, п. 3, є
монастир § 1, п. 2
монголка, монгольці § 16, п. 2, б,
 прим.
монпансьє § 93, п. 1, а
Монтевідео § 90, п. 5, а, 3
Монтеск'є § 92, п. 1, а
моргнути — *моргни, моргнім(о),*
морніть § 81, п. 1, в
море § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45,
 II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2,
 а, прим.; *моря* § 48, п. 1;
морем § 51, п. 1; *моря* § 54,
 п. 3; § 57, п. 2; § 60; *морів*
 § 55, п. 1; § 55, п. 2; *морям* § 56
море Лантєвих § 109, п. 1, б
моріг § 8, п. 2, в
Моріц § 104, п. 12, б, прим.
мороз § 8, п. 2, в; *морозу* § 48,
 п. 3, д
Мороз — *Мороза* § 48, п. 2, а;
 § 50, п. 1
морозиво § 22, п. 2
морька — *морок* § 8, п. 3, г, 2
морочитися — *не морочся* § 18,
 п. 4, прим. 1
морщити — *морщ, морщити* § 81,
 п. 2, б
морщитися — *не морщся* § 18,
 п. 4, прим. 1
Москві, Москві, Москвою,
у Москві § 112, п. 1, 1
Москві-ріка § 27, п. 1; § 29,
 п. 2, а, прим.; § 38, п. 8
москворіцький § 29, п. 2, а, прим.
моток, мотка § 8, п. 3, г, 1
мотор — *мотора* § 48, п. 2, є
Мотря (парадигма) § 103, п. 1
мотто § 89, п. 1
мотуззя, у мотуззі § 20, п. 4, а
мох, моху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрія — *мрії* § 47, А, п. 1, б; § 47,
 Б, п. 4, б; *мріє* § 47, А, п. 6, б;
мріями § 47, Б, п. 5, б
 «*Мрія*» § 38, п. 20
мужній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
муза § 38, п. 2, а, прим. 1
Музейний провулок § 38, п. 9
мулла § 89, п. 1
Муравйово § 109, п. 8
муркотати, муркочу, муркочуть
 § 80, п. 3, б, 8
муркотити § 80, п. 3, а
Муромцев § 104, п. 2, в
Мурсія § 90, п. 5, а, 2
Мусорський § 104, п. 9
муха, мусі § 47, А, п. 5, прим.
Муїн-Кум § 38, п. 8, прим. 3

Мюллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мюнхен § 38, п. 8, прим. 4
мюрід § 92, п. 2, б
м'ясо § 6, п. 1
м'ясо-вовняний § 29, п. 2, г
м'ясозаготівельний § 29, п. 1, а
м'ясо-молочний § 29, п. 2, г
м'яти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'ятий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'ятлев § 104, п. 2, в

Н

набагато § 30, п. 1, а
на багато § 30, п. 1, а, прим.
набережна Лейтенанта Шмідта
 § 38, п. 8, прим. 1
Набережні Челні § 109, п. 7, в
на бігу § 30, п. 2, а
набик § 30, п. 1, б
набір § 30, п. 1, б
на біс § 30, п. 2, а
набріхувати § 10, п. 2
на вагу § 30, п. 2, а
наверх § 30, п. 1, б
наверху § 30, п. 1, б
навесні § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на весну § 30, п. 2, а
навздогін § 30, п. 1, д
навзнак § 30, п. 1, д
на вибір § 30, п. 2, а
навиворот § 30, п. 1, б
на видноті § 30, п. 2, а
навіліт § 30, п. 1, б
навіслий § 84, п. 1, б
навідліг § 30, п. 1, б
на відмінно § 30, п. 2, а
навідріз § 30, п. 1, б
на відчай § 30, п. 2, а
навік § 30, п. 1, б
навіки § 30, п. 1, б
на віку § 30, п. 2, а
навіч § 30, п. 1, б
навічно § 30, п. 1, а
навіщо § 30, п. 1, г
навідьки § 30, п. 1, д
навколо § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
навкруці § 30, п. 1, д
навулочки § 30, п. 1, д
навмання § 20, п. 4, г
навмісне § 19, п. 3; § 30, п. 1, д
навпаки § 30, п. 1, д
наверейми § 30, п. 1, д
навприсядки § 30, п. 1, д
навпростець § 30, п. 1, д
навряд § 30, п. 1, д
навскіч § 30, п. 1, д
навіскіс § 30, п. 1, д
навскосі § 30, п. 1, д
навсправжки § 30, п. 1, д
навістіж § 30, п. 1, д
навіткача § 30, п. 1, д
навчальний § 29, п. 2, б; § 67,
 п. 1, а
навчально-виховний § 29, п. 2, б
Нагаєва бухта § 38, п. 8
на гамуз § 30, п. 2, а
Нагасакі § 90, п. 5, а, 3
нагірний § 67, п. 1, а
нагір'я — *нагір'їв* § 55, п. 1
на голову § 30, п. 2, а
на-гора § 30, п. 1, б
нагорода — *нагород* § 8, п. 3, г, 2
нагору § 30, п. 1, б
надалі § 30, п. 1, а
надвечір § 30, п. 1, б
надвоє § 30, п. 1, г
надворі § 30, п. 1, б
наздогодь § 30, п. 1, б
Надніпрянщина § 38, п. 12, прим.
надзель § 30, п. 1, б
на диво § 30, п. 2, а
надія (парадигма) § 46, I; *надія*
 § 45, I, п. 2; *надії* § 47, А, п. 1, б;
 § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *надію*
 § 47, А, п. 3; *надією* § 47, А, п. 4;
 у *надії* § 47, А, п. 5; *надій* § 47,
 Б, п. 2, а; *надіям* § 47, Б, п. 3, б
Надія Балій — *Надії Балій* § 102,
 п. 4
надмір § 30, п. 1, б

надміру § 30, п. 1, б
 на добраніч § 30, п. 1, а, прим.
 надівго § 30, п. 1, а
 на дозвіллі § 30, п. 2, а
 надпотужний § 21, п. 2
 над сілу § 30, п. 2, а
 на жаль § 30, п. 2, а
 назавжди § 30, п. 1, а
 на завтра § 30, п. 1, а, прим.
 назад § 30, п. 1, б
 назавхв'ят § 30, п. 1, б
 назва — назв § 47, Б, п. 2, а
 наздогад § 30, п. 1, б
 наздогін § 30, п. 1, д
 на зло § 30, п. 2, а
 назовсім § 30, п. 1, а
 на зразок § 30, п. 2, а
 назустріч § 30, п. 1, б
 найвний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
 найздом § 30, п. 1, б
 наїстися — наївся, наївсь § 33,
 А, п. 1, в
 найбільш зручний § 69, п. 2, б
 найбільший § 69, п. 2, а
 найбільш стійкий — найбільш
 стійка § 69, п. 2, б
 найкращий — найкраща § 69,
 п. 2, а
 наймення § 8, п. 3, г
 найменший — найменше § 69,
 п. 2, а
 найменш приємний — найменш
 приємне § 69, п. 2, б
 налетівши § 85, п. 2
 налетіти — налетів § 85, п. 2
 налити — наллю § 20, п. 4, г
 на льоту § 30, п. 2, а
 Нальчик § 109, п. 4, б, 1
 намалювати, намалюю, намалюють
 § 80, п. 3, б, 4
 на мить § 30, п. 2, а
 намічуваний § 84, п. 2, а
 наморозь § 16, п. 1, а
 наніз § 30, п. 1, б
 нанизу § 30, п. 1, б
 на ніщо § 30, п. 2, а
 на око § 30, п. 2, а
 набісліп § 30, п. 1, д
 наостанку § 30, п. 1, б
 наостанок § 30, п. 1, б
 напам'ять § 30, п. 1, б
 напевне § 30, п. 1, в
 наперебий § 30, п. 1, б
 напереваги § 30, п. 1, б
 наперед § 30, п. 1, б
 напередодні § 31, п. 1, а
 наперекір § 30, п. 1, б
 напереріз § 30, п. 1, б
 написати — напишу § 80, п. 8,
 б, 1
 напівавтомат § 26, п. 1, д
 напівдорозі § 30, п. 1, б
 напівсбн § 26, п. 1, д
 напідп'ятку § 30, п. 1, б
 напоготові § 30, п. 1, д
 напок'аз § 30, п. 1, б
 наполовіну § 30, п. 1, б
 на поруки § 30, п. 2, а
 на потім § 30, п. 1, а, прим.
 нап'охвати § 30, п. 1, б
 напоч'атку § 30, п. 1, б
 напр. — наприклад § 40
 наприкінці § 31, п. 1, а
 наприклад § 30, п. 1, б
 напровесні § 30, п. 1, б
 напролом § 30, п. 1, б
 напропале § 30, п. 1, б
 напроті § 31, п. 1, б
 на прощання § 30, п. 2, а
 напруга § 80, п. 6, в, прим. 1
 напруження § 22, п. 5; § 80, п. 6,
 в, прим. 1
 напружуватися — напружуюсь
 § 80, п. 6, в, прим. 1
 на радість § 30, п. 2, а
 на радіощах § 30, п. 2, а
 нараз § 30, п. 1, б
 наректіі § 10, п. 2
 наріштіі § 30, п. 1, б
 нарис — нарису § 48, п. 3, ж

нарівні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
 нарізно § 30, п. 1, в
 нарікати § 10, п. 2
 народ § 8, п. 3, г, 7; § 50, п. 2
 Народна палата Республіки Індії
 § 38, п. 13
 народний § 8, п. 3, г, 7; § 67, п. 1, а
 народний артист України § 38,
 п. 3, прим. 1
 Народний рух України § 38, п. 14, в
 народно-визвольний § 29, п. 2, б
 народногосподарський § 29, п. 1, б
 народнопоетичний § 29, п. 1, б
 народозхват § 30, п. 1, б
 на руку § 30, п. 2, а
 Нар'ян-Мар § 114, п. 3, в
 на самоті § 30, п. 2, а
 насамперед § 30, п. 1, е
 на світ'анку § 30, п. 2, а
 Нас'єдкін § 104, п. 2, г
 насілу § 30, п. 1, б
 насіння § 22, п. 5
 на скаку § 30, п. 2, а
 наскоком § 30, п. 1, б
 наскрізь § 30, п. 1, а
 на сл'аву § 30, п. 2, а
 на слово § 30, п. 2, а
 на сміх § 30, п. 2, а
 на совість § 30, п. 2, а
 на сором § 30, п. 2, а
 наспід § 30, п. 1, б
 наспіх § 30, п. 1, б
 насподі § 30, п. 1, б
 насправді § 30, п. 1, а
 насторожі § 30, п. 1, б
 Нат'алка, Нат'алці § 16, п. 2, б,
 прим.
 Нат'алчин § 16, п. 2, б, прим.
 Нат'аля (парадигма) § 103, п. 1
 натроє § 30, п. 1, г
 натхнути § 18, п. 4, прим. 2
 натщ'єсерце § 30, п. 1, е
 «Наука і суспільство» § 38, п. 18
 науково-технічний § 29, п. 2, б
 на ур'а § 30, п. 1, а, прим.
 нафтохімічна компанія «Оксиден-
 таль петролеум корпорейшн»
 § 38, п. 17
 нахил — нахилові § 49, п. 1
 Нахичевань § 109, п. 9, а, 3
 на ходу § 30, п. 2, а
 Нацбанк § 25, п. 4, а
 Національна академія наук Укра-
 їни § 38, п. 15, б
 Національна бібліотека України імені
 В.І. Вернадського § 38, п. 15, а
 Національна гвардія України § 38,
 п. 13
 Національна опера України
 ім. Т.Г. Шевченка § 38, п. 15,
 б, в, прим.
 національний — національні збори
 § 38, п. 13, прим.
 Національний банк України § 38,
 п. 14
 Національний художній музей
 України § 38, п. 15, б
 начеб § 32, п. 1
 начебто § 32, п. 1
 нач'єтверо § 30, п. 1, г
 наш § 75; нашого, нашої, нашою
 § 9, п. 2, в
 нашвидку § 30, п. 1, в
 нашвидкуруч § 30, п. 1, е
 на шкоду § 30, п. 2, а
 на щаст'я § 30, п. 2, а
 нащо § 30, п. 1, г
 наяву § 30, п. 1, б
 Нгуєн Конг Хоан § 106, п. 1, д
 н. е. — нашої ери, до н. е. — до
 нашої ери § 40
 неабіхто § 33, А, п. 1, е
 неабіякий § 33, А, п. 1, е
 небалакучий § 33, А, п. 1, е
 Нев'а § 109, п. 1
 невблаганний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 невваж'аючи на... § 33, А, п. 1, е
 невваж'аючи на те що § 32, п. 2, б
 невгасимий § 33, А, п. 1, г
 невдалий § 33, А, п. 1, е

невдівзі § 33, А, п. 1, г
 невдогад § 33, А, п. 1, е
 невеселій § 33, А, п. 1, е
 невже § 33, А, п. 1, е
 невинно § 33, А, п. 1, г
 не від того § 33, А, п. 2, е
 невільник § 33, А, п. 1, г
 невміння § 33, А, п. 1, е
 неволити § 33, А, п. 1, г
 неволя § 33, А, п. 1, е
 невп'ятку § 33, А, п. 1, е
 невпінний § 33, А, п. 1, г
 невпінно § 33, А, п. 1, г
 Неврлий § 104, п. 10
 неврожай § 33, А, п. 1, е
 невсипуций § 33, А, п. 1, г
 невтямки § 30, п. 1, а; § 33, А,
 п. 1, е
 невчений § 33, А, п. 1, е
 негідано § 33, А, п. 1, е
 негідний § 33, А, п. 1, г
 негарзд § 30, п. 1, а
 негода § 33, А, п. 1, г
 Негоріле § 109, п. 1, в
 недавній § 67, п. 2, а
 недалєко § 33, А, п. 1, е
 недарма § 33, А, п. 1, е
 Недич § 104, п. 1
 недобачати § 33, А, п. 1, д
 недобиток § 33, А, п. 1, д
 недобрий § 33, А, п. 1, е
 недовіконаний § 33, А, п. 1, д
 недовіконувати § 33, А, п. 1, д
 недодержаний § 33, А, п. 1, д
 недодержати § 33, А, п. 1, д
 недоволений § 20, п. 2, б
 недозрілий § 33, А, п. 1, д
 недоїдати § 33, А, п. 1, д
 недоїдок § 33, А, п. 1, д
 недоказаний § 33, А, п. 1, д
 недоказувати § 33, А, п. 1, д
 недокрів'я § 33, А, п. 1, д
 недолік § 33, А, п. 1, д
 недоліток § 33, А, п. 1, д
 недолюблювати § 33, А, п. 1, д
 недоля § 33, А, п. 1, е

недооцінений § 33, А, п. 1, д
 недооцінювати § 33, А, п. 1, д
 недопінаний § 33, А, п. 1, д
 недоплатити § 33, А, п. 1, д
 недорід § 33, А, п. 1, д
 недоріка § 45, І, п. 1
 недорослий § 33, А, п. 1, д
 не досить § 33, А, п. 2, е
 недостача § 33, А, п. 1, д
 не досяжність § 33, А, п. 1, д
 недотепа § 33, А, п. 1, д
 недоторканний § 20, п. 2, б
 недоторканність § 33, А, п. 1, д
 недуб § 33, А, п. 1, д
 недочувати § 33, А, п. 1, д
 недочутий § 33, А, п. 1, д
 недуга § 33, А, п. 1, г
 не дуже § 33, А, п. 2, е
 недурно § 33, А, п. 1, е
 не-Європа § 33, А, п. 3, в
 Нєсдлий § 104, п. 10
 нежить § 33, А, п. 1, г
 незабаром § 33, А, п. 1, г
 незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакінчений — незакінчена пра-
 ця § 33, А, п. 1, е
 незбагнений § 33, А, п. 1, е
 незважаючи на... § 33, А, п. 1, е
 незважаючи на те що § 32, п. 2, б
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 нездужати § 33, А, п. 1, г
 не здужати § 33, А, п. 1, г
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 33, А, п. 1, г
 не зовсім § 33, А, п. 2, е
 незрівняний § 20, п. 2, б
 не з руки § 30, п. 2, а
 незчислений § 20, п. 2, б
 незчутися § 33, А, п. 1, г
 нез'ясований — нез'ясовані пи-
 тання § 33, А, п. 1, е
 Нельсон § 93, п. 1, б

немалий § 33, А, п. 1, е
 немов § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 немовби § 32, п. 1
 немовбито § 32, п. 1; § 33, А,
 п. 1, б
 немовля § 33, А, п. 1, г
 немовлятко — немовляткові (не-
 мовлятку) § 49, п. 1
 не можна § 33, А, п. 2, е
 ненавидіти § 33, А, п. 1, г
 ненависний § 33, А, п. 1, г
 ненависть § 33, А, п. 1, г
 ненастанний § 33, А, п. 1, г
 неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 неначебто § 32, п. 1
 Ненецький автономний округ § 38,
 п. 12
 неоліт § 38, п. 22, прим. 1
 неоцінений § 23, п. 2
 неоцінений § 23, п. 2
 неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
 Непійвода § 106, п. 2, а
 Непійвіво § 26, п. 1, г
 неписьменний § 33, А, п. 1, е
 неподоланий § 23, п. 2
 непокоїтися § 33, А, п. 1, г
 непорушно § 33, А, п. 1, г
 непосіда § 45, І, п. 1
 непохитний § 33, А, п. 1, г
 неправда § 33, А, п. 1, е
 непримиренний § 20, п. 2, б
 нержавіючий — нержавіюча сталь
 § 33, А, п. 1, е
 несамовіто § 33, А, п. 1, г
 несказаний § 23, п. 2
 несказаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 несказанно § 33, А, п. 1, г
 нескінчений § 23, п. 2
 нескінченний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 неславити § 33, А, п. 1, г
 не славити § 33, А, п. 1, г
 неспілий § 33, А, п. 1, е
 несподіванка § 33, А, п. 1, е
 неспростований — неспростова-
 ні факти § 33, А, п. 1, е

несті § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
 7; § 83; несу § 2, п. 1; § 8, п. 1,
 а, 7; § 80, п. 3, б, 7; несуть § 80,
 п. 3, б, 7; ніс § 8, п. 1, а, 7; § 80,
 п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; несла
 § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; несла,
 несли § 80, п. 9
 Нєстір, Нєстора, Нєсторові § 103,
 п. 2, прим. 1
 Нєстор Літопісець § 38, п. 1
 нестямитися § 33, А, п. 1, г
 нестямний § 33, А, п. 1, г
 не сьогодні-завтра § 25, п. 4, в
 не треба § 33, А, п. 2, е
 нетто § 89, п. 1
 Нетудихата § 106, п. 2, б
 неук § 33, А, п. 1, г
 нехворощ — нехворощу § 61,
 п. 3, б
 Нехорішев § 104, п. 2, в
 нехотя § 33, А, п. 1, е
 не цілком § 33, А, п. 2, е
 Нечуй-Левіцький § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, б
 «Ніва» § 38, п. 25
 Ніжній Новгород § 110
 Ніжня Тунгуска § 109, п. 7, а
 Нижньодунайська низовина § 114,
 п. 2, а, прим.
 Нижньоколімськ § 114, п. 2, а
 нижчепідписаний § 25, п. 1, ува-
 га; § 29, п. 1, г
 ніжчий, ніжче § 18, п. 3
 низовина § 114, п. 2, а, прим.
 низький § 18, п. 3
 Никіфоров § 104, п. 6, в, 2
 нирка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 нити, нію, ніють § 80, п. 3,
 б, 1
 Ничіпір § 103, п. 2, прим. 1
 ніби § 32, п. 1
 нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; нігті
 § 18, п. 4, прим. 2
 ніде § 33, А, п. 1, ж

ніде § 33, А, п. 1, ж
 ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
 ножá § 48, п. 2, в; § 50, п. 1,
 прим.; ножéм § 51, п. 1; ножі
 § 54, п. 2
 ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
 § 22, п. 8
 ні живий ні мёртвий § 33, А, п. 2,
 ж
 Ніжин § 113, п. 1
 ніжинський § 131, п. 1
 ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
 нізащó § 33, А, п. 1, ж
 нізвідки § 33, А, п. 1, ж
 нізвідкіля § 33, А, п. 1, ж
 Нікарагуа § 112, п. 7
 Нікітін § 104, п. 6, в, 2
 Ніколаєв § 104, п. 6, в, 2
 Ніколаєвськ-на-Аму́рі § 109, п. 4,
 б, 2
 ніколи § 33, А, п. 1, ж
 ніко́ли § 33, А, п. 1, ж
 Нікополь § 108, прим.
 ні кро́ку да́лі § 33, А, п. 2, ж
 Ніл § 90, п. 5, а, 3; Нілу § 48, п. 3, і
 німецький § 18, п. 1, а
 Німеччина § 18, п. 1, а
 німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ніна Байко — з Ніною Байко
 § 102, п. 4
 ні на гріш § 30, п. 2, а
 ні на ма́ковé зерно́ § 33, А, п. 2, ж
 ніна́що § 33, А, п. 1, ж
 Ніпель (парадигма) § 103, п. 3
 ні па́ва ні га́ва § 33, А, п. 2, ж
 ні ри́ба ні м'ясо́ § 33, А, п. 2, ж
 ні се ні те § 33, А, п. 2, ж
 ніскільки § 33, А, п. 1, ж
 нісши § 8, п. 1, а, 7
 ні сюді ні туди § 33, А, п. 2, ж
 ні так ні сяк § 33, А, п. 2, ж
 нітро́хи § 33, А, п. 1, ж
 ніхто́ § 33, А, п. 1, ж; § 79; ніко́-
 го § 33, А, п. 1, ж; § 79;
 нікому, нікі́м, ні на ко́му § 79

Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
 ніцький § 113, п. 2, б
 ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
 § 20, п. 4, в; но́чі § 8, п. 1, а,
 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; ні́чно
 § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; но́чэй § 62, п. 2;
 но́чам § 62, п. 3; но́чами § 62,
 п. 4; по но́чах § 62, п. 5
 ні́чий, ні́чим § 33, А, п. 1, ж
 ні́чний § 18, п. 4
 ніша § 90, п. 5, а, 5
 ніщо́, нічо́го § 33, А, п. 1, ж
 нія́к § 33, А, п. 1, ж
 нія́кий § 33, А, п. 1, ж; § 79; ні-
 я́кого § 79; нія́кому § 33, А,
 п. 1, ж; § 79; нія́ким, ні на я́ко-
 му (й ні на я́кім) § 79
 НЛО § 39, п. 2
 Нобелівська премо́ія § 38, п. 26, в
 Но́ва Гвіне́я § 38, п. 8, прим. 1
 но́вація § 89, п. 2, прим.
 Но́вгород § 25, п. 3, б; § 114,
 п. 2, г; Но́вгорода § 48, п. 2, г
 Но́вгород-Сіверський § 108; § 112,
 п. 4, б; Но́вгорода-Сіверського,
 Но́вгороду-Сіверському § 112,
 п. 4, б
 новгородський § 114, п. 2, г
 но́вела § 86, п. 1, а
 Но́ве Місто § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, д
 но́вий § 67, п. 1, а
 Но́вий рік § 38, п. 22
 Но́вий Сад § 114, п. 1, а
 Но́виков § 104, п. 6, в, 4
 Но́виков-Прибой § 106, п. 3, б
 Но́ві За́мки § 109, п. 7, г
 Но́ві Ключі § 109, п. 7, в
 но́вітній § 67, п. 2, а
 но́віший § 69, п. 1, а
 Новово́лінськ § 114, п. 2, а
 Новогра́д-Во́лінський, Новогра́да-
 Во́лінського, Новогра́дові-Во́лін-
 ському § 112, п. 4, б

новоіра́ндський § 90, п. 5, б
 новомі́ський § 114, п. 2, д
 Новомлі́нівська сі́льра́да § 38, п. 12
 Новоросі́йська губе́рнія § 38, п. 12
 Новосі́бірськ § 109, п. 4, б, 8;
 § 114, п. 2, а
 Новосі́бірські́ остро́ви § 114, п. 2,
 а, прим.
 Новосі́лки-на-Дні́прі § 114, п. 3, г
 новосі́лківський-на-Дні́прі § 114,
 п. 3, д
 Новосьо́лов § 104, п. 3, б
 Но́вотний § 104, п. 10
 новоутво́рений § 29, п. 1, г
 Новочерка́ськ § 109, п. 1
 но́га § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б;
 § 47, А, п. 5, прим.; но́зі § 47,
 А, п. 5, прим.; ні́г § 8, п. 1, а, 2
 но́жівка § 22, п. 11
 Но́йба́уер § 95, п. 2
 Но́йбра́нденбург § 95, п. 2
 норд-в́ест § 26, п. 2, 3
 норд-о́ст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
 норд-о́стівський § 29, п. 2, е
 Нортга́йм § 95, п. 2
 носі́ти § 22, п. 5; § 80, п. 5;
 но́шу § 80, п. 5
 носі́й — носі́єві § 49, п. 1; на
 носі́єві § 52, п. 1, а
 носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5;
 § 80, п. 6, в
 носо́к, носка́ § 8, п. 3, г, 1
 носорі́г § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, в
 но́тація § 89, п. 2, прим.
 но́чви § 66, п. 1, а; но́чв, но́чов
 § 66, п. 2, в; но́чвам § 66, п. 3,
 а; но́чвами § 66, п. 5, а; у но́ч-
 вах § 66, п. 6
 но́шений § 80, п. 6, а
 НТШ § 41, п. 5
 нульові́й § 23, п. 7
 Нур е́д Ді́н § 38, п. 1, прим. 1;
 § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
 нуредді́нівський § 107, п. 3
 Нью-Йо́рк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г

ню-йо́рський § 114, п. 3, г
 Ньюто́н § 93, п. 1, а
 нюа́нс § 93, п. 2
 ня́нн § 67, п. 1, б
 нянька § 17, п. 2
 няньчін § 17, п. 2
 няньчити § 17, п. 2

О

о. — о́стрів § 40
 Об, О́бі § 112, п. 1, III; О́б'ю
 § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III;
 на О́бі § 112, п. 1, III
 оба́біч § 30, п. 1, е
 оббі́ти § 20, п. 1, а
 о́бер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
 об'е́м § 6, п. 3
 обі́два, обі́дві, обо́х, обо́м, обо́ма,
 на обо́х § 70, п. 9
 обі́д — по обі́ді § 52, п. 3, б, прим.
 обі́дній § 67, п. 2, а
 обі́к § 30, п. 1, б
 обі́руч § 30, п. 1, е
 обі́ч § 30, п. 1, б
 об'ї́хати § 4, п. 3
 обл. — о́бласть § 40
 о́бласть — о́бласте́й § 62, п. 2
 облі́вконко́м § 25, п. 4, а; § 39,
 п. 1, б
 облі́ччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1;
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; облі́ччю
 § 49, п. 2, а; облі́ччям § 51,
 п. 2; § 56; на облі́ччі § 52, п. 3,
 б; облі́ч § 55, п. 2; облі́ччями
 § 58, п. 1; на облі́ччях § 59
 обо́с, обо́х, обо́м § 70, п. 8
 оборо́г § 8, п. 2, в
 обпа́лити § 21, п. 2
 обра́жати § 43
 обра́з — обра́зу § 48, п. 3, ж; об-
 ра́зи § 43
 обра́з — обра́зі § 43
 обра́за — обра́зи § 43
 обтру́сити § 21, п. 2
 овва́ § 20, п. 3

овес § 8, п. 1, а, 5; *вівса* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 3, б; *вівса, вівсі* § 54, п. 3
Ов'їдо § 91, п. 2
Овідій § 90, п. 5, а, 3
овочевий § 23, п. 7
овочесховище § 25, п. 2, а
овруцький § 113, п. 2, б
Овруч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огненний § 20, п. 2, в
ого-го § 25, п. 4, г
огорожа — огорож § 8, п. 3, г, 2
Одárка, Одáрок § 103, п. 1, прим. 2
одвіку § 30, п. 1, б
одержати § 2, п. 1
Одеса § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; *Одеси, в Одесі* § 112, п. 1, І
одеський § 113, п. 2, в
одін, одна, одне (одно) (парадигма) § 70, п. 1; *одного, одному, одній* § 70, п. 1, прим.
одинадцятро § 70, п. 10
одинадцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинадцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одін в одін § 30, п. 2, б
одін до одного § 70, п. 1, прим.
Одинцов § 104, п. 6, в, 2
одна двадцять — на одну двадцять § 72, п. 1
одна друга § 72, п. 1
одна третя § 72, п. 1
одна четверта § 72, п. 1
одним одна § 25, п. 4, б, прим.
одноденний § 25, п. 3, а
оз. — озеро § 40
озеро § 114, п. 2, а, прим.; *озер* § 8, п. 3, г, 3; § 55, п. 2
Озеров § 104, п. 1
озеро Льмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
озеро Селігер § 109, п. 4, а, 1
озерце § 8, п. 3, г, 3; *озерце* § 55, п. 2, прим.

ознайти — *ознайом, ознайомте* § 81, п. 2, б
Окаймів § 104, п. 3, а
О'Кейсі § 106, п. 1, г, прим. 1
око § 58, п. 2, прим.; *очи* § 54, п. 2; *очей* § 55, п. 3; *очіма* § 58, п. 2, прим.
околиця § 18, п. 4
околичний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
околичний § 67, п. 2, б
О'Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрім § 31, п. 1, б
округляйцеподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуляри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *окулярів* § 66, п. 2, б
Олэг (парадигма) § 103, п. 2
Олександр Невський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрович § 101
олександро-пащенківський § 114, п. 3, б
Олександро-Пащенкове § 114, п. 3, б
Олександренко § 101
Олексій, Олексієва § 23, п. 7
Олексійович § 22, п. 10
Олена Прекрасна § 106, п. 1, а
Оленій (острів) § 109, п. 7, а
олень — оленів § 57, п. 1
Оленьок § 109, п. 2, б
Олефір, Олефіра § 103, п. 2, прим. 1
оливець § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *оливіця* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 2, в; § 50, п. 1, прим.; *оливіці* § 57, п. 2
олістий § 23, п. 6
Олійникова Слобода § 114, п. 3, д
олійниково-слобідський § 114, п. 3, д
Олонець § 109, п. 9, б
Ольвія, Ольвії, Ольвією, в Ольвії § 112, п. 1, І
Ольга § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Ользі* § 103, п. 1, прим. 1

Ольгопіль § 108, прим.; § 114, п. 2, г
ольгопільський § 114, п. 2, г
Ольжис § 23, п. 4, прим.
Ольстер § 86, п. 1, б
ом — омів § 55, п. 1
Онега § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онезький § 113, п. 2, а
Ониська § 18, п. 1, г, прим.
Онисько § 18, п. 1, г
Онисьчин § 18, п. 1, г, прим.
Онисьченко § 18, п. 1, г
Онисьчук § 18, п. 1, г
опектіся — опікся § 80, п. 9, прим. 3
Оперний театр (Національна опера України ім. Т.Г. Шевченка) § 38, п. 15, в, прим.
опівдні § 30, п. 1, б
опівночі § 30, п. 1, б
опік § 8, п. 3, г, 5; *опіку* § 8, п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
опліч § 30, п. 1, б
опух — опуху § 48, п. 3, і
Організація Об'єднаних Націй § 38, п. 11
організуючий § 84, п. 1, а
органічний § 23, п. 3
орден — орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Почесного легіону, орден «Маті-героїня», орден Пошани § 38, п. 24
орел, орла § 8, п. 3, г, 1; *орле* § 53, п. 3
Орел § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, ІІ; § 113, п. 2; *Орла* § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, ІІ; *Орлом, в Орлі* § 112, п. 1, ІІ
Орехово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Орехово-Зуєва* § 112, п. 5; *Орехово-Зуєвом* § 51, п. 3, б; *в Орехово-Зуєві* § 112, п. 5
орехово-зуєвський § 114, п. 3, а
оркестр — оркестру § 48, п. 3, б
орліний § 23, п. 5
орлії § 67, п. 2, в
орлівський § 113, п. 2
ортодокс § 88
ортопедичний § 23, п. 3
ортопедія § 88
орфографія § 88
освітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
освітнянський § 17, п. 2
осел — на ослі § 52, п. 1, б, прим.
Осел § 38, п. 2, б
осетін § 113, п. 1; *осетіни* § 54, п. 1, прим.; *осетинів* § 55, п. 1, прим.
осетинський § 113, п. 1
Осипович § 109, п. 4, б, 6
осілий § 84, п. 1, б
осінній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
осінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в;
осені, осінню § 8, п. 1, а, 1
Осло § 86, п. 1, а
Осман-паша § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
основа — основ § 8, п. 3, г, 3
основний § 8, п. 3, г, 7
особа § 8, п. 1, а, 2; *осіб* § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, г, 3
Оссіан § 90, п. 5, а, 2
останній § 67, п. 2, а; *останнє* § 5, п. 2
Остер — Остра § 48, п. 2, г
острів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; *острову* § 49, п. 2, б
Острівський § 104, п. 9
Остроз § 113, п. 2, а
острозький § 113, п. 2, а
остюкуватий § 23, п. 8
ось-ось § 30, п. 3, г
отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отакій-то § 33, А, п. 3, а

отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отепёр § 20, п. 1, а, прим.
отже § 32, п. 1
отже ж § 32, п. 2, а
отоді § 20, п. 1, а, прим.
отож § 32, п. 1
отож-то § 32, п. 3
отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
отримувати § 2, п. 1
отут § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
офіційний § 88
Охтірка § 108
оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
очевідний § 25, п. 2, а
очевідно § 30, п. 1, д
очерёт — *очерету* § 48, п. 3, б
очікуваний § 24, п. 1
очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3;
Павлов § 8, п. 3, г, 4
павловський § 8, п. 3, г, 4
павутіння § 22, п. 5
Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, г
Пайонк § 104, п. 8, б
Пакистан § 90, п. 5, в, 5
Пак Ті Вон § 106, п. 1, д
Палáжка, Палáжці § 103, п. 1, прим. 1
Палáта мiр i вимiрних приладiв § 38, п. 14
палáц § 17, п. 7; § 45, II, п. 1;
палáцу § 48, п. 3, в
палацiвий § 23, п. 7
Палáц урочиcтиx подiй § 38, п. 15, в
Пáлацький § 104, п. 10
палеозойська ера § 38, п. 22, прим. 1
палеолiт § 38, п. 22, прим. 1

Палéрмо § 86, п. 2
Палестiна § 90, п. 5, в, 5
пáлець § 16, п. 1, а; *пáльци* § 16, п. 2, б
пáливо § 22, п. 2
Пáлицин § 104, п. 6, в, 4
пáличка § 22, п. 7
пáльма — *пальм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
пáльто § 100, п. 2; *пальт* § 55, п. 2
Памiр — *Памiру* § 48, п. 3, і
памфлét — *памфлétу* § 48, п. 3, ж
пан — *пане лейтенáнте* § 53, п. 4, прим. 1
Панáмський перешийок § 38, п. 8
Панáс Мiрний § 106, п. 1, б
пан'європéйський § 6, п. 3
пáни — *пáни Катерино* § 53, п. 4, прим. 2
Панiбудьлáска § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; *Панiбудьлáски, Панiбудьлáсци* § 102, п. 1
Панкратьев § 104, п. 12, а, 1
пáнна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; *панн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Пáнченко § 17, п. 6
Паперiвка § 38, п. 5
папiр § 8, п. 2, д, прим.; § 45, II, п. 1; *папéру* § 8, п. 2, д, прим.
пáпка, пáпок § 8, п. 2, а, прим. 2
панáоя § 90, п. 4
Парáска § 18, п. 1, г, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; *Парáсок* § 103, п. 1, прим. 2
Парáсчин § 18, п. 1, г, прим.
парашут § 90, п. 6
Пáрдубице § 109, п. 1, в, прим.
Парiж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; *Парiжа* § 48, п. 2, г
Парiзька комуна § 38, п. 22
парiзький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а

парiрувати § 24, п. 3
парi § 90, п. 5, а, 4
парк — *парку* § 48, п. 3, б
паркáн — *паркáну, паркáна* § 48, п. 3, в
парлáмент § 38, п. 13, прим.
Парнáс § 38, п. 8, прим. 4
пароксiзм § 90, п. 5, в, 1
пароплáв — *пароплáва* § 48, п. 3, и
пáросток, пáросткa § 8, п. 3, г, 1
пáрта — *парт* § 8, п. 2, а, прим. 2
партизán — *пiтi в партизáни* § 57, п. 1
партiйний § 90, п. 5, а, 2
партiйно-полiтiчний § 29, п. 2, б
пáртiя § 44, 1
Пáртiя демократiчного вiдроджен-ня України § 38, п. 13
пáрубок § 18, п. 2, а
парубóцтво § 18, п. 2, а
парубóцький § 18, п. 2, а
парувáти § 24, п. 3
парфумерiя § 90, п. 6
парфуми § 90, п. 6
пáсажiр § 45, II, п. 1
Пáсiка § 38, п. 6
пáсмо, у пáсмi § 17, п. 3, прим.
пáсти, пáсу, пáсуть § 80, п. 3, б, 7
пáстися — *пáсса* § 20, п. 1, г
пáуза § 94
Пáульсен § 94
пáфос § 88
пацiéнт § 91, п. 2
пáяц § 17, п. 7
пéвен § 67, п. 1, в
пéвнiсть, пéвностi, пéвнiстю § 8, п. 1, а, 1
пéдагóг § 14
пéдáль § 86, п. 1, б
пéдантiзм § 22, п. 13
пéйзажiст § 22, п. 13
пéйзажiст-худóжник § 27, п. 3
пектiй § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печу* § 80, п. 4;

§ 81, п. 2, в, прим. 2; *печéш* § 80, п. 4; *пiк* § 80, п. 9; *пеклá, пеклó, пеклi* § 80, п. 9; *пектi-му, пектiмеш, пектiме, пектiмемо (пектiмем), пектiмемте, пектiмуть* § 80, п. 8, а, 2; *печi, печiм(о), печiть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пектiся, пектiсь § 83
пекучiсть — *пекучостi* § 9, п. 2, а
пеленá § 2, п. 2, а
пéлех § 8, п. 2, в
Пелопоннéc — *Пелопоннécу* § 48, п. 3, і
Пéнжинo § 113, п. 1
пéнжинський § 113, п. 1
Пéнза § 109, п. 1
пéннi § 89, п. 1
Пенсiльвáния-авеню § 38, п. 8
пень — *пнéвi* § 49, п. 1
пéньок § 22, п. 12
первiснообшiчний § 29, п. 1, б
Пéребийнiс § 26, п. 1, г
перεбрiхувати § 2, п. 3, б
перεверiшувати § 10, п. 2
перεвiрити — *перεвiр* § 17, п. 1
пéред § 8, п. 2, в
пéреднiй § 67, п. 2, а
перεдовiк § 22, п. 1
перεдоплáта § 21, п. 2
перεдусiм § 30, п. 1, г
перεдчáсний § 21, п. 2
перεинáкшити § 4, п. 4, прим.
перεкóнувати § 10, п. 1
перεкотiполе § 26, п. 1, г
Пéрелéсник § 38, п. 2, б
перεмальбóваний § 24, п. 2
перεмальбóвувáння § 24, п. 2
перεмальбóвувати § 24, п. 2
Пéрэмiшль § 113, п. 2, в, прим.
перεмишльський § 113, п. 2, в, прим.
перεмóга § 45, I, п. 1; *перεмóги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перεмóзи* § 47, А, п. 2; *перεмóгу*

§ 47, А, п. 3; *перемогою* § 47, А, п. 4; у *перемозі* § 47, А, п. 5; *перемого* § 47, А, п. 6, а *переможений* § 80, п. 6, а *переможець* § 22, п. 4
перебір, перебору § 8, п. 3, г, 5 *перетворюючий* § 84, п. 1, а *перістий* § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
 «*Перлина стелу*» § 38, п. 25
перо — пера § 54, п. 3
Перська затока § 38, п. 8; § 110
Перун § 38, п. 2, а
перієнція § 89, п. 2
Перше Садове § 114, п. 1, в
Перше травня § 38, п. 22
1 Травня § 38, п. 22, прим. 2
перший, перша, перше § 71, п. 1; *першої, першою* § 9, п. 2, в
Першотравнєве § 114, п. 2, б
пес — пса § 48, п. 2, б
пестливий § 19, п. 1
Петра й Павла § 38, п. 22
Петрів § 8, п. 1, а, 3; *Петрова* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петрове* § 23, п. 7; *Петрового* § 8, п. 1, а, 3
Петріака § 38, п. 22
Петро § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петрові* § 49, п. 1; *Пётре* § 53, п. 3
Петров § 104, п. 1
Петро Кузьмич — Пётре Кузьмичу § 53, п. 4, прим. 4
Петропавлівка § 114, п. 3, б
печений § 20, п. 2, в, прим.
печений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
печиво § 22, п. 2
Печиводи § 114, п. 2, в
печиводівський § 114, п. 2, в
п'єдестал § 91, п. 2; § 92, п. 1, а
П'ємонт § 92, п. 1, а
п'єса § 90, п. 5, а, 2

Пешківський § 104, п. 2, г
Пивоваров § 104, п. 6, в, 2
Пиліпівка § 88, п. 22
Пил'єв § 104, п. 6, в, 2
пирій — пирієм § 51, п. 1
Пирятин — Пирятин § 48, п. 2, г
писав-писав § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, писаря § 45, II, п. 2
Писарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писати § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г; *пишу* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиші, пишім (о), пишійть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писати* § 80, п. 8, а, 1
Пісемський § 8, п. 3, г, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письменник § 20, п. 1, в
письмо § 17, п. 3, прим.; на *письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
питання — питань § 55, п. 2; *питанням* § 56
піти, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
питомий § 67, п. 1, а
піанісимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піаніст § 22, п. 13
піваркуша § 26, п. 1, д
півгодіни § 26, п. 1, д
Південна Америка § 110
Південне Полісся § 38, п. 7
південний захід § 38, п. 7
Південно-Західна залізниця § 38, п. 9
південно-східний § 29, п. 2, е
Південноукраїнський канал § 114 п. 2, а, прим.
південь § 38, п. 7
південь — курорти Півдня § 38, п. 7

півд.-зах. (південно-західний) § 40
півдощини § 26, п. 1, д
пів-Європи § 6, п. 3; § 26, п. 1, д, прим.
півкарбованця § 26, п. 1, д
пів-Кієва § 26, п. 1, д, прим.
півколо § 26, п. 1, д
півмісяць § 26, п. 1, д
північ § 38, п. 7
північ — народи Півночі § 38, п. 7
Північна Буковина § 38, п. 7
Північний Льодовитий океан § 110
Північний морський шлях § 38, п. 9
Північний полюс § 38, п. 8; § 110
північно-західний § 29, п. 2, е
Північнокримський канал § 38, п. 8
Півн. крим. канал (Північно-кримський канал) § 40
півн.-сх. (північно-східний) § 40
півогірка § 26, п. 1, д
півтора § 72, п. 2
півтораста § 72, п. 2
півтори § 72, п. 2
пів'яблука § 6, п. 3; § 26, п. 1, д
під боком § 30, п. 2, а
підборіддя § 8, п. 3, б, 3
підвищення § 18, п. 3
підвищити § 18, п. 3
підв'язати § 6, п. 1
під гору § 30, п. 2, а
підготовка § 22, п. 11
підда́шши § 20, п. 4, а; § 54, п. 3; *підда́шию* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *підда́шиям* § 51, п. 2; на *підда́шші* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *підда́ш* § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджак — піджакá § 48, п. 2, в
підзолісто-болотний § 29, п. 2, б
під їхати § 6, п. 3
під кінець § 31, п. 3
підкова — підків § 8, п. 3, г, 3
підкреслити — підкресли, підкреслім (о), підкресліть § 81, п. 1, г
Підмосків'я § 38, п. 12, прим.
піднесення § 22, п. 5
підніжжя § 8, п. 1, б
підпис — підписів § 55, п. 1
підпора — підпор § 8, п. 3, г, 3
підпорядкований § 24, п. 1
підпорядкування § 24, п. 1
підпорядкувати § 24, п. 1
підрахунок — у підрахунку § 52, п. 2, а
підряд § 30, п. 1, б
під силу § 30, п. 2, а
підсинюваний § 24, п. 1
підсинювання § 24, п. 1
підсинювати § 24, п. 1
підтримка § 21, п. 2
підтупцем § 30, п. 1, а
під час § 31, п. 3
пієтєт § 90, п. 5, а, 2
пізнавати, пізнаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
пізній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пік § 38, п. 8
пікірувати § 24, п. 3
пік Шевченка § 38, п. 8
пілот § 90, п. 5, а, 5
Пількомайо § 100, п. 2
пілюля § 86, п. 1, б
Пінега § 109, п. 1
пінчер § 38, п. 4, прим.
піонер — піонерів § 49, п. 1; *піонері* § 54, п. 1; *піонерів* § 57, п. 1
пірце — пірець § 55, п. 2, прим.
пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
піскуватий § 23, п. 8
після того як § 32, п. 2, б
пісня § 45, I, п. 2; *пісень* § 16, п. 2, в
пісняр, пісняра § 45, II, п. 3
пісок § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в;
піску § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48, п. 3, а
піті — пішла б § 33, Б, б
піфагорова теорема § 38, п. 26, в, прим., б

піцикато § 89, п. 1
пішохід § 8, п. 3, г, б
пішохідний § 8, п. 3, г, б
Піщане § 109, п. 1, в
піщаний § 18, п. 1, в
піщана § 18, п. 1, б
Пійонтек § 104, п. 8, б
Пйотрówський § 104, п. 4, а
план § 86, п. 1, а
плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плащ — *плащá* § 48, п. 2, в
плем'я § 44, IV, б; § 64, п. 1;
 § 64, п. 2; *племени* § 44, IV, б;
 § 64, п. 2; § 64, п. 3; *племемем,*
плем'ям § 64, п. 4; *у племені*
 § 64, п. 5; *племена* § 65, п. 1;
 § 65, п. 4; *племён* § 65, п. 2;
племенам § 65, п. 3; *племенами*
 § 65, п. 5; *у племенах* § 65, п. 6
плéнум § 86, п. 2
плесті, плів, плелá § 8, п. 1, а, 7
плечé § 45, II, п. 3; § 58, п. 2,
 прим.; *плечá* § 48, п. 1; *плечém*
 § 51, п. 1; *на плечі* § 52, п. 3,
 б; *плечі* § 54, п. 2; *плечей і пліч*
 § 55, п. 3; *плечіма* § 58, п. 2,
 прим.
Плещéво § 104, п. 2, в
Плещéво § 109, п. 1, б
плеяда § 90, п. 4
плінний § 23, п. 1, прим.
Плиски, Плісок, Пліскам § 112,
 п. 2
плискóватий § 23, п. 8
плівши § 8, п. 1, а, 7
пліт — *плóту, плотá* § 48, п. 2, в
плітка, плітók § 8, п. 3, а, 2
пліч-ó-пліч § 30, п. 3, г
пломбír § 22, п. 13
плóский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плóско-опуклий § 29, п. 2, б
плóща (парадигма) § 46, I; *плóща*
 § 45, I, п. 3; *плóщі* § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *плóщу*

§ 47, А, п. 3; *плóщею* § 47, А,
 п. 4; *на плóщі* § 47, А, п. 5;
плóщ § 47, Б, п. 2, а; *плóщам*
 § 47, Б, п. 3, а; *плóщами* § 47,
 Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.;
плугá § 50, п. 1, прим.
плюралізм § 22, п. 13
плюск § 19, п. 2
плóснути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-бáтьківськи § 30, п. 3, а
по-бáтьківському § 30, п. 3, а
пóбiч § 30, п. 1, б
пóблизу § 30, п. 1, б
пóбóйце § 22, п. 9
по-бóйовóму § 30, п. 3, а
пóборóти, пóборóу, пóборóють
 § 80, п. 3, б, 5
по-брáтерськи § 30, п. 3, а
по-брáтньóму § 30, п. 3, а
Пóбóужжя § 38, п. 12, прим.
пóбут — *пóбуту* § 48, п. 3, і
пóбутовiзм § 22, п. 13
Повализькá Бiстриця § 114, п. 1, а
пóвен § 67, п. 1, в
Пóвенéць § 109, п. 9, б
пóверх — *пóверху* § 48, п. 3, в;
на пóверсі § 52, п. 3, а
пóвёрх § 30, п. 1, б
пóвёрхня, пóвёрхонь § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
пóвинен § 67, п. 1, в
пóвiк § 30, п. 1, б
пóвiк-вiки § 25, п. 4, б
пóвiрити — *пóвiр, пóвiрмо,*
пóвiрте § 81, п. 2, б
пóвiсити — *пóвiсь, пóвiсьмо,*
пóвiсьте § 81, п. 2, в
пóвiсьмо — *пóвiсом* § 55, п. 2, прим.
пóвiсть, пóвiстью § 20, п. 4, в
пóвнiший § 69, п. 1, а
пóвногóлóсья § 8, п. 3, б, 3
пóвнолiций § 68, прим. 2

пóвнолiтний § 67, п. 2, а
пóвóлі § 30, п. 1, б
пóвсюди § 30, п. 1, а
пóвсьякчáс § 30, п. 1, е
пóгáний § 1, п. 2
пóгáсити § 84, п. 2, прим. 1, г
пóгáшений § 84, п. 2, прим. 1, г
пóгiрдний § 8, п. 2, б
пóглиблення § 80, п. 6, в,
 прим. 2, г
пóголiв'я § 8, п. 3, б, 3
пóгóбнич — *пóгóбничу* § 53, п. 1
пóгóрда § 8, п. 2, б
по-госпóдáрськи § 30, п. 3, а
по-госпóдáрськóму § 30, п. 3, а
пóдвiр'я § 8, п. 1, б; *на пóдвiр'ї*
 § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; *пóдвiр'їв*
 § 55, п. 1
по двóе § 30, п. 2, г
пóдéкуди § 30, п. 1, а
Пóдiлля § 38, п. 12, прим.
пóдорóж (парадигма) § 46, III;
пóдорóж § 8, п. 2, в; § 20, п. 4,
 в; *пóдорóжi* § 61, п. 1; § 62,
 п. 1; *пóдорóжжю* § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; *у пóдорóжi* § 61,
 п. 4; *пóдорóжей* § 62, п. 2; *пó-*
дорóжам § 62, п. 3; *пóдорóжá-*
ми § 62, п. 4; *у пóдорóжáх* § 62,
 п. 5
пóдорóжний § 67, п. 2, а; § 68,
 прим. 1
пóдорóжчання § 18, п. 3
пóдорóжчати § 18, п. 3
по-другé § 30, п. 3, б
Пóд'ячев § 104, п. 2, в
пóза § 31, п. 1, б
пóзавчóра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, д
пóзáду § 30, п. 1, б
по закóну § 30, п. 2, а
пóзáторiк § 30, п. 1, а; § 30,
 п. 1, д
пóздóвжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
пóзицiя § 90, п. 5, в, 1
по змóзi § 30, п. 2, а

по знáку § 30, п. 2, а
пóинформувáти § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
по-iншóму § 30, п. 3, а
пóїзд § 19, п. 1
пóїзний § 19, п. 1
пóки щó § 30, п. 1, є
поклiкати — *поклiч, поклiчмо,*
поклiчте § 81, п. 2, б
по-козáцькóму § 30, п. 3, а
покриття — *покриттiв* § 55, п. 1
Пóкрóва § 38, п. 22
Пóкрóвське § 109, п. 7, а
Пóкуття § 38, п. 12, прим.
по-латiнi § 30, п. 3, а
пóле § 44, II, б; § 45, II, п. 2;
пóля § 48, п. 1; *на пóлi* § 52, п.
 3, б; *пóля* § 54, п. 3; § 57, п. 2;
пóлiв (рiдше *пiль*) § 55, п. 1;
 § 55, п. 2; *пóлями* § 58, п. 1
Пóлевóй § 104, п. 10
пóлевá § 22, п. 11
пóлiédр § 91, п. 2
пóлiльник § 22, п. 3
пóлiрувáти § 24, п. 3
Пóлiсья § 38, п. 12, прим.
пóлiтико-економiчний § 29, п. 2, в
пóлк § 50, п. 2; *пóлку* § 48, п. 3, б
пóловiна § 72, п. 1
пóлóження, пóлóжень § 8, п. 2, г
Пóлóзьев § 104, п. 12, а, 1
пóлоскáти, пóлощу, пóлощеш
 § 80, п. 4
пóлóти, пóлю, пóлють § 80, п. 3,
 б, 5; *пóлóв, пóлóбá* § 8, п. 3, в
пóлогнó — *пóлогтен* § 55, п. 2
Пóлтáва, Пóлтáви, у Пóлтáви
 § 112, п. 1, I
пóлтáвець § 38, п. 1, прим. б
пóлтáвський § 18, п. 1, б
Пóлтáвщина § 18, п. 1, б
пóлукiпок § 26, п. 1, д
пóлумисок § 26, п. 1, д
пóлум'я § 45, II, п. 2
пóлювáти § 24, п. 3

по-людськи § 30, п. 3, а
 полянин — *поляни* § 38, п. 1,
 прим. 6
 полярний § 86, п. 1, б
 помаленьку § 30, п. 1, в
 поміі § 66, п. 1, б; *поміям* § 66,
 п. 3, б; *поміями* § 66, п. 5, б; у
поміях § 66, п. 6
 поміж § 31, п. 1, б
 поміч § 18, п. 4
 помічний § 18, п. 4
 помічник § 18, п. 4
 по можливості § 30, п. 2, а
 Пом'яловський § 104, п. 11
 понад § 31, п. 1, б
 понадплановий § 21, п. 2
 по-найшому § 30, п. 3, а
 понеділок — *понеділка* § 48, п. 2, д
 поні § 100, п. 2
 по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
 поночі § 30, п. 1, б
 пообідній § 67, п. 2, а
 поодінці § 30, п. 1, г
 пообраний § 20, п. 2, в, прим.
 попадя § 20, п. 4, д, прим.
 поперед § 31, п. 1, б
 попере́чний § 67, п. 1, а
 поперечношліфувальний § 29,
 п. 1, е
 по-перше § 30, п. 3, б
 попідвіконню § 20, п. 4, г
 попитинню § 20, п. 4, г; § 30,
 п. 1, д
 попліч § 30, п. 1, б
 по правді § 30, п. 2, а
 попури § 90, п. 5, а, 4
 пор. — *порівняй, порівняйте* § 40
 порений § 84, п. 2, прим. 1, в
 поріг § 8, п. 2, в; *на порозі* § 52,
 п. 3, а
 порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — *поросяткові, поро-*
сятку § 49, п. 1

пороти § 84, п. 2, прим. 1, в;
 поров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 поро́х § 8, п. 2, в; *пороху* § 48,
 п. 3, а
 порсочий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — *портика* § 48, п. 3, в
 порт Балаклава § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алєгре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Прєнс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — *портфєля* § 48,
 п. 2, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — *поршня* § 48, п. 2, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посеред § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 поси́лання — *посилань* § 55, п. 2
 посилати § 80, п. 3, б, 9
 по силі § 30, п. 2, а
 поси́яний § 84, п. 2, а
 послідовно миролюбний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посол Рєспубліки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посохнути, *посохнув, посохнула*
 § 80, п. 9, прим. 2
посохти, посох, посохла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29,
 п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по сүті § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьєт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в

Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, г, 5
 потоп § 8, п. 3, г, 7; *потопу* § 8,
 п. 3, г, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — *потреб* § 8, п. 3, г, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-трєтє § 30, п. 3, б
 по трєс § 30, п. 2, г
 потро́ху § 30, п. 1, а
 Потєдамська угода § 38, п. 23
 потужний § 23, п. 1
 потягті — *потяг, потягла* § 80,
 п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 Почаївська лєвра § 38, п. 21
 поча́сти § 30, п. 1, б
 поча́тий § 84, п. 2, б
 по́чеп, по́чепу § 8, п. 3, г, 5
 по чєрзі § 30, п. 2, а
 по чєтверо § 30, п. 2, г
 почім § 30, п. 1, г
 почому § 30, п. 1, г
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почувтя § 20, п. 4, а; *почуттів*
 § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 поштовх — *поштовху* § 48, п. 3, і
 по щирості § 30, п. 2, а
 пояс — *пояса, поясу* § 48, п. 3, і,
 прим.
 пояснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, е
 прав § 67, п. 1, в
 правда § 2, п. 2, в
 Правдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 правобережний § 29, п. 1, б
 праворуч § 30, п. 1, е
 Прага § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І;
 § 113, п. 2, а; *Праги, у Празі*
 § 112, п. 1, І
 празький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 прапор § 8, п. 3, г, 7
 прапорицк § 22, п. 1
 працєздатний § 25, п. 2, б
 працівник § 22, п. 1
 працюючий § 67, п. 1, а
 працюючий § 84, п. 1, а
 пра́ця § 44, І; *праці* § 47, А, п. 1, б
 прєгарний § 21, п. 3
 прєставник § 21, п. 2
 прєзавзятий § 21, п. 3
 прєзидент НАН України § 38,
 п. 3, прим. 1.
 Прєзидент Національної академії
 наук України § 38, п. 3,
 прим. 3
 Прєзидент Сполучених Штатів
 Амєрики § 38, п. 3
 Прєзидент України § 38, п. 3
 прєзидія § 38, п. 16
 прєзирливий § 21, п. 3
 прєзирство § 21, п. 3
 прєкрасний § 21, п. 3
 прєкрасно § 21, п. 3
 прєм'єр § 92, п. 1, а
 прєм'єр-міністр § 26, п. 2, 1, б
 Прєм'єр-міністр Канади § 38,
 п. 3
 прємудрий § 21, п. 3
 прєосвященний § 21, п. 3
 прєпогано § 21, п. 3
 прєподобний § 21, п. 3
 прєстол § 21, п. 3
 Приазов'я § 38, п. 12, прим.
 приамудар їнський § 114, п. 3, в
 прибережний § 21, п. 3
 Прибилкін § 104, п. 6, в, 3
 прибігти § 21, п. 3; § 80, п. 5,
 прим.
 приборкати § 21, п. 3
 прибораний § 21, п. 3

прибудувати § 21, п. 3
 прибуток — *прибутку* § 48, п. 3, і
прибуття § 21, п. 3
привабливо § 21, п. 3
Привалов § 104, п. 6, в, 3
Приволжя § 109, п. 4, б, 5
привселюдно § 30, п. 1, е
пригірок § 21, п. 3
 пригір'я — *на пригір'ї* § 52, п. 3, б
пригірша — *пригірш*, *пригіршю*
 § 20, п. 4, в
приїхати § 4, п. 1
приїдешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Прикарпаття § 38, п. 12, прим.
 приклад — *прикладу* § 48, п. 3, і
прикордонний § 21, п. 3
прикрутити § 21, п. 3
Прикумськ § 109, п. 4, б, 5
приладдя § 17, п. 5
Прилуки § 112, п. 2; § 113, п. 2,
 б; *Прилук*, *Прилукам* § 112, п. 2
прилуцький § 113, п. 2, б
Примор'я § 109, п. 4, б, 5
примула § 86, п. 1, а
принаджувати § 80, п. 6, б
принадний § 23, п. 1
принесений § 2, п. 1
принесті — *приніс* § 85, п. 2
приніси § 85, п. 2
принц § 38, п. 3, прим. 2
принцип — *принципу* § 48, п. 3, е
припустити — *припусті*, *припус-*
тін(о), *припустіть* § 81, п. 1, а
Прін'ять § 108
природний § 23, п. 1
прислів'я § 54, п. 3; *прислів'їв*
 § 55, п. 1
пристань Ржизців § 38, п. 19
присутній § 67, п. 2, а
притім § 32, п. 1
притому § 32, п. 1
притулок § 21, п. 3
Приуралля § 38, п. 12, прим.
при цьому § 32, п. 2, б
причепити § 10, п. 2

причина § 20, п. 1, в
причинний § 20, п. 1, в
причím § 32, п. 1
причому § 32, п. 1
Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
пришвидшити § 21, п. 3
Пришвін § 104, п. 6, в, 3
прищеплювати § 10, п. 2
приярок § 21, п. 3
прізвисько § 21, п. 3
прізвище (парадигма) § 46, II;
прізвище § 21, п. 3; § 44, II, б;
 § 45, II, п. 3; *прізвища* § 48,
 п. 1; § 54, п. 3; *прізвищу* § 49,
 п. 2, а; *прізвищем* § 51, п. 1; у
прізвищі § 52, п. 3, б; *прізвищ*
 § 55, п. 2; *прізвищам* § 56;
прізвищами § 58, п. 1
прітва § 21, п. 3
проба — *проб* § 8, п. 3, г, 3
провід — *проводу* § 48, п. 3, і
провітри — *провітри*, *провіт-*
рим(о), *провітрить* § 81, п. 1, г
проводір, *проводиря* § 45, II,
 п. 2
Програма ДемПУ § 38, п. 23
прогрес — *прогресу* § 48, п. 3, е
продажний § 67, п. 1, а
проєкт § 91, п. 2, прим.
проєкція § 91, п. 2, прим.
прозайк § 4, п. 4; § 22, п. 1,
 прим.; § 90, п. 5, б
прозаїчний § 23, п. 3
пройдісвіт § 26, п. 1, г
Прокіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103
 п. 2, прим. 1; *Прокіпа* § 8,
 п. 2, е, прим.
Прокіп'євськ § 109, п. 8
Прокіпів § 102, п. 3
Прокіф'єв § 104, п. 11
прокурство ложе § 38, п. 26, в,
 прим., б
пролетар, *пролетаря* § 45, II,
 п. 2; *пролетарю* § 53, п. 2; *про-*
летарі § 54, п. 2; § 60; *проле-*

тарям § 56; *пролетарями* § 58,
 п. 1
пролетаріат — *пролетаріату* § 48,
 п. 3, б
променістий § 23, п. 6
пробіж § 31, п. 1, б
промовець — *промовця* § 48,
 п. 2, а
пропагандист § 18, п. 2, в
пропагандистський § 18, п. 2, в
пророк § 8, п. 3, г, 7
просіти § 18, п. 4, прим. 2
просолити — *просолою* § 81,
 п. 2, в, прим. 3
проспект Дружби народів § 38, п. 9
простіти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
простіти, *простіть* § 18, п. 1, г
пробьба § 18, п. 4, прим. 2
протє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
протєка Па-де-Калє § 38, п. 8
проф. — *профєсор* § 40
профєсор § 45, II, п. 1
профком Київського національного
університету § 38, п. 14, а
профспілка § 25, п. 4, а
профспілковий § 25, п. 4, а
процент — *процєнта* § 48, п. 2, д
процєс — *процєсу* § 48, п. 3, е
процати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
процаяо, *процаяєш*, *процую* § 18,
 п. 1, г
прядиво § 22, п. 2
Псалтир § 38, п. 18, прим. 2
Псел — *Псла* § 48, п. 3, г
Псков § 112, п. 1, II; *Пскова*
 § 48, п. 2, г; § 112, п. 1,
 II; *Псковом* § 51, п. 3, б;
 § 112, п. 1, II; у *Пскові* § 112,
 п. 1, II
птаство § 18, п. 2, в
птах § 18, п. 2, в
 «*Пташине молоко*» § 38, п. 25
Пташинський § 104, п. 7
Пугачов § 104, п. 3, в
пужально § 17, п. 4
пужальце § 17, п. 4
пустити — *пушю* § 80, п. 8, б, 2
пүтний § 67, п. 2, а
пухір, *пухиря* § 45, II, п. 2
Пушкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4;
 § 104, п. 6, а; *Пушкіну* § 49,
 п. 2, б
пушкініст § 38, п. 1, прим. 5
Пушкіно § 109, п. 7, б
Пуца-Водійця § 112, п. 5; § 114,
 п. 3, а; *Пуці-Водійці*, у *Пуці-*
Водійці § 112, п. 5
пуца-водійчий § 114, п. 3, а
пүчений § 80, п. 6, а
Пхеньян § 109, п. 9, а, 1
пшениця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшеничний § 18, п. 4
пшоно § 9, п. 1; *пшоні*, у *пшоні*
 § 9, п. 2, б
пюпітр § 92, п. 2, б
Пясєцький § 104, п. 11, прим.
п'ятдесят (парадигма) § 70,
 п. 4; *п'ятдесят* § 28, п. 1, а
п'ятдесятий § 71, п. 1
п'ятеро, *п'ятьох*, *п'ятьом* § 70,
 п. 10
П'ятигорськ § 109, п. 4, б, 4;
 § 109, п. 8; § 114, п. 2, б
п'ятий § 71, п. 1
п'ятикутний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
п'ятимільйонний § 71, п. 1
п'ятисотий § 71, п. 1
п'ятитисячний § 71, п. 1
П'ятихатки § 114, п. 2, б
п'ятихатківський § 114, п. 2, б
п'ятнадцятий § 28, п. 1, б
п'ятнадцять § 70, п. 3
п'ятсот (парадигма) § 70, п. 5
п'ятсоттридцятитисячний § 28,
 п. 1, б
п'ять (парадигма) § 70, п. 2;
п'ять § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
п'ять других § 72, п. 1
П'ячєнца § 92, п. 1, а

Р

p. — рік, річка § 40
Рава-Руська § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Рави-Руської, Рави-Руської* § 112, п. 4, б
рава-руський § 114, п. 3, а
Рави § 38, п. 4
рагс, до рагсу § 39, п. 2, прим.
рагу § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рада § 38, п. 16
Рада Безпеки § 38, п. 11
рада філологічного факультету § 38, п. 16
радій-радісінний § 25, п. 4, б
радитися — радишся § 18, п. 4, прим. 1
Радич § 104, п. 5
Радийцев § 104, п. 6, в, 4
радій § 90, п. 5, а, 2
радіо § 100, п. 2
радіо- й телеапаратура § 26, п. 2, б
радіокомітет § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
радіофізичний § 29, п. 1, а
радість (парадигма) § 46, III;
радість § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3; *радісті* § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а; *радістю* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *радісте* § 61, п. 5
радіус § 90, п. 5, а, 2; *радіуса* § 48, п. 2, є
радоші § 66, п. 1, б; *радошам* § 66, п. 3, а; *радошами* § 66, п. 5, а
Радчук § 17, п. 6
раз — сто раз (і разів), разів сто § 55, п. 1, прим.
раз у раз § 30, п. 2, б
Раїч § 104, п. 5
райвнó § 39, п. 1, б
райón § 7, п. 1, а
райрада § 39, п. 1, б
Рамбуїє § 112, п. 7
ранішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
ранній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
ранок § 20, п. 1, в
Рафаель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; *Рафаеля, Рафаелем* § 100, п. 1, II
рахунок — рахунка, рахунку § 48, п. 3, і, прим.
раціональний § 89, п. 2
реалізм § 89, п. 2; *реалізму* § 48, п. 3, є
реальний § 89, п. 2
ребро — ребер § 55, п. 2, прим.
ревіти, реву, ревуть § 80, п. 3, б, 9
революціонер § 90, п. 5, а, 2
революція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Революція 1905 р. § 38, п. 22
ревні § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрес — регресу § 48, п. 3, є
регулятор § 86, п. 1, б
редька, редьці § 17, п. 3, прим.
реєвакація § 91, п. 2
реєміграція § 91, п. 2
реєстр § 91, п. 2
режим § 90, п. 5, в, 1
Резерфорд § 97
Рейн § 95, п. 1; *Рейну* § 48, п. 3, і
рейс — рейсу § 48, п. 3, є
Рекорд § 38, п. 5
Рекордістка § 38, п. 4
ректор § 38, п. 3, прим. 1
реманент — реманенту § 48, п. 3, б
ремесло § 19, п. 3
ремінець, ремінця § 8, п. 3, а, 1
ремісник § 19, п. 3
ремонт — ремонту § 48, п. 3, є; *на ремонті* § 52, п. 3, а
Ренесанс § 38, п. 22
ренет — ренету § 48, п. 3, б
ренклód — ренклóду § 48, п. 3, б
Ренн § 89, п. 3
рентген § 38, п. 1, прим. 5

Реньє § 93, п. 1, а
рететірувати § 24, п. 3
рететувати § 24, п. 3
республіка § 90, п. 5, а, 5
Республіка Білорусь § 38, п. 12
Республіка Болгарія § 38, п. 12
Республіка Індія § 38, п. 12
Республіка Куба § 38, п. 12
Республіка Польща § 38, п. 12
Республіка Румунія § 38, п. 12
реформа § 88
речитатів § 90, п. 5, в, 1
Речиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, I; *Речиці, в Речиці* § 112, п. 1, I
речовізм § 22, п. 13
речовий § 23, п. 7
Рейнін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
Ржев § 109, п. 1, б
Рибакóв § 104, п. 7
рибáлка, рибáлці § 16, п. 2, б, прим.
рибáлчин § 16, п. 2, б, прим.
рибáльство § 16, п. 2, б
Рив'єра § 92, п. 1, а
ривок — ривка § 48, п. 3, є
Ріга § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
ризький § 113, п. 2, а
Рим § 90, п. 5, в, 4
Рімський-Корсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
риску́ти § 19, п. 2
ритм — ритму § 48, п. 3, є
риф § 90, п. 5, в, 1
риштований § 24, п. 1
риштовання § 24, п. 1
риштування § 24, п. 1
риштувати § 24, п. 1
рів § 49, п. 2, б; *рóву* § 48, п. 3, г; § 49, п. 2, б
рівень, рівня § 8, п. 3, а, 1
Рівне § 108; § 112, п. 3; *Рівного, Рівному* § 112, п. 3
рід — рóду § 48, п. 2, є
рідний § 67, п. 1, а
різати — ріж, ріжмо, ріжете § 81, п. 2, б
Різдво § 38, п. 22
різкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окреслений § 29, п. 1, г, прим. 1
різьбяр (і різьбár) § 17, п. 3
рій — рóю § 48, п. 3, б; *рóєм* § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; *рóку* § 48, п. 2, д
ріка Москва § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля, ріллі, ріллю, ріллею § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2; § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, г
Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
рісиш § 8, п. 1, а, 7
річ § 44, III
Річард Лёвове Серце § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
річка § 22, п. 7
річний § 18, п. 4
робів-робів § 25, п. 4, а
робіти (парадигма) § 80, п. 1; *робити* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *роблять* § 16, п. 2, г; *робіть* § 1, п. 1
робитися — робиться § 16, п. 2, г
робінзон § 38, п. 1, прим. 5
робітнік (парадигма) § 46, II;
робітнік § 8, п. 1, б; § 23, п. 7;
робітнікá § 48, п. 2, а; *робітнікові* § 49, п. 1; *робітніком* § 51, п. 1; *на робітнікові* § 52, п. 1, а; *на робітнику* § 52, п. 1, б, прим.; *робітнику* § 54, п. 1; § 60; *робітників* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робітникам* § 56; *робітниками* § 58, п. 1; *на робітниках* § 59; *перейти в робітнику* § 57, п. 1

робітників — *робітничова, робітничове* § 23, п. 7
робітниця (парадигма) § 46, I;
робітничий § 45, I, п. 2; *робітничі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітничю* § 47, А, п. 3; *робітницею* § 47, А, п. 4; *на робітничі* § 47, А, п. 5; *робітнице* § 47, А, п. 6, б; *робітниць* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітницями* § 47, Б, п. 3, б; *робітницями* § 47, Б, п. 5, б; *робітничі* § 47, Б, п. 7
роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робота § 8, п. 1, б
Рогачово § 109, п. 2, в
родіна — *родіни* § 47, А, п. 1, а
родовід — *родоводу* § 48, п. 3, и
Родос — *Родосу* § 48, п. 3, і
Рожіщенський район § 38, п. 12
розгін § 8, п. 3, г, 5
розгніждження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздоріжжю* § 49, п. 2, а; *роздоріжжям* § 51, п. 2; § 56; *на роздоріжжі* § 52, п. 3, б; *роздоріжжя* § 55, п. 2; *роздоріжжями* § 58, п. 1; *на роздоріжжях* § 59
роззбрóти § 20, п. 1, а
роззява § 20, п. 1, а
розіграш § 90, п. 5, б
розідрати, роздрé § 8, п. 2, а
розказувати — *розказу́й* § 81, п. 2, в, прим. 3
ро́зкіш § 20, п. 4, в; § 44, III;
ро́зкішию § 20, п. 4, в
розку́шувати § 80, п. 6, б
розма́й — *розма́ю* § 53, п. 2
розм'якшóти § 6, п. 1, прим.
розповідати, розповідáй § 81, п. 2, в, прим. 1
розпові́сті § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розрив-трава́ § 26, п. 2, 4
розрості́ся — *розрíся* § 20, п. 1, г
розстáювати § 24, п. 1
розтягну́ти § 21, п. 2
ро́зтяг-стíснення § 26, п. 2, 1, а
ро́зум § 1, п. 1; *ро́зумові* § 49, п. 1
розумний § 1, п. 1
розхитáти § 21, п. 2
розходження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
ро́зчин § 21, п. 2
роз'юшити § 6, п. 3
роз'яснити § 6, п. 3
ромáн — *ромáну* § 48, п. 3, ж
Романі́шин (парадигма) § 102, п. 3;
Романі́шин § 53, п. 4
ромб — *ро́мба* § 48, п. 2, є
Ромні́, Роме́н, Ромні́м § 112, п. 2
Ромодáнівський шлях § 38, п. 9
ропа́ § 1, п. 2
Росі́йська Федера́ція § 38, п. 12, прим.
росі́йський § 109, п. 6
Росі́я § 109, п. 6
росі́янка § 38, п. 1, прим. 6
Росси́ні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
рості́ § 8, п. 1, а, 7; *ри́с* § 8, п. 1, а, 7; *росла́* § 8, п. 1, а, 7
Ростóв-на-Дону́ § 112, п. 6; § 114, п. 3, г; *Ростóва-на-Дону́, у Ростóво́ї-на-Дону́* § 112, п. 6
ростóвський-на-Дону́ § 114, п. 3, г
Рось § 108
рот, рота́ § 8, п. 2, а, прим. 1
Ро́цино § 109, п. 7, б
ро́яль § 90, п. 4
рр. — *ро́кі* § 40
Рти́щевó § 109, п. 4, б, 6
Рудольфшта́дт § 114, п. 2, г
рудольфшта́дтський § 114, п. 2, г
Руж'є́ § 92, п. 1, а

ру́йна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука́, руці́ § 47, А, п. 5, прим.
рука́в — *рукави́, рукава́* § 54, п. 3
руко́пис — *руко́пису* § 48, п. 3, и
руло́н § 93, п. 1, в
рум'яни́ § 6, п. 1
Рум'я́нцев § 104, п. 11
русáлка § 38, п. 2, а, прим. 1
русíн — *русíни* § 54, п. 1, прим.
Руссо́ § 89, п. 3
«Руська правда́» § 38, п. 18
рух — *ру́ху* § 48, п. 3, є
руча́й — *ручаю́* § 48, п. 3, г
ру́ченька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
ру́шити — *руш, ру́шмо, ру́ште* § 81, п. 2, б
рушні́к § 18, п. 4
рушні́ця § 18, п. 4
Рю́дберг § 92, п. 2, б
рюкzáк § 92, п. 2, б
Рю́мін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябі́й § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязáнь § 109, п. 8, прим.

С

с. — *селó, сторíнка* § 40
Са́ва § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
Са́вич § 22, п. 10
Са́вівна § 22, п. 10
Са́вович § 22, п. 10
Са́во́йя § 90, п. 4
сад — *са́ду* § 48, п. 3, б
саджáти § 80, п. 6, б
Саду́ль § 86, п. 1, б
сакво́яж § 90, п. 4
сáкля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Салáсьєв § 104, п. 12, а, 1
Салóнкі, Салóнік, Салóнікам § 112, п. 2
сам, самі́, самі́ § 78, прим. 1
самá самото́ю § 25, п. 4, б, прим.
самі́й § 78, прим. 1
самі́й § 78, прим. 1
самі́тний § 67, п. 2, а
самобу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчíтель § 25, п. 2, а
самóтний § 67, п. 2, а
самохíд § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, а
самохíдний § 8, п. 3, г, 6; § 29, п. 1, а
самохíть § 30, п. 1, е
са́ни § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
сане́й § 66, п. 2 а; *са́ням* § 66, п. 3, а; *саньмі́* (й *саньмі́*) § 66, п. 5, в
Санкт-Га́ллен § 114, п. 3, г
Сан-Ма́рті́н § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадо́р § 114, п. 3, г
Са́нта-Кла́ра § 114, п. 3, г
Сант-Я́го § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сапу́н-гора́ § 27, п. 1
сарáй — *сарáю* § 48, п. 3, в
Сарди́нія § 90, п. 5, в, 5
Сату́рн § 38, п. 6
Сахалíн — *Сахалíну* § 48, п. 3, і
Са́хо-скве́р § 114, п. 3, г
сая́ни § 38, п. 10
сваля́ва § 38, п. 10
сва́тíвський § 113, п. 2
Сва́тове § 113, п. 2
сва́ха § 23, п. 4, прим.
сва́шин § 23, п. 4, прим.
све́круха § 23, п. 4; § 44, II, б
све́крушин § 23, п. 4
све́круши́сько § 44, II, б
свердлі́льно-довба́льний § 29, п. 2, б
Свени́цький § 104, п. 8, б
свинома́тка § 25, п. 2, б
свинопа́с § 25, п. 2, б
свиня́ § 20, п. 4, д, прим.; *свиней́* § 47, Б, п. 2, б; *свиньмі́* (і *свиньмі́*) § 47, Б, п. 5, в; *годува́ти свиней́* (і *свині́*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свистáти, свищу́, сві́щеш § 80, п. 4
сві́жий § 67, п. 1, а
сві́жісі́нський § 16, п. 2, а, 2

свіжість § 22, п. 4; свіжості 9, п. 2, а
 свіжозрубаний § 29, п. 1, г
 свій § 75
 Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
 світ § 17, п. 3; світу § 48, п. 3, г
 світловодолікування § 26, п. 1, е
 світогляд — світогляду § 48, п. 3, е
 Світозар, Світозара § 103, п. 2, прим. 2
 Світязь § 112, п. 1, II; Світязю § 48, п. 3, і; § 112, п. 1, II; Світязем, на Світязі § 112, п. 1, II
 свобода — свобод § 47, Б, п. 2, а
 Свѣдѣк § 104, п. 8, б
 Свѣдек § 104, п. 9
 Свят-вѣчир § 26, п. 2, 1, а
 Святий Дух § 38, п. 18, прим. 2
 святковий § 23, п. 7
 свято § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; святу § 49, п. 2, а
 Свято Перемоги § 38, п. 22
 Святошин — Святошина § 48, п. 2, г; Святошином § 51, п. 3, б
 свяцѣнный § 20, п. 2, в
 с. г. — сільське господарство § 25, п. 4, ж
 с.-г. — сільськогосподарський § 25, п. 4, ж
 с.-д. — соціал-демократ, соціал-демократичний § 25, п. 4, ж
 себе (парадигма) § 74; на себе § 78, прим. 2
 себто § 32, п. 1
 Севастополь § 108, прим.; § 114, п. 2, г
 севастопольський § 114, п. 2, г
 Севілья § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
 сегмент — сегмента § 48, п. 2, е
 Седан § 38, п. 8, прим. 4
 Седлачек § 104, п. 1
 сей § 76
 сейм § 38, п. 13, прим.
 Сейм — Сейму § 48, п. 3, і
 сековѣя § 90, п. 4
 секретар (парадигма) § 46, II; секретар § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; секретаря § 45, II, п. 2; секретареві § 49, п. 1; секретарем § 51, п. 1; секретарі § 54, п. 2
 сектор — сектора § 48, п. 2, є
 сел., селян., селянськ. — селянський § 40
 сѣлезень § 2, п. 2, а
 сѣлище — сѣлища § 57, п. 2; у сѣлищах § 59
 село § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; селá § 48, п. 1; селу § 49, п. 2, а; селом § 51, п. 1; на селі § 52, п. 3, б; по селу, на селі § 52, п. 3, б, прим.; сѣла § 60; сіл § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; сѣлам § 56; сѣлами § 58, п. 1
 селянин — селяни § 54, п. 1, прим.; селян § 55, п. 1, прим.
 селянство § 17, п. 2
 селянський § 17, п. 2
 семафор § 45, II, п. 1
 Семѣнов § 104, п. 3, б
 семеро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
 семѣстр § 96
 семигирський § 114, п. 2, б
 Семигори § 114, п. 2, б
 семимильний § 25, п. 3, а
 Семипалатинськ § 109, п. 4, б, 4
 Семипілки § 114, п. 2, б
 семіпільківський § 114, п. 2, б
 семиразовий § 29, п. 2, д
 Семирічна війна § 38, п. 22
 Семирічний § 67, п. 1, а
 Семьоркін § 104, п. 3, б
 сенат § 38, п. 13, прим.
 сенбернар § 38, п. 10
 Сен-Готард § 114, п. 3, г

Сен-е-Уаз § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
 Сенкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
 Сен-Сімон § 106, п. 1, г, прим. 1
 Сент-Луїс § 114, п. 3, г
 Сераковський § 104, п. 1
 Сергѣев-Цѣнський § 38, п. 1
 Сергіївна § 22, п. 10
 Сергій (парадигма) § 103, п. 2; Сергїєві § 49, п. 1
 сѣрдѣнко § 22, п. 8
 сѣрдѣчний § 18, п. 4
 сѣрдѣшний § 18, п. 4
 сѣред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 сѣредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
 сѣредній § 67, п. 2, а
 сѣредньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
 Сѣредня школа № 2 § 38, п. 15, а, прим.
 сѣрйозний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
 сѣрце § 18, п. 4; сѣрцо, сѣрцеві § 49, п. 2, а; сѣрць (і сѣрдець) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
 сѣсія § 38, п. 16
 сѣсія Хмельницької міськради § 38, п. 16
 сестра — сестрі § 47, А, п. 1, б, прим.; сѣстро § 47, А, п. 6, а; сѣстри § 47, А, п. 1, б, прим.
 Сибір § 109, п. 4, б, 8; Сибіру § 48, п. 3, і
 сиваський § 113, п. 2, в
 Сиваші § 113, п. 2, в
 Сівий § 38, п. 4
 Сидір § 103, п. 2, прим. 1
 сидіти, сиджу § 80, п. 3, а; сидять § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
 сидр § 96
 сидячий § 85, п. 1
 сізій § 67, п. 1, а
 Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III; Сізрані, Сізранню, у Сізрані § 112, п. 1, III
 Сиктивкар § 109, п. 5
 сіла-силѣнна § 25, п. 4, б
 силѣнный § 20, п. 2, а
 силосонавантáжувач § 26, п. 1, а
 силуѣт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
 Сибірськ § 109, п. 4, б, 8
 симентáлка § 38, п. 10
 Симонѣнко, Симонѣнка, Симонѣнкові (Симонѣнку) § 102, п. 1
 Симонѣнко Василь Андрійович — Симонѣнкові Василію Андрійовичу § 49, п. 1, прим.
 симпозіум § 38, п. 16
 син — сіну § 53, п. 1
 Син Божий § 38, п. 18, прим. 2
 синій, синя, синѣ (парадигма) § 68; синій § 67, п. 2, в
 синіти, синію, синіють § 80, п. 3, б, 2
 синіший § 69, п. 1, а
 синок — сінку § 53, п. 1
 сінтаксис — сінтаксису § 48, п. 2, є
 сінтез — сінтезу § 48, п. 3, ж
 сінус — сінуса § 48, п. 2, є
 синьобокій § 25, п. 1
 синьо-сіньо § 25, п. 4, а
 синюватий § 23, п. 8
 сїпати — сип, сїпмо, сїпте § 81, п. 2, б
 сир § 45, II, п. 1; сїру § 48, п. 3, а
 Сиракузі § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
 сиракузький § 113, п. 2, а
 Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 Сїрія § 90, п. 5, в, 5
 сировинний § 29, п. 2, б
 сиротá § 44, I; § 45, I, п. 1; сїроти § 47, Б, п. 1
 систѣма § 90, п. 5, в, 1
 сїтцевий § 23, п. 7
 Сицілія § 90, п. 5, в, 5
 Сичовка § 109, п. 2, в
 сівбá § 45, I, п. 1

Сіверськодоонець § 108
 Сідней § 90, п. 5, а, 3
 сік — у *соку* § 52, п. 2, б
 сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сіллю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподарський § 29, п. 1, б
сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім*, *семі* § 8, п. 1, а, 1
сімдесят § 70, п. 4
сімдесяти § 71, п. 1
сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
сімнадцять § 70, п. 3
сімсот § 70, п. 5
 750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
 Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я § 45, II, п. 2
сім'я § 45, I, п. 2; *сім'я* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; у *сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сім'ей* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; у *сім'ях* § 47, Б, п. 6
сінейшій § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сіни § 66, п. 1, а; *сіней* § 66, п. 2, а;
сіням § 66, п. 3, а; *сіньми* § 66, п. 5, в
 Сінне § 109, п. 1, в
сірий § 67, п. 1, а
Сірий мис § 109, п. 1, в
Сірко § 38, п. 4
сіро-голубий § 29, п. 2, д
 сісти — *сядь*, *сядьмо*, *сядьте* § 81, п. 2, в
сіяти, *сію*, *сіють* § 80, п. 3, б, 3
сказаний § 20, п. 2, в, прим.
сказати § 21, п. 1
скакати § 10, п. 1

Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
 Скандинавський півострів § 114, п. 1, б
 Скиталець § 104, п. 12, б
 скільки § 79, прим.
скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 склад § 21, п. 1; *складу* § 48, п. 2, є
 скляр, *склярá* § 45, II, п. 3
 сконструйований § 24, п. 3
 сконструювати § 24, п. 3
 скопійований § 84, п. 2, а
 скоротити § 21, п. 1
 Скороход § 106, п. 2, в
 скочити § 10, п. 1
 скраю § 30, п. 1, б
 скрипалів — *скрипалєва*, *скрипалєве* § 23, п. 7
 скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7
 скуповуваний § 24, п. 2
 скуповування § 24, п. 2
 скуповувати § 24, п. 2
 слабнути § 80, п. 9, прим. 2
 Славутич § 38, п. 12, прим.
слати, *стелю*, *стелють* § 80, п. 3, б, 9
слати, *шлю*, *шлють* § 80, п. 3, б, 9
слівце § 8, п. 3, а, 3
 слід § 17, п. 3
сліпий § 67, п. 1, а
 сліпоглухонімий § 29, п. 1, г
 Слобожанщина § 38, п. 12, прим.
 словак § 113, п. 2, б
 словацький § 113, п. 2, б
 словечко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
 словник § 8, п. 3, г, 7
 «Слово» § 38, п. 18
 слово § 8, п. 1, а, 2; у *слові* § 52, п. 3, б; *слів* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
 «Слово о полку Ігоревім» § 38, п. 18
 службовий § 23, п. 7
 слухач § 45, II, п. 3; *слухачу* § 53, п. 1; *слухачем* § 51, п. 1; *слухачі* § 54, п. 2; *слухачам* § 56

сльозá — *сльзьмі* (і *сльозáми*) § 47, Б, п. 5, в
 см — *сантиметр* § 40
 смерть, *смерті* § 8, п. 2, б; *смерте* § 61, п. 5
 Смирнов § 104, п. 6, в, 2
 сміттєзбірник § 25, п. 2, в
 сміх § 17, п. 3
 сміятися — *сміюся*, *смієшся*, *сміється* § 80, п. 6, в, прим. 3
 сморід § 8, п. 2, в
 смуток, *смутку* § 8, п. 2, а
 СНД § 39, п. 2
 сніг § 17, п. 3; на *снігу* § 52, п. 2, б
 Сніговий кальвіль § 38, п. 5
 снігур, *снігурі* § 45, II, п. 1
 Сніжинка § 38, п. 4
 сніп § 17, п. 3
 Соболь § 104, п. 12, а, 3
 сокіра § 1, п. 1
 сокіл — *соколе* § 53, п. 3
 соколонько § 16, п. 2, а, 2
 солдат § 1, п. 2; *солдатів* § 55, п. 1
 солигалицький § 113, п. 2, б
 Солигалич § 113, п. 2, б
 соло § 86, п. 1, а
 соловей — *солов'єві* § 49, п. 1; *солов'єм* § 51, п. 1; *солов'ї* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
 солов'їний § 23, п. 5
 Соловійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
 Соловійово § 109, п. 2, а
 солод § 8, п. 2, в
 солодший § 69, п. 1, а
 Соломія (парадигма) § 103, п. 1; *Соломіє* § 47, А, п. 6, б
 Солóха, *Солóсі* § 103, п. 1, прим. 1
 Соль-Ілєцьк § 114, п. 3, г
 соль-ілєцький § 114, п. 3, г
 Сомалі § 90, п. 5, а, 3
 Сомкова Долина § 114, п. 1, а
 сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а

сонце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *сонцю* § 49, п. 2, а
 сонячний § 18, п. 4
 сonyaшник § 18, п. 4
 сорок, *сорока* § 70, п. 7
 сорока — *сорок* § 8, п. 3, г, 2
 Сорокадуби § 114, п. 2, б
 сорокадубівський § 114, п. 2, б
 сороковий § 71, п. 1
 сорт — *сорту* § 48, п. 3, є
 сосна, *сосон* (і *сосен*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Сосницька сотня § 38, п. 12
 сотий § 71, п. 1
 сотня, *сотень* § 8, п. 2, а
 Софійн § 23, п. 4
 Софійський собор § 38, п. 21
 Софія § 23, п. 4
 соціал-демократичний § 29, п. 2, а
 Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12
 соціологія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
 соцстрах § 25, п. 4, а
 соцстрахівський § 25, п. 4, а
 сочинський § 113, п. 1
 Сочі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
 союз § 1, п. 1
 спалахнути § 21, п. 1
 Спасівка § 38, п. 22
 Спас-Клепники § 114, п. 3, г
 спати § 80, п. 3; *сплять* § 85, п. 1
 спатися — *спіться* § 18, п. 4, прим. 1
 спекті — *спік* § 85, п. 2
 спєреду § 30, п. 1, б
 спєршу § 30, п. 1, г
 спеціаліст § 22, п. 13
 спецназ § 8, п. 2, г
 спечений § 20, п. 2, в, прим.
 спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
спирту § 48, п. 3, а
 спиртівка § 22, п. 11

Співдружність Незалежних Держав § 38, п. 11
спідлоба § 30, п. 1, д
спідний § 67, п. 2, а
спішки § 85, п. 2
спілка, спіліці § 16, п. 2, б, прим.
спічанський § 16, п. 2, б, прим.
спільник § 16, п. 2, б
сплячі § 85, п. 1
співна § 30, п. 1, в
Сполучені Штати Америки § 38, п. 12
спорт — спорту § 48, п. 3, е
спортивний комплекс «Трудові резерви» § 38, п. 15, а
спосіб — способу § 48, п. 2, е; § 48, п. 3, е
спостерегти § 10, п. 2
спостережати § 10, п. 2
спочатку § 30, п. 1, б
справедливий § 2, п. 2, в
справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сприйняття — сприйнять § 55, п. 2
сприяння § 22, п. 5
сприяти § 22, п. 5
спробоння § 20, п. 4, г
спроста § 30, п. 1, в
спрощення § 80, п. 6, в
сп'яну § 30, п. 1, в
ссавиці § 20, п. 3
ссати § 20, п. 3
ст. — станція, сторіччя § 40
ставати, стаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
ставити — став, ставмо, ставте § 81, п. 2, б
ставок — ставка § 48, п. 3, г
ставши § 85, п. 2
стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а
стайня — стаян § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
стакато § 89, п. 1
сталева́р (парадигма) § 46 П
сталь — сталі § 61, п. 1
Стальова Воля § 109, п. 7, г
Становий (хребет) § 109, п. 7, а
становище § 22, п. 9; у становищі § 52, п. 3, б
станція метрб «Контрактова площца» § 38, п. 19
станція Фастів-Перший § 38, п. 19
Станюкович § 104, п. 6, в, 4
старанний § 20, п. 2, б
старанність § 20, п. 2, в
старанно § 20, п. 2, в
Стара Планина § 114, п. 1, а
Стародубський полк § 38, п. 12
староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
Старокостянтинів § 114, п. 2, а
староста § 45, I, п. 1; старості (і старости — з іншим значенням) § 47, Б, п. 1; старостів § 47, Б, п. 2, в
старіший § 67, п. 1, а
стати § 10, п. 1; став § 85, п. 2; стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; станьмо § 81, п. 2, в; станьте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статті § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; статтю § 47, А, п. 3; статтею § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; у статті § 47, А, п. 5; статей § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статтям § 47, Б, п. 3, б; статтями § 47, Б, п. 5, б; у статтях § 47, Б, п. 6
ствердити § 21, п. 1
створений § 84, п. 2, а
стелити § 80, п. 3, б, 9
степ — стєну, у стєну § 52, п. 2, б; стєнів § 55, п. 1
Степан — Степане § 53, п. 3
Степанов § 104, п. 1
Степан Тігрятча Смерть § 106, п. 1, а
Степанчук § 17, п. 6

стерегті § 8, п. 3, в; стеріє § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1;
стерегля, стерегло § 8, п. 3, в
стерегтіся — стерієся § 80, п. 9, прим. 3
стерієши § 8, п. 3, в
Стеф'юк § 6, п. 1
стиль § 50, п. 2; стилю § 48, п. 3, ж
стильовий § 23, п. 7
стимул § 90, п. 5, в, 1
стирати, стер, зітрі § 10, п. 2
стіжок, стіжка § 8, п. 3, а, 1
стіл § 50, п. 2; стола (й столу) § 48, п. 2, в
стілець, стільця § 8, п. 3, а, 1
стільки § 79, прим.
стілки-то § 33, А, п. 3, а
стіл. календар (стілний календар) § 40
сто, ста § 70, п. 7
стовбоватий § 23, п. 8
стовбур § 45, II, п. 1
стовп — на стовпі § 52, п. 3, а
стогін — стогону § 48, п. 3, е
стодвадцятип'ятирічний § 29, п. 1, д
125-річний § 29, п. 1, е
«Стоїть гора високая» § 38, п. 18
Стоїч § 104, п. 5
Столаць § 109, п. 9, б
Столетов § 104, п. 2, г
«Столічні» § 38, п. 25
столляр § 45, II, п. 1
столлярно-механічний § 29, п. 2, б
стоп-кран § 26, п. 2, 1, а
стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, г
сторінка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; сторінці § 17, п. 3, прим.
сторіччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, г; сторічню, у сторіччі § 20, п. 4, а; сторіч § 20, п. 4, а
сторож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; стороже § 53, п. 3
сторожів — сторожева, сторожеве § 23, п. 7
сторона, сторін § 8, п. 3, б, 1
сторонній § 67, п. 2, а
стортинг § 38, п. 13, прим.
Стохід § 108
стояти § 8, п. 1, а, 6; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; стій § 8, п. 1, а, 6; § 81, п. 2, а; стіймо, стійте § 81, п. 2, а
стравохід § 8, п. 3, г, 6
страйком § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
Страсбург § 113, п. 2, а
страсбурзький § 113, п. 2, а
страх — страху § 48, п. 3, е
Страхолиця § 114, п. 2, г
страхолицький § 114, п. 2, г
страшніший § 23, п. 2
стреміно — стреміна § 54, п. 3
стрибок — стрибка § 48, п. 3, е
Стрийський парк § 38, п. 9
стрімити § 2, п. 3, а
стрімувати § 2, п. 3, б
Стріла § 38, п. 4
стрімголов § 30, п. 1, е
стручок § 22, п. 12
ст.-сл. — старослов'янський § 25, п. 4, з
студент § 8, п. 2, д; § 18, п. 2, в;
студента § 48, п. 2, а
студентство § 18, п. 2, в
студентський § 18, п. 2, в
стукнути — стукну § 80, п. 8, б, 2; стукни, стукнім(о), стукніть § 81, п. 1, в
стусан — стусана § 48, п. 3, е
субота — субот § 8, п. 3, г, 3
суботний § 23, п. 1
сувенір § 45, II, п. 1
сувій — сувой § 48, п. 3, і
суддя § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2;
судді, суддю § 20, п. 4, б; судді § 47, Б, п. 1; суддів § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в

- Суджонó Хадіното § 38, п. 1, прим. 3
 Суєц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
 суєцький § 113, п. 2, б
 сузір'я Великого Пса § 38, п. 6, прим. 1
 сукно — сукон § 55, п. 2, прим.
 сукня, суконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 сума § 89, п. 1
 Сунь Ятсєн § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
 сусідній § 67, п. 2, а
 суспільно корисний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспільно необхідний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспільно-політичний § 29, п. 2, б
 суттєвий § 23, п. 7
 суть § 16, п. 1, а
 Сухий Яр § 38, п. 9
 суходіл — суходолу § 48, п. 3, и
 Сухумі § 109, п. 4, а, 1
 сушняк — сушняку § 48, п. 3, б
 сформульований § 84, п. 2, а
 сфотографувати § 21, п. 1
 схил § 21, п. 1
 схід § 38, п. 7
 Схід — Далекій Схід, Схід прокі-
 нувся § 38, п. 7
 східний § 67, п. 1, а
 Східноєвропейська рівнина § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
 Східноказахстанська область § 114, п. 2, а, прим.
 Східнокитайське море § 114, п. 2, а, прим.
 східнослов'янський § 29, п. 1, б
 схід сонця § 38, п. 6, прим. 2
 сходи § 66, п. 1, а; сходові § 66, п. 2, б; сходам § 66, п. 3, а; сходами § 66, п. 5, а
 схопити § 10, п. 1
 Сьєрра-Леоне § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1
 сьогодні § 7, п. 2; § 17, п. 3
 сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сьомий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1
 7-й § 28, п. 2, а
 7-А § 25, п. 4, є
 Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
 сюжет — сюжєту § 48, п. 3, ж
 сюрреалізм § 89, п. 2
 с'як-так § 30, п. 3, г
 Сян § 108
 Сятківський § 104, п. 9

Т

- т. — товариш, том § 40
 табель § 86, п. 1, б
 «Таврія» § 38, п. 25
 Тадеї § 88
 таджик § 113, п. 2, б
 таджикський § 113, п. 2, б
 Тажіббаєв § 104, п. 6, в, 1
 та й § 32, п. 2, б
 таким чином § 30, п. 2, в
 так-от § 33, А, п. 3, а
 таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 так-таки § 33, А, п. 3, а
 так-то § 30, п. 3, в
 так що § 32, п. 2, б
 талановитий § 23, п. 8
 таліський § 113, п. 2, в
 Тамбóв § 113, п. 2
 тамбóвський § 113, п. 2
 танець — танцю § 48, п. 3, з
 танцювати § 17, п. 3
 Тао Юаньмін § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
 Тасо § 100, п. 2
 татáрин — татáри § 54, п. 1, прим.; татáр § 55, п. 1, прим.
 Татїщев § 104, п. 6, в, 4

- тата § 54, п. 3; тату § 53, п. 1;
 тати § 54, п. 1; § 54, п. 3;
 татів (тат) § 55, п. 1
 татуньо § 44, II, а
 Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
 тбіліський § 113, п. 2, в
 твердження, тверджень § 8, п. 2, г
 Твердохлєбов § 104, п. 2, г
 твій § 75; твоє § 5, п. 1; твої § 4, п. 1
 т-во (товариство) § 26, п. 2, 5
 творення, творень § 8, п. 2, г
 творець, творця § 8, п. 3, г, 1
 творчо § 9, п. 2, г, прим.
 театр § 88; § 91, п. 1; § 96
 теїн § 90, п. 5, б
 текст — тексту § 48, п. 3, б
 текстиль § 90, п. 5, в, 1
 телеграф § 86, п. 2
 Тельман § 86, п. 1, б
 теля, теляти § 44, IV, а; теля-
 та § 65, п. 1; телят § 65, п. 2;
 теляттам § 65, п. 3
 телятко — теляткові, телятку § 49, п. 1; на теляткові § 52, п. 1, б; на телятку § 52, п. 1, б, прим.
 телячий § 67, п. 1, а
 темно-зелений § 29, п. 3, д
 темної ночі § 30, п. 2, в
 темнувати § 23, п. 8
 темп § 45, II, п. 1; у темні § 52, п. 3, а
 теніс — тенісу § 48, п. 3, з
 Теодóр § 88
 теорія § 88
 тепер § 17, п. 1
 теперішній § 67, п. 2, б
 тепловóз § 8, п. 3, г, б; § 26, п. 1, а
 Тєпло Олєксі § 38, п. 22
 тепло- й гідроелектростанції § 26, п. 2, б
 теплообмінний § 29, п. 1, а
 Тєрек § 109, п. 1
 Терєнь (парадигма) § 103, п. 2
 термін — терміна, терміну § 48, п. 3, ї, прим.
 термогідродинаміка § 26, п. 1, е
 термометр § 96
 Терно́піль § 108, прим.; § 112, п. 1, II; Терно́поля § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, II; Терно́полем, у Терно́полі § 112, п. 1, II
 тероризм § 22, п. 13
 терпіти — терпіть § 83, прим. 1
 терти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а; тру, труть § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; три § 80, п. 3, б, 9, прим.
 тертий § 84, п. 2, прим. 1, а
 Теруєль § 86, п. 1, б; § 91, п. 1; § 112, п. 1, II; Теруєля, Терує-
 лем, у Теруєлі § 112, п. 1, II
 тєсати § 10, п. 2
 тєсляр § 45, II, п. 3; тєслярá § 45, II, п. 3; § 48, п. 2, а; тєсляре § 53, п. 3; тєслярі § 54, п. 2
 Тєтерів § 108; § 113, п. 2; Тєте-
 рева § 48, п. 1, г
 тєтерівський § 113, п. 2
 течія Гольфстрім § 38, п. 9
 ти (парадигма) § 73; до тебе § 78, прим. 2
 Тибєт § 90, п. 5, в, 5
 тигр — на тїгрі § 52, п. 1, б, прим.
 тїждень § 19, п. 1; тїжня § 19, п. 1; § 48, п. 2, д
 тижневий § 19, п. 1
 Тимірязєв § 104, п. 2, в
 Тиміш (парадигма) § 103, п. 2;
 Тиміш § 103, п. 2, прим. 1
 Тимофєєв § 104, п. 6, в, 2
 тим разом § 30, п. 2, в
 тїм-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
 Тимчасóвий уряд § 38, п. 13,

тимчасово § 30, п. 1, е
 тим часом § 30, п. 2, в
 тимчасом як § 32, п. 2, б
 тин — тину § 48, п. 3, в
 тип § 90, п. 5, в, 1
 Тирасполь § 103, прим.
 Тіса § 108
 тисяча § 70, п. 11
 тисяча дев'ятсот вісімдесят
 восьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
 тисяча дев'ятсот дев'яносто пер-
 ший — тисяча дев'ятсот дев'я-
 носто першого § 71, п. 2
 тисяча дев'ятсот тридцять дев'я-
 тий — у тисяча дев'ятсот трид-
 цять дев'ятому § 71, п. 2
 тисяча п'ятсот тридцять вісім
 § 28, п. 1, б, прим. 1
 тисячний § 71, п. 1
 титан § 38, п. 2, а, прим. 1
 Титов § 104, п. 4, в, 2
 тиф — тифу § 48, п. 3, е
 Тіхвін § 109, п. 4, б, 3
 тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
 Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
 Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
 тихо-тихо § 25, п. 4, а
 Тиціан § 104, п. 6, в, 1
 Тичинин — Тичинине слово § 38,
 п. 26, а
 тиша § 45, 1, п. 3; тиші § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; тишу
 § 47, А, п. 3; тишею § 47, А,
 п. 4; у тиші § 47, А, п. 5
 тишком-нішком § 25, п. 4, б
 тільки-но § 32, п. 3; § 33, А,
 п. 3, а
 тільки що § 30, п. 1, е; § 33, А,
 п. 2, а
 тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
 «Тіні забутих предків» § 38, п. 18
 тинь (парадигма) § 46, III; тинь
 § 20, п. 4, в; § 44, III; тіні
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; тінню
 § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; у

тіні § 61, п. 4; тіней § 62,
 п. 2; тіням § 62, п. 3; у тінях
 § 62, п. 5
 тітка § 23, п. 4
 Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
 тітуса — тітусю § 47, А, п. 6, в
 тітчин § 23, п. 4
 ткацтво § 18, п. 2, а
 ткацький § 18, п. 2, а
 ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
 тов. — товариш § 40
 товар § 1, п. 2; товару § 48,
 п. 3, б
 товариство § 18, п. 2, в
 Товариство об'єднаних українсь-
 ких канадців § 38, п. 14, в
 товариський § 18, п. 2, в
 товариш (парадигма) § 46, II;
 товариш § 18, п. 2, в; § 28,
 п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3;
 товаришеві § 49, п. 1; на
 товаришеві § 52, п. 1, а; то-
 варишу § 53, п. 1; товариші
 § 54, п. 2; § 60; товаришів
 § 55, п. 1; товаришам § 56;
 товаришами § 58, п. 1
 товаришів — товаришева, това-
 ришеве § 23, п. 7
 товариш Віталій — товаришу Ві-
 талію § 53, п. 4, прим. 2
 товаришу Гончар § 53, п. 4,
 прим. 3
 Товста Могіла § 38, п. 8, прим. 1
 тогочасний § 67, п. 1, а
 той, та, те (парадигма) § 76;
 від того § 78, прим. 2; на то-
 му § 78, прим. 2
 Той, що греблі рве § 38, п. 2, б
 токай § 38, п. 10
 Токмак, Токмака, у Токмаці (у
 Токмаку) § 112, п. 1, II
 Толедо § 86, п. 2
 толк — толку § 48, п. 3, е
 Толстой § 104, п. 10
 том § 8, п. 2, е; таму § 48, п. 3, б

Томашув-Мазовецький § 109, п. 7, г
 тому-то § 32, п. 3
 тому що § 32, п. 2, б
 тону § 89, п. 1
 тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
 тонший § 17, п. 2
 тонюсінський § 16, п. 2, а, 2
 Тоомінг § 99
 тополенька § 22, п. 8
 тополя — тополь § 8, п. 3, г, 3
 тополька § 8, п. 3, г, 3
 торг, торгу § 8, п. 2, б; на торзі,
 на торгу § 52, п. 3, а, прим.
 торгівець, торгівця § 8, п. 3, а, 1
 торгпрэд § 8, п. 2, д
 торіоний § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
 торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
 тотожний § 67, п. 1, а
 Т-подібний § 25, п. 4, е
 трава звіробій § 27, п. 1
 травень, травня § 8, п. 2, а
 траєкторія § 91, п. 2, прим.
 трактор — трактора § 48, п. 2,
 е; тракторі § 57, п. 2; трак-
 торам § 56; тракторами § 58,
 п. 1
 тратити — трать § 16, п. 2, г;
 § 81, п. 2, в; тратьмо § 81,
 п. 2, в; тратьте § 16, п. 2, г;
 § 81, п. 2, в
 Трафальгар-сквер § 38, п. 8, прим. 3
 Трєттов-парк § 38, п. 8, прим. 3
 третіна § 72, п. 1
 третірувати § 24, п. 3
 трєтій § 71, п. 1; трєтя, трєте
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
 Третьяков § 104, п. 12, а, 1
 Третьяковська галерєя (Державна
 Третьяковська галерєя) § 38, п. 15,
 в, прим.
 три (парадигма) § 70, п. 2; три
 § 70, п. 8; трьох § 7, п. 2; § 16,
 п. 1, б; § 70, п. 8; трьом § 70,
 п. 8
 тривати § 2, п. 3, а
 тривога § 2, п. 3, а
 тридцятий § 71, п. 1
 35-мільйонний § 28, п. 2, а
 тридцять § 70, п. 3
 три з половиною тисячний загін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
 трикутник § 25, п. 4, б; три-
 кутника § 48, п. 2, е
 тримати § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
 тринадцять § 70, п. 3
 триніжок § 25, п. 3, а
 Трипілля § 108; § 114, п. 2, б
 трипільська культура § 38, п. 22,
 прим. 1
 трипроцентний § 25, п. 4, б
 три п'яти, трьомá п'ятими § 72,
 п. 1
 тріста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
 трьохсот, трьомстам § 28,
 п. 1, а
 три четвєрти § 72, п. 1
 три-чотири § 25, п. 4, в
 3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
 Трієст § 91, п. 2
 тріск § 19, п. 2
 тріснути § 19, п. 2
 триумвірат — триумвірату § 48,
 п. 3, б
 триумф § 90, п. 5, а, 2
 трицати § 2, п. 3, б
 трєбє, трєох, трєом § 70, п. 8
 троїстий § 23, п. 6
 Троїстий союз § 38, п. 11
 Троїцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
 трєхи вище зазначений § 29,
 п. 1, г
 Троянда § 38, п. 2, б
 Трубецької (Трубецька) § 104,
 п. 9
 Трубіж § 108
 Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
 трубопрвід § 8, п. 3, г, б; тру-
 бопрвводу § 48, п. 3, и

трудодень § 26, п. 1, в
 трьохмільйонний (і тримільйонний) § 71, п. 1
 трьохсотий § 71, п. 1
 трьохтисячний (і тритисячний) § 71, п. 1
 3-тисячний § 28, п. 2, а
 трястись — *трясся* § 20, п. 1, г
 тт. — *товариші, томі* § 40
Tuapse § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберкульоз § 86, п. 1, б
тугий § 67, п. 1, а
Тулуза § 86, п. 1, а
Тулчин § 113, п. 1
тульчинський § 113, п. 1
туман — *туману* § 48, п. 3, д
туманний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.
туманність § 20, п. 1, в
туманність Андромеди § 38, п. 6, прим. 1
туманно § 20, п. 1, в
тунгус § 113, п. 2, в
тунгуський § 113, п. 2, в
Тунгуський метеорит § 38, п. 6, прим. 1
Тупий Ніж § 106, п. 1, а
Тупик § 109, п. 4, б, б
Тургенев § 104, п. 1
турецький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Туреччина § 18, п. 1, а
 «Туріст» § 38, п. 25
турне § 100, п. 2
турок § 113, п. 2, б
Турсунзаде § 106, п. 2, д
ТУ-154 § 25, п. 4, д
тутешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Тушино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
тушинський § 113, п. 1
тхір § 18, п. 4, прим. 2
тьмянний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьолкін § 104, п. 3, б

тьохкати § 16, п. 1, б
тюбик § 93, п. 2
 ТЮГ — ТЮГу, ТЮГОм § 39, п. 2, прим.
тюль § 93, п. 2
Тюменев § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюмень § 109, п. 9, а, 3, прим.
тюрк — *тюрки* § 113, п. 2, б
тюркський § 113, п. 2, б
Тютчев § 53, п. 4
тягнути, тягнув, тягнула § 80, п. 9, прим. 2
тягтий § 80, п. 9, прим. 2
тямущий § 67, п. 1, а
Тянь-Шань § 109, п. 9, а, 3

У

Уайльд § 97
УАПЦ § 41, п. 5
убивця § 44, 1; § 45, 1, п. 2
Убийвовк § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
убік § 30, п. 1, б
убогий § 18, п. 2, б
убозтво § 18, п. 2, б
уболівальник § 22, п. 3
убрид § 30, п. 1, б
увага § 11, п. 3, а
уважність § 11, п. 3, а
увертюра § 11, п. 3, б
увечері § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у вигляді § 30, п. 2, а
уві сні § 30, п. 2, а
увіч § 30, п. 1, б
угіддя — угідь § 20, п. 4, а
Углич § 109, п. 4, б, б
Углове § 109, п. 7, а
уголос § 30, п. 1, б
угорі § 30, п. 1, б
угорка § 38, п. 5
Угорка § 38, п. 5
Угорська Республіка § 38, п. 12
угору § 30, п. 1, б
Угорщина § 11, п. 3, б
ударник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1; *ударнику* § 53, п. 1

ударницький § 11, п. 3, а
удача § 11, п. 3, а
удвох § 30, п. 1, г
удень § 30, п. 1, б
удій § 8, п. 3, г, 5
Удовиченко § 11, п. 3, б
удосконалення § 22, п. 5
Уельс § 97
Ужгород, Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді § 112, п. 1, II
ужитий § 84, п. 2, б
узбек § 113, п. 2, б
узбережжя § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбецький § 113, п. 2, б
узвішия § 57, п. 2; *узвішиям* § 56; *узвішиями* § 58, п. 1; *на узвішиях* § 59
узійку § 30, п. 1, б
узнаки § 30, п. 1, б
узятись, узявьсь, узялась, узялось, узялись § 80, п. 9, прим. 3
указ § 11, п. 3, а
уклад § 11, п. 3, а
Укоопспілка § 39, п. 1, а
Україна § 11, п. 3, б, прим.
 «Україна» § 38, п. 18; § 38, п. 20
українець § 38, п. 1, прим. 6
українка — *українок* § 47, Б, п. 4, а
Українська гліва § 38, п. 5
Українське товариство охорони пам'яток історії та культури § 38, п. 14
Український дім § 38, п. 15, в
 «Українські» § 38, п. 25
украї § 30, п. 1, б
Укрінформ § 39, п. 1, а
Укрпрофрада § 39, п. 1, а
укупі § 30, п. 1, б
улад § 30, п. 1, б
Улан-Уде § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
улісливий § 19, п. 1
ултку § 30, п. 1, б
ультиматум § 11, п. 3, б

Ульянов § 104, п. 12, а, 1
Уманська міськрада § 38, п. 12
Уманщина § 17, п. 2
умісний § 19, п. 3
у міру того як § 32, п. 2, б
умова § 11, п. 3, а
умовний § 11, п. 3, а
унаслідок § 31, п. 1, а
уніз § 30, п. 1, б
унизу § 30, п. 1, б
універмаг — універмагу § 48, п. 3, в
університет § 124, п. 3; *університету* § 48, п. 3, г
уночі § 30, п. 1, б
унтер-офіцер § 26, п. 2, 1, б
унтер-офіцерський § 29, п. 2, а
У Ну Мунг § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д
Уолл-стріт § 38, п. 8, прим. 3
упень § 30, п. 1, б
уперед § 30, п. 1, б
уперти, упру, упруть, упри § 80, п. 3, б, 9, прим.
уплав § 30, п. 1, б
уплач § 30, п. 1, б
у поміч § 30, п. 2, а
упоперек § 30, п. 1, б
упору § 30, п. 1, б
управа § 11, п. 3, а
ураган — урагану § 48, п. 3, д
у (в) разі § 31, п. 3
Урал § 11, п. 3, б; *Уралу* § 48, п. 3, і
Урало-Кушумський степ § 38, п. 8
уранці § 30, п. 1, б
урешті § 30, п. 1, б
уривок — уривку § 48, п. 3, г
урівень § 30, п. 1, б
урівні § 30, п. 1, б
урожай — *урожаєм* § 51, п. 1
урозкид § 30, п. 1, б
урозліт § 30, п. 1, б
урозсин § 30, п. 1, б
урозтич § 30, п. 1, б
урочистий § 23, п. 6

УРП § 39, п. 2
 уряд § 30, п. 1, б
 Усвятцев § 104, п. 2, в
 усередини § 30, п. 1, б
 услід § 30, п. 1, б
 усмак § 30, п. 1, б
 усміх — усміху § 48, п. 3, і
 Усольє § 109, п. 9, а, 1
 Успіння § 38, п. 22
 успіх § 45, II, 1; успіху § 48, п. 3, і
 Уссурі § 112, п. 7
 усталення § 11, п. 3, а
 установа § 11, п. 3, а
 установлювати § 10, п. 1
 у стократ § 30, п. 2, а
 устрій, устрою § 8, п. 1, а, 1
 уступ § 11, п. 3, а
 Усть-Каменогорськ § 114, п. 3, г
 усть-каменогорський § 114,
 п. 3, г
 усунений § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунути § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 УТН § 39, п. 2
 утопія § 11, п. 3, б
 утрічі § 30, п. 1, а
 утрюх § 30, п. 1, г
 учена рада Інституту українсь-
 кої мови НАН України § 38,
 п. 16
 учень § 9, п. 1; учні 8—10 класів
 § 25, п. 4, в, прим.
 учитель (парадигма) § 46, II;
 учитель § 45, II, п. 2; учителя
 § 48, п. 2, а; учителі § 60
 учитель-фізик § 27, п. 3
 У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
 учотирюх § 30, п. 1, г
 ушір § 30, п. 1, б
 уява § 11, п. 3, а

Ф

фабком § 38, п. 14, а
 фабрика (парадигма) § 46, I; фаб-
 рика § 45, I, п. 1; § 88; § 90,

п. 5, в, 1; фабрики § 47, А, п. 1,
 а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б;
 фабриці § 47, А, п. 2; фабрику
 § 47, А, п. 3; фабрикою § 47, А,
 п. 4; на фабриці § 47, А, п. 5;
 фабрик § 47, Б, п. 2, а; фабри-
 кам § 47, Б, п. 3, а; фабриками
 § 47, Б, п. 5, а
 фабричний § 23, п. 1
 фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
 фаєтон § 91, п. 1
 факт § 88
 фактор — фактору, фактора § 48,
 п. 3, і, прим.
 фальш — фальші § 61, п. 1
 Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
 Фаон § 88
 фараон § 88
 Фараон § 38, п. 4
 фартух § 88
 Фастів, Фастова § 8, п. 1, а, 4
 фауна § 94
 Фауст § 94
 фах § 88
 фахівець, фахівця § 8, п. 3, а, 1
 фаянс § 88; § 90, п. 4
 федеративний § 88
 Федерація незалежних профспілок
 України § 38, п. 14, в
 Федін § 104, п. 1
 Федір § 22, п. 10, прим.; § 88;
 § 103 п. 2, прим. 1
 Федорівна § 22, п. 10, прим.
 Федоров § 104, п. 3, б
 Федорович § 22, п. 10, прим.
 Федченко § 17, п. 6
 Федчишин § 17, п. 6
 фесверк § 90, п. 4; § 91, п. 2
 Фейєрбах § 90, п. 4; § 91, п. 2
 фейлетон § 88; фейлетону § 48,
 п. 3, ж
 фермент — ферменту § 48, п. 3, ж
 Фетай Чотінучит § 106, п. 1, д
 Фетійо § 93, п. 1, а
 фея § 38, п. 2, а, прим. 1

Ф'єзоле § 92, п. 1, а
 фіалка § 90, п. 5, а, 2
 фігура § 88
 фізик § 22, п. 1, прим.
 фізика § 88; § 100, п. 1, 1; фізи-
 ки, фізиці § 100, п. 1, 1
 фізик-учитель § 27, п. 3
 фізичний § 90, п. 5, в, 1
 фізіологія § 88
 філе § 91, п. 1
 Філіппіни § 88; § 112, п. 2; § 113,
 п. 1; Філіппін, Філіппінам § 112,
 п. 2
 філіппінський § 113, п. 1
 Філіппов § 104, п. 6, в, 2
 філософія § 88
 фільм § 93, п. 1, б
 фін, фіни § 89, п. 1
 Фінанси § 90, п. 5, а, 5
 Фінікія § 88
 Фінляндія § 86, п. 1, б
 Фінська затока § 114, п. 1, б
 фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіораванте § 90, п. 5, а, 2
 Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
 фірма «Філко корпорейшн» § 38,
 п. 17
 Фіуме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
 ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
 Фламмаріон § 89, п. 3
 флегматик § 88
 Флобер § 86, п. 1, а
 Флоренція § 88
 Флоріда § 90, п. 5, в, 2
 флот § 86, п. 1, а
 Флуранс § 86, п. 1, а
 фойє § 90, п. 4
 Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
 фолл-ріверський § 114, п. 3, г
 фон Бісмарк § 107, п. 3
 Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2
 фон дер Гольц § 106, п. 1, г
 фонетика § 88
 Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8,
 прим. 2

форма § 88; форм § 8, п. 2, а,
 прим. 2
 формула § 86, п. 1, а
 форпост § 19, п. 1, прим.
 форпостний § 19, п. 1, прим.
 фортисимо § 89, п. 1; § 90, п. 5,
 а, 4
 фосфор § 88
 фотографія § 14
 франківський — франківські со-
 нети § 38, п. 26, в, прим., а
 Франківський — Франківська кім-
 ната § 38, п. 26, в
 Франко — Франка § 48, п. 2, а
 Фрэнкфурт-на-Майні § 38, п. 8,
 прим. 2; § 112, п. 6; § 114,
 п. 3, г; Фрэнкфурта-на-Майні,
 у Фрэнкфурті-на-Майні § 112,
 п. 6
 фрэнкфуртський-на-Майні § 114,
 п. 3, д
 Фрэнція § 38, п. 12; § 88
 француз § 113, п. 2, а
 французський § 113, п. 2, а
 фрезерувальник § 22, п. 3
 френч § 38, п. 1, прим. 5
 Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
 Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
 фуга § 88
 Фукуї § 112, п. 7
 фунт стёрлінгів — фунта стёр-
 лінгів § 48, п. 2, д
 Фур'є § 92, п. 1, а
 футбол § 86, п. 1, а; футболу § 48,
 п. 3, з
 футляр § 45, II, п. 1; § 88;
 футляри § 54, п. 1
 Фучик § 104, п. 5, б
 фюзеляж § 92, п. 2, б

Х

хазяїн § 1, п. 2; хазяї, хазяїні
 § 54, п. 1, прим.
 халва § 86, п. 1, а
 хапати § 10, п. 1

харакірі § 90, п. 5, а, 4
Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; *Харкова* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г; *Харкову* § 49, п. 2, б; *Харковом* § 51, п. 3, б
Харківський клуб метробудівців § 38, п. 15, в
харків-товарний § 114, п. 3, а
Харків-Товарний § 114, п. 3, а
хатний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастливий § 19, п. 1
хвастнути § 19, п. 1
хворостняк § 19, п. 1
Хемінгуей § 87
хіжо § 9, п. 2, г, прим.
хімера § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
хист — *хісту* § 48, п. 3, є
хітроці § 66, п. 1, б; *хітроців* § 66, п. 2, б
хіба що § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 2, а
хід — *ходу* § 48, п. 3, є
хімік § 22, п. 1, прим.
хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г, прим. 1
хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
хірург § 90, п. 5, а, 5
хліб — *хліба* § 48, п. 3, а; *хлібі*, *хліба* § 54, п. 3
Хліб § 38, п. 2, б
хлібороб § 8, п. 3, г, 6
хліборобство § 8, п. 3, г, 6
хліб-сіля § 25, п. 4, б
хлів — *хліва* § 48, п. 3, в
хлопець § 2, п. 2, в; *хлопця* § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; *хлопче* § 53, п. 3
хлопець-богати́р § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчійсько § 22, п. 9
хлоп'я — *хлоп'ят* § 65, п. 4
хлоп'ятко — *на хлоп'яткові* § 52, п. 1, б

Хмелеве § 113, п. 2
хмелівський § 113, п. 2
Хмельничина § 38, п. 22
хоби § 87
ходів-ходів § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; *ходять* § 83, прим. 1; *ходжу* § 80, п. 6, в, прим. 1; *ходить*, *ходять* § 16, п. 2, г; *будете ходити* § 80, п. 8, а, 1; *ходів був*, *ходила була*, *ходили були* § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87; *хокею* § 48, п. 3, з
хол § 87
холод — *холоду* § 48, п. 3, д
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — *хору* § 48, п. 3, б
хорт, *хорта* § 8, п. 2, б
Хотинський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хочу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хочеш* § 80, п. 4; *хочуть* § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, г
Хо Ши Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д
хребет § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хри́стов § 104, п. 5
хрущ — *хрущів* § 57, п. 1
хто (парадигма) § 77; *біля ко́го* § 78, прим. 2
хто-бу́дь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б

хто-небу́дь § 28, п. 2, б; § 79;
ко́го-небу́дь, *кому́-небу́дь*, *ким-небу́дь*, *на ко́му-небу́дь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79;
ко́гось, *кому́сь*, *кимсь* (і *кимось*) § 79; *біля ко́гось* § 78, прим. 2
художник-пейзажист § 27, п. 3
художній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
хутір — *хутора* § 48, п. 3, г
ху́тро — *ху́тер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цветко, *Цветка* § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́бето § 32, п. 1
цей, *ця*, *це* (парадигма) § 76; *цього́* § 7, п. 2; *у цього́* § 78, прим. 2; *при цьо́му* § 78, прим. 2
целуло́їд § 4, п. 4
Ценкий § 104, п. 1
центр § 96; *у це́нтри* § 52, п. 3, а
Цеци́лін § 104, п. 6, в, 1
Цивільний повітряний флот Ук-раїни § 38, п. 14
Циганко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
Цинда́о § 90, п. 5, в, 3
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ци́фра § 90, п. 5, в, 1
Цице́рон § 104, п. 6, в, 1
Цілиногра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, г
ціпи́лно § 17, п. 4
цокоти́ти § 80, п. 3, а
цукерки § 38, п. 25
цього́рчий § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, г, прим.
Цюру́пинськ § 113, п. 1
цюру́пинський § 113, п. 1
Цяво́вський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарнік — *чагарнику́* § 48, п. 3, б
Чад — *Ча́ду* § 48, п. 3, і
часня § 22, п. 6
«Ча́йка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — *Ча́плином* § 51, п. 3, а
чар-зілля § 26, п. 2, 4
час від часу § 30, п. 2, б
часті́вка § 22, п. 11
ча́сто-гу́сто § 25, п. 4, б
чверть (1/4) § 72, п. 1
Чебоксáри § 109, п. 5; § 112, п. 2; *Чебоксáр*, *Чебоксáрам*, *у Чебоксáрах* § 112, п. 2
чекáння § 10, п. 2
чекáти § 10, п. 2
Челя́бінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченстохо́ва § 109, п. 7, д
черві́нець — *черві́нця* § 48, п. 2, д
Черво́на Ша́почка § 38, п. 2, б
Черво́ний Став — *Черво́ного Ста́ву* § 48, п. 2, г, прим.
червонога́рчий § 29, п. 2, д
черво́но-зеле́но-си́ний § 29, п. 2, д
черв'я́к § 6, п. 1, прим.
череда́, *чері́д* § 8, п. 3, б, 1
че́рез § 8, п. 2, в
черезплі́чник § 21, п. 2
че́рез си́лу § 30, п. 2, а
че́рез те що § 32, п. 2, б
Черепове́ць § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
черепове́цький § 113, п. 2, б
чері́дка § 8, п. 3, б, 1
Черка́си § 113, п. 2, в
Черка́ське старі́ство § 38, п. 12
Черка́ський § 113, п. 2, в
черке́с § 113, п. 2, в
черке́ський § 113, п. 2, в
черне́тка § 9, п. 1
Чернишо́в § 104, п. 7

Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чесати, чешу, чешеш § 80, п. 4
 чесний § 19, п. 1
 честь § 19, п. 1
 честь честю § 25, п. 4, б, прим.
 чеський § 113, п. 2, в
 Чеський Крумльов § 109, п. 7, г
 четверо, чотирьох, чотирьом § 70, п. 10
 четвертий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чех § 113, п. 2, в
 Чигирін § 113, п. 1
 чигирінський § 113, п. 1
 чий, чия, чіє (парадигма) § 77;
 чийого § 7, п. 1, а
 чий-будь § 28, п. 2, б
 чий-небудь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийогось, чийомусь, чиймсь (і чиймось) § 79
 Чикаго § 90, п. 5, в, 3
 Чиковані § 104, п. 6, в, 1
 Чилі § 90, п. 5, в, 3
 чималенький § 33, А, п. 1, а
 чимало § 30, п. 1, е; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдуж § 30, п. 1, е
 чимраз § 30, п. 1, е
 Чингісхан § 104, п. 6, в, 1
 чин чином § 25, п. 4, б, прим.
 Чирчик § 109, п. 4, б, 1
 чисельник — чисельника § 48, п. 2, е
 численний § 20, п. 2, а
 численність § 20, п. 2, в
 численно § 20, п. 2, в

числівник — числівника § 48, п. 2, е
 чистий § 67, п. 1, а
 чистити — чисть, чистьмо, чистьте § 81, п. 2, в
 Чисті Пруді § 109, п. 7, в
 Чистоводне § 114, п. 2, а
 чистоводнівський § 114, п. 2, а
 Читá § 113, п. 1
 читинський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичероне § 90, п. 5, в, 1
 Чічи́ков § 104, п. 6, в, 1
 чи що § 30, п. 1, е
 чіпати § 10, п. 2
 чіпляти § 10, п. 2
 член-кореспондент § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чобіт — чобіт § 55, п. 1, прим.; чобітьмі (й чоботями, чоботами) § 58, п. 2; на чоботах (чоботях) § 59
 чоловік § 9, п. 1; сім чоловік, сім чоловіків, чоловік із двісті § 55, п. 1, прим.
 чомусь § 9, п. 1
 Чорне море § 114, п. 1, б
 чорний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чорного § 9, п. 2, г
 чорніло § 9, п. 2, г
 чорніти § 9, п. 2, г
 чорниця — чорниці § 9, п. 2, г
 чорніти, чорніє § 9, п. 2, г
 чорногуз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чорнозем § 26, п. 1, б
 чорноземний § 29, п. 1, а
 чорнороб § 8, п. 3, г, б
 чоти́ри (парадигма) § 70, п. 2; чоти́ри § 9, п. 1
 4¹/₂-тисячний § 28, п. 2, а
 чотирикутник § 25, п. 3, а
 чотиримісячний § 25, п. 4, б
 чотиріста § 70, п. 5
 чотиреста сімдесят вісім тисяч шістьсот п'ятдесят дев'ять — з чотирьохсот сімдесяти восьми

тисяч шестисот п'ятдесяти дев'яти § 70, п. 6
 чоти́ри трéті § 72, п. 1
 чотирна́дцять § 70, п. 3
 чотирьохáктний § 25, п. 3, б
 чотирьохмільйонний (і чотири-мільйонний) § 71, п. 1
 чотирьохсотий § 71, п. 1
 чотирьохтисячний (і чотирити́сячний) § 71, п. 1
 чувáський § 113, п. 2, в
 чувáш § 113, п. 2, в
 чумак — чумáче § 53, п. 3
 Чума́цький Шлях § 38, п. 6
 Чупрінків § 47, Б, п. 2, в
 Чусова́ § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чусово́ї, Чусові́й § 112, п. 3
 чу́ти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; чу́ти, чу́ю, чу́ють § 80, п. 3, б, 1

III

ша́бля — шабéль § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 шáйба — шайб § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 шалі́вка § 22, п. 11
 Шанті́ї § 98; § 100, п. 2
 шаруді́ння § 22, п. 5
 шаруді́ти § 22, п. 5
 шасі́ § 89, п. 1
 шах § 38, п. 3, прим. 2
 шахта́р, шахта́ря § 45, II, п. 2; шахта́реві § 49, п. 1; шахта́ря́м § 56; шахта́ря́ми § 58, п. 1; на шахта́ря́х § 59
 Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1
 ша́хтинський § 113, п. 1
 Ша́ші § 38, п. 4
 Швейца́рія § 95, п. 1
 швець § 16, п. 1, а; шéвче § 53, п. 3
 Швець § 101; § 102, п. 1; Швеця́, Швеця́ві (Швеця́ю) § 102, п. 1
 швидкохі́д § 8, п. 3, г, б
 швидкохі́дний § 8, п. 3, г, б
 шева́цв § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, а, 3
 шева́цева, шева́цевого § 8, п. 1, а, 3
 шевченкіана § 38, п. 1, прим. 5
 Шевче́нків — Шевче́нкова, Шевче́нкове § 23, п. 7; Шевче́нкові поéзії § 38, п. 26, а
 Шевче́нківська прéмія § 38, п. 26, в
 Шевче́нківський райо́нний відді́л наро́дної осві́ти мі́ста Кі́єва § 38, п. 14, а
 шевче́нківський стиль § 38, п. 26, в, прим., а
 Шевче́нко § 23, п. 7
 Шексна́ § 109, п. 1
 шéлест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 Шéлі § 100, п. 2
 Шенети́вка § 108; § 112, п. 1, I; Шенети́вки, у Шенети́вці § 112, п. 1, I
 шéпіт § 2, п. 1
 шепоти́ти § 2, п. 1
 шéстєро, ші́стьох, ші́стьом § 70, п. 10
 шестиде́нка § 9, п. 1; § 26, п. 1, г
 Ші́ллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II; Ші́ллєра, Ші́ллєром § 100, п. 1, II
 Ші́мчак § 104, п. 5, б
 шино́к — шинку́ § 48, п. 3, в
 ші́рма § 90, п. 5, в, 1
 широ́кий § 2, п. 1
 Широ́кий Я́р § 114, п. 1, а; Широ́кого Я́ру § 48, п. 2, г, прим.
 ші́роко § 2, п. 1
 широчина́, широчі́нь § 61, п. 1, прим.
 ші́ти, ші́ю, ші́ють § 80, п. 3, б, 1; ший, шіймо, шійте § 81, п. 2, а
 шифр § 90, п. 5, в, 1

шихтівка § 22, п. 11
 Шішкін § 104, п. 6, в, 1
 Шіофок § 90, п. 5, в, 3
 шістдесят § 70, п. 4
 шістдесятий § 28, п. 1, б; § 71, п. 1
 шістдесятип'ятимільйонний § 28, п. 1, б
 16-поверховий § 26, п. 1, д, прим.
 шістнадцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
 шістсот § 70, п. 5
 шість (парадигма) § 70, п. 2;
 шість § 70, п. 3; шість § 9, п. 1
 шків — шківа § 48, п. 2, є
 шкода — шкод § 8, п. 3, г, 3
 школа — шкiл § 47, Б, п. 2, а
 школяр (парадигма) § 46, II;
 школяр § 17, п. 1; § 45, II, п. 3;
 школяра § 45, II, п. 3;
 школяре § 53, п. 3; школярі § 54, п. 2;
 школярів § 55, п. 1
 шлакоблок § 26, п. 1, в
 шлях § 38, п. 9; на шляху § 52, п. 2, б
 Шмельова § 104, п. 1
 шовк, шовку § 8, п. 2, б
 сесія Київської обласної ради § 38, п. 16
 шостий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 Шоу § 94; § 100, п. 2
 шофер § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
 Штанка рання § 38, п. 5
 шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 штаб — штабу § 48, п. 3, г; у штабі § 52, п. 3, а
 штабс-капітан § 26, п. 2, 1, б
 штани § 66, п. 1, а; штанам (і штаням) § 66, п. 3, а; штаньмі (й штаньми, рідше — штаньми) § 66, п. 5, в; на штанях (рідше — на штанях) § 66, п. 6
 Штраус § 94
 штрейкбрехер § 95, п. 1
 шум — шуму § 48, п. 3, є

Щ

шавель — шавлю § 48, п. 3, б
 щасливий § 19, п. 1
 щастя § 17, п. 3; § 19, п. 1;
 щастям § 51, п. 2
 щеміти § 9, п. 1
 щетіна § 9, п. 1
 Щиглов § 104, п. 6, в, 1
 Щигрі § 109, п. 4, б, 1
 Щипачов § 104, п. 3, в
 що (парадигма) § 77; від чого, в чому § 78, прим. 2
 щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, б
 що-будь § 28, п. 2, б; § 79; чогобудь, чому-будь, чим-будь, на чому-будь § 79
 щовечора § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 щогодини § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 Щоголів § 53, п. 4
 щодалі § 30, п. 1, є
 щоденник § 33, А, п. 1, а
 щоденно § 30, п. 1, є
 щодня § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 щодо § 31, п. 1, а
 щодобі § 33, А, п. 1, а
 щодуху § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
 щокá § 9, п. 1; щоці, на щоці § 9, п. 2, б
 Щокіно § 109, п. 2, в
 щомісяця § 30, п. 1, є
 щомога § 30, п. 1, є
 щонайбільше § 30, п. 1, є
 щонайдовше § 30, п. 1, є
 щонайдужче § 30, п. 1, є
 щонайкраще § 30, п. 1, є
 щонайкращий § 33, А, п. 1, а
 щонайменше § 30, п. 1, є
 щонайсильніший § 69, п. 2, б

щонайширше § 30, п. 1, є
 що-небудь § 28, п. 2, б; § 79; чогобудь, чому-небудь, чим-небудь § 79
 щонобі § 30, п. 1, є
 щоправа § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 щораз § 30, п. 1, є
 щоразу § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 щороку § 30, п. 1, є
 щосіли § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 щось § 33, А, п. 1, г; § 79; чогось, чомусь, чимсь (і чимось) § 79; від чогось, в чомусь § 78, прим. 2
 що то § 33, А, п. 2, б
 що то за § 33, А, п. 2, б
 щохвилини § 30, п. 1, є
 Шука § 38, п. 2, б

Ю

ювіляр § 45, II, п. 1
 юдині срібнякі § 38, п. 26, в, прим., б
 юнат § 20, п. 1, б
 Юпітер § 38, п. 6
 Юр'єв § 104, п. 11
 Юрївна § 22, п. 10
 Юрій Клен (Освальд Бургардт) § 38, п. 1
 Юрїйович § 22, п. 10
 юрмище § 45, II, п. 3
 Юхїменко § 2, п. 2, б
 юшка — ющиці § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; до мене § 78, прим. 2
 Яблонський § 104, п. 9
 явище § 45, II, п. 3; явища § 54, п. 3; явищами § 58, п. 1
 явір § 45, II, п. 1
 Ягич § 104, п. 5
 ягня — ягнята, ягнят § 65, п. 4; ягнятами § 65, п. 5; на ягнях-тах § 65, п. 6
 ягнятко — ягняткові, ягнятку § 49, п. 1
 яєчко § 22, п. 7
 яєчня § 18, п. 4
 яйце § 18, п. 4; яєць § 55, п. 2
 яйцеподібний § 25, п. 2, б
 якби § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
 який § 77
 який-будь § 28, п. 2, б
 який-небудь § 28, п. 2, б
 якийсь, якась, якесь § 33, А, п. 1, г
 Яків § 22, п. 10
 Яківна § 22, п. 10
 якісний § 19, п. 1
 якість § 5, п. 1; § 19, п. 1; якістю § 61, п. 3, б
 якнайбільше § 30, п. 1, є
 якнайбільший § 69, п. 2, б
 якнайдовше § 30, п. 1, є
 якнайдовше § 30, п. 1, є
 якнайкраще § 30, п. 1, а
 якнайшвидше § 33, А, п. 1, а
 якнайшвидший § 69, п. 2, б
 як-небудь § 30, п. 3, в
 як-не-як § 30, п. 3, г
 Якович § 22, п. 10
 якомога § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
 якось § 30, п. 1, є
 якось § 30, п. 1, є
 якось-то § 33, А, п. 3, а
 як-от § 33, А, п. 3, а
 якраз § 30, п. 1, є
 як слід § 30, п. 2, а
 як треба § 30, п. 2, а
 якщо § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а
 Яміль § 108
 Янка Купала § 104, п. 7
 яр § 38, п. 9; яру § 48, п. 3, г
 ярóк — ярка § 48, п. 3, г
 Ярополк § 106, п. 2, г

Ярослав Андрійович — <i>Ярославе Андрійовичу</i> § 53, п. 4, прим. 4	<i>ясна</i> § 66, п. 1, в; <i>ясен</i> § 66, п. 2, в
<i>Ярославів Вал</i> § 38, п. 9	<i>Ясна Поляна</i> § 38, п. 8, прим. 1; § 114, п. 2, д
<i>Ярослав Мудрий</i> § 38, п. 1; § 38, п. 26, б	<i>Ясногородка</i> § 114, п. 2, а
<i>Яр-під-Зайчиком</i> § 114, п. 3, г	<i>яснополянський</i> § 114, п. 2, д
<i>ярський-під-зайчиком</i> § 114, п. 3, д	<i>Ясси</i> § 113, п. 2, в
<i>ясен</i> § 67, п. 1, в	<i>ясський</i> § 113, п. 2, в
<i>ясень</i> — <i>ясеня</i> § 48, п. 2, б; <i>ясе-ню</i> § 53, п. 2	<i>Яффа</i> § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
<i>ясла</i> § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;	<i>яфський</i> § 89, п. 3, прим.
<i>ясел</i> § 66, п. 2, в; <i>яслам</i> § 66, п. 3, а; <i>у яслах</i> § 66, п. 6	<i>ячмінний</i> § 18, п. 4
	<i>ячмінь</i> § 18, п. 4; § 50, п. 2;
	<i>ячменю</i> § 48, п. 3, б
	<i>ячний</i> § 18, п. 4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА	
ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ	7
ГОЛОСНІ	7
§ 1. Ненаголошений О	7
§ 2. Ненаголошені Е, И	7
§ 3. І	8
§ 4. Ї	8
§ 5. Я, Ю, Є	8
§ 6. Апостроф	9
§ 7. ЙО, БО	9
Чергування голосних	10
§ 8. Чергування О—І, Е—І	10
О, Е, що не переходять в І	10
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І	11
§ 9. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	14
Чергування голосних у дієслівних коренях	15
§ 10. Чергування О—А	15
Е (невипадний) — І (невипадний)	15
Е (випадний) — И	16
§ 11. Чергування У—В	16
§ 12. Чергування І—Й	17
§ 13. Чергування З—ІЗ—ЗІ (ЗО)	18
ПРИГОЛОСНІ	19
§ 14. Літера Г	19
§ 15. Літера Г	19
Позначення м'якості приголосних	20
§ 16. Коли пишеться Ъ	20
§ 17. Коли Ъ не пишеться	21
Зміни приголосних при збігу їх	22
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	22
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	23
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому сту- пені прикметників (прислівників)	23
-ЧН-, -ШН-	23

Спрощення груп приголосних	24
§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	24
-З(К)Н-, -С(К)Н-	24
-С(Л)Н-	25
Подвоєння та подовження приголосних	25
§ 20. Подвоєння приголосних при їх збігу	25
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	25
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	26
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	27
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-)	27
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	28
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	28
ПРАВОПИС СУФІКСІВ	29
Іменникові суфікси	29
§ 22. -ИК, -НИК та ін.	29
-ИВ(О)	29
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	29
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	29
-ИНН(Я), -ІНН(Я) та ін.	29
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	30
-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК,	
-ИЧК(А) та ін.	30
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	30
-ИСЬК(О) [-ЄСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	30
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	30
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	31
-ОК	31
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	31
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	31
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ)	31
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	32
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	32
-ИН, -ІН	32
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	33
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	33
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	33
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ),	
-ОВИТ(ИЙ)	34
Дієслівні суфікси	34
§ 24. -УВА- (-ЮВА-), -ОВА-	34
-ОВУВА-	35
-ІР- (-ИР-)	35
ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ	35

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ	35
§ 25. Сполучні звуки О, Е (Є)	35
Складні слова без сполучного звука	36
§ 26. Складні іменники	38
§ 27. Прикладки	40
§ 28. Складні числівники та займенники	40
§ 29. Складні прикметники	41
§ 30. Прислівники	44
§ 31. Прийменники	49
§ 32. Сполучники	49
§ 33. Частки	50
ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)	54
§ 34. Велика літера на початку речення	54
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	55
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	56
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати	
тощо	57
§ 38. Велика літера у власних назвах	58
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	69
§ 40. Графічні скорочення	70
ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ	71
§ 41. Орфографічні правила переносу	71
§ 42. Технічні правила переносу	71
ЗНАК НАГОЛОСУ	72
§ 43.	72
II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ	
ІМЕННИК	73
§ 44. Поділ на відміни	73
§ 45. Поділ на групи	73
§ 46. Зразки відмінювання іменників	76
УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ	79
I відміна	79
§ 47. А. Однина	79
§ 47. Б. Множина	81
II відміна	83
А. Однина	83
§ 48. Родовий відмінок	83
§ 49. Давальний відмінок	86
§ 50. Знахідний відмінок	87
§ 51. Орудний відмінок	87
§ 52. Місцевий відмінок	88

§ 53. Кличний відмінок	89
Б. Множина	90
§ 54. Називний відмінок	90
§ 55. Родовий відмінок	91
§ 56. Давальний відмінок	92
§ 57. Знахідний відмінок	92
§ 58. Орудний відмінок	92
§ 59. Місцевий відмінок	93
§ 60. Кличний відмінок	93
III відміна	93
§ 61. Однина	93
§ 62. Множина	94
§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	95
IV відміна	95
§ 64. Однина	95
§ 65. Множина	95
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	96
ПРИКМЕТНИК	98
§ 67. Тверда група прикметників	98
М'яка група прикметників	98
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	99
§ 69. Ступенювання прикметників	100
ЧИСЛІВНИК	101
КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ	101
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	101
ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ	103
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	103
ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ	104
§ 72. Відмінювання дробових числівників	104
ЗАЙМЕННИК	104
§ 73. Особові займенники	104
Відмінювання особових займенників	104
§ 74. Зворотний займенник	105
Відмінювання зворотного займенника	105
§ 75. Присвійні займенники	105
Відмінювання присвійних займенників	105
§ 76. Вказівні займенники	105
Відмінювання вказівних займенників	105
§ 77. Питальні займенники	106
Відмінювання питальних займенників	106
§ 78. Означальні займенники	106

Відмінювання означальних займенників	106
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	107
Відмінювання складних займенників	107
ДІЄСЛОВО	108
§ 80. Дійсний спосіб	108
Теперішній час	108
Поділ дієслів на дієвідмини	108
Друга дієвідміна	108
Перша дієвідміна	109
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	111
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІД-ПОВІСТІ й под.), БУТИ	112
Майбутній час	113
Минулий і давноминулий час	113
§ 81. Наказовий спосіб	114
§ 82. Умовний спосіб	115
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	115
§ 84. Дієприкметник	116
Дієприкметники активного стану	116
Дієприкметники пасивного стану	116
§ 85. Дієприслівник	117
III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	
ПРИГОЛОСНІ	118
§ 86. L	118
§ 87. G, H	118
§ 88. F, PH, TH	119
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	119
ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ	120
§ 90. J	120
§ 91. E, O, EU	123
ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ	123
§ 92. Апостроф	123
§ 93. Ь	123
§ 94. Дифтонги AU, OU	124
§ 95. Дифтонги EI, EU, IJ, EY	124
§ 96. Кінцеві -TR, -DR	124
§ 97.	124
§ 98.	125
§ 99.	125

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	125
§ 100.	125
IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ	
§ 101. Українські прізвища	126
§ 102. Відмінювання прізвищ	126
§ 103. Відмінювання імен	128
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ	131
§ 105. Неслов'янські прізвища	135
СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА І ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ	135
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська)	135
§ 107. Похідні прикметники	137
ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ	138
§ 108. Українські географічні назви	138
§ 109–110. Географічні назви слов'янських та інших країн	138
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	141
§ 111. Іншомовні географічні назви	142
§ 112. Відмінювання географічних назв	142
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	144
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	144
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ІВСЬК(ИЙ)]	145
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв ...	146
Написання окремо	146
Написання разом	147
Написання через дефіс	148
V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ	
§ 115. Крапка	151
§ 116. Знак питання	152
§ 117. Знак оклику	153
§ 118. Кома	155
А. Кома в простому реченні	155
Б. Кома в складному реченні	166
§ 119. Крапка з комою	170
§ 120. Двокрапка	172
§ 121. Тире	173
§ 122. Крапки	178
§ 123. Дужки	179
§ 124. Лапки	180
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	182
ПОКАЖЧИК	186

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНІ

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2015

Художнє оформлення *М.А. Панасюк*Художній редактор *Р.І. Калиш*Технічні редактори *Т.С. Березяк, Г.М. Ковальова*Коректор *С.В. Шарабанова*Оператори *О.О. Іщенко, М.А. Кравченко*Комп'ютерна верстка *О.І. Фуженко*

Підп. до друку 07.05.2015. Формат 84×108/32.

Папір офс. № 1. Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк. 15,12.

Ум. фарбо-відб. 15,54. Обл.-вид. арк. 16,46.

Тираж 3000 прим. Зам. № 15—179

НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру ДК № 2440 від 15.03.2006 р.

01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ПАТ “Білоцерківська книжкова фабрика”

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 4063 від 11.05.2011 р.

09117 Біла Церква 117, вул. Леся Курбаса, 4

